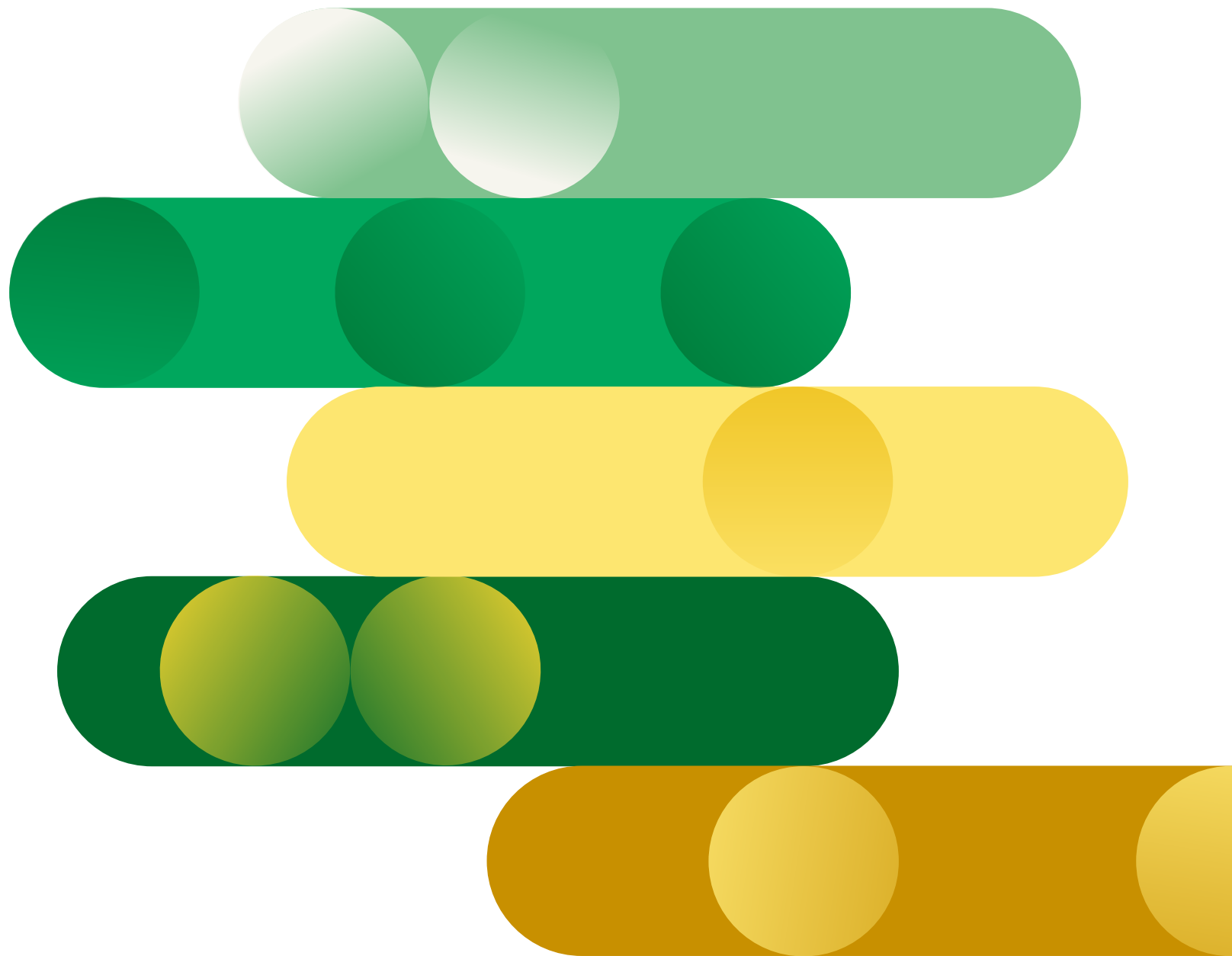

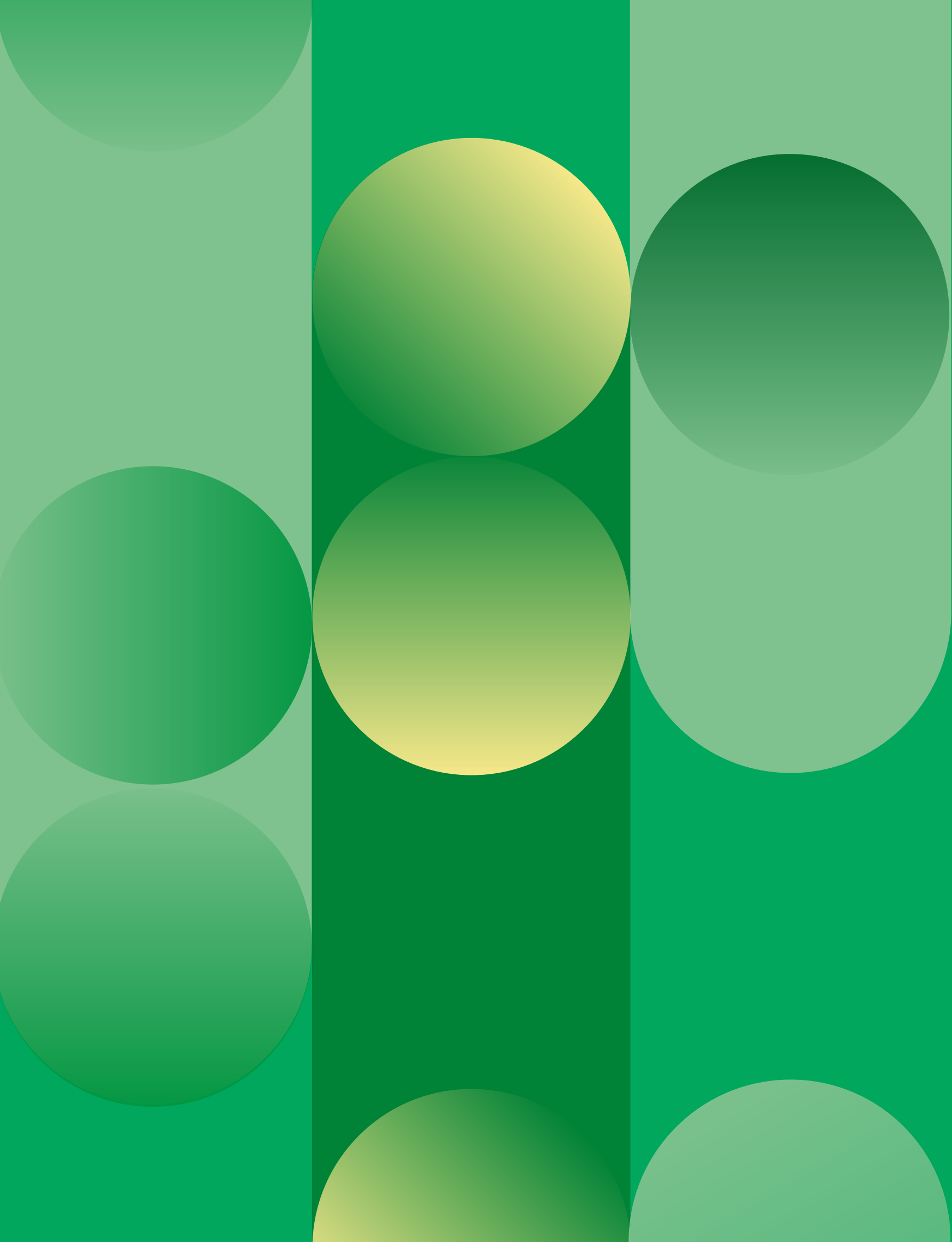

Den Haag

Thuis in een groene metropool aan zee

Ontwerp
Omgevingsvisie
Den Haag 2050

Thuis in een groene metropool aan zee

Ontwerp
Omgevingsvisie
Den Haag 2050

Inhoud

Inhoud	4	Hoofdstuk 6: De Stadsdelen	104
Voorwoord	6	6.1 Inleiding	105
Samenvatting	8	Legenda stadsdelen	106
Hoofdpunten	13	6.2 Centrum-CID	108
Hoofdstuk 1: Introductie	14	6.3 Escamp	114
1.1 Een ruimtelijke koers voor 2050	15	6.4 Haagse Hout	120
1.2 In gesprek met de stad	16	6.5 Laak	126
1.3 Leidende principes	18	6.6 Leidschenveen-Ypenburg	132
1.4 Juridische en planologische verankering	19	6.7 Loosduinen	138
1.5 Leeswijzer	20	6.8 Scheveningen	144
		6.9 Segbroek	150
Deel A: Analyse	24	Deel C: Uitvoering	156
Hoofdstuk 2: Den Haag in de wereld	26	Hoofdstuk 7: Realisatiestrategie	158
2.1 Mondiale ontwikkelingen	27	7.1 Regie voeren	159
2.2 Nationaal en provinciaal beleid	28	7.2 Sturing door de gemeente	160
2.3 De Haagse regio – een hecht en samenhangend stedelijk systeem	29	7.3 Haags omgevingsbeleid – koers houden	164
Hoofdstuk 3: De schoonheid van Den Haag	31	7.4 Levende Omgevingsvisie	166
3.1 Verfrissend dankzij contrasten	32	7.5 Uitwerking in programma's	167
3.2 Ruimtelijke ontwikkeling van Den Haag	34	7.6 Sturing in het omgevingsplan	169
3.3 De beeldbepalers van Den Haag	36	7.7 Grondbeleid	170
Hoofdstuk 4: Drie maatschappelijke opgaven	39	7.8 Bekostigingsstrategie	171
4.1 Inleiding	40	7.9 Faseringsbeeld	172
4.2 Opgave 1 – sociaal en economisch perspectief bieden	44	Hoofdstuk 8: Samen maken we de stad	174
4.3 Opgave 2 – Groeien in balans	47	8.1 Participatie: verantwoording en lessen	175
4.4 Opgave 3 – Werken aan transitie in een tempo dat de stad aankan en nodig is	50	8.2 Resultaten fase 1 (nov 2021 – december 2022)	176
		8.3 Fase 2: Januari 2023 – voorjaar 2025	177
Deel B: Visie	54	8.4 Leren van participatie	178
Hoofdstuk 5: Thuis in een groene metropool aan zee	56	Lexicon	179
5.1 Thuis in een groene metropool aan zee – verbinding van twee werelden	57	Colofon	180
5.2 Geen eindbeeld, maar vijf bewegingen	58		
Omgevingsvisiekaart Den Haag 2050	61		
Legenda visiekaarten	62		
5.3 Beweging 1: Thuis in een divers Den Haag	64		
5.4 Beweging 2: Ruimte voor groen en water	72		
5.5 Beweging 3: Verstedelijking en bereikbaarheid in samenhang	78		
5.6 Beweging 4: Ruimte voor kennis en kunde	88		
5.7 Beweging 5: Basissystemen op orde	94		
5.8 Samenhang tussen de vijf bewegingen	100		

Voorwoord

Wat maakt dat een Haagse buurt een prettige buurt is? Wat voor stad willen we zijn? En welke keuzes zou jij maken als je het voor het zeggen had? Met dit soort vragen zijn we de afgelopen jaren in gesprek gegaan met scholieren, studenten, ondernemers en andere inwoners uit de stad. Om met elkaar de Haagse Omgevingsvisie te maken. Ook spraken we met vertegenwoordigers van bedrijven, belangenorganisaties, buurgemeenten en vele andere samenwerkingspartners. Ik blijf het bijzonder vinden hoeveel tijd mensen vrijmaken om mee te denken over de toekomst van Den Haag. Ik herinner me bijvoorbeeld de levendige gesprekken bij Vadercentrum Laak en met jongeren in de Grote Marktstraat.

Ik ben er trots op dat het daardoor echt een Haagse Omgevingsvisie is geworden, met veel aandacht voor de mensen in de stad en wat zij zouden willen voor de toekomst. Den Haag staat centraal in de tekst, maar ook in beeld. Bladerend door dit document vindt u foto's die de schoonheid en de contrasten van Den Haag laten zien. In het hoofdstuk over de acht stadsdelen staan beelden van bewoners op hun favoriete Haagse plek. Stuk voor stuk plekken van betekenis die het waard zijn om te beschermen en te versterken.

Tegelijk is de stad toe aan vernieuwing. Dat komt onder meer door de groei van het aantal inwoners en door aanpassingen die nodig zijn voor bijvoorbeeld woningen en nieuwe energiebronnen. Het maakt dat we met z'n allen veel behoeften en wensen hebben voor een beperkte ruimte. Te veel om allemaal te kunnen vervullen.

Met deze Omgevingsvisie nemen we onze verantwoordelijkheid als gemeente. We maken keuzes op hoofdlijnen en beschrijven ideeën voor de toekomst. Daarmee kunnen we groeien in balans, in een tempo dat past bij de stad. Deze visie zorgt voor duidelijkheid en geeft richting aan de uitwerking per onderwerp en per gebied. Daarbij denken we groot. Onze stad vormt steeds meer een samenhangend geheel met onze buurgemeenten, de rest van de regio en heel Nederland. Mensen en bedrijven uit alle delen van de wereld maken gebruik van de Zuidelijke Randstad. Ook kijken we ver vooruit. We zetten 2050 als stip op de horizon en beelden ons in hoe de stad er dan uit zou moeten zien.

Het is niet zo dat we met deze Omgevingsvisie alles kunnen oplossen. Wel laten we zien hoe Den Haag zich op een goede manier kan blijven ontwikkelen. Waar we kansen zien voor het bouwen aan fijne buurten. Waar we groen en erfgoed willen beschermen en hoe we aansturen op een goede balans tussen de verschillende wensen en opgaven. Daarmee nemen we als gemeente weer regie op de ruimtelijke ontwikkeling. Met als doel een gezonde, rechtvaardige en duurzame stad.

De Omgevingsvisie is een uitnodiging om verder samen te werken. Om ook voor de vervolgplannen en de invulling per stadsdeel samen op te trekken. Dat doen we graag met de inwoners en vele andere partners in de stad. Bijvoorbeeld voor een grote gebiedsontwikkeling met nieuwe lijnen voor het openbaar vervoer, maar ook voor kleine initiatieven met impact op de buurt. Het gaat immers niet alleen om de omgeving, maar ook hoe we daarin samenleven. Op deze manier bouwen we letterlijk en figuurlijk met elkaar aan prettige en sociale Haagse buurten in onze groene metropool aan zee.

Robert van Asten,
Namens het college van burgemeester en wethouders
van Den Haag

Samenvatting

Den Haag is een stad met vele kwaliteiten en een rijke historie. Het is ook een plek waar veel verandert en gaat veranderen. Zo is de afgelopen jaren het aantal inwoners sterk gegroeid. En deze groei zet de komende jaren door. Daarnaast zijn er ook andere ontwikkelingen die vragen om aanpassingen. Denk aan de vergrijzing van de bevolking, de verandering van het klimaat en de overgang naar duurzame energie. Door al deze ontwikkelingen neemt de druk op de stad toe. Daarom zijn heldere keuzes en creatieve oplossingen nodig. Om voor de toekomst van Den Haag goede keuzes te maken, is een omgevingsvisie opgesteld. Daarin staat de koers die we willen varen voor ontwikkeling van Den Haag, als onderdeel van de Haagse regio, richting 2050. De omgevingsvisie is een uitnodiging om samen te werken aan een groene metropool aan zee, waar mensen zich thuis voelen.

Van de Aagje Dekenlaan in Moerwijk tot de Zwolsestraat op Scheveningen. Van de Blauwe Kamerlaan in Marlot via de Groenesteinstraat in de Schilderswijk naar de Geelgorslaan in de Vogelwijk. Van de 1e van der Kunstraat in Laak tot het allerlaatste huis van Wateringse Veld. Al deze plekken en de mensen die hier een huis hebben, horen bij Den Haag. Net als alle anderen die hier wonen, werken of studeren. Iedereen draagt bij aan de dynamiek en de levendigheid. Samen maken we de stad. Den Haag heeft een sterk eigen karakter. Dat komt onder meer door zee en strand, het regeringscentrum en de vele internationale organisaties en gerechtshoven. We zijn de internationale stad van vrede en recht.

Nieuwe visie voor Den Haag

Op 1 januari 2024 ging de landelijke Omgevingswet in. Door deze wet zijn het rijk, de provincies en alle gemeenten in Nederland verplicht een omgevingsvisie op te stellen. Een omgevingsvisie heeft verschillende functies. Als gemeente Den Haag willen we de omgevingsvisie vooral gebruiken als koers die we willen varen richting 2050. Wij zien kansen voor de ontwikkeling van deze prachtige regio als een groene metropool aan zee. En we zien kansen voor Den Haag als centrumstad in deze regio en als plek waar mensen zich thuis kunnen voelen. In deze visie geven we aan, welke kwaliteiten we willen beschermen en welke kwaliteiten we verder willen ontwikkelen. We maken strategische keuzes die nodig zijn om in te spelen op grote maatschappelijke opgaven met ruimtelijke gevolgen die we op ons af zien komen. Over de uitwerking van de Omgevingsvisie blijven we in gesprek met bewoners,

ondernemers, vertegenwoordigers van organisaties en wijken, buurgemeenten, provincie en Rijk. We werken graag samen met anderen in de stad en de regio aan de vertaling van de visie in concrete plannen en samenwerkingsafspraken.

Meer regie op de ruimte

De Haagse Omgevingsvisie komt op een goed moment. Want er is behoefte aan meer regie op de ruimte. Zoals gezegd neemt de druk op de ruimte toe. Er zijn verschillende behoeftes: meer woningen, bedrijvigheid, (sport)voorzieningen, verkeer en groen. We weten dat niet alles overal past, zeker omdat we tegelijkertijd de bijzondere kwaliteiten van Den Haag willen en moeten beschermen en versterken. Er is dus een noodzaak voor meer regie op de ruimtelijke ontwikkeling van de stad. Die regievoering doen we vanuit een heldere visie. We maken in deze Omgevingsvisie op verschillende niveaus strategische keuzes. Op stedelijk niveau maken we strategische beleidskeuzes. Deze gaan over het voort te zetten beleid. Tegelijkertijd zijn beleidswijzigingen noodzakelijk en is bijsturing nodig in beleidsaccent of tempo van een bepaalde ontwikkeling. Daarnaast vertalen we strategische keuzes op kaarten. De kaderstellende omgevingsvisiekaart toont op hoofdlijnen welke kwaliteiten we willen beschermen en welke ontwikkelrichtingen we zien voor de komende decennia. Dat doen we aan de hand van vijf bewegingen. Tenslotte maken we keuzes op het niveau van Gebiedsvisies, thematische en gebiedsprogramma's. De basis hiervoor zijn facetkaarten en opgavenkaarten voor de stadsdelen.

Voortbouwen op onze geschiedenis en identiteit

Den Haag is een stad om trots op te zijn. Een stad met een lange geschiedenis, prachtige plekken en grote contrasten. Plekken met een internationaal karakter, maar ook gemoedelijke buurten met betrokken inwoners. Dit levert een gevarieerd mozaïek op van kenmerkende buurten, wijken en stadsdelen. Ze worden bijeengehouden door een herkenbaar raamwerk van 'lange lijnen': de lanen, vaarten en groene structuren, die verschillende delen van de stad met elkaar verbinden. We hebben dus een sterk vertrekpunt. Daar bouwen met deze Omgevingsvisie op voort.

Drie grote maatschappelijke opgaven

Den Haag heeft een goede uitgangspositie, maar er zijn ook problemen en er komt veel op de stad af. In deze Omgevingsvisie zetten we drie grote maatschappelijke opgaven centraal:

1. Sociaal en economisch perspectief bieden

Het contrast tussen arme en rijke wijken in Den Haag is groot. Zonder sturing vanuit de overheid worden de verschillen alleen maar groter. Voor veertien procent van de huishoudens geldt dat er sprake is van armoede. En die armoede is niet gelijk verdeeld over de stad. Naast Zuidwest hebben ook kwetsbare wijken als Laak, Transvaal, Rustenburg-Oostbroek en Schilderswijk extra aandacht nodig. Belangrijk daarbij zijn vitale wijken met voldoende goede voorzieningen in de buurt. Er is een mismatch tussen de vraag en het aanbod van banen. Het aanbod van banen in de nabijheid van inwoners sluit nu niet altijd aan op de vaardigheden van deze inwoners. Er is voldoende ruimte nodig voor bestaande en nieuwe bedrijven. Voor de lange termijn is het belangrijk om samen met de regio het gezamenlijk beeld over de toekomst van de regionale economie te concretiseren. We moeten laten zien hoe we beter kunnen inspelen op de uitdagingen van morgen en hoe bedrijven minder afhankelijk kunnen worden van arbeidsmigratie. En hoe we het personeel opleiden, aantrekken en vasthouden voor deze economie van de toekomst.

2. Groeien in balans

De verwachting is dat de Haagse bevolking verder zal groeien en vergrijzen. De uitdaging is om te 'groeien in balans'. Dat betekent ruimte maken voor nieuwe woningen en veranderende woonbehoeften, zoals huisvesting voor ouderen. En ruimte maken voor groen en water, voor banen, en voor maatschappelijke voorzieningen als scholen, openbaar vervoer, kinderopvang en bibliotheken. De behoefte aan deze voorzieningen groeit mee met de groei van het aantal inwoners, en hier sturen we ook proactief op. De groeiopgave is ook een regionale opgave. Daarom wil Den Haag graag kijken hoe we de kansen voor het ontwikkelen van woningen en bedrijfsruimten in de hele regio kunnen benutten. Ook vragen we in de Omgevingsvisie aandacht voor de huisvesting van arbeidsmigranten. Daarvoor is eveneens een regionale aanpak nodig.

3. Werken aan transitities in een tempo dat de stad aankan en nodig is

De stad staat voor een aantal grote veranderingen. Dit heten transitities. Zo zijn ingrepen nodig om de stad aan te passen aan de gevolgen van klimaatverandering. In Den Haag is de zee overal dichtbij. De stijging van de zeespiegel is een risico. Om de stad en het achterland te beschermen tegen overstromingen en zout water moeten we de kust versterken. Om wateroverlast, te grote hitte en verlies van dier- en plantensoorten tegen te gaan, is meer ruimte nodig voor water en groen. Een andere transitie is de energietransitie. Deze aanpassing in het energiesysteem is erop gericht om de uitstoot van CO₂ terug te dringen en om minder afhankelijk te worden van kwetsbare en vervuulende energiebronnen, zoals olie en aardgas. De energietransitie vraagt om aanpassingen van onze directe omgeving en van gebouwen. En het vraagt om een uitbreiding van het elektriciteitsnet, aanleg van warmtenetten en om ruimte voor duurzame energiebronnen.

Ook de overgang naar een circulaire economie is een transitie. Dat betekent dat we op een andere manier producten gaan produceren en producten en materialen gaan hergebruiken. Ook daar is ruimte voor nodig.

Een andere belangrijke transitie is de mobiliteitstransitie. Deze transitie is erop gericht om te komen tot een schoon, veilig en bereikbaar vervoer voor iedereen, waarbij bewoners minder afhankelijk worden van een eigen auto. Dat kan als werk en voorzieningen voldoende in de buurt zijn te vinden en als alternatieve vormen van vervoer aantrekkelijker zijn: lopen, fietsen, betaalbaar openbaar vervoer en het gebruik van deelauto's.

In deze Omgevingsvisie geven we aan hoe we aan deze transitities werken. Op veel punten is een versnelling nodig; daarom is Den Haag één van de 100 klimaatneutrale en slimme steden in 2030. We kijken daarbij ook naar het tempo dat de stad aankan en nodig is. Het is daarbij belangrijk te vermelden dat de hele stad te maken krijgt met de genoemde transitities, maar dat niet alles tegelijk kan. De stad gaat onvermijdelijk op de schop. Daarbij proberen we zoveel mogelijk werk-met-werk te maken om overlast te beperken.

Ambities voor Den Haag in 2050

Bij het maken van deze Omgevingsvisie zijn we niet bij nul begonnen. In onze stad gaat al veel goed. Den Haag heeft daardoor een sterke uitgangspositie. En natuurlijk zijn er wensen voor de toekomst en is onze huidige beleidsinzet soms onvoldoende. De beleidsmatige basis voor deze Omgevingsvisie is beschreven in het Ambitiedocument. Daarin staan de volgende zes ambities:

- Rechtvaardig en inclusief
- Betaalbare, toegankelijke en toekomstbestendige woningvoorraad
- Klimaatbestendig, klimaatneutraal en natuurinclusief
- Economisch vitaal
- Gezond en veilig
- Duurzaam bereikbaar.

Vanaf de Haagse Toren naast de Grote Kerk in het centrum van de stad heb je een mooi uitzicht over de stad. Hier zie je een deel van het Centrum richting de boulevard en de zee bij Scheveningen. Samen met het Binnenhof en de Abdijkerk van Loosduinen behoren de kerk en de toren tot de oudste gebouwen van Den Haag.

Vijf 'bewegingen' met strategische keuzes

Den Haag groeit uit tot een groene metropool aan zee waar mensen zich thuis kunnen voelen. We introduceren vijf bewegingen die hier richting aan geven. Deze bewegingen tonen geen eindbeeld, maar bieden wel duidelijkheid over de koers die we als gemeente willen varen en welke strategische keuzes nodig zijn om antwoord te geven op de drie grote maatschappelijke opgaven. Daarbij geven we aan welk beleid we voortzetten (koers houden), waar we de koers willen aanpassen (bijsturen) en voor welke ontwikkelingen een ander tempo nodig is (tempo aanpassen).

De vijf bewegingen zijn:

- 1) Thuis in een divers Den Haag
- 2) Ruimte voor groen en water
- 3) Verstedelijking en bereikbaarheid in samenhang
- 4) Ruimte voor kennis en kunde
- 5) Basissystemen op orde

De eerste beweging 'Thuis in een divers Den Haag' beschrijft welke ruimtelijke keuzes nodig zijn om ervoor te zorgen dat huidige en toekomstige inwoners zich thuis kunnen voelen in Den Haag. Belangrijk daarbij is het tegengaan van de segregatie en zorgen voor een

goede verdeling van maatschappelijke voorzieningen over de stad.

Bij 'Ruimte voor groen en water' laten we zien welke keuzes de gemeente maakt om verstedelijking en vergroening samen te laten gaan, hoe we de biodiversiteit vergroten en hoe we willen inspelen op klimaatverandering.

De beweging 'Verstedelijking en bereikbaarheid in samenhang' geeft antwoord op de vraag waar in de stad en de Haagse metropool verstedelijking kan plaatsvinden en welk woningbouwtempo nodig is tot 2050. Dit koppelen we aan een aanpak voor bereikbaarheid die voorrang geeft aan voetgangers, fietsers, openbaar vervoer en het delen van auto's. Bij 'Ruimte voor kennis en kunde' staat wat er ruimtelijk nodig is om de Haagse metropool economisch vitaal te houden en bijdraagt aan brede welvaart.

De beweging 'Basissystemen op orde' is een voorwaarde voor het leven in de stad. Zonder duurzame energiesystemen, een goede drinkwatervoorziening en betrouwbare kustverdediging kan de stad niet functioneren.

De vijf bewegingen hangen met elkaar samen. Op sommige punten versterken ze elkaar. Dit biedt kansen, die willen we zo goed mogelijk benutten. Maar we

hebben ook te maken met ambities en ruimtebehoeften die schuren of elkaar tegenwerken. Deze kansen en schuulpunten komen aan het licht in de uitwerking van de Omgevingsvisie in gebieden en in thematisch beleid. Daarbij zijn heldere keuzes en creatieve oplossingen nodig. Ter ondersteuning van het maken van keuzes en het vinden van oplossingen bij de uitwerking van de omgevingsvisie gebruiken we de volgende principes:

- Meervoudig kijken én handelen
- Samendoen: iedereen vanaf het begin aan tafel
- Niet alles hoeft in Den Haag

Realisatie

De Haagse Omgevingsvisie bevat een realisatiestrategie. Daarin staat hoe we als gemeente gaan sturen op de toepassing van deze visie in de praktijk. De gemeente stuurt op de realisatie van deze Omgevingsvisie, door het aanpassen en opstellen van beleid en programma's. Denk aan voorstellen voor investeringen in de groenstructuur, het treffen van verkeersmaatregelen, het opstellen van parkeerbeleid en de inzet van toezicht en handhaving. Tegelijkertijd zijn we voor de realisatie van de omgevingsvisie in grote mate afhankelijk van andere partijen. Daarbij gaat het om maatschappelijke partners als ontwikkelaars, corporaties en infrastructuurbeheerders, om inwoners en ondernemers, en om regiogemeenten, de provincie en het Rijk. In de realisatiestrategie geven we aan hoe we als gemeente onze rol zien en de samenwerking met deze partijen bij de realisatie van deze visie.

Ook geven we aan hoe de Omgevingsvisie onderdeel is van een beleidscyclus. Daarin worden vier fasen onderscheiden: beleidsontwikkeling, beleidsdoorwerking, uitvoering en terugkoppeling. Op basis van die terugkoppeling, met behulp van monitoring en evaluatie, kan de beleidscyclus opnieuw doorlopen worden. Daarmee is onze Haagse Omgevingsvisie een levende omgevingsvisie, die indien nodig aangepast zal worden. Bovendien zal deze stedelijke visie uitgewerkt worden in gebiedsvisies per stadsdeel, met concretere

uitspraken over de gewenste ontwikkelingen in het stadsdeel en welke waarden we willen beschermen. Deze gebiedsvisies worden na vaststelling onderdeel van de omgevingsvisie.

Deze Omgevingsvisie bevat veel ambities, terwijl de financiële positie van de gemeente al jaren onder druk staat. Er zullen lastige keuzes moeten worden gemaakt omdat we voorzien dat de middelen beperkt zijn. Kortom, er is een strategie nodig om de benodigde investeringen te kunnen doen. In dit document doen we hier voorstellen voor.

Samen bouwen aan de stad

Vele Hagenaars dachten mee bij het maken van de plannen voor hun directe omgeving. Er zijn gesprekken gevoerd met circa 3.000 bewoners en ondernemers. Ook mensen uit moeilijk bereikbare groepen zoals jongeren en ouderen. De 'Haagse mixer' was daarbij een hulpmiddel om het gesprek aan te gaan. Dat is een schuifpaneel waarop de ambities uit de Omgevingsvisie kort en praktisch staan beschreven. Deelnemers konden zelf met de schuiven aangeven welke ambities zij het belangrijkste vinden.

Bij de uitkomsten viel op dat Hagenaars verbondenheid tussen mensen, gezondheid en veiligheid heel belangrijk vinden voor de toekomst van de stad. Ze willen dat iedereen mee kan doen: sociaal, fysiek en economisch. Ook willen ze graag groene ontmoetingsplekken. Jongeren maken zich zorgen over het tekort aan woningen en zien graag een verbetering van het nachtleven.

Deze Omgevingsvisie is mede door deze manier van participatie een 'levend verhaal' geworden voor én van de stad. De ideeën worden gedragen door inwoners, ondernemers, maatschappelijke en culturele organisaties, winkeliers, studenten, ontwikkelaars, beleidsmakers en stadsbestuurders. Onderweg naar 2050 blijven we graag in gesprek met talloze mensen in de stad. Het is waardevol als velen actief meepraten en meedenken. Zo houden we de Omgevingsvisie actueel.

De Omgevingsvisie bevat geen eindbeeld voor 2050. We introduceren vijf bewegingen en bijbehorende strategische keuzes, bedoeld als koers voor de komende decennia. Met de bewegingen dragen we bij aan het beschermen en versterken van de Haagse omgevingskwaliteiten en geven we antwoord op drie grote maatschappelijke opgaven.

De vijf bewegingen en strategische keuzes hangen nauw met elkaar samen. Uitgangspunt is om steeds koppelkansen te zoeken om opgaven en doelen met elkaar te verbinden.

Hoofdpunten

Strategische keuzes bij de vijf bewegingen

Beweging 1

Thuis in een divers Den Haag

1 – Thuis in een divers Den Haag

Bijsturen

- Bouwen voor de buurt
- Tegengaan segregatie
- Veilige en gezonde openbare ruimtes die verbinden
- Stillere en schonere stad

Koers houden

- Maatschappelijke voorzieningen groeien mee

- Beschermen, benutten en toekomstbestendig maken van cultureel erfgoed

Beweging 2

Ruimte voor groen en water

2 – Ruimte voor groen en water

Bijsturen

- Vergroenen tot op straat- en pleinniveau
- Duinen groeien mee met de zee
- Meer aandacht voor water- en bodemkwaliteit

- Focus op strategische groenprojecten op kwetsbare plekken in de stad
- Samen aan de slag met groen

Koers houden

- Versterken, beschermen en uitbreiden van de Stedelijke Groene Structuur (SGH)

Beweging 3

Verstedelijking en bereikbaarheid in samenhang

3 – Verstedelijking en bereikbaarheid in samenhang

Bijsturen

- Een bouwtempo dat past bij de Haagse metropool
- Bouwen en verbouwen in de gehele stad

Tempo aanpassen

- Versnellen mobiliteitstransitie op stedelijk en regionaal niveau
- Versnellen omslag naar duurzame stedelijke distributie

Koers houden

- Verstedelijking rond ov-knooppunten

Beweging 4

Ruimte voor kennis en kunde

4 – Kennis en kunde in de stad

Bijsturen

- Bevorderen cluster- vorming onderwijs en werkgelegenheid
- Behouden, verdichten en beter benutten van bestaande bedrijven- terreinen

- Diensten en kleinschalige bedrijvigheid terug in de wijk

Tempo aanpassen

- Versnellen omslag naar circulaire economie

Koers houden

- Versterken economische topmilieus

Beweging 5

Basissystemen op orde

5 – Basissystemen op orde

Bijsturen

- Investeren in bodem- en watersysteem
- Ruimte voor toekomstige drinkwaterbehoefte
- Meer regie op de ondergrond

Tempo aanpassen

- Snelle ontwikkeling van een duurzaam elektriciteitsnet
- Versnellen aanleg van collectieve warmtenetten

Koers houden

- Investeren in een robuuste kustverdediging
- Verduurzamen bestaande bouw

1.

Introductie

Nut en noodzaak van een Omgevingsvisie

Den Haag is volop in beweging. Door veranderingen in de samenleving, het klimaat, de economie en het overheidsbeleid. Die dynamiek heeft gevolgen voor de 560.000 Hagenaars die in deze stad hun thuis hebben. Hun leefomgeving zal de komende tijd namelijk best wat wijzigingen ondergaan. Met deze Omgevingsvisie willen we die in goede banen leiden. Het is een wendbaar perspectief op de ruimtelijke ontwikkeling van Den Haag tot 2050. Wat voor stad willen we dan zijn? En welke keuzes moeten we daarvoor maken?

1.1 Een ruimtelijke koers voor 2050

Een omgevingsvisie is een langetermijnvisie op de ontwikkeling van de fysieke leefomgeving, en een leidraad voor de bescherming én versterking van bestaande kwaliteiten. Het bevat principiële uitgangspunten voor toekomstig beleid (waar gaan we mee door, wat gaan we anders doen?), toont strategische investeringskeuzes en is een middel voor participatie en dialoog.

Elke overheid stelt een omgevingsvisie op in het kader van de Omgevingswet. Het is bindend (niet voor inwoners, wel voor de gemeente zelf), heeft betrekking op het Haagse grondgebied en bekijkt alle domeinen die raken aan de fysieke leefomgeving in samenhang: energie, groen, water, flora en fauna, wonen, economie, mobiliteit, milieu, gezondheid, luchtkwaliteit, bodem, fysieke veiligheid, cultureel erfgoed, klimaatadaptatie en maatschappelijke voorzieningen.

Deze Omgevingsvisie komt op een goed moment, want Den Haag is de afgelopen jaren sterk gegroeid en deze bevolkingsgroei zet de komende jaren door. De druk op de ruimte neemt daardoor toe omdat verschillende ruimteclaims om voorrang strijden. Denk aan extra woningen, bedrijvigheid, (sport)voorzieningen, verkeer en natuur. Daarnaast staat de stad voor ingewikkelde opgaven die stuk voor stuk ruimtelijke consequenties zullen hebben: klimaatadaptatie, de omslag naar een duurzame energievoorziening, een schoon en veilig mobiliteitssysteem en het streven naar een circulaire economie. Tot slot vragen sociaaleconomische vraagstukken om aandacht, zoals segregatie, een mismatch tussen vraag en aanbod van banen, gezondheidsachterstanden en de betaalbaarheid van woningen.

Er is een heldere visie nodig om al deze kwesties en vraagstukken in goede banen te leiden. De beschikbare ruimte is immers ontoereikend om én alle opgaven in te passen én de ruimtelijke karakteristieken die Den Haag Den Haag maken, te beschermen en te versterken.

Met de vaststelling van deze eerste Omgevingsvisie – met de titel Thuis in een groene metropool aan zee – neemt de gemeente nadrukkelijk regie op de ruimtelijke ontwikkeling van de stad. Het toont op hoofdlijnen de koers die de gemeente wil varen om in 2050 tot een gezonde, rechtvaardige en duurzame stad te komen. Daarvoor zijn duidelijke keuzes nodig en is het stellen van prioriteiten noodzakelijk.

In deze Omgevingsvisie maken we die keuzes op verschillende niveaus. Op stedelijk niveau maken we strategische beleidskeuzes. Deze gaan over het voort te zetten beleid. Dit geeft zekerheid en laat de rode draad zien in de ontwikkeling van de stad. Tegelijkertijd zijn beleidswijzigingen noodzakelijk en is bijsturing nodig in beleids accent of tempo van een bepaalde ontwikkeling. Daarnaast vertalen we strategische keuzes op kaart. De kaderstellende omgevingsvisiekaart toont op hoofdlijnen welke kwaliteiten we willen beschermen en welke ontwikkelrichtingen we zien voor de komende decennia. Tenslotte maken we keuzes op het niveau van Gebiedsvisies, thematische en gebiedsprogramma's. De basis hiervoor zijn facetkaarten en opgavenkaarten voor de stadsdelen.

Deze Omgevingsvisie toont de koers die de gemeente wil varen om in 2050 te komen tot een gezonde, mooie, rechtvaardige en duurzame stad.

1.2 In gesprek met de stad

Deze Omgevingsvisie is een uitnodiging om gezamenlijk verder te werken aan de opgaven van nu en de toekomst. Enerzijds door heldere kaders te stellen, zodat bewoners, ondernemers, maatschappelijke organisaties, investeerders, vastgoedeigenaren, de rijksoverheid en alle anderen die in Den Haag actief zijn of met de stad te maken hebben, weten waar ze aan toe zijn. Anderzijds door aanknopingspunten te bieden voor samenwerking en voldoende ruimte te laten voor de talrijke projecten en initiatieven die in de stad leven of in de nabije toekomst op tafel komen. De Omgevingsvisie is daarmee een 'groeidend verhaal' voor én van de stad, gedragen door inwoners, ondernemers, maatschappelijke organisaties, ontwikkelaars, beleidsmakers en stadsbestuurders.

Deze ontwerp-Omgevingsvisie is zelf ook het resultaat van een uitgebreid participatietraject. Dat begon al met het in 2021 vastgestelde Ambitiedocument Omgevingsvisie Den Haag 2050. Met zes ambities voor 2050 (zie kader) vormde dit document het startschot voor het maken van deze Omgevingsvisie.

Sindsdien hebben meer dan 3000 mensen meegedacht over de toekomst van Den Haag. Daarbij was er speciale aandacht voor groepen die normaal lastig te bereiken zijn, zoals jongeren en bewoners van aandachtswijken. Op bijeenkomsten, tijdens evenementen en via online sessies konden mensen aangeven welke thema's en opgaven wat hen betreft voorrang verdienen en hoe zij een toekomstig Den Haag het liefst zien. Welke kwaliteiten willen ze niet kwijt? Hoe willen ze straks wonen? En hoe verplaatsen we ons in 2050? Deze gesprekken over de toekomst van de stad zijn een manier gebleken om zoveel mogelijk kennis op te doen over wat nu en straks nodig is om van Den Haag een gezonde, rechtvaardige en duurzame stad te maken. We zetten die gesprekken graag voort, ook als de Omgevingsvisie er straks ligt. Dat vergt wel een en ander. Zoals regelmatig contact met de gemeente in de stadsdelen en in de wijken. De gemeente weet wat er leeft door bijeenkomsten en gesprekken zoveel mogelijk te houden bij mensen in de buurt en door aan te haken bij bestaande activiteiten. Jongeren spreek je immers anders aan dan een bewonersorganisatie.

In gesprek met inwoners tijdens een gratis bbq in het Zuiderpark, georganiseerd door De Participatiekeuken uit Zuidwest.

Ambities voor Den Haag in 2050

In het Ambitiedocument Omgevingsvisie Den Haag 2050 zijn zes ambities benoemd waar Den Haag aan moet én wil werken. De ambities gaan over fysieke, maatschappelijke en economische thema's en komen voort uit het bestaande langetermijnbeleid.

1

Rechtvaardig en inclusief

Deze ambitie gaat over kansen(on) gelijkheid. In 2050 hebben inwoners van Den Haag in gelijke mate toegang tot werk, onderwijs, voorzieningen en een aantrekkelijke openbare ruimte. Daarnaast gaat het om belangrijke randvoorwaarden om mee te kunnen doen in de samenleving, zoals taalvaardigheid, buurtcontact en gemeenschapszin, en vertrouwen in de democratie.

3

Klimaatbestendig, klimaatneutraal en natuurinclusief

Den Haag moet uitgroeien tot een groene, toekomstbestendige en leefbare stad die aantrekkelijk is voor bewoners, bezoekers en bedrijven. Dat betekent dat wijken, straten en gebouwen geen CO₂ 'uitstoten' (klimaatneutraal), bestendig zijn tegen weersextremen (klimaatbestendig) en natuurinclusief zijn (om zo ten goede komen aan de (regionale) biodiversiteit).

5

Gezond en veilig

We streven naar een leefomgeving waarin gezond gewoond kan worden, die bijdraagt aan een gezonde levensstijl en ruimte biedt voor beweging, sport en ontmoeting. Door nabijheid te creëren van werklocaties, voorzieningen en openbaar groen wordt de stad gezonder en de ecologische voetafdruk per inwoner kleiner. Schone en 'actieve' mobiliteit (lopen en fietsen) zorgt voor een betere luchtkwaliteit en het terugdringen van geluidhinder.

2

Betaalbare, toegankelijke en toekomstbestendige woningvoorraad

Om het woningtekort aan te pakken en de verwachte groei van het inwonertal op te vangen, is de planvoorraad en de bouw van betaalbare woningen opgeschroefd. Van belang is dat nieuwbouw aansluit bij de behoefte qua prijs en woninggrootte. Naast nieuwbouw moet ook de bestaande woningvoorraad toegankelijk en betaalbaar blijven voor lage en middeninkomens. Die verdient bovendien een verbeter- en verduurzamingsslag.

4

Economisch vitaal

Door de economische structuur te verdiepen, te verbreden en op te schalen, moet de aansluiting op de arbeidsmarkt beter – zodat meer mensen passend werk vinden. De stad blijft investeren om instanties, onderwijs- en kennisinstellingen en bedrijven die werken aan innovaties voor een veilige, betere en rechtvaardige wereld, te behouden en aan te trekken. Zo vergroten we de economische prestaties van stad en regio.

6

Duurzaam bereikbaar

Om de komende decennia de stad bereikbaar, leefbaar en verkeersveilig te houden, is een ander perspectief nodig op het mobiliteitssysteem. Meer mensen moeten vlot en veilig naar hun bestemming kunnen, zonder dat dit leidt tot extra verharding dat ten koste gaat van andere functies, zoals groen of ontmoetingsruimte. In 2050 zijn lopen, fietsen, een ritje met de tram of bus en af en toe een deelauto vanzelfsprekend. Dan blijft er voldoende ruimte beschikbaar, ook voor een goede doorstroming van het autoverkeer richting de regio.

1.3 Leidende principes

De Haagse Omgevingsvisie is een directe vertaling van drie 'leidende principes' die eerder in het Ambitiedocument zijn vastgelegd.

De Omgevingsvisie als een toekomstgericht verhaal

Deze visie is een langetermijnkoers, met voldoende mogelijkheden om in te spelen op de kansen en risico's die zich zullen voordoen. Oftewel: de visie doet recht aan de vele onzekerheden die gepaard gaan met dergelijke toekomstverkenningen (zoals technologische ontwikkelingen en digitalisering, demografie en migratie, geopolitieke spanningen en klimaatverandering). Door de mogelijke consequenties van de keuzes die in de visie gemaakt zijn te monitoren, blijven we in staat om tijdig te reageren op onverwachte wendingen en gebeurtenissen. Toekomstgericht betekent ook dat we problemen niet afwentelen in de tijd. Ofwel investeren in de juiste condities, zodat inwoners (van stad en regio) zelf projecten kunnen starten en in hun behoeften kunnen voorzien, zonder dat dit ten koste gaat van toekomstige generaties.

De Omgevingsvisie als een 'groeierend' en inspirerend Haags verhaal

De Omgevingsvisie is een bestendinging en voortzetting van het gesprek over de toekomst van de stad dat al gaande is. Net als bij de totstandkoming van deze visie, blijft iedereen welkom om de komende jaren mee te denken en mee te praten over de ruimtelijke ontwikkeling van Den Haag.

Dit betekent dat in de uitwerking naar gebiedsvisies voor stadsdelen en zogenoemde omgevingsprogramma's iedereen kan meedenken over hoe keuzes en ambities uitpakken en concreet worden.

De Omgevingsvisie als een realistisch verhaal

Er is oog voor de mooie kanten van Den Haag, de kansen en kwaliteiten. Maar zeker ook voor de uitdagingen waar de stad voor staat – op het vlak van bestaanszekerheid, woningtekorten en leefbaarheid, met betrekking tot klimaatadaptatie en energietransitie, en inzake de verwachte bevolkingsgroei. Ruimte en geld zijn schaars, niet alles past en lang niet alles kan overal. Bovendien is de uitvoeringskracht van de gemeente beperkt. Het is dan ook belangrijk om in deze Omgevingsvisie helderheid te geven over de rol die de gemeente in ontwikkel- en beheeropgaven kan en wil spelen. Soms is richting geven, ondersteunen of investeren op randvoorwaarden voldoende, zonder zelf de touwtjes in handen te hebben. Voorop staat dat de Omgevingsvisie geen generiek verhaal mag zijn. Het laat zien wat in de stad speelt, zodat heldere keuzes voor nu en de toekomst mogelijk zijn. Een realistisch verhaal laat ook zien wat op de stad afkomt, zet het ruimtelijk beleid op hoofdlijnen neer en vertelt welke strategische besluiten daarvoor nodig zijn – inclusief de consequenties, onzekerheden en afhankelijkheden die daarbij een rol spelen.

Deze visie is een voortzetting van het gesprek over de toekomst van de stad dat al gaande is. Iedereen is welkom om de komende jaren mee te praten over de ruimtelijke ontwikkeling van Den Haag.

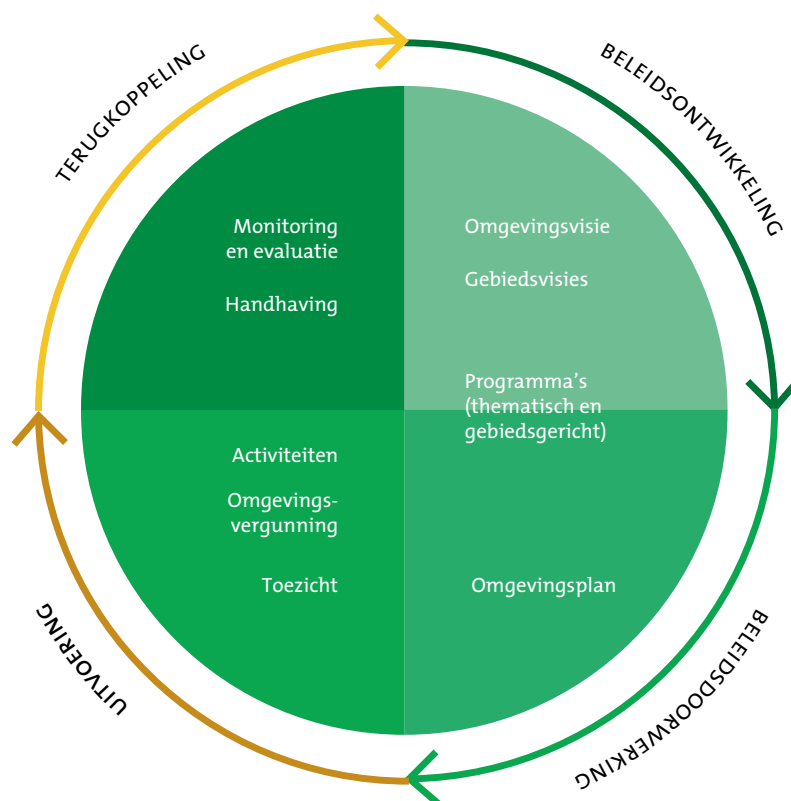
1.4 Juridische en planologische verankering

Het opstellen van een Omgevingsvisie is een wettelijke verplichting. In de Omgevingswet die op 1 januari 2024 van kracht werd zijn alle wetten en regels met betrekking tot het ruimtelijk domein samengebracht. De wet is bedacht om de regelgeving voor de ontwikkeling en het beheer van de fysieke leefomgeving eenvoudiger te maken. Het doel van de wet is om per plek in beeld te krijgen wat wel en niet mag; om besluitvorming op lokaal niveau te stimuleren; om samenhang te brengen in beleid, politieke besluitvorming en regelgeving. In de Omgevingswet staat dat elke gemeente over een Omgevingsvisie moet beschikken. Over hoe zo'n visie eruit moet zien doet de wet geen uitspraken – de gemeenteraad bepaalt het detailniveau, de gebieden, sectoren en thema's.

In de gemeentelijke cyclus van beleidsontwikkeling, beleidsdoorwerking, uitvoering en terugkoppeling geldt de Omgevingsvisie als een belangrijk instrument voor de eerste stap: beleid- en visievorming.

De strategische keuzes en beleidslijnen in dit document worden door het college van B en W uitgewerkt in gebiedsvisies per stadsdeel (als onderdeel van de Omgevingsvisie) en programma's. Deze worden vervolgens vertaald in het omgevingsplan – met juridisch bindende regels voor de inrichting van de fysieke leefomgeving – en vervolgens in concrete uitvoeringsprojecten. In hoofdstuk 7 over de uitvoering wordt dieper ingegaan op de beleidscyclus als sturingsinstrument om meer regie te voeren op de ruimtelijke ontwikkeling van de stad.

Met de vaststelling van deze eerste Omgevingsvisie beginnen we niet bij nul. Het is onderdeel van een reeks aan ruimtelijke plannen en bouwt voort op de thema's en opgaven uit eerdere beleidstukken die van belang zijn geweest voor de ruimtelijke ontwikkeling van Den Haag – zoals de structuurvisie Wêreldstad aan Zee en de Agenda Ruimte voor de Stad. Maar de tijd staat niet stil en inzichten veranderen. Met deze Omgevingsvisie zetten we een volgende stap en doen we recht aan de breedte en de complexiteit van de uiteenlopende opgaven.

De opbouw van de Omgevingswet volgt de beleidscyclus. Het laat zien hoe de kerninstrumenten van de Omgevingswet op elkaar aansluiten en hoe de verschillende beleidsprocessen doorlopen worden.

1.5 Leeswijzer

De Omgevingsvisie is als volgt opgebouwd. Deel A bestaat uit drie hoofdstukken. Eerst staan we in hoofdstuk 2 stil bij de positie van Den Haag in de wereld. Wat komt er op de stad af en hoe verhouden we ons tot internationale trends en ontwikkelingen, nationaal en provinciaal beleid en de regionale context? In hoofdstuk 3 gaan we in op de ruimtelijke karakteristieken van de Haagse leefomgeving. Welke structuren, kenmerken en kwaliteiten bepalen de ruimtelijke en stedenbouwkundig identiteit en dienen voor deze visie als onderlegger?

Vervolgens duiken we met hoofdstuk 4 in de drie maatschappelijke opgaven. Het betreft de omgang met de verwachte demografische groei, het bieden van sociaal en economisch perspectief aan alle inwoners en ondernemers, en het doorlopen van transitie in de tempo dat de stad aankant en nodig is.

In deel B zetten we in het sleutelhoofdstuk 5 de ruimtelijke visie voor Den Haag in 2050 uiteen. Wat voor stad is de 'groene metropool aan zee' en welke vijf 'bewegingen' zijn nodig om daar in 2050 op uit te komen. In hoofdstuk 6 is beschreven hoe de visie doorwerkt in acht stadsdelen, als startpunt voor het maken van de gebiedsvisies.

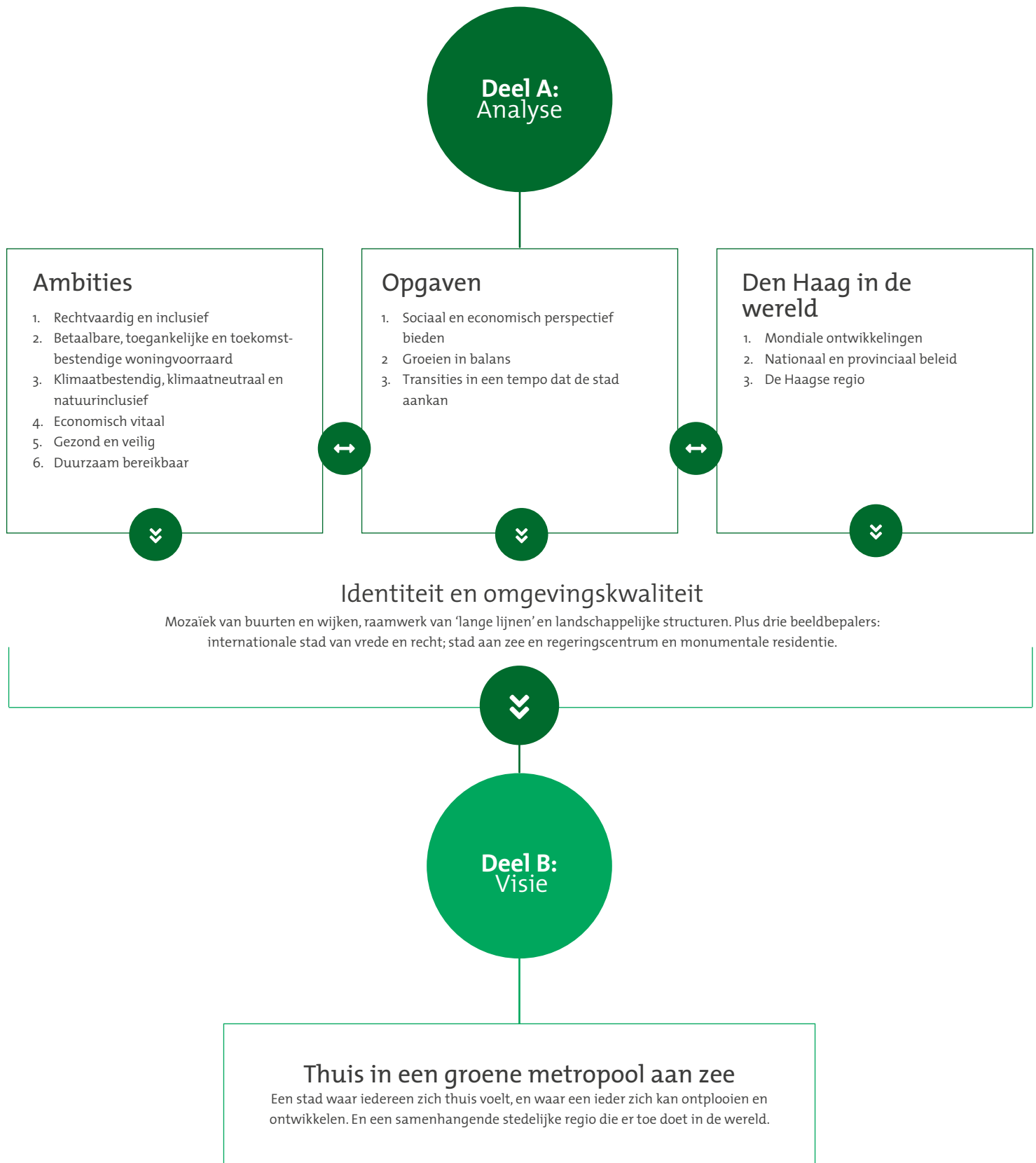
Tot slot deel C. In hoofdstuk 7 zetten we met een realisatiestrategie uiteen hoe we de visie en gestelde ambities voor elkaar denken te krijgen. Dan gaat het om de rol die de gemeente aanneemt, om regionale samenwerking, om investeringen en financieringsstromen, en om ruimte geven aan projecten van onderop. Plus gedachten over hoe de gemeentelijke overheid, marktpartijen en de samenleving zich tot elkaar verhouden. Ook beschrijven we de gevolgen voor de Haagse beleidsagenda: waar gaan we mee door, welke beleidswijzigingen zijn nodig en welke thema's verdienen aandacht?

Nergens in Nederland vind je zo dichtbij de stad zoveel kilometers aan strand. Je kan hier sporten, spelen, wandelen, uit eten en ontspannen.

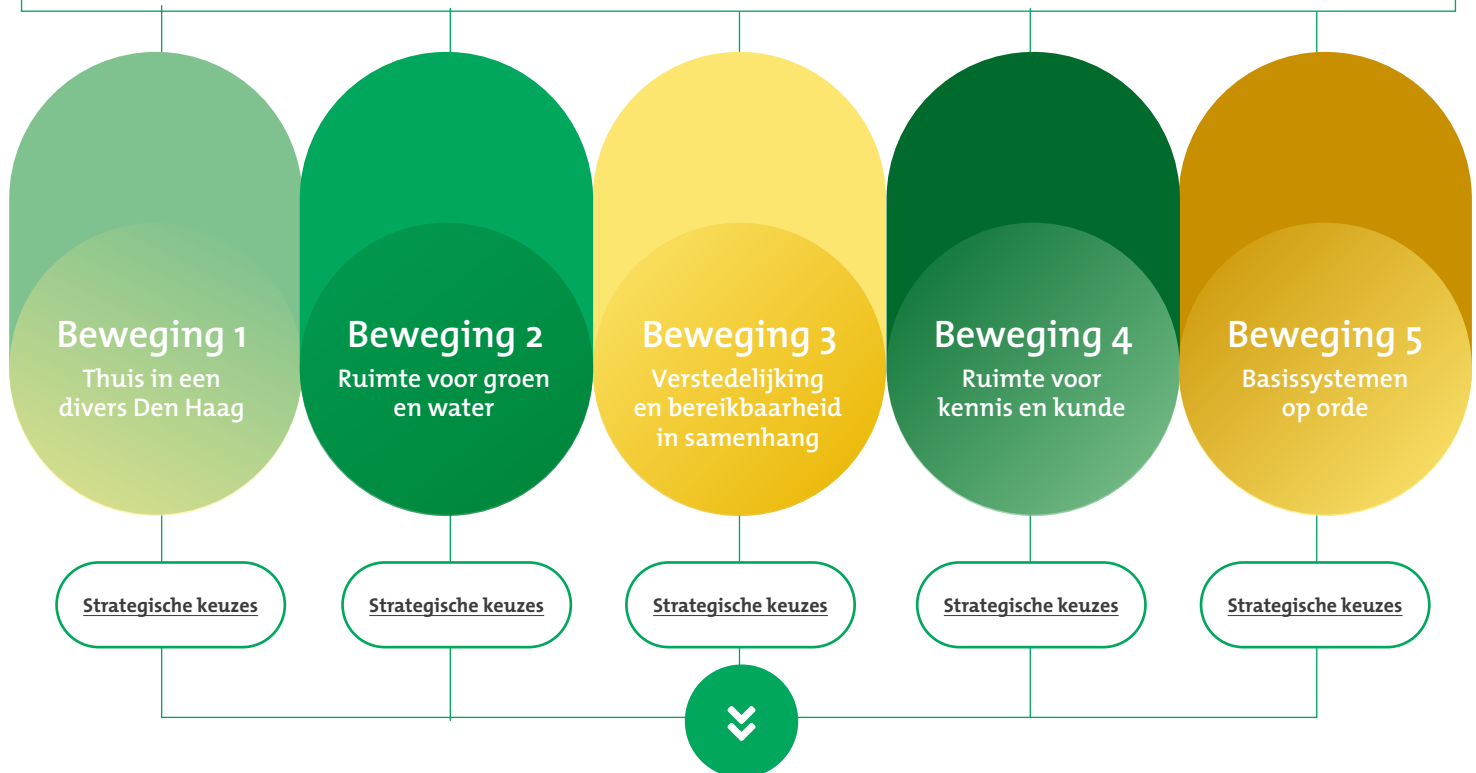
In hoofdstuk 8 staan we stil bij de belangrijkste uitkomsten uit het participatieproces. We kijken terug maar kijken ook vooruit. Dit doen we door een aantal belangrijke lessen mee te nemen voor het vervolg. Een uitgebreid participatieverslag wordt apart bij het besluit van deze ontwerp-Omgevingsvisie toegevoegd.

Ten slotte staan we stil bij de omgevingseffectrapportage (OER) en hoe deze rapportage heeft bijgedragen aan de Omgevingsvisie en de daarin gemaakte keuzes.

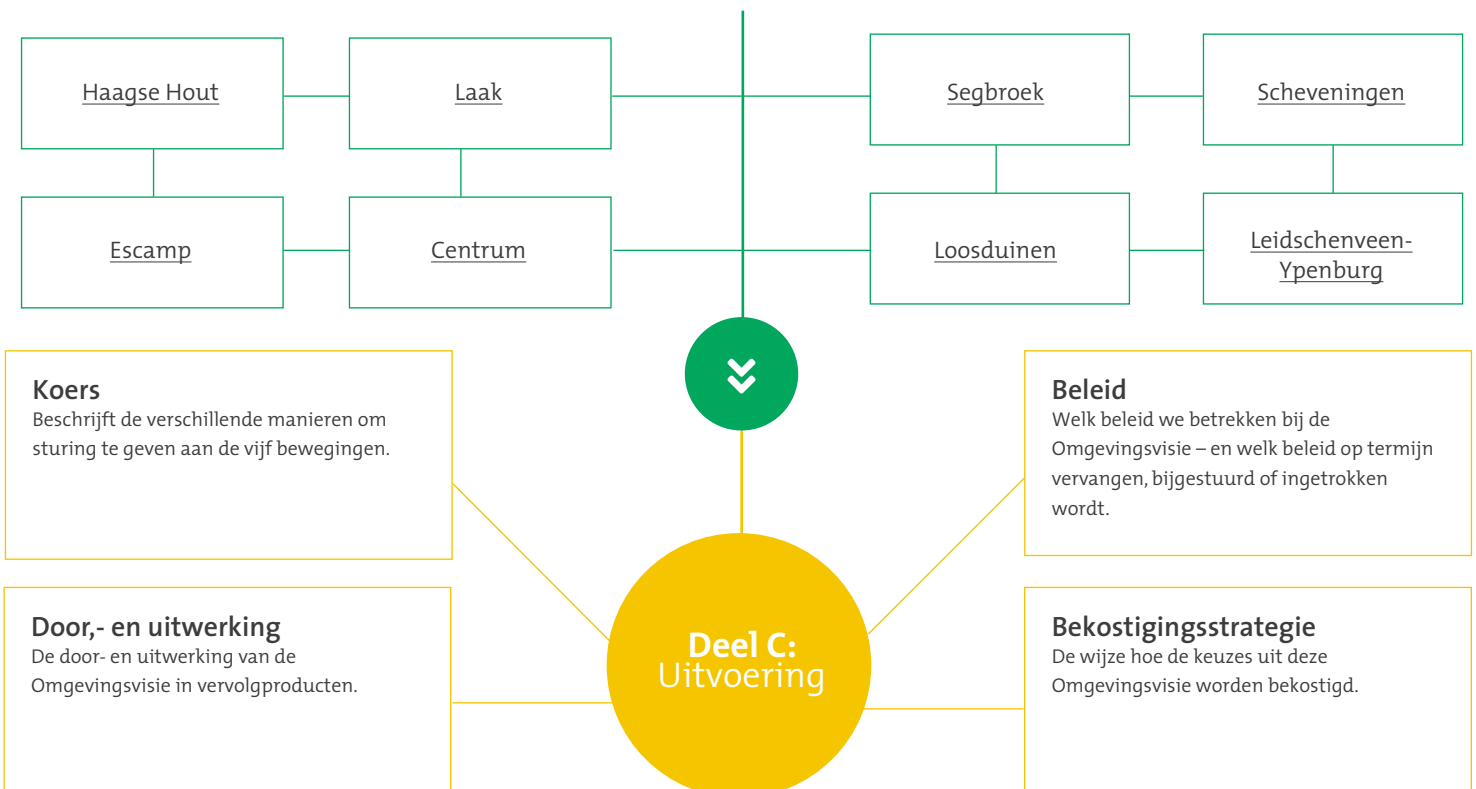
Vijf bewegingen

Bedoeld om het toekomstbeeld van een groene metropool aan zee stap voor stap dichterbij te brengen. Door zaken die al in gang zijn gezet voort te zetten ('koers houden') en met nieuw beleid ontwikkelingen te stimuleren die passen bij de richting die de gemeente met deze Omgevingsvisie op wil ('bijsturen'). En door voor grote transities het juiste tempo te bepalen ('tempo aanpassen').

Doorwerking in stadsdelen

Wat betekenen de bewegingen voor (ruimtelijke) kwaliteiten en kenmerken? Hoe verhouden ze zich tot wat er in stadsdelen speelt en aan de hand is? En wat zijn de plekken waar opgaven en ambities samenkomen?

Analyse

2.

Den Haag in de wereld

Over mondiale trends,
nationaal en provinciaal beleid
en regionale samenhang

Den Haag staat niet op zichzelf. Wereldwijde trends, economische verwachtingen, rijksbeleid en regionale ontwikkelingen zijn van grote invloed op de koers die we richting 2050 willen varen. Het is dus belangrijk om kennis te nemen van en rekening te houden met die internationale, nationale en regionale omstandigheden. Om zo met deze Omgevingsvisie ambities en opgaven in een breder perspectief te plaatsen, en te zorgen dat keuzes en beslissingen op het juiste schaalniveau gemaakt worden.

2.1 Mondiale ontwikkelingen

Demografie en migratie

Momenteel telt de wereldbevolking ruim 8 miljard mensen. De Verenigde Naties houden voor het jaar 2100 rekening met een wereldbevolking van 11 miljard. Daarbij blijft wereldwijd de trek naar de stad ongekend sterk, juist omdat steden aantrekkelijke en vitale plekken zijn.

Ook Nederland heeft te maken met bevolkingsgroei. Hier vindt die groei vooral in steden plaats, vanwege de leefkwaliteit, opleidingskansen en het aanbod van banen. Die groei betekent in het geval van Den Haag dat binnen de stadsgrenzen gezocht moet worden naar plekken om te bouwen. De druk op de openbare ruimte zal toenemen, net als de hoeveelheid afval en het aantal verkeersbewegingen. Bovendien verandert de bevolkingssamenstelling: de komende decennia wonen er in Den Haag meer ouderen, meer eenpersoonshuishoudens en naar alle verwachting meer migranten – afgaand op het begin 2024 verschenen advies van de Staatscommissie Demografische Ontwikkeling 2050. Dit alles is van invloed op de aantrekkelijkheid van de Haagse leefomgeving en bepaalt voor een deel hoeveel mensen naar de stad (blijven) komen.

Klimaat en duurzame ontwikkeling

De groei van de wereldbevolking en de toenemende welvaart leggen een steeds groter beslag op het draagvermogen van de planeet. Natuurlijke systemen raken ontregeld, het klimaat warmt op, leefgebieden worden vervuild en vernietigd, de biodiversiteit verschaalt. Klimaatverandering leidt tot zeespiegelstijging, heftige regenbuien, droogte en hitte. Dit vraagt om een andere omgang met water- en bodemsystemen, een fikse reductie in de uitstoot van CO₂ en andere broeikasgassen, en een ander gebruik en andere inrichting van de ruimte.

Gelukkig is er mondiaal consensus over wat de belangrijkste uitdaging is: de relatie met de natuurlijke omgeving opnieuw definiëren. Er komt meer aandacht voor de draagkracht van de fysieke leefomgeving, want het risico op schade en kapitaalvernietiging neemt toe. Dat betekent ook voor Den Haag overstappen op schone en hernieuwbare energiebronnen en andere mobiliteitsvormen.

Digitalisering en automatisering

Sinds 2020 is – vooral onder invloed van de covidpandemie – thuiswerken voor velen normaal. De veerkracht van de economie zat 'm toen in de benutting van de sterke connectiviteit. Ook in Nederland. De trend hierin is helder: tot 2050 nemen investeringen

in digitale technologieën alleen maar toe. Omdat steden in de basis arbeidsmarkten en handelsplaatsen zijn, verandert de ontwikkeling en het functioneren van de fysieke stad. Digitalisering en kunstmatige intelligentie vergroten weliswaar de toegang tot informatie, kennis en markten, maar zorgen ook voor grote verschuivingen in de wijze waarop kennis en informatie worden verwerkt, geproduceerd en gedeeld. Naarmate digitale toepassingen in de stad toenemen, nemen ook de dilemma's toe: de kwetsbaarheid voor cyberaanvallen en storingen en de veerkracht van de infrastructuur.

De vergaande digitalisering van de economie, automatisering en robotisering hebben impact op mensen, op hun arbeidskansen en daarmee het besteedbare inkomen. De ongelijkheid tussen groepen in de samenleving kan toenemen en het risico bestaat dat een deel van de Haagse inwoners niet (langer) op eigen kracht kan meedoen in de samenleving. Europese inspanningen met betrekking tot ethische kaders, wetgeving en marktregulering zijn ook voor Den Haag van groot belang.

Internationale verbanden

De internationale afhankelijkheid en verbanden worden sterker. Nederland is onderdeel van de Europese Unie (EU), van een mondiaal vertakt handelssysteem en gebonden aan internationale afspraken en regels. Veranderende internationale verhoudingen – mede door schaarse grondstoffen – brengen nieuwe geopolitieke spanningen en vergroten de reeds bestaande. Internationale samenwerking in onder andere de EU biedt veel voordelen voor een relatief klein, open land als het onze. De EU is een krachtig platform om met meerdere landen tot gezamenlijke doelen te komen en tot een gelijke aanpak van opgaven op het vlak van natuur, milieu, migratie, duurzaamheid en economie. Tegelijk leiden Europese en internationale regels, afspraken en wet- en regelgeving lokaal tot extra ruimtevragen en beperkingen, en beïnvloeden ze de beslismacht.

Voor Den Haag is binnen deze context de Eurodelta relevant, het verstedelijkte gebied tussen de Randstad, het Ruhrgebied en Noord-Frankrijk in de stroomgebieden van de Rijn, Schelde en Maas. Hier spelen opgaven rond water, energie, voedsel, klimaat, mobiliteit en (circulaire of duurzame) economie – die het beste door internationale samenwerking goed kunnen worden opgepakt. Zo is Den Haag onderdeel van de EU-missie 100 klimaatneutrale en slimme steden in 2030 en een koploper op het gebied van duurzaamheid.

We moeten nadenken over schone energiebronnen en andere mobiliteitsvormen, over energiebesparing, en over het recycleren van hulpbronnen en grondstoffen – zodat vervuiling voorkomen wordt en de biodiversiteit in stand gehouden.

2.2 Nationaal en provinciaal beleid

De Haagse Omgevingsvisie staat niet los van visie- en beleidsvorming op Rijks- en provinciaal niveau. Het Rijk bracht in 2024 een conceptversie uit van de Nota Ruimte, als opvolger van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). De provincie heeft haar langetermijnbeleid vastgelegd in de provinciale Omgevingsvisie (POVI) die op 1 april 2023 verscheen. De afwegingen en keuzes die in de Nota Ruimte en de POVI worden gemaakt, hebben invloed op de ontwikkelrichting van Den Haag en de Haagse regio. Tegelijkertijd werkt de Haagse Omgevingsvisie agenderend richting Rijk en provincie. Door helder te zijn over de koers die de stad wil varen, maken we duidelijk aan welke doelstellingen van het Rijk en de provincie we willen en kunnen bijdragen. Bovendien is de Omgevingsvisie een basis om bij het Rijk en de provincie (en overigens ook de EU) te lobbyen voor financiële steun om projecten en ambities werkelijkheid te maken.

Nota Ruimte

Om maatschappelijke opgaven zo goed mogelijk in te passen en rechtvaardige keuzes te maken – zodat ook toekomstige generaties verzekerd zijn van een hoge kwaliteit van leven – neemt het Rijk met de Nota Ruimte regie op de ruimtelijke inrichting van Nederland. Dit betekent keuzes maken op nationaal niveau, maar ook zorgen voor doorwerking en samenhang op provinciaal en gebiedsniveau.

De Nota Ruimte gaat voor 2050 uit van drie ‘bewegingen’ die opgaven, richtingen en keuzes samenbrengen. Bewegingen die ook doorklinken in deze Haagse Omgevingsvisie.

1. Beweging naar een toekomstbestendig evenwicht tussen landbouw en natuur. Dat betekent biodiversiteitsherstel, landschappelijke kwaliteit en een nieuw perspectief voor de landbouw.
2. Beweging naar een klimaatneutrale en circulaire samenleving, met duurzaam vervoer, hernieuwbare energie en een gesloten grondstoffencyclus.
3. Beweging naar sociale en economisch sterke steden, regio's en dorpen. Met een goede balans tussen wonen, werken en voorzieningen, duurzame mobiliteit en een gezonde, natuurinclusieve en aantrekkelijke leefomgeving.

In de Nota Ruimte geeft het Rijk aan nadrukkelijk regie te voeren op de ruimtelijke ontwikkeling van Nederland. Dat vraagt om een intensieve samenwerking met andere overheden, maatschappelijke organisaties en marktpartijen. Die samenwerking gebeurt onder meer in de programma's Mooi Nederland en NOVEX.

NOVEX-gebied Zuidelijke Randstad

In het programma NOVEX zijn twee sporen opgenomen. Het Ruimtelijk Voorstel (per provincie) en de samenwerking in NOVEX-gebieden. Dit zijn gebieden waar meerdere opgaven spelen waardoor intensieve samenwerking tussen Rijk, provincie, gemeente en waterschappen noodzakelijk is.

Den Haag is onderdeel van het NOVEX-gebied Zuidelijke Randstad, waar toekomstbestendige verstedelijking de hoofdopgave is. Het gaat dan om ‘goede groei’ – oftewel: groei is geen doel, maar een middel om de leefomgeving beter te maken en het stedelijk gebied

vitaal. Het is zaak om wonen, werken en voorzieningen in samenhang te zien met bereikbaarheid, klimaatadaptatie, groenstructuren, (circulaire) economie, energietransitie en gezondheid. Juist omdat de beschikbare ruimte schaars is én de bodem-, water-, milieu-, energie- en mobiliteits-systemen tegen hun grenzen lopen.

Den Haag en haar samenwerkingspartners hebben voor de Zuidelijke Randstad een ontwikkelperspectief opgesteld om in 2050 tot een ‘toekomstbestendige en veerkrachtige metropool’ te komen. Dit ontwikkelperspectief bevat strategische keuzes en samenwerkingsafspraken, en is daarmee een belangrijke pijler onder deze Omgevingsvisie.

Provinciale Omgevingsvisie Zuid-Holland

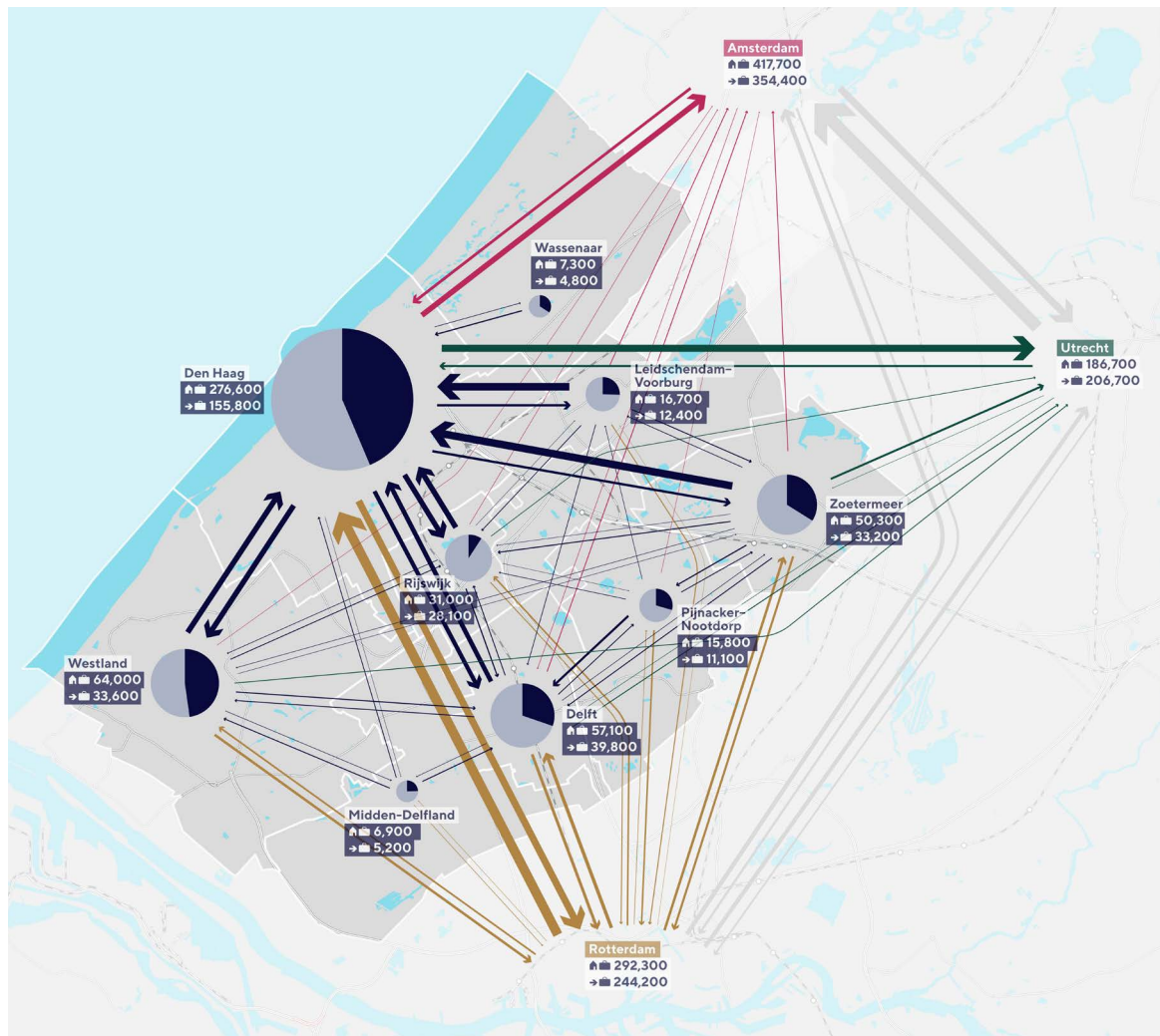
In geen enkele andere provincie speelt de strijd om de schaarse ruimte zo'n grote rol als in Zuid-Holland. Decennialang draaide het ruimtelijk beleid om het voldoen aan de grote vraag naar woon- en werklocaties. Dit heeft de kwaliteit van de leefomgeving niet altijd goed gedaan. Met de Provinciale Omgevingsvisie Zuid-Holland is daarom een koerswijziging ingezet waarbij ruimtelijke ontwikkelingen zich voortaan moeten verhouden tot de grenzen van het water- en bodemsysteem, de capaciteit van het energienet en de draagkracht van de natuur. Daarbij: het welzijn van de Zuid-Hollanders staat centraal. De aangescherpte koers is gepresenteerd in het Ruimtelijk Voorstel. In dit beleidsdocument staan voorstellen voor aanpassingen in het provinciale omgevingsbeleid; de Provinciale Omgevingsvisie en de Verordening Ruimte. Het Ruimtelijk Voorstel bevat de volgende hoofdlijnen.

1. Gezondheid, kwaliteit en veiligheid hebben voorrang bij het maken van ruimtelijke keuzes.
2. Water en bodem zijn sturende randvoorwaarden voor een veilige en toekomstbestendige ontwikkeling van de provincie.
3. Voorrang aan een duurzame, digitale en inclusieve economie, met borging van maatschappelijke meerwaarde.
4. De ruimte wordt beter beschermd om ambities, wettelijke verplichtingen en doelen te realiseren.

Voor de Haagse Omgevingsvisie is de koers uit de Ruimtelijk Economische Visie (REV) relevant. Deze REV is een thematische uitwerking van het Ruimtelijk Voorstel. Met de REV wil de provincie sturen op een toekomstbestendige economie. Daar horen activiteiten bij met een hogere toevoegde waarde voor de maatschappij, het verdienvermogen en een compact ruimtebeslag. De koers uit de REV is relevant voor de analyse van de (regionale) opgaven in de Haagse Omgevingsvisie en de keuzes die we voorstellen in hoofdstuk vijf.

Watervisie Hoogheemraadschap van Delfland

Voor Den Haag is de Watervisie van het Hoogheemraadschap van Delfland van belang. Deze visie toont acht gebiedstypen met wateropgaven. Per gebied zijn twee tot vier toekomstperspectieven uitgewerkt. De Watervisie speelt een grote rol in het maken van keuzes voor de leefomgeving, uiteraard in samenhang met andere ruimteclaims. Vanuit het principe ‘water en bodem sturend’ kijken we naar waterveiligheid, waterkwaliteit en waterkwantiteit.

2.3 De Haagse regio – een hecht en samenhangend stedelijk systeem

Den Haag is een centrumstad in een snelgroeende metropool. Dit is een stedelijk gebied met een grote variëteit, én een hoge druk op de ruimte. In deze regio fungeert Den Haag als een centrumstad met regionale voorzieningen, werkgelegenheid en een bloeiend cultureel klimaat. Een derde van deze Haagse metropool is stad, een derde glastuinbouw (de greenport Westland) en een derde landschap (Midden-Delfland, Duin, Horst en Weide).

Toneel van het dagelijks leven

De gemeente Den Haag vormt met Delft, Leidschendam-Voorburg, Midden-Delfland, Pijnacker-Nootdorp, Rijswijk, Wassenaar, Westland en Zoetermeer een hecht en grootstedelijk gebied van 1,1 miljoen inwoners. Het gebied functioneert als een systeem, en is voor veel Hagenaars het dagelijks leven. Bij een gezin werken de volwassenen bijvoorbeeld in Zoetermeer en Rijswijk, studeren de kinderen in Leiden of bij MBO Oostland in het Westland. Een student van de Haagse Hogeschool is in de Binckhorst bezig met haar start-up, winkelt in

de binnenstad of de Mall of the Netherlands en bezoekt elke week haar oma in Delft. In dit netwerk is Den Haag de stad waar de meeste nieuwe mensen naartoe komen, maar ook de stad waar mensen gedurende hun maatschappelijke carrière weer weggaan en geleidelijk over de regio uitwaaien.

Iedere gemeente draagt bij aan de bekendheid en aantrekkelijkheid van de regio. Den Haag doet dat door het parlement, het Internationale Strafhof, de vele ambassades en de kantoren van de rijksoverheid. Het Westland staat bekend om zijn glastuinbouw, Delft om de high-techontwikkelingen op de universiteitscampus. Gebieden met een hoge bebouwingsdichtheid (Den Haag, Rijswijk, Delft) worden afgewisseld met groenere woonmilieus (Midden-Delfland, Pijnacker-Nootdorp, Leidschendam-Voorburg, Wassenaar, Zoetermeer). Ze zijn omringd door verschillende landschapszones, zoals het Nationaal Park Hollandse Duinen, de landgoederenzone Den Haag-Wassenaar en het Bijzonder Provinciaal Landschap Midden-Delfland.

Regionale samenwerking

Hoewel deze Omgevingsvisie over de stad Den Haag gaat, speelt de regionale samenhang een nadrukkelijke rol. Een deel van de opgaven speelt immers op een hoger schaalniveau, en ook de oplossingen liggen soms in de regio. Bovendien staat de Haagse regio zelf ook voor enkele grote vraagstukken met bijbehorende ruimteclaims, zoals klimaatadaptatie, bereikbaarheid, (circulaire) economie en verstedelijking. Die kunnen niet sectoraal worden aangepakt, daarvoor is simpelweg de ruimte niet beschikbaar. Bij verschillende gemeentes spelen ontwikkelingen die ook invloed hebben op Den Haag. De gemeente Den Haag wil bijdragen aan een evenwichtige ontwikkeling van de stedelijke regio als geheel. Samenwerking is daarom cruciaal.

Buurgemeenten, waterschappen en de provincie Zuid-Holland hebben elkaar nodig om vraagstukken van antwoorden te voorzien, en in feite fungeert de Haagse metropool al als een vrijwillig samenwerkingsverband. Zo zijn er in deze regio afspraken gemaakt over de woningbouwproductie tussen 2022 en 2030. We werken ook samen in de metropoolregio Rotterdam Den Haag (MRDH) en de Verstedelijkingsalliantie. Uiteindelijk kijken we per opgave welk schaalniveau het meest geschikt is. Voor het ene onderwerp is dat de regio Haaglanden, voor het andere de Zuidelijke Randstad. In hoofdstuk 7 gaan we in op enkele samenwerkingsverbanden die relevant zijn voor het samenbrengen en integreren van opgaven buiten de gemeentegrens.

Een verzamelkaart met (concept) kaarten uit de omgevingsvisies (in ontwikkeling) van gemeenten in de Haagse regio. Deze kaart heeft geen status. Bron: betreffende gemeenten.

De schoonheid van Den Haag

Over identiteit en omgevingskwaliteit

De Haagse leefomgeving heeft vele gezichten en laat zich omschrijven als een gevarieerd mozaïek van kenmerkende buurten, wijken en stadsdelen. Ze worden bijeengehouden door een herkenbaar raamwerk van 'lange lijnen' en landschappelijke structuren. Deze ruimtelijke eigenschappen vormen het fundament voor de Omgevingsvisie. Veranderingen in de stadsplattegrond en wijzigingen in het ruimtegebruik moeten zich voegen naar de karakteristieken en kwaliteiten die Den Haag al zo lang een sterke identiteit geven en zorgen voor een thuisgevoel. En die richting 2050 niet alleen bescherming en onderhoud verdienen, maar ook cruciaal zijn voor de koers richting een mooie, gezonde, rechtvaardige en duurzame stad.

3.1 Verfrissend dankzij contrasten

Den Haag heeft op economisch, cultureel en maatschappelijk vlak alles wat een grote stad kan bieden, en voelt op veel plekken toch kleinschalig en gemoedelijk aan. Inwoners zien de stad als een verzameling van buurten, elk met een uitgesproken karakter. De contrasten en verschillen tussen die stukjes stad schuren soms, maar maken de stad ook divers, interessant en levendig. De problemen en opgaven die samenhangen met segregatie en arbeidsmigratie komen aan de orde in hoofdstuk 4.

Terwijl in de binnenstad het politieke spel in volle gang is, werken jonge ondernemers even verderop in de luwte van zogenoemde broedplaatsen aan hun start-ups. Als wereldleiders naar Den Haag reizen om te spreken over recht en vrede, houden op een steenworp afstand Hagenaars hun buurt schoon, drinken ze met ouderen een kop koffie of schieten ze buurtgenoten te hulp. En als toeristen over de Scheveningse boulevard flaneren of zich vergapen aan de kunstwerken in het Mauritshuis, spelen vlakbij de kinderen op de Haagse pleintjes.

Het Haagse mozaïek van buurten en stadsdelen is een rijke verzameling van identiteiten en sferen. Van het historische centrum met zijn grachten en beschermde stadsgezichten tot het industrieel erfgoed op de Binckhorst. Van de ministeriële kantoortorens tussen station en stadhuis tot de Scheveningse haven. Van de internationale wijk rond het Vredespaleis tot de volksbuurten Schilderswijk, Duindorp en Transvaal. Die contrasten maken Den Haag tot een levendige stad, met een verscheidenheid aan culturen, leefstijlen, opleidingsniveaus en inkomens.

Den Haag kent in totaal meer dan 170 nationaliteiten. De stad is altijd aantrekkelijk geweest voor migranten – een diverse groep van arbeidsmigranten, vluchtelingen, studenten en expats. De aantrekkelijkheid voor

expats en internationale studenten komt door het internationale profiel, de leefkwaliteit en de ontwikkelingskansen in Den Haag. De aantrekkelijkheid voor arbeidsmigranten heeft onder andere te maken met het type werkgelegenheid in de regio en het aanbod van relatief betaalbare particuliere huurwoningen.

Die verscheidenheid zorgt ervoor dat nieuwe ideeën en verrassende initiatieven voet aan de grond krijgen. Van creatief ondernemerschap in de wijken tot innovatieve start-ups in het Central Innovation District en op Technology Park Ypenburg. Het is bovendien een stad waar kunsttalent zich ontwikkelt, en niet alleen op het Koninklijk Conservatorium Den Haag of aan de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten. Zo komen vanaf de jaren zestig in de arbeidersbuurten op grote schaal rockbandjes op, die geïnspireerd waren door de ‘indorock’ die veel jonge mensen die uit de voormalige kolonie Nederlands-Indië hier introduceerden. Denk aan bands als Q65, Shocking Blue, en de Golden Earring met een heus ‘popdistrict’ – Den Haag is nog altijd een kweekvijver voor Nederlands muzikalent, zoals Di-rect, Prins S. en de Geit en Goldband.

Ook heeft Den Haag een plek veroverd op het toneel van de topsport. Met de opening van de Sportcampus is het brede aanbod verrijkt, dat verder bestaat uit onder meer het Centrum voor Topsport en Onderwijs (CTO), het voetbalstadion van ADO Den Haag, The Hague Beach Stadium, het Zeilcentrum en de Haagse sportcentrale met het olympische skatepark. Zo wonnen er meerdere Haagse sporters een medaille op de Olympische Spelen in Parijs. Zoals hockeyers Luna Fokke, Pien Dicke en Duco Telgenkamp, roeier Lennart van Lierop, zeilster Marit Bouwmeester, windsurfer Luuc van Opzeeland en roeier Marloes Oldenburg. En de Haagse India Sardjoe werd in november 2022 op 16-jarige leeftijd de jongste Breaking Wereldkampioen ooit.

Die verscheidenheid zorgt dat nieuwe ideeën en verrassende initiatieven voet aan de grond krijgen. Van creatief ondernemerschap in de wijken tot innovatieve start-ups in het Central Innovation District en op Technology Park Ypenburg.

Op de Haagse markt komen dagelijks duizenden mensen uit verschillende wijken hun boodschappen doen. Het is de grootste markt van Europa en speelt een belangrijke economische rol. Op de daken zijn 3.500 zonnepanelen op de daken van de markt geplaatst.

De sfeerbepalers van Den Haag

1. Stedelijk met menselijke maat

Den Haag heeft alle voordelen van de grote stad en combineert dat op veel plekken met buurtgevoel. De komende jaren worden er onder andere rondom de stations levendige stedelijke plekken ontwikkeld. Het is belangrijk om daarbij oog te houden voor de menselijke maat en het buurtgevoel.

2. Maatschappelijk betrokken

Veel Hagenaars zetten zich in voor de stad. Van het schoonhouden van de straat tot acties voor ouderen of mensen in de problemen. Deze maatschappelijke betrokkenheid komt misschien doordat Den Haag het regeringscentrum is en de internationale stad van vrede en recht. Of is het gewoon typisch Haags? Hoe dan ook, mensen komen vanuit de hele wereld naar Den Haag om te werken aan een rechtvaardige, betere en veilige wereld.

3. Verfrissend dankzij contrasten

Den Haag is een stad vol contrasten. Veel van die contrasten zijn onbekend. Dat biedt de kans om onverwacht te 'verfrissen'. Iedereen kent Scheveningen, maar wie weet dat Den Haag één van de grootste surfgemeenschappen van Europa heeft? Bijna iedereen kent het Mauritshuis, maar wie kent de Haagse straatartiesten?

Bron: Positioneringsstrategie Den Haag

3.2 Ruimtelijke ontwikkeling van Den Haag

De ligging van Den Haag aan de Noordzee is bepalend geweest voor de stedenbouwkundige, economische en ruimtelijke opbouw. Onder invloed van wind en overstromingen ontstonden duizenden jaren geleden parallel aan de kustlijn jonge duinen en strandwallen, met daartussen lage en venige moerasgebieden. Uit archeologische vondsten blijkt dat de zandgronden op deze hoge wallen al ruim voor de Romeinse tijd geschikte woonplekken waren. Later werd Die Haghe bekend als verblijfplaats voor de graven en stadhouders van Holland. Het verwijst naar 'de haag' of 'het bos' van de Graaf van Holland en is kenmerkend voor de hoeveelheid groen en natuur rondom de stad. Later zijn ook de lagere delen tussen de strandwallen bebouwd. Hier ligt de oorsprong van de welbekende, maar inmiddels ook gedateerde scheidslijn tussen Hagenezen en Hagenaren, tussen de arbeidersbevolking van het veen en de rijkere op het zand.

Patroon van Haagse 'lange lijnen'

De vier strandwallen waarop Den Haag is ontstaan vormen de basis voor de kenmerkende 'lange lijnen', het raster van verkeerswegen en groenstructuren die parallel aan en haaks op de strandwallen lopen en zo de verschillende buurten en wijken omsluiten.

De oudste lijnen liepen parallel aan de kust over de zandwallen, zoals bijvoorbeeld de Oude Haagweg. Later zijn daar steeds meer haakse verbindingen bijgekomen waardoor een netwerkstructuur ontstond, denk daarbij ondermeer aan de lijn Duindigt-Hofzicht en de 'koninklijke route' (Scheveningseweg-Hartlijn-Trekvlief). Het meest bekend is de lijn 'van zee naar markt', die vanaf Norfolk in de Scheveningse haven via het Hobbemaplein en de Markt naar Moerwijk loopt. Dit samenspel van 'lange lijnen' is een krachtige en herkenbare structuur die van grote invloed is geweest op de wijze waarop Den Haag zich de afgelopen 150 jaar heeft ontwikkeld. Daarmee is Den Haag een van de weinige steden met een rechthoekig gridpatroon, in plaats van de cirkelvormige 'groeiringen' rond oude kernen in veel andere steden.

Het behoeft nauwelijks uitleg dat karaktervolle groengebieden als het Haagse Bos, de Scheveningse Bosjes, de landgoederen tussen Den Haag en Wassenaar, het strand en de duinen van grote betekenis zijn. Ze leggen bovendien verbindingen met waardevolle landschappen en natuurgebieden in de omgeving, zoals Het Groene Hart, Midden-Delfland en Nationaal Park Hollandse Duinen.

De Laan van Meerdervoort is met zes kilometer een van de befaamde 'lange lijnen'. Je vindt er winkels, scholen, bedrijven, kerken, woonhuizen in alle soorten en maten, parken, waterwegen en vele nationaliteiten.

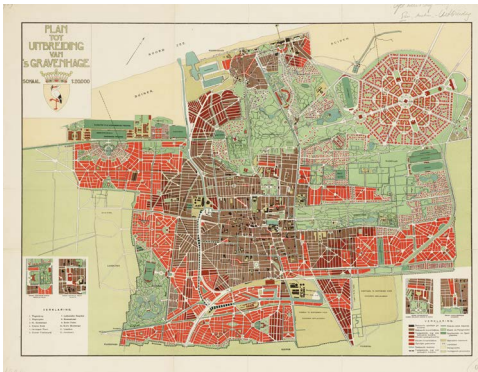
Stedenbouwkundige ontwikkeling

In de recente ruimtelijke geschiedenis van Den Haag zijn twee plannen cruciaal geweest: het door architect en stedenbouwkundige Hendrik Pieter Berlage ontworpen 'Plan tot uitbreiding van 's-Gravenhage' uit 1908 en het door Willem Dudok gemaakte 'Structuurplan Groot 's-Gravenhage' uit 1948. Het eerste plan volgde de structuur van de strandwallen door op het zand evenwijdig aan de kust nieuwe woonwijken in te tekenen. Daarin lange zichtassen en weidse pleinen met monumentale gebouwen, en op buurtniveau besloten pleintjes met afwisselend rechte en diagonale straten.

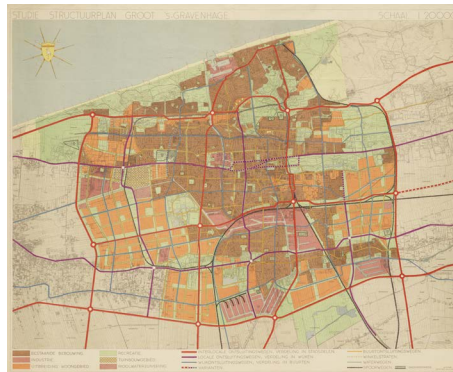
Na de Tweede Wereldoorlog volgde ook Dudok in zijn structuurplan het strandwallenpatroon. Hij voorzag een omvangrijke stadsuitbreiding, onder meer richting Zuidwest, en deelde het centrum op in twee zones: het bestuursdeel bij het station Den Haag Centraal en een congrescentrum bij Zorgvliet. Het heeft de stad zeker goed gedaan, onder meer met het opknappen van vervallen wijken. Toch had dit plan een keerzijde. De aanleg van brede wegen met grote viaducten – het Prins Bernhardviaduct en het Schenkviaduct – leidde tot een versnipperd gebied tussen de drie hoofdstations, onvoldoende aantrekkelijk om te fietsen en te lopen.

In de jaren tachtig ontstond met de stadsvernieuwing een tegenbeweging die zich toespitste op de waarden en kwaliteiten van de bestaande stad. Vanaf de jaren negentig is met succes gebouwd aan het herstel van het centrum, met onder meer een nieuw stadhuis, de tramtunnel onder de Grote Marktstraat, de Koningstunnel en de projecten Den Haag Nieuw Centraal en Den Haag Nieuw Centrum. In de Structuurvisie Wereldstad aan Zee uit 2005 lag de nadruk op binnenstedelijke verdichting. Ook deze structuurvisie bouwde voort op het rasterpatroon en versterkte het profiel van Den Haag als internationale stad. Waarbij ook nadrukkelijk de Haagse regio werd betrokken. Bovendien was er oog voor het belang van karaktervolle groengebieden voor kustverdediging, biodiversiteit, waterwinning, toerisme en economie. Met de Agenda Ruimte voor de Stad uit 2016 kwam slim ruimtegebruik op tafel als dé voorwaarde voor duurzame stedelijke ontwikkeling. Door werk te maken, slimme combinaties van functies en innovatieve vormen van bouwen konden, zo was de gedachte, belangrijke opgaven in de stad zelf worden opgelost. Deze Omgevingsvisie sluit aan bij de rij van lange termijnplannen en bouwt voort op de ruimtelijke karakteristieken van stad en regio.

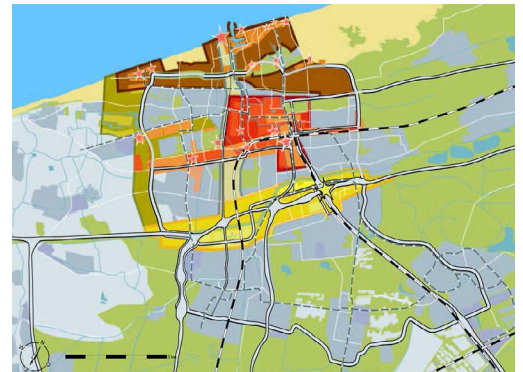
Impressie van de ruimtelijke ontwikkeling van Den Haag in de afgelopen 115 jaar

Uitbreidingsplan van Berlage, 1908

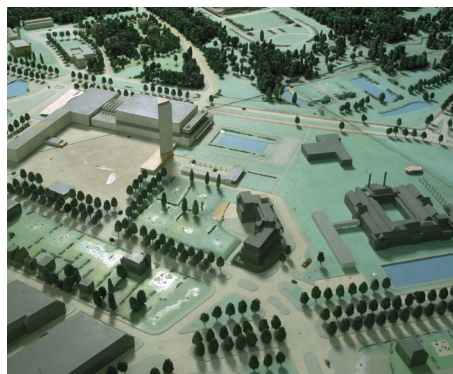
Structuurplan van Dudok, 1949

Structuurvisie Wereldstad aan Zee 2020, 2005

Het kledingmagazijn aan de Hofweg van Berlage, 1914

Maquette van congresgebouw en omgeving, 1948

Bijeenkomst over de structuurvisie, 2005
Foto: Paul Lunenburg

Het Vredespaleis staat symbool voor de status van Den Haag als stad van vrede en recht. Het huisvest twee gerechtelijke instanties: het Internationaal Gerechtshof en het Permanent Hof van Arbitrage.

3.3 De beeldbepalers van Den Haag

Deze Omgevingsvisie is de volgende stap in het werken aan de plattegrond van Den Haag. De ruimtelijke identiteit zoals eerder beschreven, is dan ook een onderlegger voor het toekomstperspectief dat in deze Omgevingsvisie gepresenteerd wordt. Anders gezegd: het rijke mozaïek van buurten en wijken, het patroon van lange lijnen en haakse verbindingen, en de vele groengebieden bieden houvast voor de ruimtelijke ingrepen en voorstellen die richting 2050 op stapel staan.

Binnen dit rijke palet zijn drie 'beeldbepalers' aan te wijzen die niet alleen bescherming verdienen, maar cruciaal zijn voor de identiteit en uitstraling van de leefomgeving – en daarmee voor de positionering van de stad. Het gaat om de rol als internationale stad van vrede en recht, de ligging aan de Noordzee en het karakter van regeringscentrum en monumentale residentie.

Internationale stad van vrede en recht

Den Haag geniet wereldfaam vanwege de vele belangrijke internationale organisaties op het vlak van vrede en recht die in de stad gevestigd zijn. Het uit 1913 stammende Vredespaleis, het Internationaal Strafhof en het Internationaal Gerechtshof springen in het oog. Rondom deze rechts- en bestuursinstellingen liggen tal van non-gouvernementele organisaties (ngo's), kennisinstellingen en ambassades.

Deze bijna 500 organisaties spelen een betekenisvolle rol in de Haagse economie. Ze zorgen voor een toegevoegde waarde van zo'n 5,6 miljard euro per jaar en leveren bijna 20.000 banen op. Grote nationale en internationale bedrijven voelen zich in dit milieu prima thuis, mede vanwege het gevarieerde aanbod aan congresruimtes, onderwijsvoorzieningen, winkels, horeca en goed openbaar vervoer.

Den Haag heeft elf kilometer kust met badplaatsen als Scheveningen en Kijkduin.

Al deze organisaties en bedrijven vormen een vijver aan getalenteerde mensen met veel kennis van recht en internationale verhoudingen. Den Haag vormt zo een kenniscentrum van internationale betekenis, waarmee ze een bijdrage levert aan het bevorderen van vrede en recht in de wereld.

Stad aan zee

De ligging aan zee maakt Den Haag aantrekkelijk en onderscheidend. Maar weinig Europese steden beschikken over kilometers strand en uitgestrekte duingebieden. De aantrekkingskracht van de kust – voor inwoners en bezoekers – wordt vandaag de dag bepaald door het samenspel van faciliteiten, attracties, natuur, rust, ruimte en de nabijheid van de binnenstad. Scheveningen met zijn haven en boulevard is sinds het begin van de negentiende eeuw de eerste echte badplaats van Nederland en daarmee de bakermat van het Nederlandse strandtoerisme. Het is van oudsher

een plek voor weldaad en gezondheid – de zilte zeelucht werkt immers helend, en het was niet voor niets dat het karakteristieke Kurhaus hier gebouwd werd. De kustzone is in trek vanwege toerisme, ontspanning, sport en recreatie, en essentieel voor de bescherming tegen zeespiegelstijging, de drinkwatervoorziening en het op peil houden van de biodiversiteit. Ook voor surfers staat Scheveningen bekend als dé surfhotspot van Nederland of sommigen zeggen zelfs, van West-Europa. Daarmee is deze badplaats weer helemaal klaar voor de toekomst. Op verschillende plekken kun je dan ook surfles boeken of de vele surfers in zee in actie zien. Het heeft een functie voor de visserij en is tegelijkertijd een broedplaats voor innovaties in de maritieme economie. Dit biedt kansen, maar kan ook op gespannen voet staan met het toerisme en de kwaliteit van de woonomgeving. De ontwikkelingen in Kijkduin zijn afgerond.

Regeringscentrum en monumentale residentie

Wie door Den Haag fietst, ziet overal het bewijs van de rol die de stad speelt voor de Nederlandse politiek. Rond het Binnenhof en tussen het centrum en het station Den Haag Centraal, maar ook daarbuiten, aan de lange lanen en langs het Bezuidenhout. Daar bieden statige panden en moderne kantoorgebouwen onderdak aan adviesorganen, wetenschappelijke instituten, uitvoeringsinstanties en belangenorganisaties. Het Malieveld biedt letterlijk ruimte aan het recht op demonstratie en tegengeluid. Elke dag werken duizenden Hagenaars in overheidsdienst aan de toekomst van het land. Dit drukt onmiskenbaar een stempel op het aanzien van de stad. Soms uit dit zich in het sleetse imago van 'ambtenarenstad', maar bovenal geldt de onderscheidende positie als stad van democratie en bestuur.

Als zetel van het landsbestuur, het staatshoofd en het corps diplomatieque is de stad uitgegroeid tot een 'groene residentie'. De historische binnenstad, met het Binnenhof, het Lange Voorhout en de vele hofjes en pleinen in de negentiende- en twintigste-eeuwse wijken hebben een grote aantrekkingskracht.

Op de straten en pleinen is door het rijke erfgoed en de vele kunstwerken, monumenten en gedenktekens de geschiedenis van Den Haag als regeringsstad duidelijk voelbaar. En dat moet ook zo blijven, met name door zorgvuldig beheer en goed onderhoud, plus het inpassen van deze cultuurhistorische waarden in nieuwe gebiedsontwikkelingen.

Den Haag is al eeuwenlang een Europees centrum waar politici, diplomaten, rechtsgeleerden, wetenschappers, filosofen en (creatieve) ondernemers elkaar treffen. De functie van diplomatiek knooppunt en die van machtscentrum en thuisbasis voor de Koninklijke familie, bracht de kunst- en cultuursector vanaf de achttiende eeuw in een stroomversnelling. Het rijke aanbod bestaat onder meer uit het Koninklijk Conservatorium, de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten, de Koninklijke Bibliotheek, de Koninklijke Schouwburg en het Mauritshuis. Het Kunstmuseum Den Haag en Museum Beelden aan Zee. Verder maken de middelgrote en kleine toneel- en muziekgroepen, creatieve broedplaatsen, bibliotheken en theaters in de wijken het plaatje compleet.

Den Haag ontstond rond de Hofvijver en het Binnenhof. In de stad zijn de Eerste en Tweede Kamer gevestigd, net als de meeste ambassades en de Hoge Raad.

4.

Drie maatschappelijke opgaven

Waar we met deze Omgevingsvisie
een antwoord op willen geven

Dit hoofdstuk schetst drie grote maatschappelijke opgaven met ruimtelijke gevolgen. Onze beleidsinzet blijkt op sommige punten onvoldoende. Dit, en de samenhang tussen deze opgaven, vragen om een aangescherpte visie. We beginnen met een analyse van de opgaven, zodat we een goed beeld krijgen van mogelijke oplossingsrichtingen. Het betreffen sociaaleconomische kwesties, demografische ontwikkelingen en enkele grote transitie die onvermijdelijk zijn.

4.1 Inleiding

Den Haag staat er goed voor. We hebben sterke kwaliteiten en identiteitsdragers waarop we voortbouwen. Dat blijkt uit het vorige hoofdstuk. Toch hebben we onvoldoende antwoord op drie grote maatschappelijke opgaven en de samenhang daartussen. Dit hoofdstuk beschrijft deze drie grote maatschappelijke opgaven voor de lange termijn, waarop deze Omgevingsvisie antwoorden moet bieden. Vervolgens is er een aangescherpte visie op de toekomst van de stad nodig. Deze aangescherpte visie en de daaraan gekoppelde strategische keuzes komen in hoofdstuk 5 aan bod.

Wat gaat er mis als we op de huidige weg doorgaan?

Er wordt nu al volop gewerkt aan de toekomst van de stad. Zo werken we aan gebiedsontwikkelingen in het CID, de Binckhorst en in Zuidwest. In deze gebieden zit nog veel ontwikkelruimte, maar voor de verstedelijkingsopgave richting 2050 is extra ruimte nodig. Ook buiten deze gebiedsontwikkelingen. Als we niet voldoende ruimte voor verstedelijking maken, stijgen de koop- en huurprijzen voor woningen sterker dan nu en lopen de wachttijden voor sociale huurwoningen verder op. Ook gaat het economisch knellen als we onvoldoende ruimte creëren. Het gaat dan zowel om ruimte voor bedrijvigheid in verschillende werkmilieus als om woonruimte voor werknemers. De bevolking vergrijsst en als de woningvoorraad in de Haagse metropool onvoldoende toeneemt, dan dreigt de beroepsbevolking af te nemen en wordt Den Haag minder aantrekkelijk voor bedrijven. Onvoldoende ontwikkelingsmogelijkheden buiten de drie grote gebiedsontwikkelingen betekent ook dat er onvoldoende mogelijkheden zijn om in te spelen op woonbehoeften in de wijk, bijvoorbeeld gekoppeld aan de vergrijzing. Ook zal de vitaliteit van buurt- en wijkcentra onder druk komen te staan.

We werken in Den Haag aan een mobiliteitstransitie. Dat betekent dat mensen minder afhankelijk worden van de auto en wandelen, fietsen en ov-gebruik wordt gestimuleerd. Tot nu toe verloopt deze transitie te langzaam. Dit in combinatie met de bevolkingsgroei, heeft tot gevolg dat het verkeerssysteem van de stad vastloopt. We zijn in Den Haag ook volop bezig met sociale opgaven in kwetsbare wijken. Zo werken we in het kader van het Nationaal Programma Zuidwest aan structurele verbetering in de wijken van Zuidwest.

Ook wordt er op een integrale manier gewerkt aan de leefbaarheid en veiligheid in zogeheten intensiveringsgebieden. Er is blijvende inzet nodig om wijken vitaal te houden en segregatie tegen te gaan. Tenslotte zien we dat verschillende ontwikkelingen ruimteclaims met zich meebrengen. De groei van het aantal inwoners vraagt niet alleen om woningen, maar ook om maatschappelijke voorzieningen en ruimte voor werk. De energietransitie vraagt ook ruimte voor; transformatorhuisjes, onderstations, geothermielocaties en leidingen in de ondergrond. Daarnaast vragen klimaatadaptatie en biodiversiteit om een groenere inrichting van de stad. Dit leidt tot conflicterende ruimteclaims. Zonder regie op de ruimtelijke ontwikkeling zal er voor elke locatie steeds opnieuw strijd gevoerd moeten worden. Met het ongewenste effect dat wie het eerst komt, wie het eerst maalt.

Drie grote maatschappelijke opgaven

Bovenstaande uitdagingen die we voorzien, hebben te maken met drie samenhangende maatschappelijke opgaven, waar we ons als stad voor gesteld zien staan:

- Sociaal en economisch perspectief bieden; met onderwerpen zoals segregatie, werkgelegenheid, leefbaarheid en gezondheid.
- Groeien in balans: met onderwerpen zoals migratie en vergrijzing.
- Werken aan transities in een tempo dat de stad aankan en nodig is; met onderwerpen zoals klimaatadaptatie, energietransitie, de omslag naar een circulaire economie en de overstap naar een ander mobiliteitssysteem.

De drie grote maatschappelijke opgaven zijn gebaseerd op een analyse van trends en transities, op de Staat van de Stad, op de Staat van de leefomgeving en op de gesprekken met bewoners en partijen in de stad over de Omgevingsvisie – zie kader ‘Wat willen de Hagenaars voor 2050?’

We gaan per opgave in op wat er aan de hand is en wat er staat te gebeuren. We eindigen per opgave met een overzicht van de kernpunten in de opgave voor de Omgevingsvisie.

Tijdens bijeenkomsten en evenementen konden inwoners aangeven welke keuzes zij zouden maken voor de toekomstige inrichting van de Haagse leefomgeving.

Kinderen spelen de ‘Haagse mixer’ tijdens koopavond in de Grote Marktstraat. Zo konden ze laten horen welke keuzes zij maken voor de toekomst van Den Haag.

Wat willen de Hagenaars voor 2050?

Uit de vele gesprekken met inwoners, ondernemers en jongeren vallen de volgende zaken op. Sociale cohesie, gezondheid en veiligheid zijn belangrijke thema's voor de toekomst van de stad. Ook het belang van groene ontmoetingsplekken is vaak genoemd. Parken en ander groen zorgen niet alleen voor gezonde lucht, maar zijn bij uitstek de plaatsen waar mensen elkaar ontmoeten en sporten. De Hagenaars willen dat iedereen mee kan doen. En dat bedoelen ze breed: op sociaal en economisch vlak, maar ook door brede stoepen aan te leggen voor mensen die slecht ter been zijn en afhankelijk van een rollator. Er is de wens om het openbaar vervoer goedkoper te maken,

al is er begrip voor mensen die voor hun werk of vanwege mantelzorg afhankelijk zijn van de auto. Wandelen en fietsen zijn prima manieren om je door de stad te bewegen, zeker als dit leidt tot meer groen. Jongeren hebben zorgen over het woningtekort en willen een verbetering van het nachtleven. Het valt op dat mensen verbanden zien tussen de thema's. Ze zeiden: 'Als er minder auto's rijden, wordt het vanzelf gezonder in de stad.' Of: 'Als we inzetten op een socialer Den Haag wordt de stad bruisender.' Men vindt dat klimaatvraagstukken en het woningtekort met de regio of landelijk moet worden opgelost.

Tijdslijn participatietraject

Omgevingsvisie

Den Haag 2050

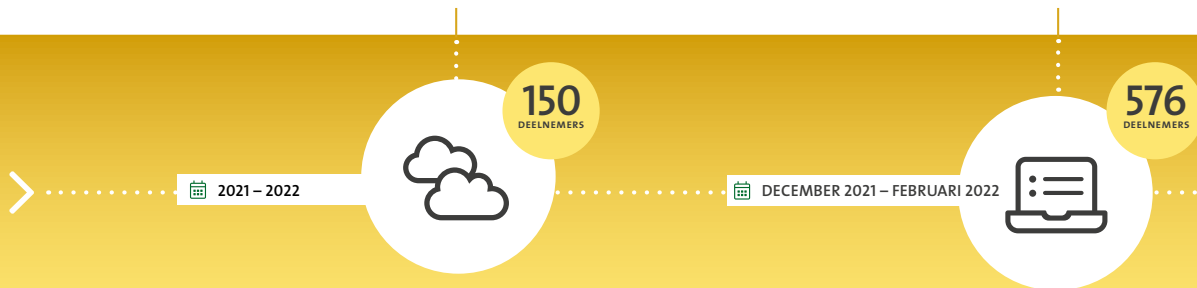
Werksessies toekomstbeelden

(Online) werksessies met verschillende belangengroepen. De uitkomsten van de vraag “wat wens je Den Haag toe in 2050?” werden in het atrium tentoongesteld en in twee webinars met de makers besproken. Vervolgens deelden bewoners en kinderen hun toekomstbeelden en -wensen voor Den Haag.

Digitale toekomstwijzer

Een stemwijzer met vragen en stellingen over hoe Den Haag zich de komende 30 jaar kan ontwikkelen en waar je kon aangeven of je bereid was de gevolgen van je keuze te accepteren.

Stadsdeelbijeenkomsten werksessie

Stadsdeelbijeenkomsten (10x) waar na een korte toelichting op de Omgevingsvisie mensen vragen konden stellen, de Haagse mixer konden spelen en hun geliefde en verbeterplekken in hun wijk konden aangeven. Hier zijn ook gesprekken gevoerd door de collega's van de Energietransitie.

Stadsgesprekken

Stadsbrede bijeenkomst waar een tussentijdse terugkoppeling werd gegeven van de opbrengsten uit de Haagse mixer en de mogelijkheid om te reageren en de Haagse mixer te spelen en zo input te leveren. En een STADgesprek waarin de diverse scenario's zijn besproken.

Bijeenkomsten met samenwerkingspartners

Bijeenkomsten samen met o.a. Platform STAD en Bestuurlijk Overleg Economische Zaken. Waar deelnemers konden reageren op de gepresenteerde bewegingen in de Omgevingsvisie.

Stadsdeelbijeenkomst terugkoppeling/toets

Stadsdeelbijeenkomsten waar deelnemers de verwerking van input in hoofdstuk over stadsdelen toetsen en workshop voor kinderen.

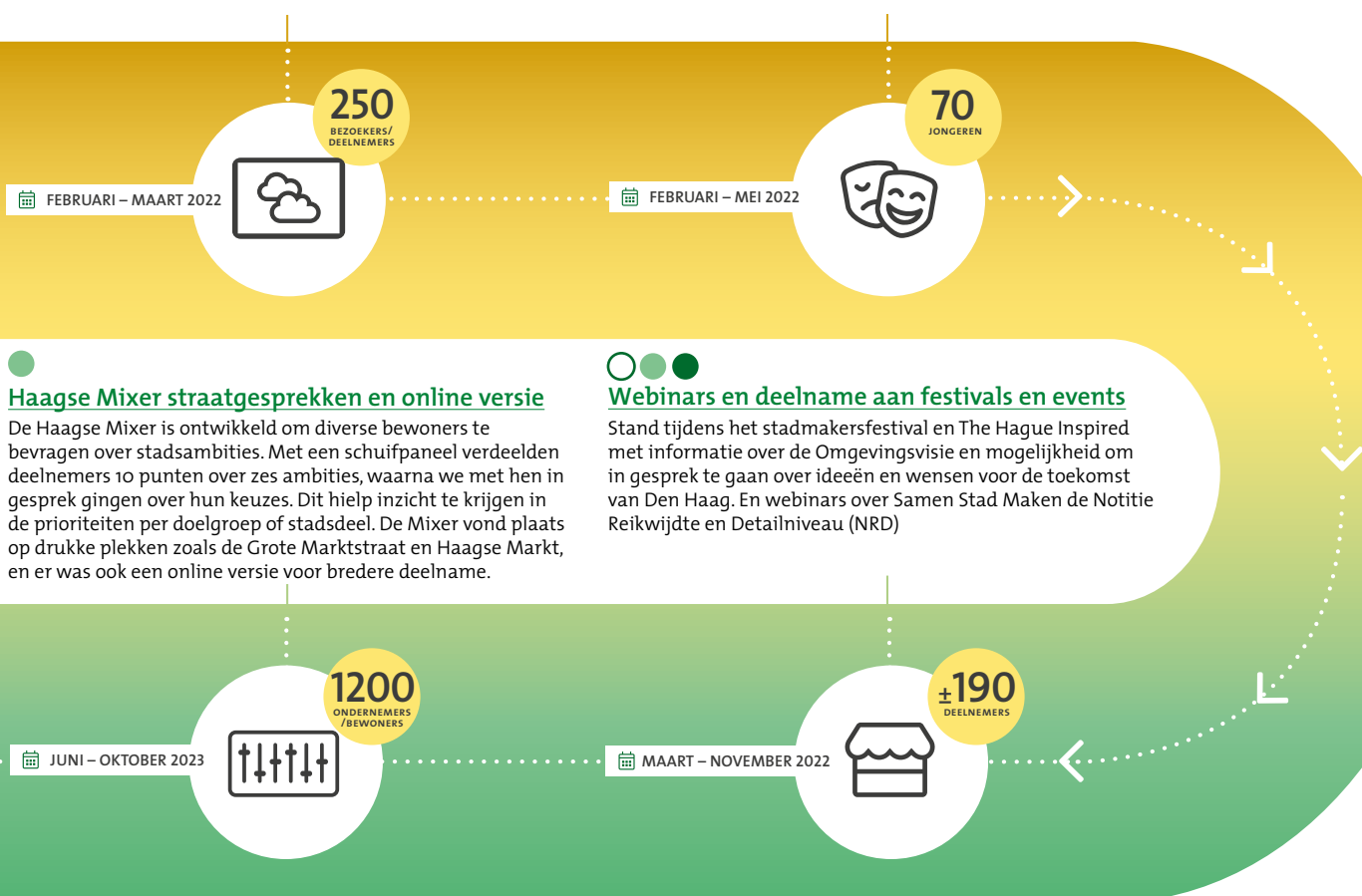

Tentoonstelling toekomstbeelden + rondleidingen

Tentoonstelling en rondleidingen tijdens 'Toekomst van Den Haag' met verschillende toekomstbeelden en de eerste resultaten van de toekomstwijzer.

Werksessies en presentatie Wij de Stad

Het Nationale Theater bedacht en begeleidde het project Wij, de stad. Zeventig Haagse jongeren maakten samen met experts van de stad, leeftijdsgenoten, een tekstschrijver en een theaterdocent een blauwdruk aan verhalen voor de stad in 2050.

Haagse Mixer straatgesprekken en online versie

De Haagse Mixer is ontwikkeld om diverse bewoners te bevragen over stadsambities. Met een schuifpaneel verdeelden deelnemers 10 punten over zes ambities, waarna we met hen in gesprek gingen over hun keuzes. Dit hielp inzicht te krijgen in de prioriteiten per doelgroep of stadsdeel. De Mixer vond plaats op drukke plekken zoals de Grote Marktstraat en Haagse Markt, en er was ook een online versie voor bredere deelname.

Webinars en deelname aan festivals en events

Stand tijdens het stadmakersfestival en The Hague Inspired met informatie over de Omgevingsvisie en mogelijkheid om in gesprek te gaan over ideeën en wensen voor de toekomst van Den Haag. En webinars over Samen Stad Maken de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD)

Webinar stand van zaken Omgevingsvisie

Webinar waar de stand van zaken van de Omgevingsvisie wordt gegeven en deelnemers vragen kunnen stellen over het proces.

Tentoonstelling bibliotheken, magazine en Instagram Haagse Mensen

Mensen uit alle wijken van Den Haag gefotografeerd op hun favoriete plek in de stad. Met een interview waarom deze plek bijzonder voor hen is. Bereik door berichten in media en verspreiding van het magazine (1500 exemplaren) en honderden volgers op Insta.

4.2 Opgave 1 – sociaal en economisch perspectief bieden

Deze paragraaf bestaat uit twee delen: een beschrijving van de sociaalmaatschappelijke stand van zaken en een blik op de economische situatie. Ze houden duidelijk verband en zijn aan het einde van deze paragraaf samengebracht.

De sociale ‘foto’ van de stad – wat is er aan de hand, wat staat te gebeuren?

Den Haag scoort gemiddeld goed op belangrijke factoren zoals koopkracht, gezondheidszorg, gemiddelde woonkosten en de gemiddelde reistijd tussen woonplaats en werk. Een groot deel van de inwoners is gelukkig (80%) en tevreden over de leefomgeving (70%). Dit blijkt uit de Leefbarometer 3.0 (april 2022). Toch staan deze positieve cijfers in contrast met serieuze problemen die een aanzienlijk deel van de Hagenaars treffen. Zo moet een kwart van de inwoners soms bezuinigen op basisbehoeften zoals eten, kleding of het betalen van rekeningen. Ook hebben veel mensen moeite met de betaalbaarheid van openbaar vervoer en stijgende energiekosten. Daarnaast groeit 17% van de Haagse kinderen op in armoede. De uitdagingen in Den Haag zijn daarmee divers en complex. Financiële bestaansonzekerheid, bijvoorbeeld door hoge uitgaven en lage inkomsten, hangt vaak samen met gezondheidsproblemen en afhankelijkheid van een uitkering. Deze problemen zijn niet gelijkmatig verspreid over de stad en stapelen zich vaak op in wijken waar sociale problemen geconcentreerd zijn. Hier is de kwaliteit van de gebouwde omgeving en openbare ruimte extra kwetsbaar. In deze wijken ervaren bewoners parkeeroverlast, een gebrek aan speel- en hangplekken voor jongeren, verkeersonveiligheid, overlast op straat, geluidshinder en zwervafval. Er is een sociaalmaatschappelijke tweedeling in de stad en deze tweedeling neemt toe.

Diversiteit en segregatie – twee kanten van dezelfde medaille

Den Haag is een stad vol contrasten; een rijk palet van sferen, culturen en identiteiten. Er zijn hechte gemeenschappen, waar mensen samen optrekken en voor elkaar zorgen. In vele buurten zijn de sociale verbanden sterk en doen veel mensen vrijwilligerswerk. Die diversiteit aan wijken en gemeenschappen heeft ook een keerzijde. Verschillen in inkomen, opleidingsniveau en afkomst hebben zich sterk ruimtelijk gemanifesteerd, met vergaande segregatie als gevolg. In veel buurten is een gebrek aan ontmoetingsplaatsen waar mensen elkaar kunnen treffen. Terwijl ‘ontmoeting’ cruciaal is voor de totstandkoming van gemeenschapszin en het tegengaan van eenzaamheid. De kloof tussen arm en rijk en tussen groepen met verschillende culturele, religieuze of sociaaleconomische achtergronden wordt namelijk steeds groter.

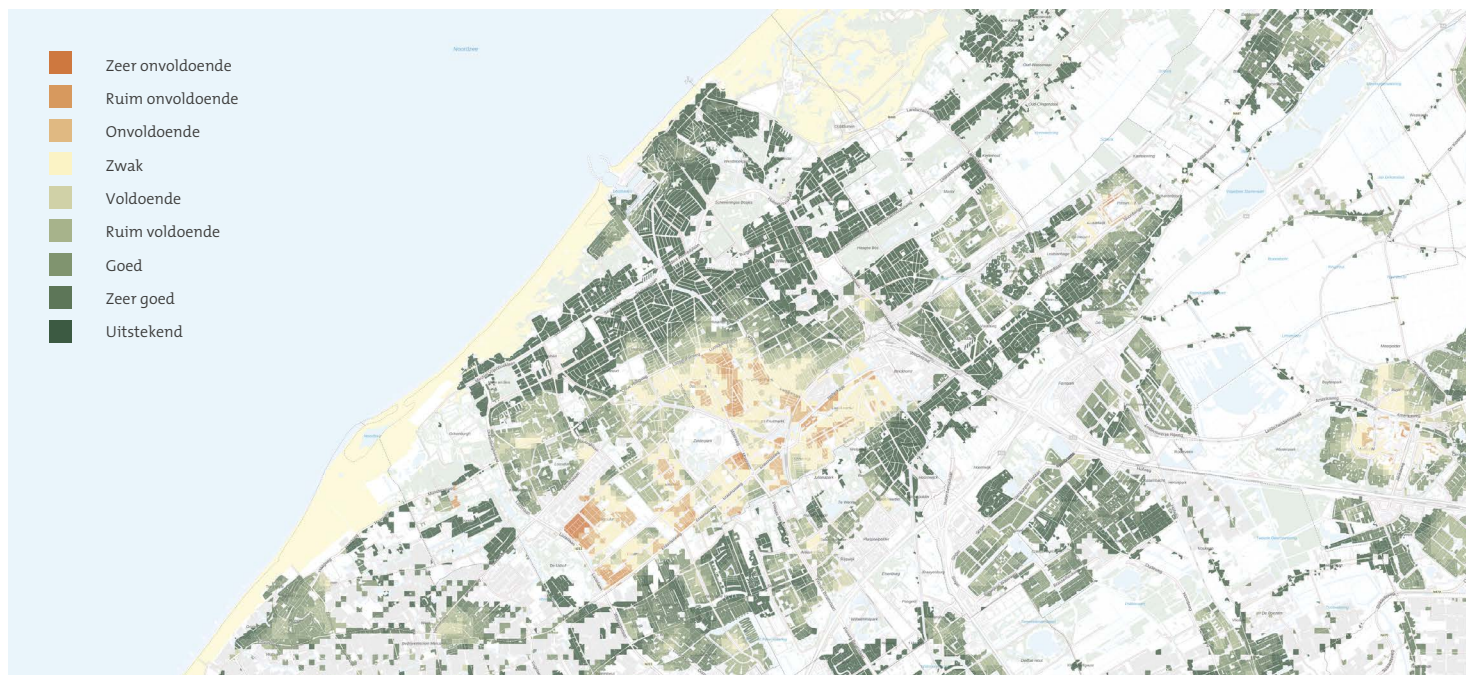
Digitalisering en andere technologische ontwikkelingen wakkeren deze sociale segregatie aan. De vorming van gescheiden werelden en eigen ‘bubbels’ – met minder contact tussen en begrip voor andersdenkenden – leidt tot polarisatie. Daarbij is het aantal Hagenaars dat zich matig tot ernstig eenzaam voelt de afgelopen jaren toegenomen.

Sociale problemen: bestaansonzekerheid en kansenongelijkheid

In sommige wijken nemen de gevolgen van de hierboven beschreven ruimtelijke segregatie zorgelijke vormen aan, op het vlak van inkomensongelijkheid, laaggeletterdheid, werkloosheid en gezondheid. De opeenstapeling van problemen leidt tot een neerwaartse spiraal en onacceptabele leefomstandigheden. Uit de Brede Welvaartsindicator 2023 (een onderzoek van de Universiteit Utrecht en de Rabobank) naar brede welvaart kwam de Haagse regio dan ook niet goed uit de bus. De veiligheid is lager dan in andere regio's en ook de luchtkwaliteit laat in veel buurten te wensen over. Bijna een vijfde van de Hagenaars heeft een inkomen tot 130 procent van het sociaal minimum en is financieel kwetsbaar. Eén op de vijf kinderen tussen de vier en achttien jaar groeit op in zo'n kwetsbaar huishouden. Dit heeft grote consequenties voor de kansen die deze kinderen hebben om zich te ontwikkelen. Voor veertien procent van de huishoudens geldt dat er sprake is van armoede. Dit alles maakt dat de bestaanszekerheid voor veel mensen onder grote druk staat. Een groot deel woont in zogenoemde aandachtswijken. Het gaat met name om de wijken in Zuidwest (Moerwijk, Morgenstond, Bouwlust en Vrederust) en de wijken Schilderswijk, Transvaal en Laakkwartier. Deze buurten scoren laag op de zogenoemde ‘leefbaarometer’, een meetinstrument om de leefbaarheid (en hoe deze zich heeft ontwikkeld) zichtbaar te maken. Het gaat dan om ‘prettig wonen’, ‘veiligheid’, ‘sociale cohesie’ en de kwaliteit van de fysieke leefomgeving. In de genoemde wijken bestaat de woningvoorraad niet toevallig voor een groot deel uit sociale huur. Maar ook in een wijk als Rustenburg-Oostbroek – met een grotendeels particuliere woningvoorraad – zijn de genoemde leefbaarheidsopgaven aan de orde. Hier is sprake van achterstallig onderhoud en gevallen van overbewoning. Sinds de herziene woningwet van 2015 is de toegang tot sociale huur beperkt tot de laagste inkomens. Deze wijken kampen met urgente sociale problemen.

Arbeidsmigranten zijn een belangrijk onderdeel van de Nederlandse economie, maar in Den Haag leidt hun grote toestroom in wijken zoals Rustenburg-Oostbroek, Laak en Transvaal tot uitdagingen. Met ongeveer 50.000 arbeidsmigranten – zo'n 10% van de Haagse bevolking – kampt de stad met problemen op het gebied van huisvesting, zorg, registratie en integratie. Overbewoning in sommige wijken veroorzaakt overlast in de vorm van afvalproblematiek, een tekort aan parkeerplaatsen en busjes die vroeg in de ochtend arbeidsmigranten ophalen voor werk. Hoewel velen prima hun weg weten te vinden, blijft een structurele aanpak van deze leefbaarheidsproblemen noodzakelijk.

Een op de vier jonge kinderen loopt risico op een onderwijsachterstand. In Zuidwest en Laak betreft het zelfs meer dan de helft. Voortijdige schoolverlating komt gelukkig een stuk minder voor, maar is zeker in de genoemde wijken een punt van aandacht. Bijna een kwart van de inwoners – waarvan het merendeel wederom in Zuidwest of Laak woont – is ‘laaggeletterd’

Leefbaarometer van Den Haag in 2022. Het geeft een overzicht van de leefbaarheid in alle wijken, buurten en straten.
Bron: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

en heeft dus moeite met lezen, schrijven en het begrijpen van schriftelijke informatie. Dit komt onder migranten ouder dan 30 jaar (met partner of kinderen) met zestig procent het vaakst voor. De ruimtelijke segregatie vertaalt zich ook in grote gezondheidsverschillen tussen inwoners van wijken met een hoog inkomen of opleidingsniveau en inwoners van wijken waar inkomen en opleidingsniveau lager liggen. Die verschillen kunnen oplopen tot veertien gezonde levensjaren.

De economische ‘foto’ – wat is er aan de hand, wat staat er te gebeuren?

Den Haag kennisstad

Den Haag ontwikkelt zich als kennisstad als onderdeel van een kennisregio. De afgelopen jaren heeft Den Haag haar positie als kennisstad versterkt met de ontwikkeling van de Haagse Campus | Universiteit Leiden en de TU Delft | Campus Den Haag en de versterking van de Haagse onderwijsinstellingen (mbo en hbo). De innovatieve Haagse profielen zoals impact-economy, cyber security en legal en policy hebben geleid tot een belangrijke positie als startupstad van Nederland. Een opgave richting de toekomst is het beter profileren en verbinden van alle locaties en partijen vanuit de strategie werken, leren en innoveren.

Toekomstbestendig maken regionale economie

De regionale economie is weliswaar in de afgelopen jaren gegroeid, maar de economische motor draait minder snel dan die van andere grootstedelijke regio's. Ondanks alle potentie groeide de Zuid-Hollandse economie de afgelopen 10 jaar bijvoorbeeld 10 tot 15 procent minder hard dan andere grootstedelijke regio's. Economische groei is geen doel op zich, maar het creëren van voldoende verdienvermogen nu en op de lange termijn voor brede welvaart is wel een belangrijke opgave. Een probleem daarbij is dat een deel van de regionale economie erg afhankelijk is van goedkope en tijdelijke arbeidskrachten uit het buitenland. Dit speelt

bij een deel van de bedrijven in de (glas)tuinbouw en de distributie. De arbeidsvoorwaarden zijn soms dermate slecht dat deze niet aansluiten op werkzoekenden uit de omgeving, maar wel arbeidsmigranten aantrekken. Daarbij zijn er misstanden rond de tewerkstelling en huisvesting van arbeidsmigranten. Er is dus een verbreding en een vernieuwing van de regionale economie nodig. En een daarop aansluitend onderwijs- en arbeidsmarktbeleid. De opgave is om de economie toekomstbestendig te maken, om de arbeidsmigratie in goede banen te leiden en om de kans op passend werk te vergroten.

De betekenis van passend werk mag daarbij niet onderschat worden: het geeft mensen een gevoel van erkenning en waardering en zorgt voor sociale contacten en bestaanszekerheid – dat is een wenselijke basis voor iedereen. Daarvoor moet de ‘arbeidsmarkt-paradox’ worden doorbroken. Het aanbod van banen in de nabijheid van inwoners sluit nu niet altijd aan op de vaardigheden van deze inwoners. Terwijl in genoemde sectoren, maar ook in het onderwijs en de IT, de vraag naar arbeidskrachten de pan uitrijst, liggen deze vacatures of buiten bereik (letterlijk) van gekwalificeerd personeel, of blijken de Hagenaars die op zoek zijn naar een baan niet over de juiste papieren te beschikken om in deze sectoren aan de slag te gaan.

Gebrek aan bedrijfs- en werkruimtes

De beschikbare ruimte voor bedrijvigheid en kantoren is in de afgelopen jaren afgenomen. Daardoor kunnen zittende bedrijven niet groeien en vertrekken ze naar locaties buiten Den Haag, met het verlies van banen tot gevolg. Ook bedrijven van buiten en startende ondernemers hebben moeite om in Den Haag een geschikte en betaalbare plek te vinden. Al met al vestigen zich hier minder grote bedrijven dan in de andere drie grote steden en blijft de economische ontwikkeling achter bij die van de Amsterdamse, Rotterdamse en Utrechtse regio.

De opgave

Sociaal en economisch perspectief bieden

1. Bestaanszekerheid en kansengelijkheid

Er ligt een opgave om te werken aan ruimtelijke condities om bestaanszekerheid en kansengelijkheid te vergroten en om de segregatie te verminderen. Dan gaat het bijvoorbeeld om de goede voorzieningen in de buurt en bereikbaarheid van werk. Maar ook om het aanpakken van problemen in aandachtswijken. In deze wijken ervaren veel inwoners problemen rondom werk en inkomen, armoede, huisvesting, scholing, gezondheid en sociale veiligheid. Ook gaat het om de betaalbaarheid van openbaar vervoer en stijgende energiekosten. Daarbij is het belangrijk om oog te hebben voor gemeenschapsvorming en buurtgevoel. En om

voort te bouwen op de diversiteit en herkenbaarheid van wijken en buurten.

2. Toekomst regionale economie

Het is belangrijk om met de regio te komen tot een gezamenlijk beeld over de toekomst van de regionale economie. Onze inzet is dat deze economie van de toekomst voortbouwt op de bijzondere kwaliteiten van onze metropool, duurzamer wordt en minder afhankelijk van sectoren met laagbetaald werk. We hebben de hulp nodig van Rijk en regio om daarbij te sturen het inperken van de instroom van arbeidsmigranten. Tegelijkertijd zetten we in op het aantrekken,

opleiden en vasthouden van goed gekwalificeerd personeel voor deze economie van de toekomst.

3. Ruimte voor werk

Gekoppeld aan deze toekomst van de regionale economie moet er ruimte komen voor nieuwe en bestaande bedrijvigheid. Voor een vitale economie is er ruimte nodig voor werk, zowel in de stad als in de omliggende gemeenten. Daarbij gaat het om een diversiteit aan werkmilieus van economische topmilieus tot afvalrecycling en ruimte voor ondernemerschap in de buurt. Die bedrijvigheid en werklocaties moeten ook nog eens voor iedereen bereikbaar zijn.

4.3 Opgave 2 – Groeien in balans

In Nederland groeit de bevolking en die toename zet zich de komende jaren naar alle verwachting door. De Haagse bevolking groeit tot 2030 naar 595 duizend inwoners. Het is de verwachting dat het inwonertal in 2050 tussen de 643 tot 674 duizend ligt. Dit komt neer op een netto groei van 77 tot 107 duizend inwoners – gemiddeld zo'n drie- tot vierduizend mensen per jaar. Deze groei ligt iets lager dan in de voorgaande 25 jaar.

De verwachte bevolkingsgroei wordt veroorzaakt door natuurlijke aanwas (meer geboortes dan sterfte) en door een positief buitenlands migratiesaldo (meer nieuwkomers dan mensen die naar het buitenland verhuizen). Die nieuwe Hagenaars bestaan uit arbeidsmigranten, expats, vluchtelingen en studenten. Hun komst heeft vooral te maken met baankansen, studiemogelijkheden en omdat hier al migranten met dezelfde achtergrond wonen. Overigens behoudt Den Haag ook in de nabije toekomst zijn imago als 'stad van komen en gaan'. Het aantal nieuwkomers is ruwweg het tienvoudige van de werkelijke groei. Velen van hen verlaten Den Haag namelijk na enige tijd weer. Expats, arbeidsmigranten en studenten blijven over het algemeen maar enkele maanden tot enkele jaren in Den Haag wonen en werken. Dit geldt vooral voor expats in het Statenkwartier en arbeidsmigranten in Laak. Deze korte bewoning maakt sociale binding lastig. Inwoners weten vaak niet wie hun burens zijn.

Het binnenlands migratiesaldo daarentegen is al jaren negatief. Dit betekent dat meer mensen Den Haag verruilen voor een andere gemeente (vooral in de buurt, zoals Rijswijk, Leidschendam-Voorburg en Westland) dan dat er vanuit andere gemeenten mensen naar Den Haag trekken. Diegenen die zich in Den Haag vestigen zijn vooral jonge huishoudens die hier werk vinden of studenten die hier naar school gaan. Diegenen die Den Haag verlaten zijn met name gezinnen die grotere woningen en meer ruimte willen. Het beperkte aanbod van eengezinswoningen en de krapte op de binnenstedelijke woningmarkt versterken deze trend. Overigens behouden veel mensen die de stad verruilen voor een andere gemeente, wel een band met Den Haag. Bevolkingsprognoses zijn afhankelijk van onzekerheden, zeker als het gaat om internationale migratie. De binnenlandse migratie is vooral afhankelijk van het aantal woningen dat wordt gebouwd. Prognoses bieden een eerste handvat, maar vormen geen zekerheid of harde waarheid. De Haagse bevolkingsprognose wordt niet voor niets jaarlijks geactualiseerd.

De bevolkingssamenstelling is in 2050, mede door die buitenlandse migratie, diverser dan nu. Ook wonen

dan steeds meer mensen alleen of met zijn tweeën. Door deze 'verdunning' neemt het aantal huishoudens flink toe. Dit heeft gevolgen voor de ruimteverdeling, het voorzieningenaanbod en verplaatsingspatronen. Ook het aantal 65-plussers groeit. Het CBS verwacht zelfs een verdubbeling van het aantal 80-plussers. Deze vergrijzing brengt nieuwe opgaven met zich mee, zoals de beschikbaarheid van passende zorg- en welzijnsvoorzieningen in de buurt, een oplopend tekort aan personeel en de herinrichting van straten en pleinen tot 'gezonde' en 'seniorenvriendelijke' openbare ruimtes.

Opgaven woningvoorraad

De woningnood is groot in Den Haag. Met name jonge Hagenaars kunnen als starters op de woningmarkt moeilijk aan een huis komen. Het aantal Haagse jongvolwassenen van 25 tot en met 29 jaar dat thuis woont, is de afgelopen 10 jaar met meer dan 50% toegenomen. Het aantal dak- en thuislozen is mede vanwege de woningcrisis gestegen, met 3400 unieke meldingen bij het daklozenloket in 2023. Daarbij: in sommige wijken voldoet de huidige woningvoorraad niet aan de eisen van goede huisvesting. Bewoners hebben te maken met achterstallig onderhoud en kampen met hoge energierekeningen omdat huizen onvoldoende geïsoleerd zijn.

Om als stad klaar te zijn voor een groeiend aantal inwoners en om het al bestaande woningtekort weg te nemen, moet de woningvoorraad dus worden uitgebreid. De vraag is waar al deze nieuwe woningen terechtkomen en hoe ze zich verhouden tot het voorzieningenniveau, de kwaliteit van de openbare ruimte, de werkgelegenheid en het verkeerssysteem. Bovendien is het even zo belangrijk om de bestaande woningvoorraad op te knappen en aan te passen aan de veranderende bevolkings- en huishoudenssamenstelling. We moeten rekening houden met kleinere huishoudens, een oudere bevolking en specifieke wensen van verschillende culturele achtergronden. Er ligt hier een opgave om binnen het bestaande vastgoed mogelijkheden te creëren voor extra woningen. We onderkennen daarbij extra aandacht voor (brand-) veiligheidsrisico's bij hoogbouw, tijdelijke bouwwerken, optoppen en verduurzaming.

Kansen en uitdagingen demografische groei

Demografische groei brengt zowel kansen als uitdagingen met zich mee. Zo is de instroom van nieuwe mensen nodig én wenselijk om het tekort aan arbeidskrachten weg te nemen. Als het aantal inwoners van Den Haag niet meer zou groeien, zou dat gegeven de vergrijzing, betekenen dat de beroepsbevolking krimpt. Door ruimte te bieden

Om als stad klaar te zijn voor een groeiend aantal inwoners moet de woningvoorraad worden uitgebreid. De vraag is waar deze nieuwe woningen terechtkomen en hoe ze zich verhouden tot het voorzieningenniveau, de kwaliteit van de openbare ruimte en de werkgelegenheid.

Veel organisaties en vrijwilligers organiseren buurtfeesten om ontmoeting te bevorderen. Van bloemschikken tot taallessen en van huiswerkbegeleiding tot leren rappen. De medewerkers van deze ontmoetingsplekken zijn goed op de hoogte van wat er speelt in een wijk, en daarmee belangrijke sparring-partners voor gemeente, scholen en politie.

De Stationsweg en de Wagenstraat zijn de belangrijkste loop- en fietsroutes van station Hollands Spoor naar de binnenstad. Het zijn straten met veel verschillende restaurants, terrassen en winkels. Op de stoepranden van de Stationsweg zijn spreuken gegraveerd over reizen en stilstaan.

Op de rechterpagina: in Zuidwest organiseren bewoners het Oogstfeest. Je leert er over energiebesparing, over knutselen met RepairKid, over wat er leeft in de sloot.

aan groei kan Den Haag economisch vitaal blijven. De groei van het aantal inwoners kan ook bijdragen aan de leefbaarheid van wijken. Door middel van nieuwbouw en verdichting kunnen woningzoekenden in de eigen wijk blijven wonen en neemt het draagvlak voor openbaar vervoer en voorzieningen zoals buurtwinkels en OV toe. Nieuwbouw betekent ook dat er geïnvesteerd wordt in de stad, door ontwikkelende partijen, maar ook door het Rijk. Zo kan nieuwbouw onderdeel zijn van een gebiedsgerichte aanpak waarbij er geïnvesteerd wordt in maatschappelijke voorzieningen, in openbaar vervoer en in de kwaliteit van de openbare ruimte.

Maar de groei van het aantal inwoners brengt ook uitdagingen met zich mee. Inwoners vragen zich onder andere af of maatschappelijke voorzieningen, zoals sport en onderwijs, gelijke pas houden met de bouw van extra woningen. Ongeacht het antwoord hierop, vragen deze voorzieningen om forse, maatschappelijke investeringen. Uitdagingen liggen er ook bij de openbare ruimte. Een groei van het aantal inwoners vraagt om herinrichting en intensiever beheer van de openbare ruimte.

Er ligt ook een sterke relatie met mobiliteit en het functioneren van het verkeersnetwerk. Meer mensen betekent immers meer verplaatsingen. Sinds 2009 is het aantal personenauto's in de stad met elf procent toegenomen tot 173.000, ook omdat meer inwoners meerdere auto's bezitten. De toename van het aantal auto-, wandel- en fietsverplaatsingen leidt nu al tot

vele knelpunten. Er bestaan zorgen in de stad over de toenemende drukte – die zich bijvoorbeeld uit in parkeeroverlast en verkeersstromen die elkaar in de weg zitten. Door een toenemende verkeersdruk kunnen andere functies in de openbare ruimte (groen, ontmoeting, waterberging) soms in de verdrinking komen.

Demografische groei leidt ook tot uitdagingen in relatie tot de kwaliteit van de leefomgeving. In veel buurten laat de luchtkwaliteit te wensen over en kampen inwoners met geluidhinder. Het creëren van gezonde leefomstandigheden is dan ook een uitdaging. Een stad die wordt geïntensiveerd brengt opgaven op het brede terrein van omgevingsveiligheid met zich mee. De uitdaging daarbij is om te komen tot duurzame, innovatieve, veilige en gezonde oplossingen.

De demografische groei-opgave is daarmee voor Den Haag een in verschillende opzichten een balansvraagstuk. Het gaat daarbij om de balans tussen de uitbreiding van de woningvoorraad en andere opgaven, zoals mobiliteit, milieukwaliteit, voorzieningen en vergroening. Het gaat ook om de balans in verdeling van de verstedelijking over de verschillende gemeenten in de regio. En het gaat om het in balans brengen van de arbeidsmigratie, vanuit een perspectief op de arbeidsmigratie (inclusief kenniswerkers) die we wenselijk vinden voor onze regio.

De opgave

Groeien in balans

1. Groeien in balans met andere opgaven

De uitdaging voor Den Haag is om te 'groeien in balans'. Dat betekent ruimte bieden aan binnenstedelijke ontwikkeling – in evenwicht met andere opgaven zoals vergroening, sociale en economische opgaven, en met transitieopgaven. Op deze manier kan binnenstedelijke ontwikkeling bijdragen aan het verbeteren van de leefbaarheid in bestaande en nieuwe wijken. Daarbij moet ook gekeken worden naar de mogelijkheden van de bestaande woningvoorraad. Waar zijn er mogelijkheden voor het splitsen van woningen en voor het optoppen van woongebouwen? Vanuit dit integrale perspectief stuurt de gemeente op een groeitempo dat past bij Den Haag.

2. Groeien in balans in de regio

Groeien in balans, is ook een regionale opgave. De woningmarkt functioneert

in belangrijke mate regionaal. We maken daarom regionale woningbouwafspraken. Die gelden nu voor de periode tot 2030. Ook voor de langere termijn willen we afspraken maken over hoe en onder welke condities we de verstedelijkingskansen in de Haagse metropool willen benutten. Deze opgaven zijn ook benoemd in het ontwikkelperspectief voor het NOVEX-gebied Zuidelijke Randstad.

3. Arbeidsmigratie in goede banen leiden

Den Haag is een magneet voor arbeidsmigranten, die vaak elders in de regio of zelfs daarbuiten werken. De grote toestroom van arbeidsmigranten in een aantal wijken in Den Haag zorgt voor leefbaarheidsproblemen. De opgave is om arbeidsmigratie in goede banen te leiden. Dat doet de gemeente Den Haag op verschillende manieren. Onder andere door informatievoorziening en voorlichting, afspraken

over huisvesting in regionaal verband en aanpak van misstanden en uitbuiting. Naast kortetermijnmaatregelen moeten we ook nadenken over structurele oplossingen om een te grote toestroom van arbeidsmigranten in Den Haag te voorkomen. Ook moeten we oog hebben voor de gevolgen van kennismigratie. We willen met regionale partners een gezamenlijk beeld ontwikkelen over de toekomst van de regionale economie in relatie tot migratie. Deze inzet sluit aan bij het advies van de Staatscommissie Demografische Ontwikkeling 2050. Deze commissie adviseert om vanuit een integrale afweging keuzes te maken over welke migratie we wel en niet willen faciliteren, mede in relatie tot vergrijzing en arbeidsmarkttekorten. De gemeente Den Haag wil vanuit dezelfde benadering kijken naar de economische toekomst van de Haagse metropool.

4.4 Opgave 3 – Werken aan transities in een tempo dat de stad aankan en nodig is

De komende decennia krijgt Den Haag te maken met enkele grote maatschappelijke veranderingen. Het betreft hier zogenoemde 'transities', zeg maar collectieve overgangen naar andere manieren van denken en doen die vaak decennia in beslag nemen. Bijvoorbeeld om klimaatverandering af te remmen – door de uitstoot van CO₂ in te perken – en in te spelen op de gevolgen ervan. Dit betekent een overstap naar duurzame energiebronnen en productieprocessen die uitgaan van hergebruik en recycling van bouwmaterialen en grondstoffen. Of de omslag naar een toekomstbestendig mobiliteitssysteem, waarin fietsen, lopen en het openbaar vervoer belangrijker zijn en de auto minder dominant is.

Zulke transitities duren lang en verlopen schoksgewijs. Ze vragen om systeemveranderingen – op politiek, economisch, cultureel en financieel vlak, maar ook in de wijze waarop mensen handelen en zich gedragen. Bovendien heeft het gevolgen voor de wijze waarop de fysieke leefomgeving (zowel boven- als ondergronds) gebruikt en ingericht wordt. De omslag naar duurzame energie bijvoorbeeld vraagt om de veilige ruimtelijke inpassing van schone energiebronnen (zoals geothermie) en transformatorhuisjes voor elektriciteit. Een stijgende zeespiegel en hogere waterstanden werpen de vraag op waar en hoe in de toekomst gebouwd kan worden. Overigens kan een specifieke inrichting transities ook in de hand werken, bijvoorbeeld door in straten en op pleinen de ruimte voor de auto in te perken.

Tempo bepalen: versnellen en temporiseren

Deze transities zijn nodig om van Den Haag in 2050 die gezonde, mooie, rechtvaardige en duurzame stad te maken. Het is de bedoeling om de transities in een tempo te laten verlopen dat de stad daadwerkelijk aankan en tegelijkertijd in een tempo dat nodig is. Soms is versnellen nodig (waar mogelijk), soms is het beter om tijdelijk te vertragen. Bij het werken aan deze voornamelijk 'groene' transities – die vaak gepaard gaan met grote ingrepen waarvoor stukken stad op de schop moeten – proberen we werk met werk te maken en houden we rekening met bereikbaarheid en leefbaarheid. We moeten bovendien voorkomen dat de kosten van deze transities ongelijk verdeeld worden

en in het slechtste geval op het bordje komen van de inwoners met de kleinste portemonnee. Ze brengen bovendien allerlei nieuwe technologische systemen met zich mee. Hoe passen we die in? Hoe verhouden die zich tot gebiedsidentiteiten en ruimtelijke kwaliteiten? Hoe zorgen we dat de menselijke maat niet verloren gaat? Hieronder zijn de vier belangrijkste transities en bijbehorende opgaven uiteengezet. Ze zijn hier los van elkaar beschreven, maar we brengen de transities in deze Omgevingsvisie zoveel mogelijk met elkaar in verband. Zodat oplossingen en ingrepen meerdere doelen dienen en de overlast in de stad beperkt blijft.

Klimaatadaptatie en biodiversiteit

Den Haag moet zich voorbereiden op de gevolgen van klimaatverandering, zoals zeespiegelstijging, extreme regenval en langere perioden van hitte en droogte. Door de ligging aan zee is een (snellere) stijging van de zeespiegel een reëel gevaar – vanwege dreigende overstromingen en verzilting van het grondwater. Om de stad en het achterland te beschermen moet de kust voortdurend worden versterkt, en dat vraagt meer ruimte dan nu. Keuzes over waar we in 2050 wonen en werken worden in toenemende mate bepaald door waterveiligheid, zoetwaterbeschikbaarheid, waterkwaliteit en bodemgeschiktheid. In de Haagse regio neemt de 'waterdruk' toe en de ondergrond bepaalt grotendeels welke maatregelen waar nodig zijn. De gemeente, provincie en veiligheidsregio denken gezamenlijk met verschillende partners na over een duurzame en veilige ruimtelijke ordening ten behoeve van de klimaatadaptatie.

Uiteindelijk draait de klimaatopgave vooral om de realisatie van water- en groenstructuren om wateroverlast, hittestress en biodiversiteitsverlies tegen te gaan, en de beschikbaarheid van voldoende, maar vooral ook schoon (drink)water te garanderen. In een versteende stad die ook nog eens groeit zal dit niet gemakkelijk zijn. We vinden het belangrijk om waardevolle groenstructuren die in een fijnmazig patroon door de stad lopen te behouden en te versterken. Hoewel de waarde van 'groen' en 'blauw' voor de leefbaarheid en ruimtelijke kwaliteit buiten kijf staan, moeten ze concurreren met andere functies die vanwege de voortgaande verstedelijking op tafel liggen.

Het is de bedoeling om de transities in een tempo te laten verlopen die de stad ook daadwerkelijk aankan. Het werken aan deze 'groene' transities mag niet ten koste gaan van de leefbaarheid nu en de reële zorgen die mensen vandaag en morgen hebben.

Jongens op hun surfplanken, op zoek naar verkoeling. Den Haag moet zich voorbereiden op langere perioden van hitte. Schaduw en een mogelijkheden voor verkoeling worden dan extra belangrijk.

Energietransitie

De energietransitie betekent minder energie gebruiken door gebouwen beter te isoleren en ander gedrag, een overgang naar het verwarmen van de gebouwen met schone energie met oplossingen voor individuele woningen als een warmtepomp en collectieve oplossingen als warmtenetten en schone energiebronnen, en het gebruik van schoon opgewekte stroom. Een urgente opgave hierbij is het aanpakken van de netcongestie. In delen van de stad is namelijk het elektriciteitsnet al overbelast en wordt er met man en macht gewerkt aan een nieuw energienet. Met de energietransitie zetten we stappen richting de omslag naar hernieuwbare vormen van energie, gericht op het terugdringen van de CO₂-uitstoot en om Nederland minder afhankelijk te maken van buitenlandse energiebronnen. Besparing op het energieverbruik staat voorop. Dit is cruciaal voor de haalbaar- en betaalbaarheid van de hele Haagse energietransitie. Om een lagere energiebehoefte te realiseren, zijn fysieke veranderingen nodig in onze leefomgeving en gebouwen.

De grootste uitdaging is de realisatie van voldoende duurzame bronnen die in de toekomst de stad van energie voorzien. De totale woningvoorraad (nu zo'n 260.000 woningen) en alle andere 30.000 panden moeten in 2050 aardgasvrij zijn en aangesloten op alternatieve energievoorzieningen. Naast aanpassingen

van de woningen voor een nieuw energiesysteem, betekent dit een verzwaring van het elektriciteitsnet zodat de huidige netcongestie wordt opgelost en (veelal elders) gewonnen zonne- en windenergie gedistribueerd kan worden, de aanleg van nieuwe bronnen en collectieve warmtenetten. Daarmee kan warmte uit duurzame bronnen als geothermie, aquathermie, warmte-koudeopslag en industriële restwarmte over de stad verspreid worden. Aan de energietransitie kunnen veiligheidsrisico's met effecten op de fysieke leefomgeving verbonden zijn. Daarom gebeurt de ruimtelijke inpassing rondom de nieuwe vormen van energiewinning, -opslag en -transport op een verantwoordelijke wijze waardoor een fysieke veilige leefomgeving wordt gewaarborgd. Om dit te realiseren wordt de veiligheidsregio in een vroeg stadium bij de nieuwe ontwikkelingen betrokken zodat nieuwe vormen van energiewinning, -opslag en -transport niet hoeven te leiden tot onbeheersbare risicovolle situaties. Zo kan de stap naar een gasloos Den Haag genomen worden. Het tempo waarin dit moet gebeuren vraagt om maatwerk. Het verzwaren van het elektriciteitsnet is cruciaal om ontwikkelingen in de stad mogelijk te maken. De uitrol van warmtenetten moet voortvarend worden aangepakt zodat verdere (onnodige) congestie van het elektriciteitsnet voorkomen wordt. Het is zaak om dwarsverbanden te leggen met andere opgaven in de openbare ruimte,

zoals onderhoudswerkzaamheden in de ondergrond, vergroening of herinrichting. Werkzaamheden kunnen zo efficiënt plaatsvinden en de overlast in de stad zoveel mogelijk beperkt.

Om deze energietransitie, die al snel gaat over bronnen, netwerken en installaties, te laten slagen is een omslag in denken en handelen nodig. Bij overheden, ondernemers en ketenpartners, maar ook bij bewoners. De overwegingen om over te stappen op een duurzaam en zuinig energiesysteem zijn uiteenlopend: meer comfort in huis of de planeet goed na willen laten aan onze kinderen, niet meer afhankelijk zijn van het buitenland of de creatie van werkgelegenheid.

Grondstoffentransitie

De beschikbaarheid van grondstoffen staat onder druk, en de winning ervan brengt het milieu grote schade toe (verontreiniging van grondwater, uitstoot van CO₂ en giftige stoffen, verlies van biodiversiteit). Hierom wil de EU uiterlijk in 2050 zijn overgestapt naar een koolstof-neutrale, ecologisch duurzame, gifvrije en volledig circulaire economie.

Voor Den Haag betekent dit anders produceren, anders consumeren en anders bouwen, zodat de waarde van schaarse grondstoffen en materialen behouden blijft en het gebruik van nieuwe grondstoffen en materialen amper nog nodig is. Dit biedt ook economische kansen. Hergebruik van materialen, grondstoffen en goederen zorgt op lokaal niveau voor werkgelegenheid in de reparatie- en verwerkingssector en voor meer bedrijvigheid in de digitale, duurzame en circulaire sectoren. Voor de bouw betekent dit meer circulair en meer biobased om bij te dragen aan Europese doelen. Er is ruimte nodig voor de inzameling en verwerking van afval- en grondstoffenstromen. Sterker nog, afval scheiden en inzamelen is een randvoorwaarde voor hoogwaardig hergebruik. Doel is om de hoeveelheid restafval te verminderen en te vervangen voor circulaire

materialen- en grondstoffenstromen. Het onderscheid tussen huishoudelijk afval en bedrijfsafval zal waarschijnlijk verdwijnen.

Mobiliteitstransitie

Het huidige mobiliteitssysteem loopt tegen zijn grenzen. Toegenomen verkeersdruk maakt de stad minder goed bereikbaar. Daarbij is de verkeersonveiligheid hoog, nemen inefficiënte vervoersvormen veel ruimte in en heeft een aanzienlijk deel van de bevolking te maken met 'vervoersarmoede' – het fenomeen wanneer mensen door beperkte verplaatsingsmogelijkheden niet meer op een volwaardige manier aan het maatschappelijk leven kunnen deelnemen (zoals betaalbaarheid, fysieke toegankelijkheid, vaardigheid en fysieke en sociale veiligheid). Het drukke verkeer zorgt tot slot voor onwenselijke neveneffecten als luchtvervuiling (fijnstof), geluidshinder en de uitstoot van CO₂. Met de groei van het aantal inwoners worden bij ongewijzigd beleid deze problemen alleen maar groter.

De opgave is om de bereikbaarheid op zowel stads- als regionaal niveau voor iedereen te verhogen en het mobiliteitssysteem zelf schoner, efficiënter en veiliger te maken. Dat kan door te zorgen voor nabijheid van functies – middels verdichting en functiemenging – en door in te zetten op lopen, fietsen, deelauto's en betaalbaar openbaar vervoer. De consequentie is dat de auto als vervoermiddel minder dominant wordt. Dat komt de verkeersveiligheid en luchtkwaliteit ten goede, en schept mogelijkheden om in de openbare ruimte meer plek in te ruimen voor andere functies. Het tempo van deze transitie verschilt per stadsdeel of wijk, waarbij rekening wordt gehouden met de bereikbaarheid voor de hulpdiensten en stedelijke logistiek. Ook zal rekening moeten worden gehouden met inwoners in Den Haag die afhankelijk van de auto zijn vanwege hun werk, zorgfunctie of nachtdiensten. Het is niet de bedoeling om alle wijken richting 2050 geheel autovrij te maken.

In een drukke stad als Den Haag is ruimte schaars. Bovengronds is dat duidelijk zichtbaar, maar ook in de ondergrond gebeurt veel. Wortels van bomen, waterleidingen en internetkabels moeten allemaal een plek krijgen.

De opgave

Werken aan transities in een tempo dat de stad aankan en nodig is

Door de ligging aan zee is de stijging van de zeespiegel een reëel gevaar. Om de stad en het achterland te beschermen tegen overstromingen en verzilting moet de kust worden versterkt. Daarnaast draait de klimaatopgave vooral om de realisatie van water- en groenstructuren om wateroverlast, hittestress en biodiversiteitsverlies tegen te gaan, en de beschikbaarheid van voldoende schoon (drink)water te garanderen.

De energietransitie – bedoeld om de uitstoot van CO₂ terug te dringen – is driedelig. De eerste stap is besparing op het energieverbruik. Hiervoor zijn

fysieke veranderingen nodig in onze leefomgeving en gebouwen. De tweede stap betreft een verzwaring van het elektriciteitsnet zodat de (veelal elders) gewonnen zonne- en windenergie gedistribueerd kan worden. Ten derde de aanleg van bronnen en collectieve warmtenetten. Daarmee kan warmte uit duurzame bronnen als geothermie, warmte-koudeopslag en industriële restwarmte over de stad verspreid worden.

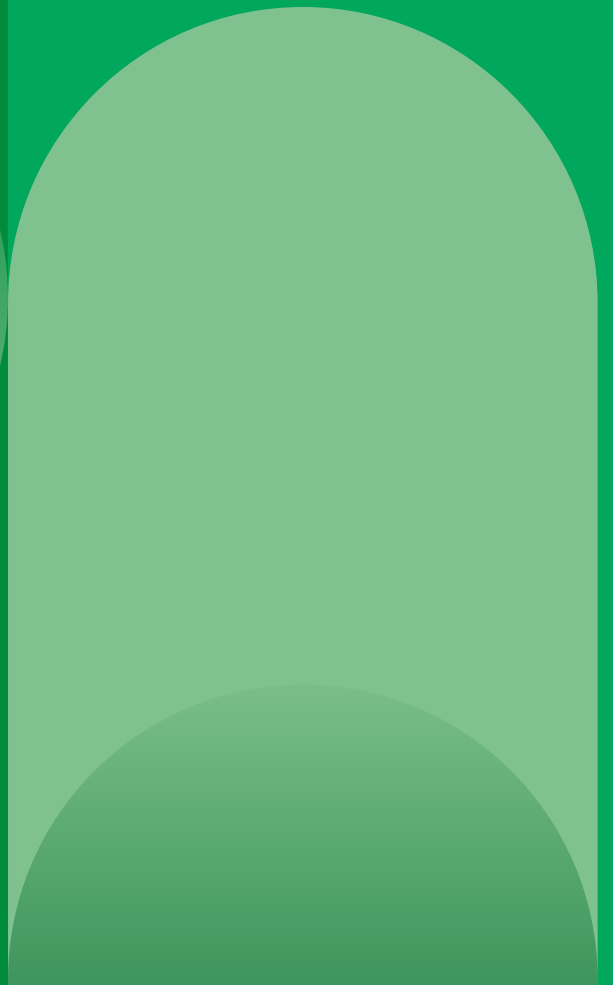
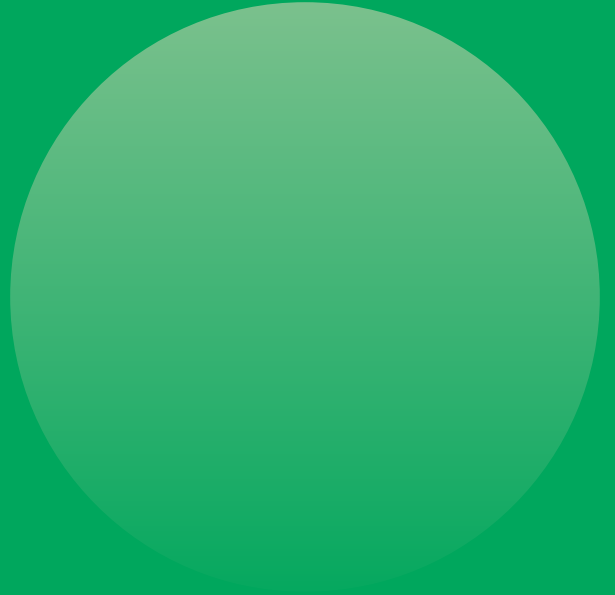
De beschikbaarheid van grondstoffen staat onder druk, en de winning ervan brengt het milieu grote schade toe. De omschakeling naar een circulaire economie maakt hier een einde aan. Dit

betekent voor Den Haag dat we anders moeten produceren en consumeren, zodat schaarse grondstoffen en materialen hergebruikt worden en een tweede leven krijgen – zodat het gebruik van nieuwe grondstoffen en materialen amper nog nodig is.

De mobiliteitsopgave is om de bereikbaarheid voor iedereen te verhogen en het mobiliteitssysteem zelf schoner en veiliger te maken. Dat kan door te zorgen voor nabijheid van functies en door in te zetten op lopen, fietsen, deelauto's en betaalbaar openbaar vervoer.

B

Visie

5.

Thuis in een groene metropool aan zee

Vijf bewegingen naar 2050

Den Haag groeit uit tot een groene metropool aan zee waar mensen zich thuis voelen. Daarbij bouwen we voort op de Haagse ontstaansgeschiedenis en de kenmerkende kwaliteiten. We introduceren vijf bewegingen die richting geven aan deze ontwikkeling. Ze zijn bedoeld om onze koers aan te scherpen. Door eerder gemaakte keuzes stevig neer te zetten of door op sommige punten bij te sturen. En door voor de groei van Den Haag en enkele transitie – energie, klimaat, mobiliteit, grondstoffen – het juiste tempo te bepalen.

De Haagse kustlijn vanuit de lucht. Veel inwoners genieten van het strand en de duinen in alle seizoenen. Net als van het vele groen in de stad. Of het nu gaat om het Haagse Bos of een stadsmoestuin. Den Haag werkt met regionale partners aan het beschermen en versterken van dit groen. Daarom: Groene metropool aan zee.

5.1 Thuis in een groene metropool aan zee – verbinding van twee werelden

Deze Omgevingsvisie brengt twee werelden bij elkaar. De wereld van de stad zoals die ervaren wordt door bewoners, en de 'geplande' wereld van de stad en de regio, oftewel de metropool. Hoe bewoners en bezoekers de stad beleven en gebruiken staat centraal – we willen dat Den Haag een stad blijft waar eenieder zich kan ontplooiën en thuis voelt. Tegelijkertijd vormt Den Haag met buurgemeenten een samenhangende stedelijke regio, die ertoe doet in de wereld. Vanwege de internationale instellingen, de positie als regeringscentrum, de spraakmakende onderwijs- en onderzoeksinstituten en het sterke economisch profiel.

Maar bovenal door het uitgesproken groene karakter en de ligging aan de Noordzee.

In onze visie richting 2050 versterkt Den Haag haar bijzondere positie als groene metropool aan zee, inclusief het palet van verschillende wijken waar bewoners cultuur, werk en voorzieningen in de buurt vinden.

5.2 Geen eindbeeld, maar vijf bewegingen

We hebben eerder zes ambities geformuleerd voor 2050. Den Haag wil dan rechtvaardig en inclusief zijn, gezond en veilig, economisch vitaal, klimaatbestendig, klimaatneutraal en natuurinclusief, en duurzaam bereikbaar. En dit alles met een betaalbare, toegankelijke en toekomstbestendige woningvoorraad. Deze ambities geven zeker richting, maar tussen sommigen bestaan ook spanningen – je kunt niet op elke ambities een tien scoren. Bijkomende moeilijkheid: 2050 is nog ver weg en we weten niet hoe de wereld er dan uitziet. Tegelijkertijd weten we wel waar we vandaan komen, aan welke opgaven we moeten werken en welke karakteristieken en kwaliteiten Den Haag Den Haag maken.

Daarom introduceren we vijf bewegingen met daaraan gekoppeld strategische keuzes. Deze bewegingen geven geen eindbeeld, maar wel duidelijkheid over de koers die we als gemeente willen varen. Daarbij geven we aan welk beleid we voortzetten (koers houden), waar we de koers willen aanpassen (bijsturen) en voor welke ontwikkelingen een ander tempo nodig is (tempo aanpassen). Het gaat dan soms om versnellen, soms om vertragen.

De vijf bewegingen hangen met elkaar samen. Daarmee starten we vanuit de ervaringen van bewoners en de sociale opgaven, zoals gezondheid, cultuur en leefbaarheid. De eerste beweging – ‘Thuis in een divers Den Haag’ – gaat over de condities waaronder huidige en toekomstige inwoners zich in Den Haag thuis voelen. De sociale opgaven en ontwikkelkansen voor inwoners vragen om keuzes waar woningen toegevoegd worden, waar ruimte is voor werkgelegenheid en maatschappelijke voorzieningen, en hoe die goed bereikbaar blijven.

Die keuzes krijgen hun uitwerking in de beweging ‘Verstedelijking en bereikbaarheid in samenhang’. De vraag waar verstedelijking in stad en regio kan plaatsvinden, is gekoppeld aan een bereikbaarheidsaanpak die voorrang geeft aan voetgangers, openbaar vervoer en fietsers. In de beweging ‘Ruimte voor groen en water’ laten we zien wat nodig is om verstedelijking en vergroening samen te laten gaan en wat nodig is om in te spelen op klimaatverandering. In de beweging ‘Ruimte voor kennis en kunde’ staat hoe de Haagse metropool economisch vitaal blijft en voldoende werkgelegenheidskansen biedt. De beweging ‘Basissystemen op orde’ is voorwaardelijk voor alles. Zonder een duurzaam energiesysteem, een robuuste drinkwatervoorziening en betrouwbare kustverdediging kan de stad niet functioneren.

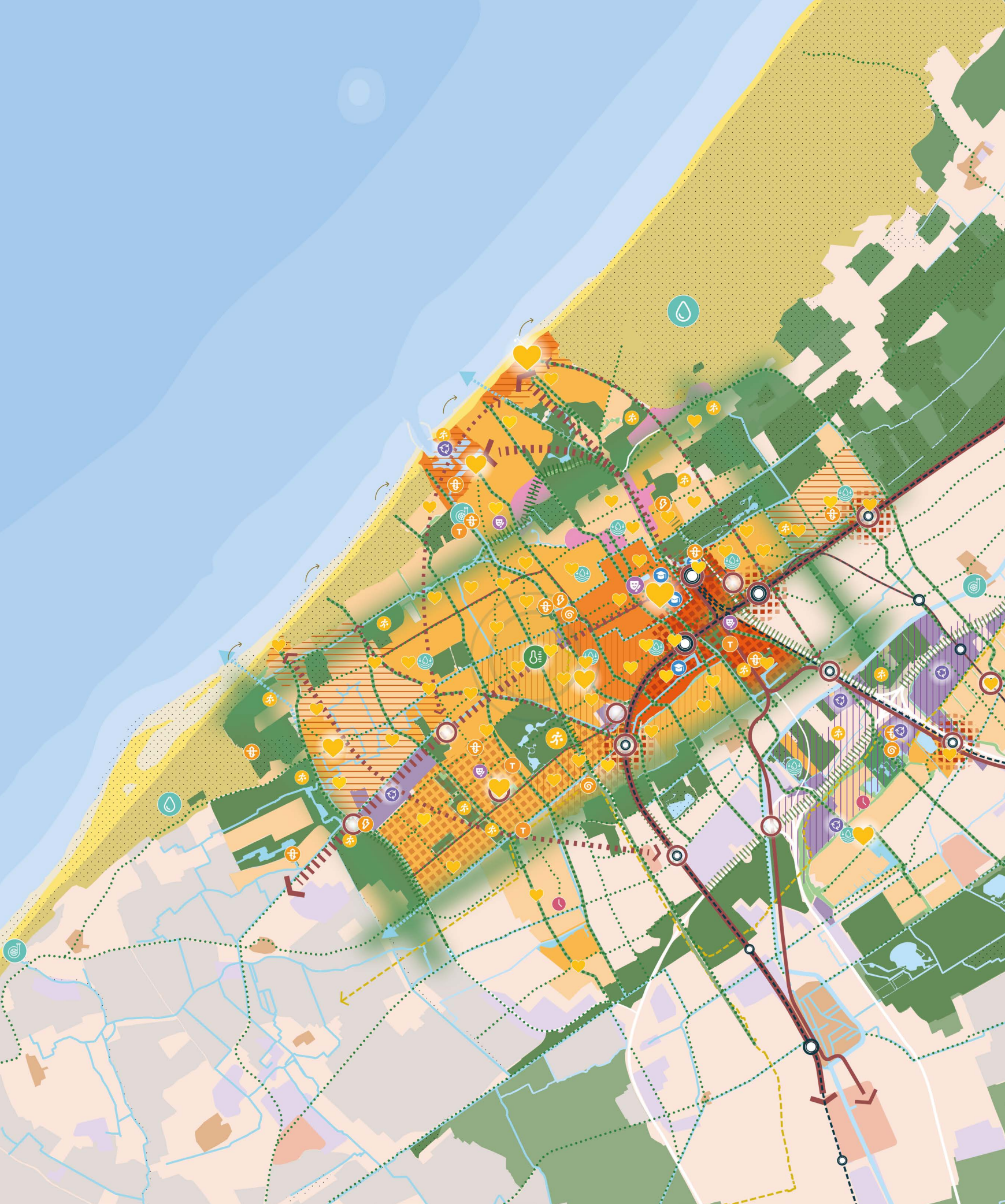
De Omgevingsvisiekaart is een kaderstellende kaart. Deze kaart toont op hoofdlijnen waar we welke kwaliteiten beschermen en welke ruimtelijke ontwikkelingen we mogelijk willen maken. De facetkaarten, behorend bij de bewegingen, tonen de ruimtelijke vertaling van de strategische keuzes voor de leefomgeving. We merken daarbij op dat niet alle strategische keuzes en uitgangspunten van de bewegingen direct zijn te vertalen op de kaart. Zoals plekken voor ontmoeting, inrichting van de openbare ruimte of ingrepen die de segregatie tegengaan. De facetkaarten zijn input voor uitwerking van de Omgevingsvisie in Gebiedsvisies en in thematische programma’s en gebiedsprogramma’s.

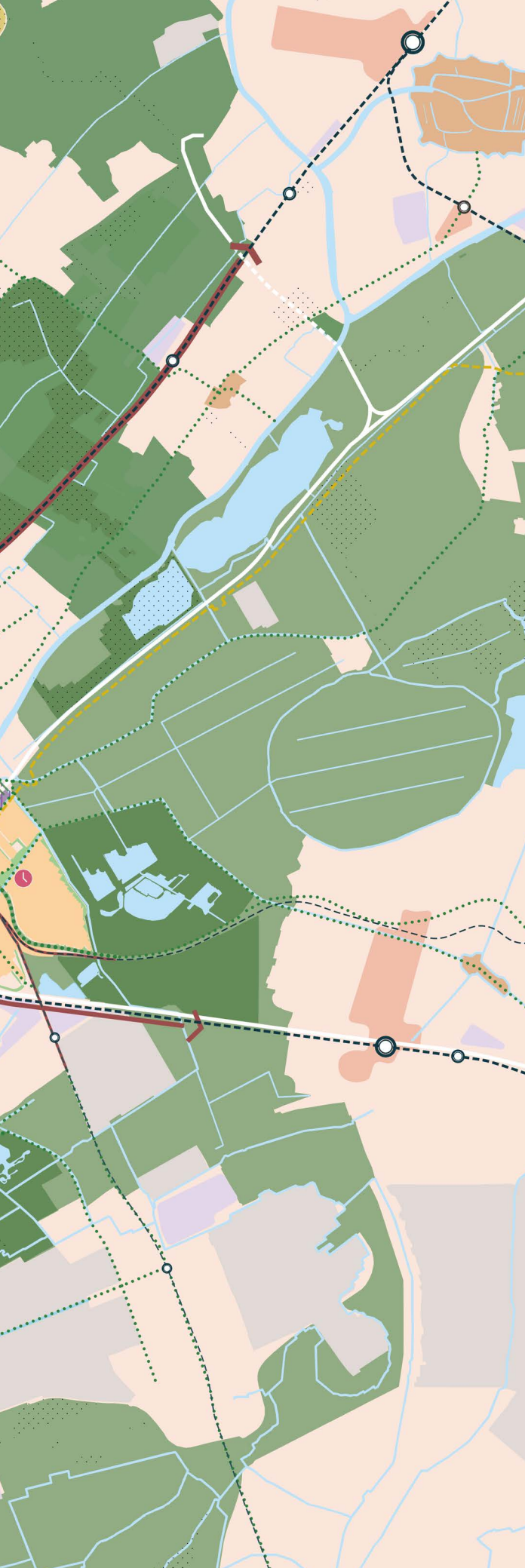

Op het Koningin Julianaplein bij Den Haag Centraal komen twee woontorens. Tussen de torens komen groene daktuinen, een gemeenschappelijk terras, cafés, winkels en een horecapaviljoen. Aan de stationszijde komt een nieuwe stadshal. Deze verbouwing is in 2027 klaar.

De bewegingen zijn bedoeld om het beeld van een groene metropool aan zee stap voor stap dichterbij te brengen. Niet door maakbare en vastgestelde plannen voor te schrijven, maar door zaken die al in gang zijn gezet voort te zetten en met nieuw beleid ontwikkelingen te stimuleren die passen bij de richting die de gemeente op wil.

Omgevingsvisiekaart Den Haag 2050

Ondergrond

- Groengebieden en ecologische verbinding zones (onderdeel van SGH)
- Weide
- Landgoederenlandschap
- Strand / Duin
- Noordzee
- Hoofd oppervlaktewater

Klimaatadaptatie, biodiversiteit en klimaatneutraal

- ↪ Waarborgen en versterken van de kustveiligheid
- ⋯ Landelijke natuurontwikkeling (waarvan Natura 2000 onderdeel van SGH)
- Structuurdruager groen 'Groene Ruit'
- ⊕ Aanpak hittestress, verdroging en wateroverlast
- ⊕ Drinkwatervoorziening
- ⊕ Ruimte voor waterretentie
- ⊕ Boezemgemaal
- Uitbreiden boezemsysteem / afvoer van overtollig water
- ⊕ Bron voor geothermie
- ⊕ Warmteoverdrachtstation
- ⊕ Hoofdverdeelstation
- ⊕ Bron voor aquathermie
- Warmtenetwerk

Leefmilieus

- Hoogstedelijk
- Centrumstedelijk
- Gemengd stedelijk
- Stedelijk

In de regio

- Bebouwing
- Bedrijventerreinen
- Historische kernen
- Verdichtingslocaties
- Glastuinbouw

Stedelijke ontwikkeling

- Hoogstedelijke ontwikkeling
- Gemengd stedelijke ontwikkeling
- Gebiedsgerichte ontwikkeling en wijkvernieuwing
- Integrale wijkverbetering
- ⊕ Stationskwartier
- Bedrijventerrein
- Internationale Zone
- ||| Duurzaam werk- en recreatielandschap
- ⊕ Circulaire (materialen)hub
- ⊕ Vitale wijken en buurten
- ⊕ Wijk toekomstbestendig maken

Huidige infrastructuur

- Spoorweg
- ⊕ Treinstation intercity (met mobiliteitshub)
- ⊕ Treinstation sprinter / metro (met mobiliteitshub)
- Autosnelweg
- Autoweg

Netwerk en plekken van stedelijke betekenis

- ⋯ Lange Lijnen (deels onderdeel van SGH)
- ||| Slechten van barrières
- Schaalsprong (H)OV
- ⊕ Regionale mobiliteitshub (P+R en tophaltes)
- ⊕ Cultuurcluster
- ⊕ Kenniscluster
- ⊕ Sportcluster

Disclaimer:

De in deze kaart weergegeven ontwikkelingen buiten de gemeentegrenzen van Den Haag hebben geen status. Ze zijn indicatief en bedoeld om de samenhang van ruimtelijke ontwikkelingen in de regio in beeld te brengen. Binnen de gemeentegrenzen is het een schets voor de stad in 2050 op hoofdlijnen.

Toelichting legenda Omgevingsvisiekaart

Basis

- Noordzee: Bron van economische kansen, omgaan met zeespiegelstijging
- Primaire waterkering: Beschermende dijk langs de kust.
- Kustverdediging: Versterking van het kustgebied om waterveiligheid van het achterland te garanderen. Betreft ook de duinen en de haven. Hier ligt een kans voor toerisme, natuurontwikkeling, ecologie en economie in de haven.
- Duin(beheer): behoud en/of ontwikkeling van duinruggen en duinpannen ten behoeve van de daar aanwezige specifieke waardevolle flora, fauna en landelijke natuurdoelen.
- Strand: Balans tussen benutten kansen voor recreatie en beschermen stiltegebieden en natuur.
- Groengebieden en ecologische verbindingzones (onderdeel van SGH): Versterken, behouden en ontwikkelen van parken en bossen als samenbindend en dragend element. Met ruimte voor recreatie, ontmoeting en ontspanning met wandel-, ruit-, kano-, en fietsroutes, spelen, sporten, rustgebieden. Dit is onderdeel van de Stedelijke Groene Hoofdstructuur (SGH).
- Groenblauwe Icoonprojecten: Een iconproject is een cruciale plek met kansen waarbij het versterken en verbeteren van de groenblauwe structuur prioriteit heeft.
- Cultuurhistorisch landschap (weide, landgoederenlandschap): Behoud en versterking van kenmerkende cultuurhistorische landschapstypen en -structuren rond de stad.

Verbindingen

- Groene Ruit: Versterken, behouden en ontwikkelen van ecologische verbindingzones, zowel op stedelijk als op regionaal niveau. Gezonde leefomgeving met kwaliteitsimpuls voor klimaatadaptatieve stadsnatuur met recreatief medegebruik.
- Lange Lijnen (deels onderdeel van SGH): Ontwikkelen en versterken van de karakteristieke Haagse lanen met robuuste hoofdboomstructuur (onderdeel van SGH), zowel parallel als haaks op de kust, voor een toekomstbestendig en kwalitatief hoogwaardig grid. Een ruimtelijke (her) balans in modaliteiten en verbeter de samenhang tussen onder- en bovengrond. Integreer klimaatadaptatieve maatregelen, creëer nieuwe ontmoetingsplekken en

versterk verbindingen met de zee, de landgoederenzone en publiektrekkers. Activeer plinten, verbeter het vestigingsmilieu, doorbreek barrières en zorg voor een evenwicht tussen vergroening en verdichting.

- Hoofd oppervlaktewater: Primair (boezem) waternetwerk en kenmerkende Haagse waterwegen behouden, versterken en ontwikkelen. Met kansen voor ecologie, drinkwatervoorziening en vervoer over water.
- Uitbreiding boezemsysteem: Voor een betere doorstroming en afvoer van overtollig water, onder andere in het centrum van Den Haag.
- Hoofd fietsnetwerk: Verbetering en uitbreiding van (ster)fietsnetwerk en Velostrada.
- Treinstation intercity (met mobiliteitshub).
- Station sprinter/metro (met mobiliteitshub).
- Spoorweg: Metrolijn E, Randstadrail, Oude lijn.
- Versterking Oude Lijn: frequentieverhoging van regionaal vervoer.
- Schaalprong (H)OV: Snelle verbondenheid, multimodale knopen met mobiliteitshubs in de stad als ontwikkelopgave langs de (H) OV-lijnen voor optimale bereikbaarheid tussen (werk)gebieden binnen de stad en regio. Gepland: Koningscorridor (Vlietlijn), tophaltes OV, tangentverbindingen Te onderzoeken: Koningscorridor richting zee en een aantal tophaltes.
- Regionale mobiliteitshubs (P+R en tophaltes): Ontwikkellocaties aan de rand van de stad die de overstap van regionaal autoverkeer naar openbaar vervoer, fiets of deelmobiliteit faciliteren.
- Slechten van barrières: Onderzoek naar slechten barrièrewerking van grote infrastructuur en de daaraan gekoppelde mogelijkheden voor gebiedsontwikkeling.
- Autosnelweg: Onderzoek naar verduurzaming langs de A4 en A12 middels inpassing van zonnepanelen en/of windenergie.

Leefmilieu

- Hoogstedelijke leefmilieu
- Centrumstedelijke leefmilieu
- Gemengde stedelijke leefmilieu
- Stedelijke leefmilieu

Zie bladzijde 102 – 103 voor een verdere beschrijving van de leefmilieu.

Stedelijke ontwikkeling

- Hoogstedelijke ontwikkeling: CID, Binckhorst. (Door)ontwikkeling van wijken met een hoogstedelijke dichtheid met een mix van wonen, werken en kennisontwikkeling. Onderdeel van de ontwikkelingsopgave is de ruimtelijke balans tussen maatschappelijke voorzieningen, ruimte voor nutsvoorzieningen, klimaatadaptief en natuurinclusief groen en passende sportvoorzieningen.
- Gemengd stedelijke ontwikkeling: Zuidwest. Ontwikkeling van woonbuurten met een stedelijke dichtheid en een groot aandeel niet-woonfuncties. Klimaatadaptief en natuurinclusief groen en sportvoorzieningen zijn onderdeel van de ontwikkelingsopgave.
- Gebiedsgerichte ontwikkeling en wijkvernieuwing: Mariahoeve, Scheveningen, Loosduinen. Zonder (ingrijpende) veranderingen op structuurniveau versterking van bestaande buurten door nieuwe verbindingen, verduurzaming, toevoegen van woningen en/of ruimte voor bedrijvigheid.
- Ontwikkeling Stationskwartier: zoekgebied voor stedelijke ontwikkeling in hoge dichtheid rondom de stations van Den Haag Centraal, Den Haag HS, Den Haag NOI, Den Haag Moerwijk, Den Haag Mariahoeve en Den Haag Ypenburg Nadruk ligt op het mengen van functies in hoge dichtheid met kwalitatief openbare ruimte en groen met ruimte voor voetgangers en fietsers.
- Herstructurering recreatie- en werklandschap: A4/Vlietzone. Herstructurering naar een robuuste landschappelijke stadsrandzone. Ruimte voor economische functies, sport en recreatie met een nieuwe verkeersontsluitingsstructuur. Verbeteren verbindingen vanuit Leidscheveen-Ypenburg met de rest van de stad (OV, fiets).

- Integrale wijkverbetering: Schilderswijk, Laak, Rustenburg en Oostenbroek, Transvaal, Moerwijk. Vernieuwing van bestaand wijk inclusief bestaande woningvoorraad. Aandacht voor kwaliteit en ontmoeting in de openbare ruimte die klimaatadaptief, groen die natuurinclusief is ingericht.

- Toekomstbestendigheid: Wijk toekomstbestendig maken voor klimaatverandering, energietransitie, en het behouden en/of realiseren van een woningvoorraad en voorzieningen passend bij demografische ontwikkelingen.

	Toekomstbestendige Haven: Versterking van de kust bij de haven in verband met de zeespiegelstijging. Dit biedt kansen voor meer (innovatieve) economie en toerisme.		Circulaire hub: Potentiële locaties voor grootschalige materialen- en grondstoffenhub.		Energiehub: Zoeklocaties (grootschalige) energiehub in verband met toenemende energievraag.
	Economie en voorzieningen Vitale wijken en buurten: Het behouden, versterken en uitbreiden van buurt- en wijkcentra met lokale economie, gepaste verdichting, maatschappelijke voorzieningen en ruimte voor ontmoeting in het groen in de wijk. Optimale bereikbaarheid via aantrekkelijke routes voor lopen en fietsen.		Zoekgebied circulair overslagstation: Hub van regionale betekenis, locatie nader te bepalen. Watergebonden in verband met regionale betekenis.		Hoofdverdeelstation: Zoeklocaties nieuwe hoofdverdeelstation met koppelkansen voor een duurzame inpassing en meervoudig ruimtegebruik voor economie en mobiliteit.
	Kenniscuster: Universiteitscampussen in de stad als innovatieomgevingen en ontmoetingsplekken.		Veerkrachtige ondergrond, groen en water Ruimte voor waterretentie en -infiltratie: In gebieden met veel verharding ruimte maken voor waterretentie en klimaatadaptie. Maatregelen toepassen in gebieden waar waterinfiltratie mogelijk is.		Warmtenetbuurten: Buurten met een warmtenet of buurten waar dit de komende jaren wordt uitgebreid.
	Clustervorming rond onderwijs: Locaties met menging van scholen en werkgevers, versterking van campusomgevingen van Den Haag met een sterke (groene) openbare ruimte om aantrekkelijkheid en leefbaarheid te versterken.		Aanpak hittestress, verdroging en wateroverlast: Focusgebied om koelere plekken te maken, onder andere door ontharding en meer groen voor extra schaduwwerking.		Windenergie op zee: Energieopwekking op zee.
	Toeristische hotspots: Beschermen, doorontwikkelen en verrijken van de toeristische trekkers zoals de kustzone, badplaats Scheveningen en Kijkduin en het Centrum van Den Haag. Verbindingen met de omgeving verbeteren.		Aanpak droogte: Vergroot de sponswerking van de stad met droogtebestendig groen en bodembuffers om water vast te houden in droogtegevoelige gebieden.		
	Cultuurcluster: Behoud en versterking van (boven)lokaal cultuuraanbod in Den Haag, plek voor ontmoeting en versterking van de identiteit.		Landelijke natuurontwikkeling: Natuurbeheer en natuurontwikkeling in Natura 2000-gebieden (onderdeel van SGH) en het Natuurnetwerk Nederland.		
	Sportcluster: Gegroepeerde sportlocaties met verschillende sporten versterken, verduurzamen en vergroenen en waar mogelijk uitbreiden ten behoeve van verblijven, ontmoeten en gezondheid bevorderen.		Het Nationaal Park Hollandse Duinen: waar natuur stad en zee verbindt. De stad in delen in de toekomst onderdeel van Natuurnetwerk Nederland.		
	Internationale Zone: Verder ontwikkelen en versterken van het vestigingsklimaat voor internationale organisaties met oog op verblijfsklimaat, beveiliging en samenhang binnen het gebied.		Drinkwatervoorziening: Beschermen en vergroten van de zoetwaterbuffering in de natuurgebieden onder andere voor de drinkwatervoorziening. Ook nieuw te ontwikkelen innamelocaties voor drinkwater.		
	Regeringscentrum: behoud en versterken van regeringscentrum.		Boezemgemaal: Zorg voor een betere doorstroming en afvoer van overtollig water bij de installatie die het uitmalen van het water uit de boezem verzorgt.		
	Bedrijventerrein: Behouden, ontwikkelen en intensiveren van (circulaire, groene en klimaatadaptieve) duurzame bedrijventerreinen. Doorontwikkelen van werklocaties met ruimte voor stadsvoorzienende bedrijvigheid in relatie tot omliggende wijken.		Energie- en basissystemen		
	Duurzaam werk- en recreatielandschap: A4/Vlietzone. Transformatie van een stadsrandzone naar een duurzaam werk- en recreatielandschap met ruimte voor recreatie, natuur, sport en economische functies en verbeterde bereikbaarheid.		Warmtenetwerk: Warmtenetwerk in de stad. Aanleg met aandacht voor balans onder- en bovengrond, en klimaatadaptatie.		
	Proeftuin op zee: Campus@Sea, innovatie voor duurzaam, meervoudig ruimtegebruik van de Noordzee.		150 kV elektriciteit: Zoekgebied en inpassingsvraagstuk ondergronds tracé 150 kV.		
			Warmteoverdrachtstation: (Indicatieve) hoofdlocaties voor warmteoverdracht. Nu kent Den Haag één station, straks meer.		
			Bron voor geothermie: Kansrijke (indicatieve) locaties voor geothermie door meervoudig grondgebruik.		
			Bron voor aquathermie: Kansrijke indicatieve locaties voor warmteterugwinning uit (riool)water, in samenwerking met watervoorzieningsbedrijven.		

5.3 Beweging 1

Thuis in een divers Den Haag

Een dak boven ieders hoofd is een basisrecht en het bouwen van geschikte woningen en de zorg voor voldoende voorzieningen heeft prioriteit. Maar stenen alleen zorgen niet voor een thuisgevoel. We versterken de eigenheid van buurten, maken ruimte voor ontmoeting en culturele uitingen, beschermen het cultureel erfgoed en sturen op architectonische kwaliteit en stedenbouwkundige samenhang. Een openbare ruimte die verbindt is een voorwaarde om tot een stad te komen waar iedereen zich thuis voelt.

Strategische keuzes

Bijsturen

Bouwen voor de buurt

Om sociale netwerken te behouden en buurtgevoel te stimuleren, is het van belang dat woningzoekenden (starters, mensen met een zorgvraag, ouderen) in hun eigen wijk kunnen blijven wonen. Daarom gaan we meer bouwen voor de buurt. Dit betekent dat we in buurten betaalbare en goede woningen toevoegen door de huidige voorraad beter te benutten (optoppen, splitsen, transformatie) en op kleinschalige wijze nieuwbouw te plegen. Tegelijkertijd is verdichting een instrument om wijken toekomstbestendiger te maken.

Tegengaan van segregatie

We hanteren het leidende principe 'Ongelijk investeren voor gelijke kansen' om bij te dragen aan kansengelijkheid. Dat betekent dat we extra investeren in aandachtswijken om het perspectief

op bestaanszekerheid, ontplooiing en een gezonde levensstijl te vergroten. Tegelijkertijd zorgen we voor een spreiding over de stad van groepen in een kwetsbare situatie. Zo gaan we de stapeling van problemen in aandachtswijken tegen.

Veilige en gezonde openbare ruimtes die verbinden

Ontmoeting, verblijf, beweging en sport staan centraal bij de inrichting van straten en pleinen. We maken openbare ruimtes aantrekkelijk, veilig en gezond. Dat betekent minder ruimte voor de auto, meer 30km per uur straten en alternatieven voor autobezit en -gebruik.

Naar een stillere en schonere stad

We beperken de negatieve effecten van verstedelijking en maken de lucht en de bodem schoner. We verbeteren de leefomgevingskwaliteit (op het gebied van geur, geluid, trilling, luchtkwaliteit, hitte en lichtvervuiling), zeker in gebieden met gezondheidsachterstanden.

Koers houden

Maatschappelijke voorzieningen groeien mee

De groei van het aantal inwoners vraagt om een passend voorzieningenniveau. We zorgen voor een goede verdeling van scholen, sportmogelijkheden, ruimte voor cultuur, zorg- en welzijnsinstellingen, winkels en ontmoetingsplekken over de stad. Dagelijkse voorzieningen moeten voor alle inwoners snel en makkelijk bereikbaar zijn. Zo geven we invulling aan de 15-minutenstad.

Beschermen, benutten en toekomstbestendig maken van cultureel erfgoed

Door renovatie en herbestemming krijgt (verouderd) erfgoed een tweede leven en voorkomen we de sloop van waardevolle panden. Kleinschalige verdichting moet recht doen aan de erfgoedwaarde van de stedenbouwkundige structuur.

Bouwen aan vitale wijken

Thuis voelen begint met de beschikking over een fijne, comfortabele en betaalbare woning. Het is een eerste levensbehoefte en zorgt voor een solide basis om deel te nemen aan het publieke leven. Daarom is het verbeteren en betaalbaar houden van de bestaande woningvoorraad een speerpunt richting 2050. Net als verduurzaming: in 2050 voldoen alle woningen aan de 'Haagse basiskwaliteit' – oftewel: de gehele voorraad is dan veilig, gezond en duurzaam.

Thuis voelen gaat ook over gemeenschapszin en buurtgevoel. Om die te behouden, en soms te versterken, voegen we de komende decennia overal in de stad op kleinschalige en compacte wijze nieuwe woningen toe. Dit betreft nieuwbouw, maar ook het optimaal benutten van de mogelijkheden die de bestaande voorraad ons biedt – denk aan optoppen, splitsen en transformeren. Door dit diverse aanbod (qua koop-huur, woningtypen, prijsklasse) geven we woningzoekenden de mogelijkheid om in de eigen wijk een passend huis te vinden, ook als ze ouder worden of hun huishoudensamenstelling verandert. Er is speciale aandacht voor nieuwe woonvormen en geschikte huisvesting voor met name ouderen en zorgbehoevenden. Denk aan collectieve en innovatieve woon-zorgconcepten of de bouw van appartementencomplexen (in plaats van grondgebonden woningen) zodat ouders waarvan de kinderen het huis uit zijn, binnen de eigen buurt kunnen verhuizen. Hun eengezinswoningen komen dan

vrij voor gezinnen of starters. Het op kleinschalige wijze verdichten van buurten en wijken heeft bijkomende voordelen. Het vergroot het draagvlak voor winkels en maatschappelijke voorzieningen en leidt tot investeringen in de kwaliteit van de openbare ruimte. Toegankelijkheid is een speerpunt. Alle inwoners, met of zonder beperking, moeten gelijkwaardig gebruik kunnen maken van de openbare ruimte, van openbare gebouwen en van openbaar vervoer.

Bij het verbeteren van buurten hebben omgevingskwaliteiten en de eigenheid van een wijk een sleutelrol – juist omdat veel inwoners hechten aan historie en herkenbaarheid. Dan gaat het om architectuur, om monumenten, om erfgoed en groen (zie verderop). Maar ook om leefstijl, groepsgevoel en gebruikswaarde. Den Haag beschikt in 2050, net als nu, over een verscheidenheid aan woonmilieus waar mensen van verschillende achtergronden zich thuis voelen.

Meerkernige ontwikkeling

In de beweging Thuis in een divers Den Haag sturen we op het zoveel mogelijk clusteren en combineren van voorzieningen. Zo ontstaan binnen de Haagse wijken centrale plekken voor ontmoeting en uitwisseling. Door te zorgen voor een aantrekkelijke functiemix in combinatie met (kleinschalige) verdichting, houden we deze centrale plekken vitaal. In de komende jaren verwachten we van meerdere wijkcentra in de stad dat deze belangrijker worden. Zoals Scheveningen,

Het is belangrijk dat deze Omgevingsvisie bijdraagt aan het thuisgevoel van mensen. Bij ijsalon Florencia komen Hagenaars elkaar al bijna 100 jaar tegen en voelen zich op hun gemak. Een gezin met bakfiets zit hier naast een jongen met een skateboard onder zijn arm. Tieners met een fatbike zitten naast oude Hagenezen die hier al ruim 50 jaar komen om de dag door te nemen.

De vitale wijk, 15-minuten stad

Het idee van vitale wijken is gebaseerd op het concept van de 15-minutenstad: alle dagelijkse behoeften zijn binnen een kwartier lopen of fietsen te bereiken. Denk aan scholen, werk, apotheken, huisartsen, winkels, openbaar vervoer, sporten, spelen, natuur en cultuur. Het concept draagt bij aan het behalen van maatschappelijke opgaven: bereikbaarheid, leefbaarheid, sociale cohesie en verduurzaming.

de Leyweg, Loosduinse Hoofdstraat, Haagse Markt en het Hobbemaplein en Ypenburg. Dit is een goede ontwikkeling, omdat we hiermee voorkomen dat er te veel druk op het centrum op den duur gaat ontstaan. De ontwikkeling van de genoemde wijkcentra dragen bij aan de 15-minutenstad door de nabijheid van wonen, werken en voorzieningen. Zo brengen we ook het aantal mobiliteitsverplaatsingen terug van de wijken naar het centrum en andersom.

Tegengaan segregatie

Ruimtelijk beleid kan in belangrijke mate segregatie tegengaan. Denk aan toegang tot goede huisvesting, het spreiden van kwetsbare groepen, een gedegen voorzieningenaanbod en de zorg voor aangename straten en pleinen (waar mensen elkaar ontmoeten en omkijken naar elkaar) dragen hier wel aan bij.

In sommige buurten zijn de onderlinge banden sterk en is de gemeenschapszin groot. Dit komt omdat mensen hun religie, afkomst of leefstijl delen. In die zin is een bepaalde mate van segregatie – waarbij mensen van een bepaalde groep bij elkaar wonen – bevorderend voor het buurt- en thuisgevoel.

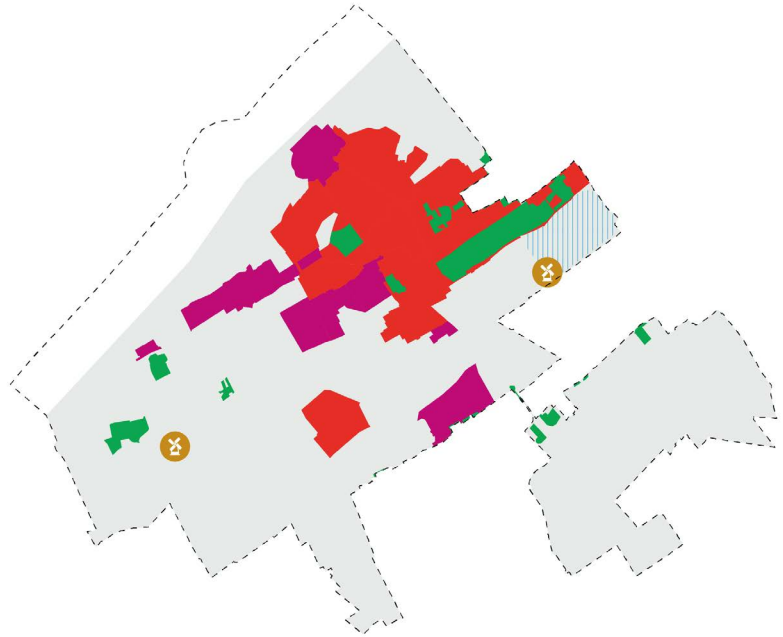
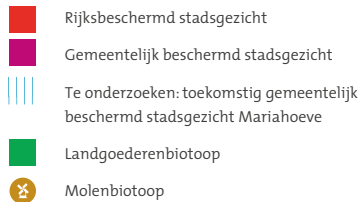
Maar de verschillen tussen buurten en wijken mogen niet te groot worden. Daarom investeren we richting 2050 vooral in wijken waar problemen als armoede, onderwijsachterstanden, gezondheidsklachten en onveiligheid zich opstapelen. Bij het huisvesten van kwetsbare groepen zorgen we voor een evenredige verdeling over de gehele stad. Zo voorkomen we dat de

huisvesting van kwetsbare groepen zich concentreert in wijken waar de achterstanden en sociale problemen al groot zijn. We zetten daarom in op het principe van ongelijk investeren voor gelijke kansen.

De gevolgen van migratie worden wisselend ervaren. Voor sommigen roept het komen en gaan van arbeidsmigranten, expats en asielzoekers een gevoel van vrijheid op en biedt het een aangename anonimiteit. En anderen ervaren weinig sociale cohesie. Een zorgvuldig vormgegeven openbare ruimte en de nabijheid van (maatschappelijke) voorzieningen bieden kansen om anderen te ontmoeten en gemeenschapszin en buurtgevoel te stimuleren. Om migranten een thuis te bieden, werken we aan de begeleiding van nieuwkomers die niet zelfstandig een plek vinden in de samenleving. Dat is noodzakelijk voor henzelf en voor de samenleving die hen ontvangt.

Het tegengaan van segregatie betekent ook dat alle waardevolle plekken van Den Haag voor iedereen bereikbaar zijn – sterker nog, dat iedereen zich op die plekken welkom voelt. De binnenstad moet richting 2050 dan ook een 'huiskamer' voor iedereen zijn, waar wordt gestudeerd, gewoond, gewinkeld, gewerkt en gerecreëerd. Het is een gebied waar mensen met verschillende achtergronden elkaar ontmoeten en waar iedereen kan genieten van de vele bezienswaardigheden, winkels, horecagelegenheden en culturele voorzieningen, zoals musea en historische gebouwen.

Beschermde stadsgezichten en gebieden

Hetzelfde geldt voor de prachtige landschappen en groengebieden die Den Haag omringen en dooraderen. Het strand, de vele parken en landgoederen bieden bewoners de mogelijkheid om te ontsnappen aan de hectiek van de stad. We investeren dan ook in aantrekkelijke wandel- en fietspaden en het wegnemen van barrières om deze gebieden toegankelijk en bereikbaar te maken. Daarnaast houden we grip op de mate van recreatief gebruik. We sturen op functies en gebruiksdoeleinden, passend bij de verschillende typen groengebieden in en om de stad.

Maatschappelijke voorzieningen groeien mee met de bevolking

Het uitgangspunt is dat het voorzieningenaanbod gelijke tred houdt met de demografische ontwikkeling van de Haagse regio. Dit is voorwaardelijk voor nieuwe ontwikkelingen in Den Haag. Door voorzieningen te clusteren en te combineren, ontstaan in wijken centrale plekken voor samenkomst en kruisbestuiving. Onder andere zorg- en welzijnsorganisaties werken op deze plekken samen met verenigingen en bewonersinitiatieven. We monitoren het aanbod van maatschappelijke voorzieningen en sturen er proactief op dat het meegroeit met de bevolking. We houden de vinger aan de pols of het aanbod van maatschappelijke voorzieningen inderdaad meegroeit met de bevolking. We maken overigens onderscheid tussen stedelijke voorzieningen en dagelijkse voorzieningen, en de mate van stedelijkheid bepaalt welk maatschappelijk

programma past of wenselijk is. Buurtoverstijgende voorzieningen, zoals sportparken, middelbare scholen, musea, theaters en ziekenhuizen moeten goed bereikbaar zijn met het openbaar vervoer. Door voorzieningen aan te sluiten op wandel- en fietspaden zijn ze voor iedereen gemakkelijk te bereiken. De bereikbaarheid van waardevolle plekken, winkelgebieden en stedelijke voorzieningen speelt ook op regionaal niveau. Dit betekent dat bijvoorbeeld de sport- en leisuurevoorzieningen in Zoetermeer, de campus in Delft en de Mall of the Netherlands in Leidschendam goed en snel bereikbaar zijn.

De zorg voor begraafplaatsen hoort ook bij maatschappelijke voorzieningen. Daarom moet er aandacht zijn voor de begraafplaatsen in de stad. Er ligt een opgave om te zorgen dat we mensen de kans geven om uitvaarten naar eigen inzichten vorm te geven – uiteraard binnen de wettelijke mogelijkheden.

Multifunctionaliteit is een sleutelwoord. Kindcentra, scholen en bibliotheken gelden bijvoorbeeld als ontmoetingsplek en kunnen onderdak bieden aan andere functies en voorzieningen. Bestaande locaties worden beter en intensiever benut. Door nieuwbouw flexibel te ontwerpen, kunnen gebouwen op termijn een andere functie krijgen (omdat bijvoorbeeld de bevolkingssamenstelling verandert).

Sport- en spelvoorzieningen zijn, samen met natuur, water en gezond voedsel, van belang voor een gezonde levensstijl. Versteende wijken krijgen een groenere inrichting met voldoende ruimte voor sport en spel (zoals een trimparcours of hardlooperoute). We koesteren bestaande sportvelden en zetten in op meervoudig (ruimte)gebruik van deze voorzieningen (bijvoorbeeld door ze langer open te stellen of te gebruiken voor waterberging). We onderzoeken de kansen van het overkluizen van snelwegen en de mogelijkheden om zo'n overkluizing te benutten voor sportvelden en andere vormen van recreatie.

Gezonde, aantrekkelijke en veilige openbare ruimtes die verbinden

Je ergens thuis voelen is voor een groot deel afhankelijk van de kwaliteit van de openbare ruimte. Daarom versterken we de Haagse lanen, straten, pleinen en paden. Van verkeersruimtes veranderen ze in aangename en veilige plekken voor ontspanning en interactie. Er ontstaat meer ruimte voor verblijven en ontmoeten, voor sporten en bewegen, voor natuur en andere functies, zoals buurtfeesten en educatie. We stimuleren het actief en samen verbouwen van voedsel in moestuinen en hoven. Tuinieren, wekelijkse eetmomenten en een markt zorgen voor betrokkenheid,

gezonde leefstijlen en gemeenschapszin. We beperken ongezonde invloeden van bijvoorbeeld (reclames voor) fastfood, gokken en tabak in de openbare ruimte. Op de fiets en te voet bieden deze nieuwe openbare ruimtes in 2050 snelle verbindingen met andere wijken, de kust, de binnenstad, stations en waardevolle bestemmingen in de regio.

Om dit voor elkaar te krijgen gaat het verkeerssysteem op de schop – zie hiervoor beweging 3. Sommige stukken worden autoluw, en in veel straten geldt straks een maximumsnelheid van 30 kilometer per uur. Door het parkeren op straat te verminderen, neemt de druk op de openbare ruimte af en ontstaat meer ruimte voor andere functies. Door de maximumsnelheid te verlagen, verbetert ook de luchtkwaliteit.

Schonere en stillere stad

Er zal zeker in een steeds drukker stad meer behoefte zijn aan rustige plekken en een groene, schone leefomgeving – een die bovendien beschermt wordt tegen negatieve gezondheidseffecten. Het gaat dan om het terugdringen van de blootstelling van met name kwetsbare groepen aan luchtverontreiniging – bijvoorbeeld door het vergroten van de afstand tussen verkeerswegen en scholen en woningen.

Ook werken we aan de structurele verbetering van de

luchtkwaliteit door brongerichte maatregelen, samen met inwoners en (regionale) partners. We houden de WHO-advieswaarden voor luchtkwaliteit aan. Een tweede aandachtspunt is (ernstige) geluidhinder en slaapverstoring. Nieuwe woningen hebben een aangename, geluidluwe zijde. Bij gebiedsontwikkelingen houden we rekening met trillinghinder, windhinder en schaduwwerking.

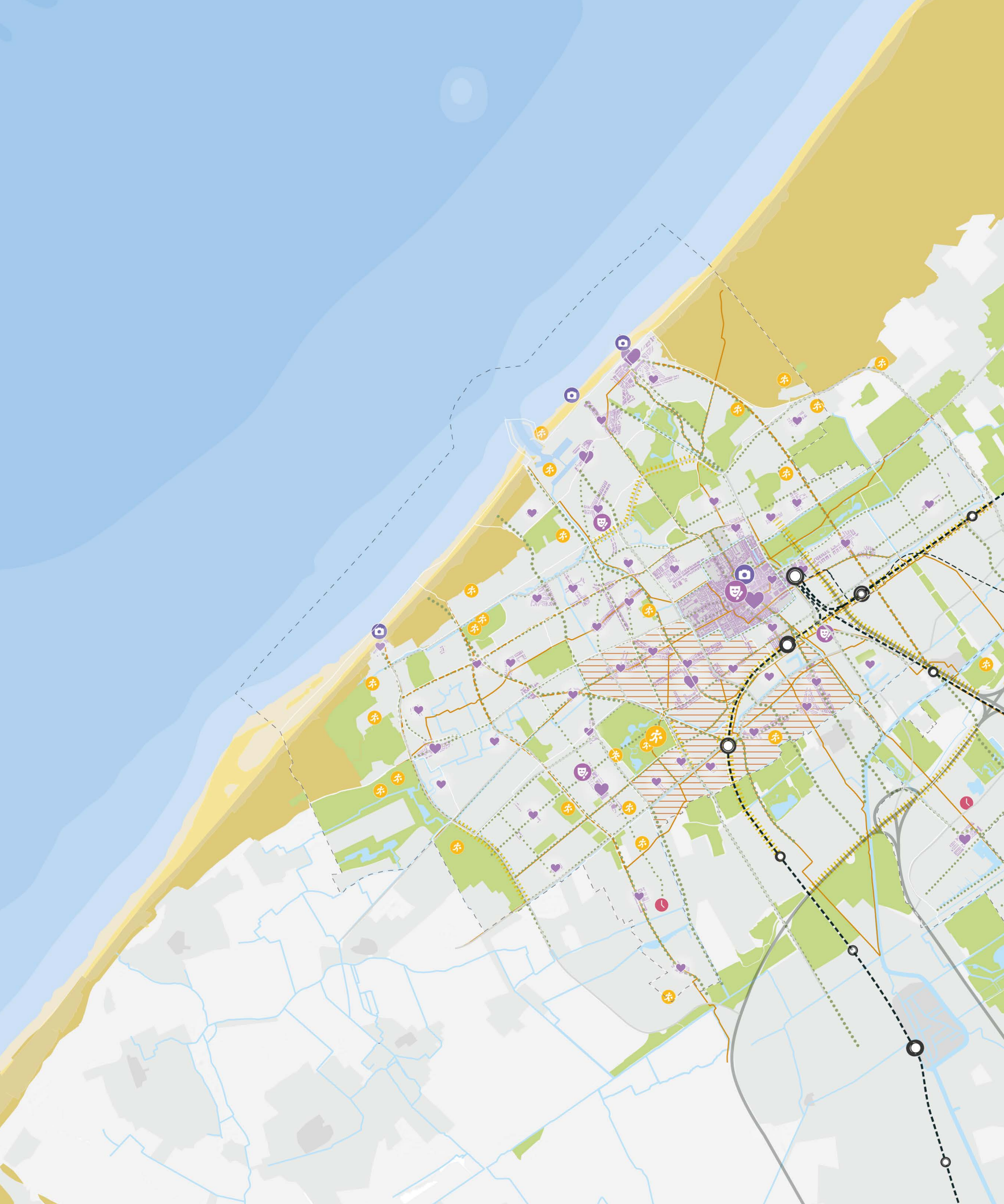
Bescherming cultureel erfgoed, versterken stedenbouwkundige samenhang

Het culturele erfgoed van de stad draagt bij aan de aantrekkingskracht van wijken en de kwaliteit van de leefomgeving. Het gaat om monumenten en historische structuren, archeologische vondsten die duizenden jaren oud zijn, archieven, immaterieel erfgoed en collecties. Deze sporen van het verleden willen we bewaren en herkenbaar houden. Daarvoor moeten monumenten en beschermde stadsgezichten 'in gebruik' blijven. Bovendien zijn goed onderhoud en verduurzaming noodzakelijk. Het verduurzamen van monumenten vraagt om maatwerk – de ingreep mag immers geen schade toebrengen. Uitgangspunt is dat duurzaamheidsmaatregelen altijd mogelijk zijn. Om het erfgoed toekomstbestendig te maken, is het zaak om interventies en toevoegingen zo te ontwerpen dat ze passen bij de historische gelaagdheid van het pand

of de plek. Dit gebeurt proportioneel en is altijd een afweging tussen enerzijds efficiëntie in gebruik en kosten, en anderzijds esthetiek. Dat kan betekenen dat we (tijdelijk) meer toestaan vooruitlopend op mooiere en goedkopere oplossingen voor verduurzaming in de toekomst. Het renoveren en herbestemmen van monumentale gebouwen levert een bijdrage aan de klimaatopgave. Omdat sloop en nieuwbouw achterwege blijven, ontstaat er minder bouwafval en wordt minder CO₂ uitgestoten.

In beschermde stadsgezichten moet kleinschalige verdichting rechtdoen aan kenmerkende stedenbouwkundige structuren. Nieuwe toevoegingen zoals dakopbouwen zijn beperkt mogelijk en moeten worden ingepast in bestaande structuren en aansluiten bij de erfgoedwaarde.

In wijken zonder beschermde erfgoedstatus houdt elke nieuwe ingreep rekening met het bestaande en de architectonische en stedenbouwkundige kwaliteiten. Ook bij nieuwe gebiedsontwikkelingen houden we rekening met de in het gebied aanwezige erfgoedwaarden. We zorgen dat monumenten goed worden ingepast binnen de nieuwe ontwikkelingen.

Beweging 1

Thuis in een divers Den Haag

Beweging

- Cultuurclusters
- Toeristische hotspots
- Sportclusters
- Vitale wijken en buurten *
- Toekomstbestendige Vinex-wijken
- Integrale wijkverbetering
- Lange Lijnen (deels onderdeel van SGH)
- Hoofd fietsnetwerk
- Uitbreiding fietsnetwerk
- Slechten van barrières (indicatief)

Netwerk

- Spoorweg
- Treinstation intercity
- Treinstation sprinter / metro
- Autosnelweg
- Autoweg

Ondergrond

- Noordzee
- Hoofd oppervlaktewater
- Strand / Duin
- Groengebieden (onderdeel van SGH)

*) De hartjes staan voor vitale wijken en buurten. Ze zijn geplaatst op de huidige voorzieningencentra. De vitaliteit van deze voorzieningencentra is van belang vanuit het idee van de 15 minuten stad. Met deze legenda eenheid worden ook opgaven voor de omliggende buurten geagendeerd.

Disclaimer:

Uitgangspunten voor 2050. De programmatische opgave in de legenda is agenderend en indicatief en vormen een basis voor de doorwerkingen. Stadsbrede bewegingen staan op de visiekaart; deze facetkaart kan meer details en aanvullende onderwerpen tonen ten opzichte van de totale visiekaart. Niet alle sociale opgaven kunnen worden getoond op de kaart.

5.4 Beweging 2

Ruimte voor groen en water

Groen en water zijn randvoorwaardelijk voor het functioneren van een stad die zich in 2050 presenteert als groene metropool aan zee. Den Haag kan bogen op een rijke en sterke groenstructuur die al eeuwenlang de identiteit van de stad bepaalt. Die beeldbepalende groenstructuur wordt richting 2050 uitgebouwd tot een 'robuuste en groenblauwe structuur' voor mens, plant en dier. Deze zogenoemde Stedelijke Groene Hoofdstructuur (SGH) is nodig om het woon- en investeringsklimaat op peil te houden en om tot een gezonde leefomgeving en een toekomstbestendige stad te komen.

Strategische keuzes

Bijsturen

Vergroening tot op straat- en pleinniveau

Naast enkele strategische groenprojecten, vergroenen we de 'lange lijnen' en andere wegen, krijgen de meest versteende wijken een groene inrichting en nemen we bij ruimtelijke ontwikkelingen een groenblauwe inrichting als uitgangspunt.

Duinen groeien mee met de zee

We verkennen de mogelijke uitbreiding van het gehele strand- en duingebied. Door het instuiven van zand te bevorderen, ontstaat meer ruimte voor natuur en groeien de duinen mee met de stijgende zeespiegel.

Meer aandacht voor water- en bodemkwaliteit

Bij ruimtelijke ingrepen wordt ontworpen met het natuurlijke water- en bodemsysteem als basis. We verminderen de afhankelijkheid van complexe technische wateroplossingen en zetten in op een hogere sponswerking van de bodem.

Focus op strategische groenprojecten

Op kwetsbare plekken in de stad investeren we in strategische groenprojecten, om zo het stedelijke netwerk van groen en blauw te versterken.

Samen aan de slag met groen

Ruimte maken voor groen en water is een gedeelde verantwoordelijkheid van de gemeente, inwoners en bedrijven. We gaan vernieuwende privaat-publieke samenwerkingen aan om hier invulling aan te geven.

Koers houden

Versterken, beschermen en uitbreiden van de SGH

De Stedelijke Groene Hoofdstructuur is van essentieel belang voor klimaatadaptatie en de stedelijke biodiversiteit en draagt bij aan een aangenaam en gezond woon- en vestigingsklimaat. Versterking en uitbreiding van dit netwerk is de sleutel voor een vitale stad waar mens en natuur goed gedijen.

Ruimte voor groen en water draagt bij aan een gunstig woon-, vestigings- en investeringsklimaat voor inwoners en bedrijven, en is van essentieel belang voor de vitaliteit van de stedelijke biodiversiteit. De beeldbepalende groenstructuur van Den Haag – sinds de 19e eeuw bepalend voor de identiteit van Den Haag – komt door verdichting steeds meer onder druk te staan. Het veranderende klimaat zorgt daarnaast voor weersextremen en de stedelijke biodiversiteit neemt verder af.

We moeten daarom onze groenstructuur verder versterken. Dit doen we op alle schaalniveaus: regionaal, op het niveau van de stad – met een Stedelijke Groene Hoofdstructuur (SGH) – en op wijkniveau.

Beschermen, versterken en uitbreiden van de SGH

De Stedelijke Groene Hoofdstructuur bestaat uit duinen, bossen, landgoederen, parken, ecologische verbinding zones en de hoofdboomstructuur. Grote delen van de SGH zijn belangrijke ecologische zones, die met elkaar worden verbonden in de zogenoemde Haagse Ruit. Deze ecologische zones koppelen de SGH met omliggende natuurgebieden en vormen samen het Nationaal Park Hollandse Duinen. Onderdeel van dat nationaal park zijn de Natura 2000-gebieden die essentieel zijn én blijven voor een vitale stadsnatuur.

Daarnaast liggen er grote groengebieden in het stedelijk gebied, zoals het Zuiderpark en de Scheveningse Bosjes. Een hoofdboomstructuur verbindt al die groengebieden.

Het versterken, beschermen en uitbreiden van de SGH is cruciaal voor een vitale stad waarin mens en natuur floreren. In 2050 is het dan ook een integraal onderdeel van Nationaal Park Hollandse Duinen en het Natuurnetwerk Nederland (NNN). De opgave voor onze Natura 2000-gebieden is niet alleen om deze te beschermen, maar ook om de natuur te herstellen. Het terugbrengen van de stikstofuitstoot is hierbij belangrijk.

We versterken het netwerk van 'lange lijnen' – sinds tijden de historische ruggengraat van de stad – en breiden de hoofdboomstructuur haaks op de kust uit, zodat wijken beter verbonden worden met de kust en omliggende groengebieden. Dit draagt bij aan gezonde mobiliteit (fiets en voetgangers).

De komende decennia zullen stedelijke verdichting en vergroening hand in hand blijven gaan. Het is van belang om steeds te monitoren of groei en groen in evenwicht zijn, en om te bepalen welke hoeveelheid en kwaliteit groen nodig is voor toekomstig gebruik. Daarom wordt een analyse uitgevoerd naar de behoefte aan grote groengebieden in het licht van verstedelijking.

Wijkpark Cromvliet is klimaatbestendig park met een waterbuffer waar bewoners van de Molenwijk elkaar ontmoeten, wandelen of spelen. Ook scholen en verenigingen organiseren er activiteiten. Het park is zo ingericht dat het bezoekers in de zomer beschermt tegen hittestress.

Regionale context

De uitbreiding van de Stedelijke Groene Hoofdstructuur versterkt de identiteit van Den Haag als parkenstad. Het verbindt de stad met Nationaal Park Hollandse Duinen (NPHD) en Landschapspark Zuidvleugel. Cruciaal hierbij is de verbetering van ecologische verbindingen en kustversterking rond Scheveningen om zeespiegelstijging op te vangen.

- Nationale Park Hollandse Duinen
- Kustversterking
- Open landschap
- Kroonjuweel
- Recreatiegebied
- Glastuinbouw
- Hoofdwaterroute
- Toevoegen nieuwe waterverbinding
- Groene verbinding tussen stad en land
- Stedelijk groen
- Bebouwd gebied

Disclaimer: De in deze kaart weergegeven ontwikkelingen buiten de gemeentegrenzen van Den Haag hebben geen status. Ze zijn indicatief en bedoeld om de samenhang van ruimtelijke ontwikkelingen in de regio in beeld te brengen.

Vergroenen tot op straat en pleinniveau

In een dichtbevolkte stad is een groene openbare ruimte van levensbelang: voor de kwaliteit van leven, maar ook voor de klimaatbestendigheid. We werken de komende decennia aan een stad die zichtbaar groener wordt, tot op straat- en pleinniveau. Tegelijkertijd ontstaat er op plekken in de stad discussie over ruimte voor groen in relatie tot bijvoorbeeld verdichting en de energietransitie. We staan hierbij niet alleen voor een kwantitatieve opgave, maar ook voor een kwalitatieve opgave, waarin ruimte voor groen en water vanuit verschillende doeleinden wordt gecombineerd en groen soms elders wordt gecompenseerd.

We gaan de komende jaren aan de slag met de vergroeningsopgave in de (vele) stenige en dichtbebouwde wijken, met name in het centrum en de 19e-eeuwse wijken daaromheen. We moeten daarvoor wel ruimte maken. De mobiliteitstransitie is daarbij randvoorwaardelijk. Door meer in te zetten op lopen, fietsen en openbaar vervoer kan het aantal (geparkeerde) auto's in het straatbeeld afnemen. Door te vergroenen op straat- en pleinniveau dragen we bij aan het versterken van het totale netwerk van groen en blauw. Het netwerk op stedelijk niveau sluit vervolgens weer aan bij de verbindingen met de regio. Kwantitatief én kwalitatief vergroenen op alle schaalniveaus geeft concreet invulling aan de groene metropool aan zee.

Meer aandacht voor water en bodemkwaliteit

Bij ruimtelijke ingrepen ontwerpen we met het natuurlijke water- en bodemsysteem als basis. We verminderen de afhankelijkheid van complexe technische (water)oplossingen, zoals ingewikkelde constructies voor waterafvoer, en zetten in op een grotere sponswerking van de bodem. Aan de kust zetten we in op maatregelen tegen de stijgende zeespiegel en benutten we de weidegebieden voor piek- en seizoensberging van regenwater. Door samen te zorgen

voor schoon en genoeg, maar niet te veel water in de stad ontstaat een goede basis om de SGH te versterken en uit te breiden. Daarnaast zetten we in op een goede water- en bodemkwaliteit met een gezonde water- en bodemecologie.

Duinen groeien mee met de zee

Van de elf kilometer Haagse kust is acht kilometer beschermd door duinen en drie kilometer door een harde kering. Deze bescherming moet meegroeien met de stijgende zeespiegel. De duinen kunnen dat met zandsuppletie en instuiving. Hierdoor worden de duinen breder en hoger. Dit biedt ruimte aan extra natuur en een grotere zoetwatervoorraad onder de duinen. Ophogen van de kering in het verharde deel van de kust is ruimtelijk een zeer complexe puzzel. Dit vraagt om een langetermijnstrategie richting 2100 en verder – zie beweging 5. Door bij ruimtelijke ingrepen de gewenste oplossing in beeld te houden, richten we onze investeringen zo in dat een veilige waterkering ook op lange termijn betaalbaar blijft.

Focus op strategische groenprojecten

Op een aantal plekken in de stad versterken we het areaal voor groen en water voor mens en natuur. Dit is geanalyseerd aan de hand van normen en vuistregels, zoals het principe van 3-30-300 (iedereen zicht op 3 bomen; 30 procent kroonoppervlak; iedereen op maximaal 300 meter van een groenvoorziening) en de afstandsnorm van 750 meter naar de groengebieden van de SGH. Het groenblauwe netwerk is daar kwetsbaar en vraagt in het licht van verdere verdichting om aanzienlijke versterking. Rondom het centrum gaat het om de ontwikkelingen in het CID en de Binckhorst. Extra verdichting in Zuidwest zorgt voor toenemende druk op natuur en water in de wijk, maar ook in de groene zones aan de randen en achter de duinen waar de druk op het grondwater toeneemt.

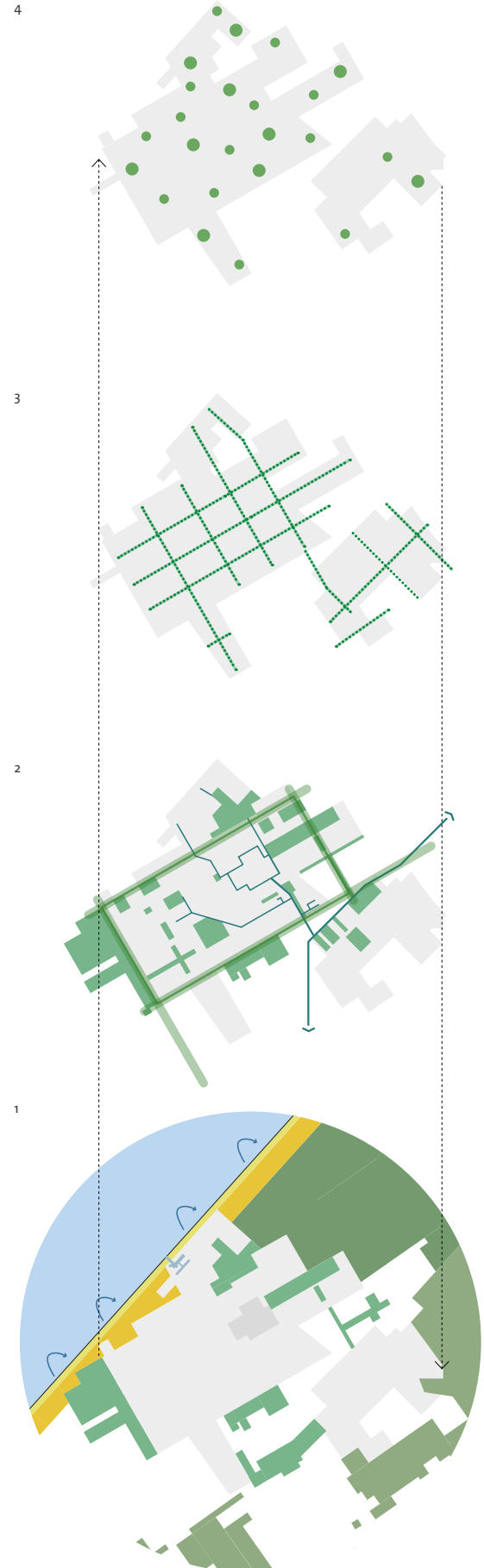
Vergroenen op alle schaalniveaus

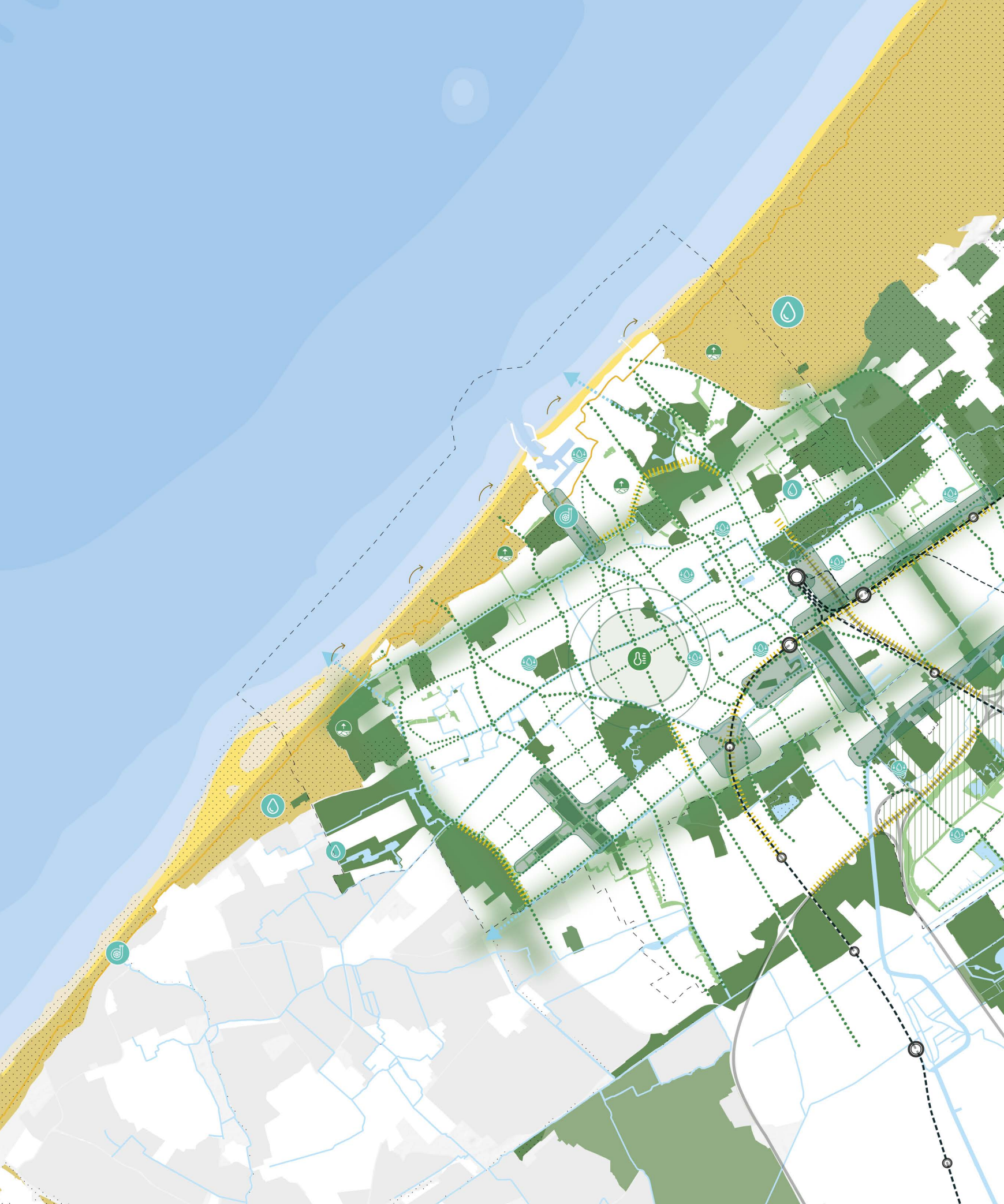
- 4 Vergroening tot op straat- en pleinniveau.
- 3 Verbeteren netwerk van lange lijnen (hoofdboomstructuur) parallel en haaks aan de kust om de DNA van Den Haag te versterken.
- 2 De Stedelijke Groene Hoofdstructuur vormt een groenblauw netwerk in en om de stad. Grote delen van de SGH zijn belangrijke ecologische zones, die onder andere samen met elkaar worden verbonden in de zogenoemde Haagse Ruit. Deze ecologische zones koppelen de SGH met omliggende natuurgebieden en vormen samen het Nationaal Park Hollandse Duinen.
- 1 Regionaal een groen en landschappelijk netwerk, waarmee regionale en stedelijke groenzones ecologisch en recreatief met elkaar zijn verbonden. Versterking van het kustgebied, kansen voor natuurontwikkeling.

Op deze kwetsbare plekken wordt ingezet op strategische projecten, zowel op SGH-niveau als op wijk- en buurtniveau. We maken een onderscheid tussen groenprojecten die hoofdzakelijk gericht zijn op het verbeteren van de leefkwaliteit voor de mens, en groenprojecten die gericht zijn op het versterken van de biodiversiteit. Met betrekking tot die eerste categorie gaat het om het vergroenen van het Schenkviaduct, waterfrontpark Binckhorst, een dakpark boven de Utrechtsebaan en het Laakhavenpark. De tweede categorie bestaat uit de projecten 'van Zee tot Zweth' en het Verversingskanaal, de versterking van het Groene Assenkruis Zuidwest en Haagse Beekzone, en het vijfslagenlandschap in de Vlietzone.

Samen aan de slag

De gemeente bezit circa 40 procent van de stad. De overige 60 is in eigendom van inwoners, bedrijven en instellingen. Met elkaar moeten we zorgen voor een toekomstbestendige en leefbare stad. Dat betekent bijvoorbeeld dat we de leefkwaliteit verbeteren door in te zetten op klimaatadaptatie en vitale stadsnatuur. De gemeente legt met het versterken van de SGH en het vergroenen tot op straat- en pleinniveau een stevige basis. Maar daar bovenop zijn aanvullende maatregelen op privaat terrein nodig. In Den Haag is er bijvoorbeeld 17 vierkante kilometer aan lege daken. Natuurlijk is niet elk dak geschikt, maar er is meer mogelijk dan ze alleen te bedekken met zonnepanelen. Hier liggen kansen om meer te doen met sporten, spelen, recreëren en natuur. De particuliere inzet is ook nodig bij het beheer van al het groen en water. Publiek-private samenwerkingen spelen daarin een belangrijke rol. Deze samenwerkingen hebben tot doel om gezamenlijk de kwaliteit van het groen in de stad te versterken en de ecosystemendiensten (de baten die de natuur de mens biedt) van groen en water te optimaliseren.

Beweging 2

Ruimte voor groen en water

Beweging

- Waarborgen en versterken van de kustveiligheid
- Primaire waterkering
- Aanpak hittestress, verdroging en wateroverlast
- Aanpak droogte
- Ruimte voor waterretentie / infiltratie
- Drinkwatervoorziening
- Boezemgemaal
- Uitbreiden boezemsysteem / afvoer van overtollig water
- Lange Lijnen (deels onderdeel van SGH)
- Slechten / overkluisen van barrières
- Structuurdrager groen 'Groene Ruit'
- Strategische groenprojecten
- Landelijke natuurontwikkeling (incl. Natura 2000, onderdeel van SGH)
- Duurzaam werk- en recreatielandschap

Netwerk

- Spoorweg
- Treinstation intercity
- Treinstation sprinter / metro
- Autosnelweg
- Autoweg

Ondergrond

- Groengebieden en ecologische verbindingzones (onderdeel van SGH), incl. groengebied buurgemeente
- Weide
- Landgoederenlandschap
- Strand / Duin
- Glastuinbouw
- Noordzee
- Hoofd oppervlaktewater

Disclaimer:

Uitgangspunten voor 2050. De programmatische opgave in de legenda is agenderend en indicatief en vormen een basis voor de doorwerkingen. Stadsbrede bewegingen staan op de visiekaart; deze facetkaart kan meer details en aanvullende onderwerpen tonen ten opzichte van de totale visiekaart.

5.5 Beweging 3

Verstedelijking en bereikbaarheid in samenhang

Door verstedelijking en bereikbaarheid nog meer in samenhang te brengen, benutten we de schaarse ruimte zo optimaal mogelijk. Verstedelijking vindt plaats op bestaande en nieuwe knooppunten van openbaar vervoer, om zo de nabijheid van functies te vergroten. Lopen, fietsen en openbaar vervoer groeien uit tot de meest gebruikte vervoerswijzen. Het biedt kansen om het ruimtebeslag van rijdende en stilstaande auto's terug te dringen en in de openbare ruimte plaats te bieden aan vergroening, ontmoeting en ontspanning.

Strategische keuzes

Bijsturen

Een bouwtempo dat past bij de Haagse metropool

We zetten in op een gematigde groei van de Haagse bevolking richting 2050. Dat doen we door samen met Rijk en regio te sturen op arbeidsmigratie en op het benutten van verstedelijkingskansen in de hele metropool. We houden vast aan de gemaakte woningbouwafspraken. We verwachten dat een verlenging van deze afspraken nodig is tot 2035. Na 2035 houden we rekening met een bouwtempo van ongeveer 2.000 woningen per jaar.

Bouwen en verbouwen in de gehele stad

In de grootschalige gebiedsontwikkelingen CID, de Binckhorst en Zuidwest vindt de komende decennia het grootste deel van de bouwopgave plaats. Naast deze gebieden voegen we in de hele stad op kleinschalige wijze woningen toe. Door

nieuwbouw en door het beter benutten van de bestaande voorraad. Zo draagt de hele stad bij aan het terugdringen van het woningtekort en het revitaliseren van bestaande wijken.

Tempo aanpassen

Versnellen mobiliteitstransitie op stedelijk en regionaal niveau

We zetten in op een duurzaam mobiliteitssysteem dat veilig, ruimte-efficiënt, schoon en betaalbaar is. Op plekken waar het kan, verlagen we de maximale snelheid naar 30 kilometer per uur. Hierover hebben we altijd eerst afstemming met de veiligheidsregio en overige hulpdiensten zodat de bereikbaarheid en opkomsttijden niet in de knel komen. We stimuleren lopen, fietsen, openbaar vervoer en deelmobiliteit. Richting 2050 zal er minder ruimte in de stad zijn voor de (privé) auto. Om de bereikbaarheid van de Haagse metropool te garanderen, doen we

investeringen in de Oude Lijn, de Koningscorridor en de Zuidwestlandcorridor. Ook zoeken we naar alternatieve routes buiten het centrum om.

Versnellen omslag naar duurzame stedelijke distributie

De bevoorrading, (pakket)bezorging en afvalverzameling wordt geconcentreerd in overslagpunten. Deze organiseren op stedelijk en regionale schaal. Zo voorkomen we dat in de toekomst (zwaar) vrachtverkeer door de wijken gaat rijden.

Koers houden

Verstedelijking rond ov-knooppunten

De focus voor verdichting ligt op en nabij knooppunten van openbaar vervoer. Zo zorgen we voor nabijheid van functies en verbindingen tussen stad en regio.

Een bouwtempo dat past bij de Haagse metropool

Met een flexibele verstedelijkings- en mobiliteitsstrategie leiden we de verwachte demografische groei – en de bijbehorende veranderingen in bevolkingssamenstelling – in goede banen. Het aantal inwoners neemt de komende jaren toe, al is de verwachting dat na 2030 de bevolkingsgroei afvlakt. Het tempo waarin na 2030 nieuwe woningen moeten worden bijgebouwd, valt dan ook lastig te voorspellen. Dat is afhankelijk van hoe de demografie zich daadwerkelijk ontwikkelt, de dan geldende woonwensen, economische trends, en de hoeveelheid geschikte locaties en inpassingsmogelijkheden. Voor de periode 2035-2050 houden we voor nu rekening met een bouwtempo van pakweg 2.000 woningen per jaar. De inschatting dat we naar een lager groeitempo gaan, hangt samen met een verschuiving van de accent van de verstedelijking in de stad. Tot 2035 combineren we de focus op CID, de Binckhorst en Zuidwest, waar de grootste bouwproductie plaats vindt, met kleinschalige verdichting in de bestaande stad. Daarna zal de groeipotentie van de grote ontwikkelgebieden afnemen en verschuift het accent naar locaties verspreid over de gehele stad.

Voor de komende jaren is het een stuk duidelijker. In de Haagse regio zijn tussen 2022 en 2030 ongeveer 75.000 woningen gepland. In lijn met de afspraken uit

de Woondeal Haaglanden neemt Den Haag daarvan 30.000 woningen voor haar rekening – dit betekent een woningbouwopgave van 4.000 woningen per jaar. We houden er rekening mee dat de woningbouwafspraken gericht op een hoge bouwproductie verlengd worden tot 2035. Daarbij zorgen we dat alle categorieën aan bod komen: sociale huur, vrije huur en alle vormen van koop. Uiteraard in balans met vastgelegde beleidsafspraken op het gebied van voorzieningen, openbare ruimte en leefbaarheid.

Bouwen en verbouwen in de hele stad

Een deel van de te bouwen woningen komt de komende decennia terecht in drie lopende gebiedsontwikkelingen: het Central Innovation District (CID), de Binckhorst en Zuidwest. Het CID en de Binckhorst zijn zogenoemde Novexgebieden, waarbij woningbouw in combinatie met werk-, leer en innovatiefuncties moet leiden tot de vorming van hedendaagse en gemengde stadswijken.

In alle drie de gebieden zijn de woningbouwprogramma's gericht op starters, jongeren, kleine gezinnen en ouderen. Naast deze drie 'focusgebieden' zijn er nog drie wijkvernieuwingsgebieden: Scheveningen, Mariahoeve en Loosduinen. Hier gaan we door met de reeds gemaakte plannen om zonder (ingrijpende) veranderingen op structuurniveau nieuwe woningen te bouwen, nieuwe verbindingen aan te leggen en

In het Energiekwartier worden veel verschillende soorten woningen gebouwd: koop- en huurwoningen in zowel de vrije als sociale sector. Stadspark De Verademing is opgeknapt. Hier spelen kinderen, en komen mensen om te relaxen of te sporten. RandstadRail 2, 3 en 4 en tram 11 rijden tussen de wijk en het strand, de binnenstad en alle grote treinstations. Parkeren kan nu nog op straat, maar in de toekomst parkeert men in het eigen bouwblok.

ruimte voor bedrijvigheid te creëren. De A4-Vlietzone is ook zo'n vernieuwingsgebied, maar daar ligt de focus op het versterken van recreatie en groen en het ontwikkelen en intensiveren van werkgebieden.

De keuze om de komende jaren overal in de stad nieuwe woningen toe te voegen, wijkt af van de lijn uit de Agenda Ruimte voor de Stad. We richten ons niet alleen op het toevoegen van buurtgerichte nieuwbouw, maar ook op het benutten van de potenties van de bestaande gebouwenvoorraad. Denk aan transformatie, flexwonen, optoppen en bouwkundig splitsen. Dit is niet alleen bedoeld om het woningtekort weg te nemen, maar ook om wijken vitaler te maken en van een kwaliteitsimpuls te voorzien – zoals beschreven in beweging 1.

Alhoewel de komende decennia vele delen van Den Haag op de schop gaan, zal dit in een geleidelijk tempo gebeuren. Er zullen altijd plekken in de stad zijn in afwachting van een definitieve bestemming of waar functiewijzigingen plaats vinden. Voorop staat dat de leefbaarheid in stand blijft. Deze transformatieopgaven vragen om experiment en placemaking. Dit betekent dat we ruimte geven voor het creëren van levendige, toegankelijke plekken door tijdelijk gebruik en creatieve interventies. Zo geven we ruimte om nieuwe ideeën te testen die de identiteit van een gebied versterken. Sociale samenhang en ontmoeting wordt hiermee versterkt.

Knooppuntontwikkeling – zorgen voor nabijheid

In lijn met de Haagse traditie van compact bouwen op bereikbare plekken – zoals bij voorzieningenclusters en knooppunten van openbaar vervoer – zet ook deze Omgevingsvisie in op het versterken van de samenhang tussen verstedelijking en bereikbaarheid. Ook tot 2050 is een hoofdrol weggelegd voor knooppunten van openbaar vervoer. Die zijn immers uitermate geschikt om nabijheid te creëren, zodat dagelijkse functies en cruciale voorzieningen zo snel mogelijk te bereiken zijn. Dat begint al op het regionale schaalniveau van de Zuidelijke Randstad. In dit gebied zijn de komende decennia ongeveer 240.000 nieuwe woningen nodig. Het grootste deel hiervan krijgt een plek in de zone langs de spoorlijn tussen Leiden en Dordrecht (de Oude Lijn). Daardoor is de Zuidelijke Randstad in 2050 een samenhangende metropool, waarin de spoorlijn de kwaliteiten van de Leidse, Haagse, Rotterdamse en Dordtse regio's met elkaar verbindt. Door de uitstekende infrastructuur zijn de belangrijkste bestemmingen voor velen binnen 45 minuten bereikbaar.

In Den Haag zelf vindt knooppuntontwikkeling vooral plaats in het CID, door de gebieden rond Laan van NOI, Centraal Station en Station Hollands Spoor te ontwikkelen tot zogenoemde 'stationskwartieren'. Dit zijn aantrekkelijke en bruisende gebieden, passend bij het internationale profiel van Den Haag. Het station Den Haag Centraal krijgt een kosmopolitisch karakter, met de ontwikkeling van de al aanwezige 'economische clusters' tot een samenhangend innovatiemilieu, met ruimte voor interactie, ontmoeting en start- en scale-ups (naast andere bedrijven en instellingen dan de rijksoverheid). Hollands Spoor is straks dé plek voor talentontwikkeling in een gebied waar gestudeerd, gewerkt, gewinkeld en gewoond wordt. Vanwege de vele bedrijven in de (cyber)

security-sector groeit station Laan van NOI uit tot een vooraanstaand innovatiemilieu en het hart van het Europese veiligheidscluster.

Naast de drie grote NS-stations stimuleren we op middellange termijn andere knooppuntontwikkelingen. Denk aan Knoop Moerwijk, station Mariahoeve en station Ypenburg. Knoop Moerwijk vormt straks een scharnier tussen het centrum, Zuidwest, Spoorwijk en Laakkwartier, met potenties voor stedelijke functies. Voor Mariahoeve en Ypenburg gaan we de komende jaren op zoek naar passende programma's. De kustzone en de Internationale Zone zijn niet specifiek in beeld als nieuwe knooppunten, maar dit zijn wel gebieden waar een onderscheidend ruimtelijk programma ontwikkeld wordt en waarbij bereikbaarheid extra aandacht vraagt.

Mobiliteitstransitie op stedelijk en regionaal niveau

Als we deze groeiende stad leefbaar, bereikbaar en verkeersveilig willen houden, zullen we anders moeten omgaan met mobiliteit. Daarom zetten we in op een transitie naar een toekomstbestendig en stadsvriendelijk mobiliteitssysteem, zoals bedoeld in de vastgestelde Strategie Mobiliteitstransitie. De mobiliteitsbehoeften en wensen van bewoners en bezoekers staan daarbij centraal. We willen mensen meer vervoerkeuzevrijheid geven, met oog voor de kwaliteit van de leefomgeving. We willen daarbij bewoners en bezoekers stimuleren om vaker te kiezen voor schone en duurzame (deel)mobiliteit. De komende decennia werken we verder aan een duurzaam mobiliteitssysteem dat veilig is, ruimte-efficiënt, schoon en op maat, verbonden en betaalbaar en rekening houdend met de bereikbaarheid voor hulpdiensten. Een systeem dat meer ruimte biedt aan lopen, fietsen, openbaar vervoer en deelmobiliteit. Zo kunnen in dezelfde ruimte meer mensen zich verplaatsen, neemt de druk op het wegennet af en verbetert de doorstroming. Om dit tot een succes te maken, moeten bewoners en bezoekers niet alleen de gelegenheid hebben, maar ook de financiële en fysieke mogelijkheden en motivatie hebben om er gebruik van te maken.

Een voorwaarde voor dit duurzame mobiliteits-systeem is nabijheid van werk, zorg, maatschappelijke voorzieningen, de Binnenstad, parken en natuurgebieden. Het doorontwikkelen van knooppunten is daarom een logische keuze. Door woningen en andere functies dichtbij elkaar en rondom openbaar vervoer te situeren, ontstaat er een voedingsbodem voor voorzieningen waar de buurt van kan profiteren. Zoals een buurtsuper, een gezondheidscentrum, een café, goed aanbod van openbaar vervoer en deelauto's. Zo zijn de afstanden tot de belangrijkste bestemming klein en wordt het vanzelfsprekend om te voet, met de fiets of met het openbaar vervoer te reizen. De Haagse openbare ruimte richten we voortaan in volgens het STOMP-principe, waarmee de prioritering in vervoerswijzen tot uiting komt. 'Stappen' heeft voorrang, dan 'Trappen', dan 'Openbaar vervoer', dan 'Mobility as a service' (vervoer op maat, bijvoorbeeld autodelen) en als laatste de 'Privéauto'. Door in buurten minder doorgaand verkeer toe te staan, op de meeste wegen de maximumsnelheid te verlagen naar 30 kilometer per uur, deelmobiliteit te stimuleren en het parkeren te concentreren in garages en zogenoemde mobiliteits- en parkeerhubs (in plaats van op straat),

Regionale context

De mobiliteitstransitie voor de Haagse regio richt zich op minder autogebruik en meer ruimte voor lopen, fietsen en openbaar vervoer. Knooppuntontwikkelingen rondom stations stimuleren nabijheid van voorzieningen en verminderen de noodzaak van auto's. Voor de regio is de betaalbaarheid en toegankelijkheid van emissievrije vervoersopties, zoals elektrische bussen en deelmobiliteit, essentieel. Mobiliteitshubs en nul-emissiezones zorgen voor een schoner en efficiënter vervoersysteem, waarbij vrachtverkeer naar overslagpunten buiten woonwijken wordt geleid. Deze aanpak draagt bij aan betere bereikbaarheid, verkeersveiligheid en een schoner milieu.

- Grootchalige verstedelijkingslocatie
- Verdichtingszone langs OV
- Mogelijke OV gebonden verdichting
- Potentiële parkeerhub toekomst
- Spoorweg bestaand
- Station bestaand/nieuw
- HOV bestaand (tram, metro, bus)
- Invloedsgebied station
- Belangrijke HOV halte bestaand/nieuw
- Schaalsprong HOV Koningscorridor
- Nieuwe HOV Zuid Westlandcorridor
- Snelweg
- Bebouwd gebied

Disclaimer: De ontwikkelingen buiten de gemeentegrenzen hebben geen status. Ze zijn indicatief en bedoeld om de samenhang van ruimtelijke ontwikkelingen in de regio in beeld te brengen.

verbeteren we de ruimtelijke kwaliteit en de verkeersveiligheid. Om te zorgen dat de groei van de stad niet evenredig leidt tot groei van de ruimte voor mobiliteit zal in (nagenoeg) heel Den Haag betaald parkeren zijn ingevoerd en worden er minder parkeervergunningen uitgegeven.

We willen dat de stad goed bereikbaar blijft voor de auto. Daarom is het belangrijk dat reizigers zoveel mogelijk kiezen voor andere vervoerswijzen. Om te voorkomen dat we moeten investeren in nieuwe infrastructuur, wordt gekeken naar oplossingen zoals het verminderen en voorkomen van piekmomenten voor auto en OV en het beter spreiden van de vervoersvraag over de dag. Aan de rand van de stad stimuleren we automobilisten om gebruik te maken van parkeerfaciliteiten om over te stappen op bijvoorbeeld het openbaar vervoer of de fiets. In de vooroorlogse stadswijken en in het centrum zetten we zoveel mogelijk in op deelmobiliteit. Hierdoor wordt de schaarse ruimte efficiënt benut en komt er meer ruimte beschikbaar voor groen, spelen en een verkeersveilige inrichting.

Om het wandelen en fietsen te stimuleren wordt de barrièrewerking van drukke wegen zoveel mogelijk weggenomen. Denk aan het doortrekken van de tramtunnel en een overkluizing van de Utrechtsebaan/A12. Voor recreatief en sportief gebruik markeren we routes langs waterlopen en tussen parken. Voor de toenemende fietsersstroom komen meer doorgaande fietsroutes. Dit vergt onder meer een uitbreiding van het zogenoemde 'sterfietsnetwerk' en een intensiever gebruik van de 'lange lijnen'. Er komt een ringstructuur om het centrum om doorgaande fietsers te verleiden niet door het centrum te gaan. Daarnaast realiseren we routes om

wijken beter te verbinden. Aan de rand van het centrum en bij ov-knooppunten komen meer gelegenheden voor fietsparkeren.

We werken aan goed openbaar vervoer: snelle en comfortabele bus-, tram- en metrolijnen die mensen van hun woning naar het werk, de school of andere bestemmingen brengen. Voor de Haagse regio gaat het om de ontwikkeling van de spoorlijn Leiden-Dordrecht (Oude Lijn) tot een hoogfrequente Citysprinter, en de aanleg van de Koningscorridor (de verbinding tussen kust, centrum en Binckhorst en Zoetermeer en Delft) en de Zuidwestlandcorridor van Zoetermeer via Den Haag-Zuidwest naar het Westland. De realisatie van de Vlietlijn (de eerste fase van de Koningscorridor) tussen Den Haag CS en station Voorburg heeft prioriteit, in samenhang met de herontwikkeling van de Binckhorst. We verkennen bovendien een doorgaande ov-verbinding in Zuidwest, met directe trajecten naar onder andere de stations Moerwijk, Laan van NOI, Rijswijk en Delft. Daarmee kunnen inwoners van Zuidwest makkelijker naar het centrum, andere NS-stations en werklocaties in de regio. Een stap op de korte termijn is het gebruiken van langere bussen en trams op drukke momenten waardoor de capaciteit groter wordt en er meer mensen mee kunnen. Dit vergt aanpassingen in de fysieke omgeving, zoals het verlengen en verbeteren van tramhaltes. Het is belangrijk dat het openbaar vervoer en deelmobiliteit voor zowel reizigers als de gemeente betaalbaar en toegankelijk blijft. Het is fijn om een snelle en directe tramlijn naar het station te kunnen nemen en tegelijkertijd moet er ook op loopafstand een bus of tram beschikbaar zijn. Zeker als fietsen en te ver lopen geen optie is.

Stedelijke distributie

De bevoorrading, (pakket)bezorging en (bedrijfs) afvalverzameling wordt geconcentreerd in overslagpunten ('hubs'). Zo voorkomen we dat (zwaar) vrachtverkeer straks nog door de wijken rijdt. De autobereikbaarheid van de stad wordt georganiseerd via stedelijke hoofdroutes waarop verkeer uit de wijken samenkomt. Deze wegen zijn goed aangesloten op het rijkswegennet en de belangrijkste routes voor nood- en hulpdiensten. Bezoekers van buiten de stad parkeren hun auto zoveel mogelijk aan de randen in mobiliteitshubs waar alternatieve vervoermiddelen (deelfiets en -scooter of openbaar vervoer) beschikbaar zijn.

Om de luchtkwaliteit in de stad te verbeteren werken we aan emissievrij verkeer. Een belangrijke maatregel is de invoering van een zero-emissiezone voor logistiek vervoer. Op termijn zal er in grotere delen van de stad een zero-emissiezone gaan gelden voor het gemotoriseerd verkeer. Andere maatregelen zijn het plaatsen van voldoende laadpalen voor elektrische auto's en de inzet van elektrische bussen.

De transitie naar duurzame en ruimte-efficiënte mobiliteit vergt tijd, consistent beleid en een zorgvuldige aanpak. We moeten hierbij rekening houden met mensen die voor hun werk of vanwege mantelzorg afhankelijk zijn van de auto. Zij moeten de mogelijkheid houden om hun auto in de buurt te parkeren, bij voorkeur zonder lange zoektijd. Kortom, het is een langjarig proces dat in samenspraak met bewoners dient te verlopen, in een tempo dat past bij de betreffende buurt of wijk.

Omgevingsveiligheid

Verstedelijking en bereikbaarheid in samenhang vraagt specifiek aandacht voor omgevingsveiligheid bij

toekomstige ontwikkelingen. Daarbij wordt rekening gehouden met veiligheidsafstanden en aandachtsgebieden voor brand, explosies en gifwolken. Dat betekent bijvoorbeeld een zorgvuldige inpassing van nieuwbouw in de buurt van transportroutes en buisleidingen ten behoeve van transport van gevaarlijke stoffen en andere stationaire risicobronnen. Omgevingsveiligheid komt ook om de hoek kijken bij het realiseren van lithiumhoudende energieopslagsystemen (stads- en buurtbatterijen) en bij het realiseren van veilige parkeeroplossingen voor elektrische voertuigen waarbij heftige en moeilijk te blussen branden kunnen ontstaan.

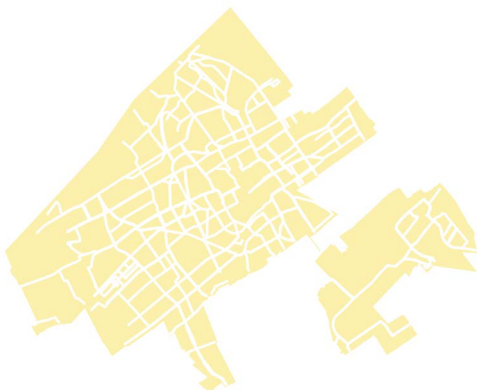
De gemeente Den Haag zet in op het beschermen van de inwoners tegen de effecten van omgevingsveiligheidsrisico's. Dit doet de gemeente door het voorkomen en beperken van risico's. Indien het niet mogelijk is om de bron van de risico's aan te pakken, is het belangrijk om de omgeving zo in te richten dat de gevolgen van de risico's beperkt worden. Bijvoorbeeld door de afstand tot een risicobron te vergroten of de gebouwen en omgeving zo in te richten dat het bescherming biedt tegen de risicobronnen. In een compacte stad zoals Den Haag is het nodig om te zoeken naar creatieve oplossingen om verschillende ambities met elkaar te kunnen combineren.

Desondanks bestaat altijd de kans dat er een externe calamiteit kan plaatsvinden als gevolg van bijvoorbeeld een ongeval met gevaarlijke stoffen. De gemeente Den Haag zal daarvoor de deskundigheid van de Veiligheidsregio Haaglanden en Omgevingsdienst Haaglanden benutten voor het handhaven en mitigeren van onacceptabele risico's. Hierbij zal gestuurd worden op bewustwording, bestrijdbaarheid en zelfredzaamheid door goede voorlichting en communicatie.

Mobiliteit: situatie nu en 2050

Door de maximumsnelheid in de stad te verlagen van 50 naar 30 kilometer per uur, ontstaan er grotere aaneengesloten gebieden. De aanpassing verhoogt de verkeersveiligheid en maakt sociale voorzieningen beter bereikbaar – te voet en met de fiets.

Hierdoor neemt de noodzaak voor korte autoritten af, en dat creëert ruimte voor groen, spelen en ontmoeting. Het versterkt de ruimtelijke kwaliteit en het welzijn van bewoners.

Mobiliteitsnetwerken

1. Voetganger

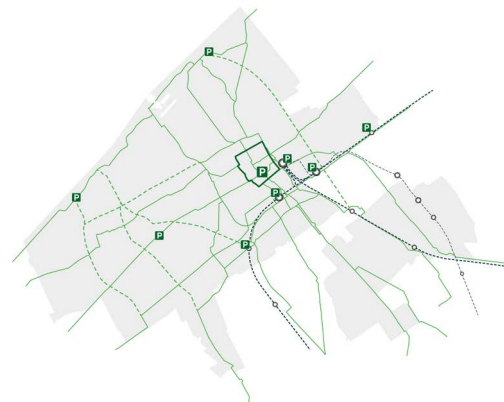
Grote aaneengesloten 30 kilometergebieden vergroten de bewegingsruimte van voetgangers (inclusief uitbreiden betaald parkeren in heel Den Haag). Meer ruimte voor de voetganger in de binnenstad, autoluw gebied rondom de binnenstad (S100/Centrumring) en Scheveningen.

- Grote aaneengesloten gebieden
- Prioriteit voetganger(s)gebied
- Prioriteit voetganger winkelgebieden
- Hoofdrouten netwerk

2. Fiets

Inzetten op fietsroutes tussen wijken en naar stations op de Oude Lijn (en fietsenstallingen in hoogstedelijk gebied). Fietsparkeren bij grote ov-haltes. Realiseren van een centrumring voor fietsers om Grote Marktstraat te ontlasten.

- Fietsnetwerk, sterfietsroute
- Centrum fietsring
- Nieuwe (regionale) fietsroute
- P Fietsenstalling

3. Openbaar vervoer

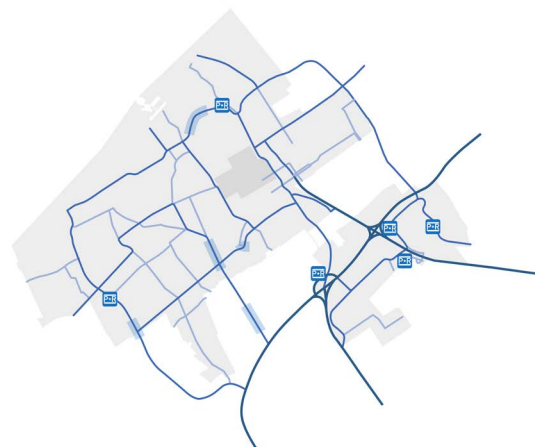
Schaalsprong: Zuidwestlandcorridor (verlengen tramtunnel Grote Marktstraat) en Koningscorridor (snellere ov-verbinding naar Internationale Zone/Scheveningen en alternatieve verbinding tussen wijken en stations buiten het centrum om).

- Oude Lijn
- Koningscorridor
- Zuidwestlandcorridor
- RandstadRail
- Bustagent
- Station / halte
- Stationskwartier

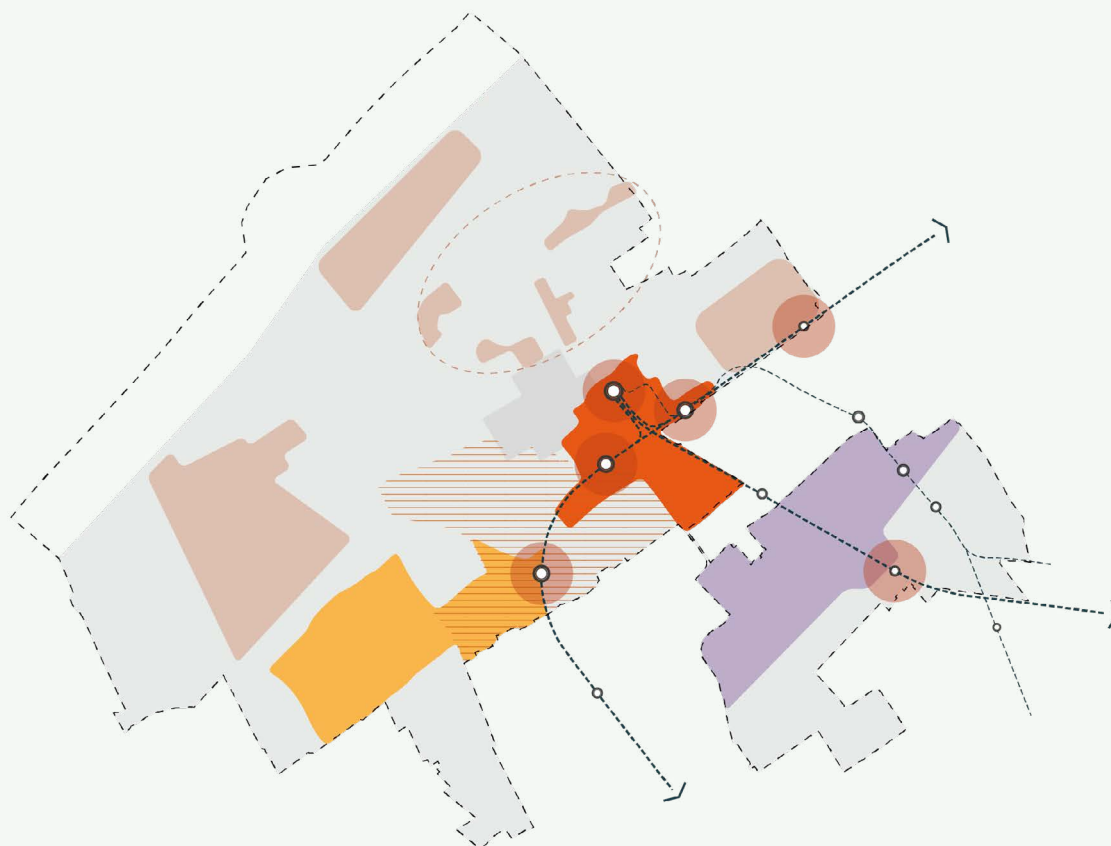
4. Auto

Structuur gericht op hoofdwegenet, netwerk niet gericht op faciliteren autoverplaatsingen binnen de stad, maar via S-routes naar A4/A12/A13. Onderzoek naar oplossen knelpunt Moerweg/Beatrixlaan. Meer inzetten op parkeren op afstand (P+R).

- Rijksweg
- Hoofdwegenstructuur
- Ontvlechten / ongelijkvloerse oplossing
- P+R P+R

Gebiedsontwikkelingen

Legenda

- Hoogstedelijke ontwikkeling (Binckhorst, CID)
- Gemengdstedelijke ontwikkeling (Zuidwest)
- Gebiedsgerichte ontwikkeling en wijkvernieuwing
(Mariahoeve, Loosduinen, Scheveningen, Internationale Zone incl. concentratiegebied)
- Herstructurering recreatie- en werklandschap (A4/Vlietzone)
- Ontwikkeling stationskwartier (Den Haag Centraal, Den Haag HS, Den Haag NOI, Den Haag Moerwijk, Den Haag Mariahoeve, Den Haag Ypenburg)
- Integrale wijkverbetering

Disclaimer: Deze kaart geeft de bestaande en nieuwe gebiedsontwikkelingen voor 2050 weer. Ieder gebied kent een eigen opgave, waarbij de (plan)grenzen en scope nog kan veranderen.

Hoogstedelijke ontwikkeling

(Door)ontwikkeling van wijken met een hoogstedelijke dichtheid met een mix van wonen, werken en kennisonwikkeling. Onderdeel van de ontwikkelingsopgave is de ruimtelijke balans tussen maatschappelijke voorzieningen, nachtleven, ruimte voor nutsvoorzieningen, klimaatadaptief en natuurinclusief groen en passende sportvoorzieningen.

Central Innovation District (CID)

Opgave: Ontwikkeling met een (hoog)stedelijke dichtheid met een mix van wonen, werken, onderwijs en voorzieningen. Nadruk ligt op het mengen van functies in hoge dichtheid met een kwalitatieve groene openbare ruimte. Goed verbonden met de rest van de stad. Meer ruimte voor voetgangers en fietsers.

Binckhorst

Opgave: transformatie van monofunctioneel bedrijven-terrein naar een hoogstedelijk woon- werkgebied met onderwijs en voorzieningen. Nadruk ligt op het mengen van functies in hoge dichtheid met een kwalitatieve groene openbare ruimte. Meer ruimte voor voetgangers en fietsers.

Gemengd stedelijke ontwikkeling

Ontwikkeling van woonbuurten met een stedelijke dichtheid en een groot aandeel niet-woonfuncties. Klimaatadaptief en natuurinclusief groen en sportvoorzieningen zijn onderdeel van de ontwikkelingsopgave.

Zuidwest

Opgave: ontwikkelen van een gemengd stedelijke leefmilieu met wonen, werken, onderwijs, recreatie en sport. Aantrekkelijk leefmilieu met voldoende groen en aantrekkelijke wandel en fietsroutes, speel- en ontmoetingsplekken met een diverse woningvoorraad.

Gebiedsgerichte ontwikkeling en wijkvernieuwing

Zonder (ingrijpende) veranderingen op structuurniveau versterking van bestaande buurten door nieuwe verbindingen, verduurzaming, toevoegen van woningen en/of ruimte voor bedrijvigheid.

Mariahoeve

Opgave: revitalisering van de wijk in combinatie met verdichting met aandacht voor de stedenbouwkundige opzet, ruimtelijke structuur. Optoppen en verduurzamen bestaande woningvoorraad.

Scheveningen

Opgave Haven: consolideren van economische functie (korte termijn), economische betekenis van de haven op langere termijn bepalen. Opgave Bad: mobiliteitsopgave (inclusief parkeren), samenhangende kansen voor verduurzaming en vergroening van de openbare ruimte. Ontwikkelkansen verouderd vastgoed. Jaarrond programmering (cultuur, horeca, bedrijvigheid).

Loosduinen

Opgave: versterken van het centrum (winkelcentrum Loosduinse Hoofdplein), verbeteren interne als externe verbindingen (Zuidwest-landcorridor). Behoud voorzieningen-niveau en leefbaarheid. Versterken ecologische structuren. Gerichte verdichting t.b.v. structuurversterking.

Internationale Zone

Opgave: Versterken van het internationale vestigingsmilieu als een integrale gebiedsontwikkeling met oog voor verblijfsklimaat, beveiliging en samenhang binnen het gebied.

Ontwikkeling stationskwartier

Ontwikkeling rond stations

Den Haag Centraal, Den Haag HS, Den Haag NOI, Den Haag Moerwijk, Den Haag Mariahoeve, Den Haag Ypenburg.

Opgave: ontwikkeling met een (hoog/gemengd) stedelijke dichtheid rond knooppunten, knooppuntontwikkeling. Aantrekkelijke openbare ruimte. Nadruk ligt op het mengen van functies in hoge dichtheid met kwalitatief groen. Meer ruimte voor voetgangers en fietsers.

Herstructurering recreatie- en werklandschap

Transformatie van de A4/Vlietzone.

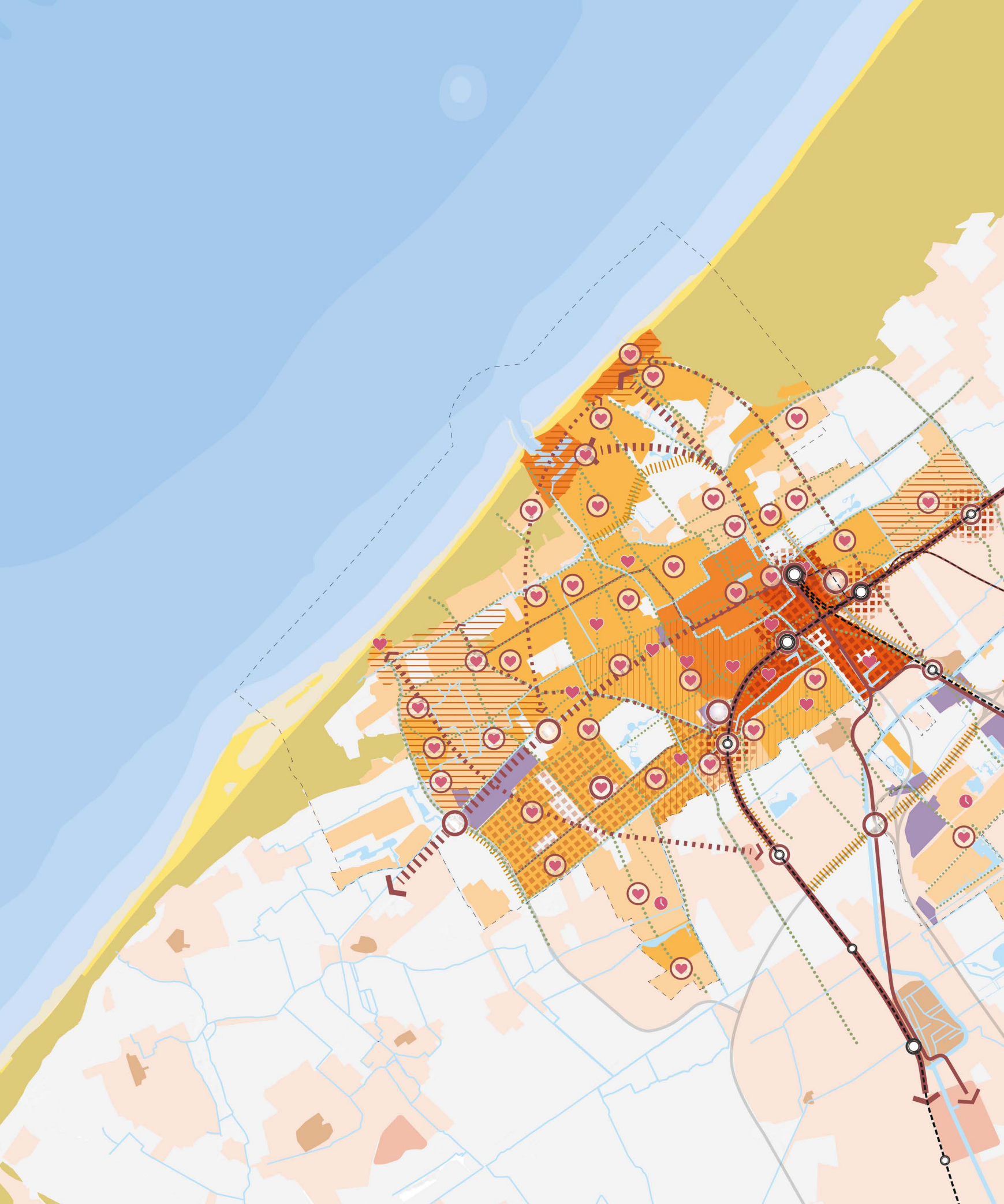
Opgave: herstructurering naar een robuuste landschappelijke stadsrandzone. Ruimte voor economische functies, sport en recreatie met een nieuwe verkeersontsluitingsstructuur. Verbeteren verbindingen vanuit Leidscheveen-Ypenburg met de rest van de stad (OV, fiets).

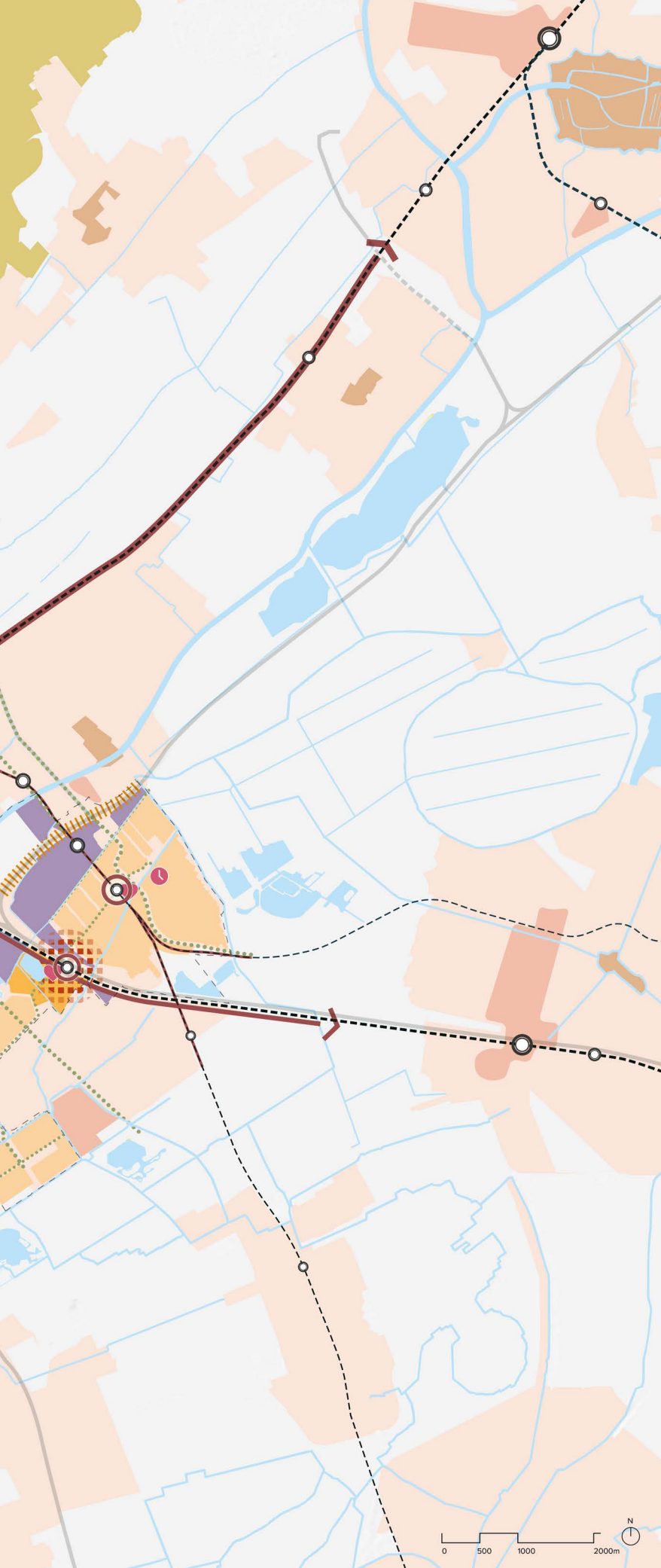
Integrale wijkverbetering

Vernieuwing van bestaand wijk inclusief bestaande woningvoorraad. Aandacht voor kwaliteit en ontmoeting in de openbare ruimte die klimaatadaptief, groen die natuurinclusief is ingericht.

Laak, Rustenburg en Oostbroek, Transvaal, Schilderswijk, Moerwijk

Opgave: woningverbetering en verduurzaming van de particuliere woningvoorraad, onderdeel van het Nationaal Programma Stadsrenovatie. Voor Schilderswijk ligt een specifieke opgave om de sociale woningvoorraad te vernieuwen en te verdichten aansluitend bij een centrumstedelijk leefmilieu. En om groen toe te voegen.

Beweging 3

Verstedelijking en bereikbaarheid in samenhang

Beweging

- Hoogstedelijk
- Centrumstedelijk
- Gemengd stedelijk
- Stedelijk
- Bedrijventerrein
- Hoogstedelijke ontwikkeling
- Gemengd stedelijke ontwikkeling
- Gebiedsgerichte ontwikkeling en wijkvernieuwing
- Integrale wijkverbetering
- Ontwikkeling Stationskwartier
- Schaa sprong (H)OV
- Regionale mobiliteitshub (P+R en tophaltes)
- Vitale wijken en buurten*
- Vitale wijken en buurten met mobiliteitshub*
- Wijk toekomstbestendig maken
- Lange Lijnen (deels onderdeel van SGH)
- Slechten van barrières

Netwerk

- Spoorweg
- Treinstation intercity
- Treinstation sprinter / metro
- Autosnelweg
- Autoweg

Ondergrond / in de regio

- Noordzee
- Hoofd oppervlaktewater
- Strand/Duin
- Bebouwing in de regio
- Historische kernen in de regio
- Verdichtingslocaties in de regio

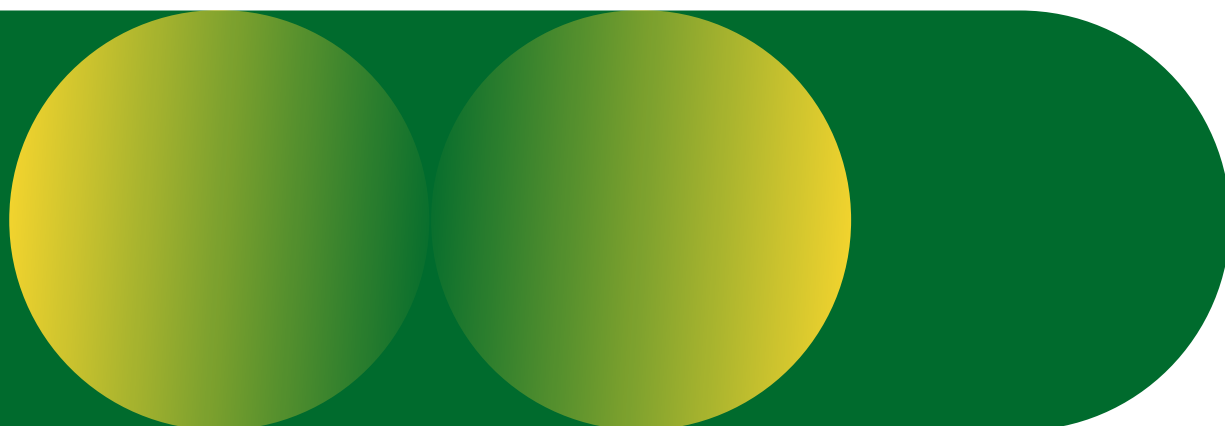
*) De hartjes staan voor vitale wijken en buurten. Ze zijn geplaatst op de huidige voorzieningencentra. De vitaliteit van deze voorzieningencentra is van belang vanuit het idee van de 15 minuten stad. Met deze legenda eenheid worden ook opgaven voor de omliggende buurten geagendeerd.

Disclaimer:
Uitgangspunten voor 2050. De programmatische opgave in de legenda is agenderend en indicatief en vormen een basis voor de doorwerkingen. Stadsbrede bewegingen staan op de visiekaart; deze facetkaart kan meer details en aanvullende onderwerpen tonen ten opzichte van de totale visiekaart.

5.6 Beweging 4

Ruimte voor kennis en kunde

Economische bloei en passende werkgelegenheid zijn van belang voor brede welvaart. Den Haag heeft een bijzondere internationale positie op het gebied van vrede, recht, humaniteit en veiligheid. Het bijbehorende netwerk van bedrijven, kennisinstellingen en initiatieven heeft grote potentie om verder te ontwikkelen en nog grotere betekenis te hebben voor brede welvaart, werkgelegenheid en maatschappelijke opgaven. We geven daarom volop ruimte aan werken, leren en innoveren in de breedte: kennisintensief en praktisch.

Strategische keuzes

Bijsturen

Bevorderen clustervorming onderwijs en werkgelegenheid

Met clustervorming versterken we de verbinding tussen onderwijsinstellingen, (internationale) bedrijven en overheden. Zo ontstaan plekken voor kruisbestuiving, innovatie en het opleiden van talent.

Behouden, verdichten en benutten bestaande bedrijventerreinen

Op bestaande bedrijventerreinen blijven we ruimte bieden aan bedrijfsactiviteiten in hogere milieu-categorieën. We zetten in op verduurzaming van gebouwen en bedrijfsprocessen.

Diensten en kleinschalige bedrijvigheid terug in de wijk

In wijken zetten we in op de menging van woon- en werkfuncties in verschillende gradaties. Daardoor blijven kleinschalige werkruimtes behouden.

Tempo aanpassen

Versnellen omslag naar circulaire economie

De transitie naar een circulaire economie speelt op drie schaalniveaus. Op stedelijk en regionaal niveau is ruimte nodig voor de inzameling en sortering van grondstoffen, afval en materialen, en circulaire bedrijfsactiviteiten. Op wijk- en buurtniveau komt er ruimte voor kleinschalige productieruimtes en reparatiewerkzaamheden. In (nieuwe) gebouwen moet voldoende ruimte zijn voor de gescheiden inzameling van afval.

Koers houden

Versterken economische topmilieus: Regeringscentrum, Internationale Zone, Central Innovation District

Bestuur, vrede en recht, IT en technologie vormen ook in 2050 het fundament van de Haagse economie. Het tekort aan (hoogwaardige) kantoorruimte nemen we weg, en de unieke kwaliteiten van met name het Binnenhof en de Internationale Zone zetten we in om het vestigingsklimaat te versterken.

De Haagse economie staat niet op zichzelf en maakt in 2050 nog meer onderdeel uit van een regionaal systeem. Die bestaat bijvoorbeeld uit de high-tech-branche in Delft, de distributie in Zoetermeer en een innovatieve tuinbouwsector in het Westland. Grote en kleinere (MKB) bedrijven vormen samen deze Haagse economie. In de komende jaren stimuleren we vooral bedrijvigheid en economische activiteiten die de metropool vooruithelpen en de komende decennia voor (nieuw) verdienvermogen zorgen. Dan gaat het vooral om de duurzame en transitiegerichte kenniseconomie (dienstverlening, IT en technologie, impact economy, (cyber)veiligheid, innovaties op zee) én 'stadsverzorgende' bedrijvigheid (zoals loodgieters, installateurs, fietsmakers, stomerijen, kinderopvang en zorg). We stimuleren bedrijvigheid door de hele stad, naast de doorontwikkeling van het CID, de Binckhorst en de Internationale Zone als economische brandpunten.

Bestuur, recht en vrede: economische pijlers onder de Haagse metropool

Bestuur vormt al eeuwen de grondslag van Den Haag. De overheid en belangenorganisaties zorgen voor heel veel banen. De zakelijke dienstverlening is hiermee verbonden. Ministeries, ambassades en internationale instellingen vormen ook in 2050 het visitekaartje van Den Haag. De identiteit van de Haagse binnenstad vindt zijn oorsprong in het hart van het landsbestuur: het Binnenhof. Hier komen bestuur, politiek en burgers elkaar tegen en staan ze soms lijnrecht tegenover elkaar.

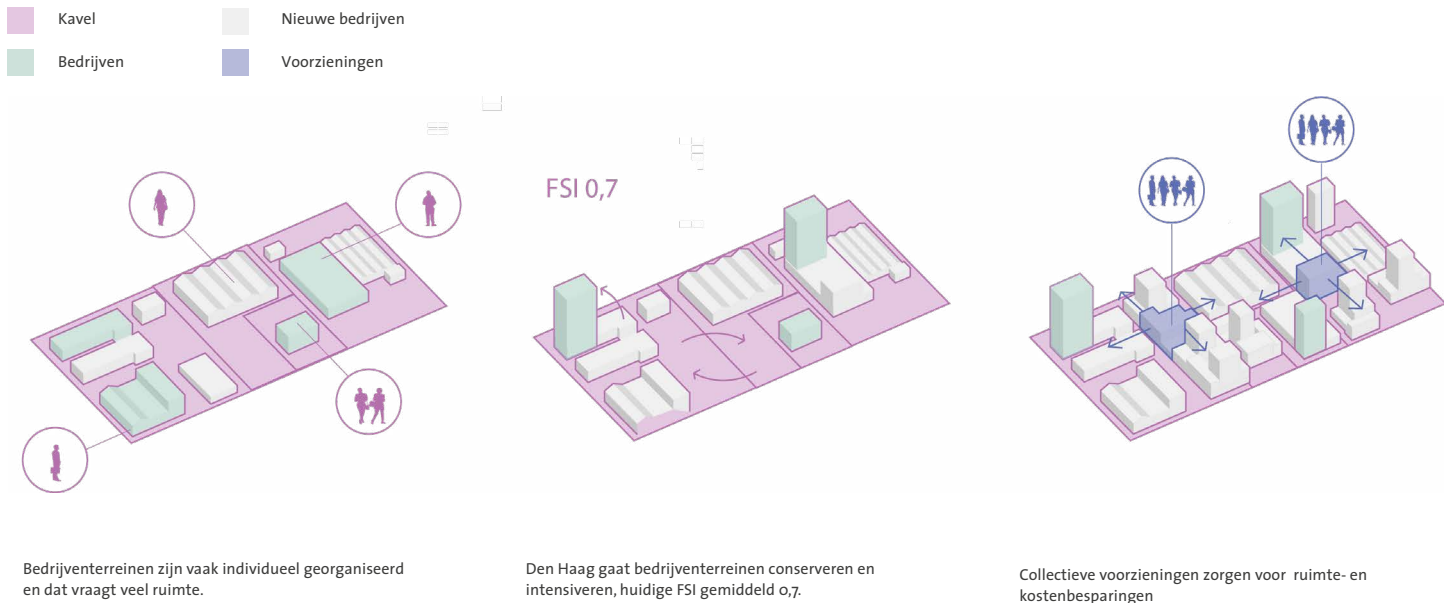
Het gebied ademt bestuur, recht en democratie. De omgeving van het Binnenhof blijft het bruisende hart van de Nederlandse rechtstaat. Het contrastrijke karakter is beter voelbaar dan ooit: koninklijk en alledaags, lokaal en internationaal, historisch en modern. De binnenstad is ook straks de plek waar mensen van alle leeftijden, culturen en achtergronden elkaar tegenkomen. Dit vraagt om een aantrekkelijke programmering die de bijzondere sfeer en het unieke karakter versterkt.

Naast bestuur en politiek blijven vrede en recht de tweede hoeksteen van de Haagse economie. Ze is gegrondvest in de stad met een open blik op de wereld en een traditie in het vreedzaam beslechten van geschillen. Den Haag is ook in 2050 de internationale stad waar vredesconferenties plaatsvinden, gerechtshoven een onderdak vinden en landen diplomatiek met elkaar in gesprek blijven. We zoeken naar de beste plek voor de bouw van een nieuwe faciliteit voor internationale congressen. Op het vlak van digitaal recht is er de komende jaren een wereld te winnen. Den Haag wil nadrukkelijk bijdragen aan het herstel van het vertrouwen in de digitale wereld (privacy, datagebruik, cybercriminaliteit). De komende jaren is een herstructurering van de Internationale Zone nodig. Gevestigde instellingen groeien uit hun jasje en nieuwe instellingen kloppen op de deur. We hebben onder andere aandacht voor de vernieuwing van het World Forum.

Den Haag mag zich een echte studentenstad noemen. Want naast de Haagse Hogeschool, het Koninklijk Conservatorium en de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunst zijn er vestigingen van Inholland, TU Delft en ISS (onderdeel van de Erasmus Universiteit). Op bijna 20 mbo-scholen krijgen jongeren praktijkonderwijs.

Intensiveren bedrijventerreinen

Het CID speelt op beide vlakken (bestuurscentrum en stad van vrede en recht) een sleutelrol. Het groeit de komende jaren uit tot een toplocatie, een attractief, bereikbaar, multifunctioneel en hoogstedelijk gebied waar informele contacten, kennisuitwisseling en kruisbestuiving tot stand komen. Het CID is de plek waar innovatieve oplossingen worden bedacht voor ingewikkelde maatschappelijke vraagstukken. Voor het welslagen van het CID is het nodig dat we innovatief talent aantrekken, opleiden en vasthouden. Het woningaanbod en de bijbehorende voorzieningen worden hierop aangepast.

Investeren in onderwijs

In Den Haag is “werken, leren en innoveren” op tal van plekken zichtbaar. We zetten in op het verder profileren en verbinden van een netwerk van locaties in de stad waar werken, leren en innoveren met bijbehorende partijen samenkomen. Hier wordt gewerkt aan maatschappelijke opgaven en is ruimte voor de banen van de toekomst op alle opleidingsniveaus. Hiermee sluiten we beter aan bij de arbeidsmarkt, het bedrijfsleven en onderwijs. Zodat er volop kansen ontstaan voor bedrijven om te starten, te groeien en te vernieuwen. Het is de bedoeling om onderwijsinstellingen over de stad te verspreiden. Het is een functie die goed te combineren valt met wonen en economische activiteiten.

Parallel aan deze praktijkgerichte opleidingen, zoals ROC Mondriaan en Johan de Witt scholengroep, groeit Den Haag verder uit tot een kennisstad, onder meer door dependances van universiteiten en hogescholen, zoals de TU Delft en Universiteit Leiden. Deze leggen een verbinding met Den Haag als stad van recht, veiligheid en bestuur, om zo maatschappelijke impact te maken. Zulke plekken zijn broedplaatsen voor innovatie en

daarom geschikt voor bijvoorbeeld start-ups en (jonge) creatieve ondernemers. We zetten ons in op het behoud van opleidingen die belangrijk zijn voor de toekomstige economische sectoren van Den Haag. Parallel vraagt dit om te investeren in een attractieve stad met voldoende passende huisvesting voor starters, studenten en nieuwkomers op de arbeidsmarkt.

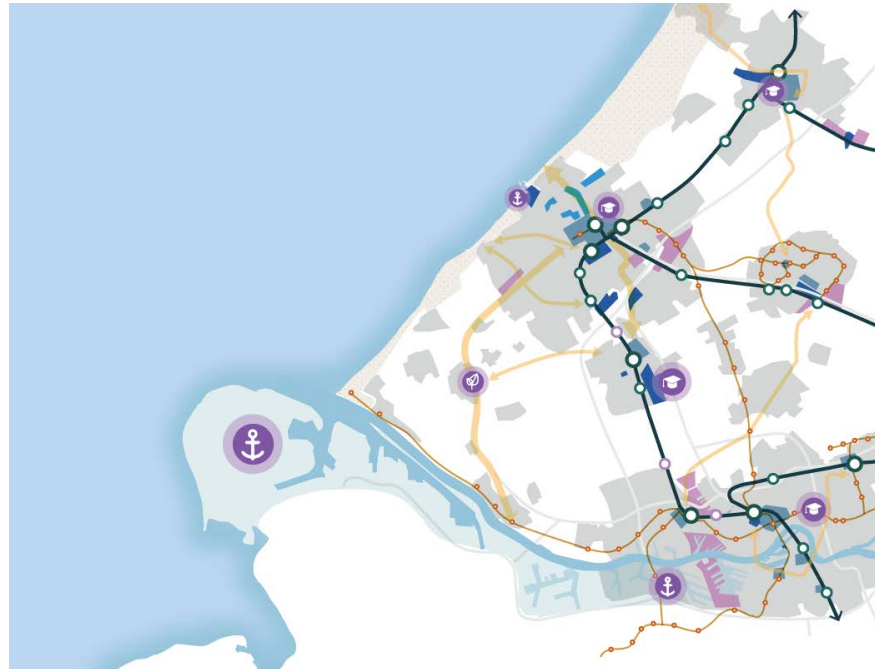
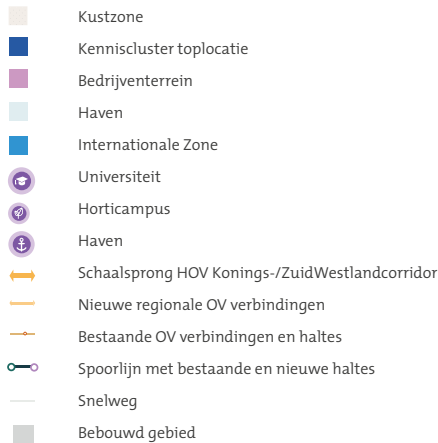
Om die kansen voor de toekomst volop te benutten, geven we ruimte aan andere ideeën en perspectieven, aan onderzoek, ontwikkeling en experiment. En aan makers met een andere kijk op het alledaagse. Om zulke plekken – het gaat onder meer om het CID, de Binckhorst, Scheveningen-Haven, Technology Park Ypenburg en Zuidwest – tot bloei te laten komen, moeten werkruimtes betaalbaar zijn en dienen dergelijke onderwijsclusters goed bereikbaar te zijn voor voetgangers, fietsers en openbaar vervoer.

Meer en bereikbare werklocaties

De groei van de stad betekent niet alleen het toevoegen van woningen, maar ook het realiseren van voldoende (betaalbare) werkplekken en ruimte voor bedrijvigheid. Zo is het zaak om bestaande bedrijventerreinen te behouden en beter te benutten. Het uitgangspunt is om werkfuncties te mengen met andere stedelijke functies, maar voor sommige bedrijfsactiviteiten dienen werkgebieden monofunctioneel te zijn – bijvoorbeeld vanwege geluid- of milieuhinder. Het ruimte geven aan en het realiseren van werkruimtes en -locaties zijn nodig om tot een complete en vitale stad te komen. Daarom werken we in de Haagse wijken, waar mogelijk, aan functiemenging en meervoudig ruimtegebruik. Uitbreiding van de werkgelegenheid brengt mobiliteitsstromen met zich mee. De haalbaarheid van functiemenging zal daarom mede worden bepaald

Regionale context

De Haagse economie is steeds meer onderdeel van een regionaal netwerk, waarbij Den Haag profiteert van de high-tech in Delft, de distributie in Zoetermeer en de tuinbouw in het Westland. Den Haag richt zich op de kenniseconomie (zoals ICT en recht) en ondersteunende stedelijke bedrijvigheid. Het Central Innovation District (CID) en de Internationale Zone zijn regionale centra, verbonden met omliggende gebieden via de Oude Lijn. Investerings in onderwijs en werkgelegenheid, verspreid over de regio, bevorderen innovatie en economische veerkracht. Circulaire economie en duurzame distributie zijn regionale speerpunten, vooral op bedrijventerreinen.

Disclaimer: De ontwikkelingen op deze kaart buiten de gemeentegrenzen hebben geen status. Ze zijn indicatief en bedoeld om de samenhang van ruimtelijke ontwikkelingen in de regio in beeld te brengen.

door de ruimte die in de toekomst beschikbaar is voor de auto en parkeerplekken. Over de mate van functiemenging zijn 'wijkgerichte dialogen' nodig. Dat geldt met name voor kleine bedrijven in de maakindustrie en dienstverlening. We proberen hiermee zoveel mogelijk het aantal mobiliteitsbewegingen te beperken, zodat in algemene zin de reiskosten (bijvoorbeeld met openbaar vervoer) worden teruggedrongen.

Vanuit de omslag naar een circulaire economie is er ruimte nodig voor onderhoud, reparatie en hergebruik. Die behoefte moet goed in beeld worden gebracht. Deze ruimte willen we faciliteren, zodat op bedrijventerreinen voldoende ruimte blijft voor bedrijven die alleen op een bedrijventerrein gehuisvest kunnen worden. Uitgangspunt is om het mengen van wonen en werken zoveel mogelijk te stimuleren – passend bij de filosofie van de 15-minutenstad. Niet alleen vanuit het oogpunt van nabijheid, maar ook om levendigheid te stimuleren.

Circulaire economie

De transitie naar een circulaire economie speelt op drie schaalniveaus. Op het niveau van de stad is ruimte nodig voor de inzameling en sortering van afval-, materialen en grondstoffenstromen en circulaire bedrijfsactiviteiten. Dit betreffen grote circulaire hubs. Op bedrijventerreinen is ruimte nodig voor de verwerking en het hergebruik van grondstoffen en materialen, op binnenstedelijke locaties voor reparatie en de deeleconomie. Dit vergt onder meer voldoende 'milieuruimte', waardoor combinaties met andere functies niet altijd mogelijk zijn. Per bedrijventerrein streven we naar één locatie voor bedrijven die grondstoffen bewerken en uitwisselen. Op lange termijn is het de bedoeling om bedrijven te clusteren die elkaar nodig hebben voor

materiaaluitwisseling.

Voor gemeentelijke werkzaamheden – zoals onderhoud en inrichting van de openbare ruimte – komt een circulair bouwdepot.

Op wijkniveau komen kleinschalige productieruimtes voor reparatiewerkzaamheden, opslag en distributie. Voor de inzameling van afval is een publieksvriendelijker systeem nodig dan het huidige netwerk van afvalstations. Voor Den Haag betekent dit in ieder geval vijf (grotere) locaties en verspreid over de wijken kleinere verzamelstations. Tot slot het gebouwniveau. Ook daar moet voldoende ruimte zijn voor de inzameling van afval en grondstoffen, het liefst op eigen terrein of inpandig, om zo de openbare ruimte te ontlasten. Alleen zo kunnen de binnenstad, Scheveningen-Bad en winkelgebieden leefbaar en aantrekkelijk blijven.

Toerisme

We streven naar meerdaags toerisme en een betere spreiding van bezoekers over het jaar – zodat de piekmomenten in het voorjaar en de zomer minder druk worden. Door een betere spreiding van bezoekers over het jaar, ontstaat meer structurele werkgelegenheid in de toerisme- en recreatiesector, in plaats van de onzekere seizoensarbeid (dit speelt met name in de horeca).

De binnenstad blijft in trek bij toeristen, naast populaire bestemmingen als het Vredespaleis, Paleis Noordeinde, de landgoederenzone en de vele parken in en rond Den Haag. In Scheveningen-Bad ontwikkelt het toerisme zich duurzaam, en Kijkduin behoudt haar profiel als comfortabele en ontspannen familiebadplaats met groenstedelijke woonmilieus. Daarmee is het een aanvulling op het drukke en stadse Scheveningen.

Beweging 4

Ruimte voor kennis en kunde

Beweging

- Bedrijventerrein
- Hoogstedelijk ontwikkeling
- Regeringscentrum
- Internationale Zone
- Concentratiegebied Internationale Zone
- Duurzaam werk- en recreatielandschap
- Bedrijventerrein / glastuinbouw in de regio

- Ontwikkeling Stationskwartier
- Clustervorming rond onderwijs
- Toeristisch hotspot (belevingseconomie)
- Circulaire hub
- Proeftuin op zee
- Toekomstbestendig Haven
- Kenniscluster
- Lokale wijk- en buurteconomie*
- Bovenlokale wijk- en buurteconomie*
- Zoekgebied circulair overslagstation
- Hoofd oppervlaktewater
- Lange Lijnen (deels onderdeel van SGH)
- Schaalsprong (H)OV
- Regionale mobiliteitshub (P+R en tophaltes)

Netwerk

- Spoorweg
- Treinstation intercity
- Treinstation sprinter / metro
- Autosnelweg
- Autoweg

Ondergrond

- Noordzee
- Strand/Duin

*) De hartjes staan voor vitale wijken en buurten. Ze zijn geplaatst op de huidige voorzieningencentra. De vitaliteit van deze voorzieningencentra is van belang vanuit het idee van de 15 minuten stad. Met deze legenda eenheid worden ook opgaven voor de omliggende buurten geagendeerd.

Disclaimer:

Uitgangspunten voor 2050. De programmatische opgave in de legenda is agenderend en indicatief en vormen een basis voor de doorwerkingen. Stadsbrede bewegingen staan op de visiekaart; deze facetkaart kan meer details en aanvullende onderwerpen tonen ten opzichte van de totale visiekaart.

5.7 Beweging 5

Basissystemen op orde

Het elektriciteitsnetwerk, de drinkwatervoorziening, de riolering en de warmtevoorziening zijn de levensaders van onze stad en regio. Het op orde brengen en houden van deze systemen is een grote uitdaging – zeker gezien klimaatverandering, de energietransitie en de groeiopgave. We werken aan het behouden en versterken van deze vitale infrastructuur die nodig is om de Haagse metropool veerkrachtig en toekomstbestendig te houden.

Strategische keuzes

Bijsturen

Investeren in het bodem-, en watersysteem

Het watersysteem (zowel grond- als oppervlaktewater) is in 2050 robuust. Het is in staat om overtollig regenwater op te vangen, droge periodes te overbruggen en tegenwicht te bieden aan brak grondwater. Bij iedere ingreep verbeteren we de bodemkwaliteit.

Ruimte voor (toekomstige) drinkwaterbehoefte

Om in 2050 te voorzien in onze drinkwaterbehoefte zijn meer bronnen nodig (het liefst dichtbij) en moet de zuiveringscapaciteit omhoog.

Meer regie op de ondergrond

Er gebeurt niets in de ondergrond zonder overleg en afstemming met de gemeente. De impact van de

vernieuwing en uitbreiding van zowel de onder- als bovengrondse infrastructuur op de leefbaarheid en de kwaliteit van de openbare ruimte, moet zo klein mogelijk zijn.

Tempo aanpassen

Snelle ontwikkeling van een duurzaam elektriciteitsnet

Het elektriciteitsnetwerk (kabels, leidingen, transformatorhuisjes) wordt uitgebreid en verzaamd. Dit is ook nodig voor de urgente opgave van de netcongestie. De opwek van duurzame stroom vindt grotendeels in de regio en op zee plaats.

Versnellen aanleg van collectieve warmtenetten

Door de aanleg van (collectieve) warmtenetten,

gevoed door alternatieve warmtebronnen wordt de metropool aardgasvrij.

Koers houden

Investeren in een robuuste kustverdediging

Om Den Haag op de huidige manier te behouden en de veiligheid van bewoners en bezoekers te waarborgen, investeren we in een toekomstbestendige kustverdediging. Hiervoor maken we ruimte vrij. Zo zadelen we toekomstige generaties niet op met *lock-ins* en desinvesteringen.

Verduurzamen bestaande bouw

Bestaande gebouwen isoleren en geschikt maken voor duurzame energie.

Energietransitie: warmte en elektriciteit

Het behoeft geen uitleg dat de energievoorziening – straks volledig gevoed door hernieuwbare bronnen – een zeer belangrijke voorwaarde is om de Haagse verstedelijkingsopgave te realiseren. Het verduurzamen, vernieuwen en uitbreiden van het energiesysteem vraagt flink wat ruimte en mag niet ten koste gaan van de veiligheid, leefbaarheid en de kwaliteit van de leefomgeving. Hoe we de energietransitie aanpakken is van invloed op waar en wanneer de nieuwbouw of transformatie van woningen en bedrijfspanden kan plaatsvinden. Niet voor niets verankeren we ‘energieplanologie’ in de Haagse ruimtelijke ordening.

De gemeente Den Haag heeft de ambitie om in 2030 klimaatneutraal te zijn. Uiteindelijk zullen alle woningen en andere panden van het aardgas af gaan, en aangesloten worden op alternatieve energievoorzieningen, zoals warmtenetten en een verzaamd elektriciteitsnet voor de aanleg van warmtepompen. Gelijktijdig moet het energieverbruik omlaag. Onder meer door het isoleren van woningen met een slecht energielabel en het dempen van de piekvraag. Daarvoor stimuleren we energieopslag in de wijk (in de vorm van bijvoorbeeld buurtbatterijen), functiemenging en het verkleinen van de afstanden tussen opwek en gebruik – oftewel: de energie verbruiken waar het wordt gewonnen. De locaties waar energie opgewekt wordt kunnen risico's voor brand- en omgevingsveiligheid met zich meebrengen, daarom wordt hierover altijd eerst zorgvuldig afgestemd met de Veiligheidsregio

Haaglanden en Omgevingsdienst Haaglanden.

Er is een duidelijk beeld nodig van de toekomstige grootverbruikers. Op dit moment verbruiken in de Haagse metropool de glastuinbouw en de logistiek veel energie. Deze energievraag wordt geëlektrificeerd. Als nieuwe grootschalige energievragers zich aandienen, wordt hun vraag afgestemd met regiogemeenten, provincie en netbeheerders binnen de Energieraad Zuid-Holland.

Warmte

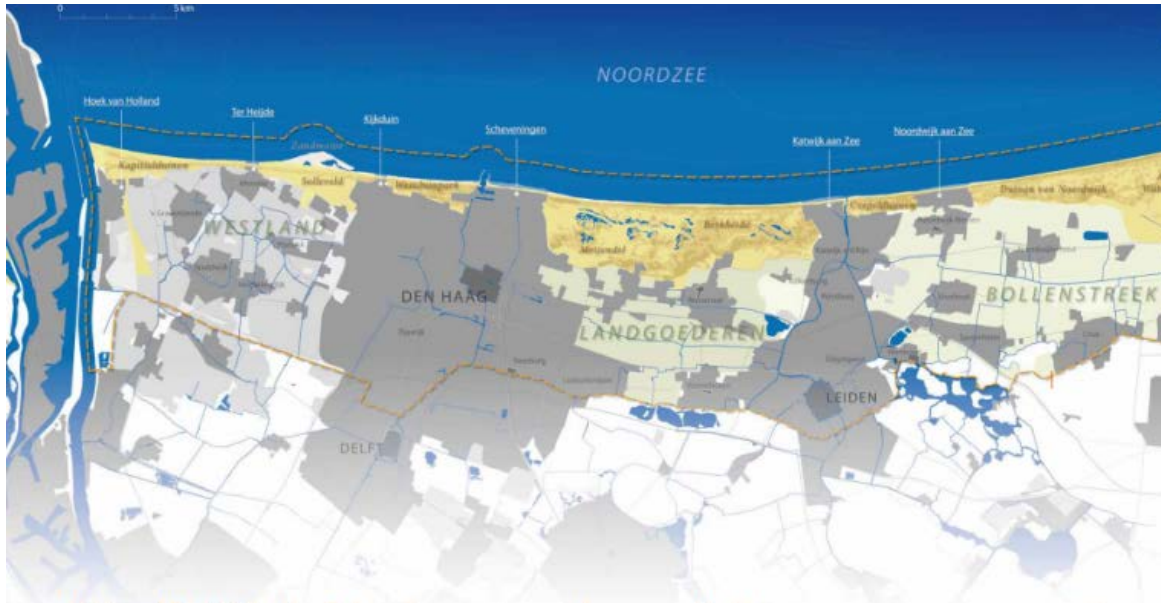
Voor 2026 stelt de gemeente een ‘warmteprogramma’ vast, dat elke vijf jaar wordt geactualiseerd. Daarin staat hoe tot 2050 elke wijk wordt afgesloten van het aardgas en voorzien van een nieuw warmtesysteem.

Voor deze warmtetransitie zijn nieuwe warmtebronnen nodig. Vergaande elektrificatie van de warmtevraag (door de toepassing van warmtepompen) heeft immers een grote impact op het elektriciteitsnet – de verzwaring ervan vraagt ruimte in de ondergrond en mogelijk ook bovengronds. Ook de opwekking van die extra hoeveelheden elektriciteit – via windturbines of zonnepanelen – kost ruimte, die deels buiten de stad gevonden moet worden. Om deze ruimteclaim binnen de perken te houden, dienen alternatieve warmtebronnen in de stad en de regio zo goed mogelijk benut te worden. Dan gaat het om geothermie, aquathermie en industriële restwarmte (uit bijvoorbeeld de Rotterdamse haven). De gemeente speelt een actieve rol in de verdeling van schaarse warmtebronnen. Middels WarmtelinQ worden delen van

Op het Piet Heinplein zijn de bruggen en kademuren vervangen, en de gracht weer zichtbaar gemaakt. Het plein is nu een gebied voor langzaam verkeer en een plek om te ontspannen. Er is ruimte voor activiteiten op en rond het water. Door een steiger kunnen (rondvaart) boten aanleggen.

Nationale Park Hollandse Duinen

Begrenzing Nationaal Park Hollandse Duinen. NHPD waar natuur stad en zee verbindt, met een focus op recreatie, natuurontwikkeling en waterberging en drinkwaterwinning.

Bron: Zuidhollands Landschap, zuidhollandslandschap.nl

Den Haag aangesloten op restwarmte uit de Rotterdamse Haven. Onderzocht moet worden of in de toekomst meer regionale warmtebronnen benut kunnen worden aanvullend op lokale warmtebronnen.

Electriciteit

De vraag naar elektriciteit neemt de komende jaren met een factor 3 à 4 toe – mede dus omdat de warmtevraag deels geëlektrificeerd wordt. Dit betekent de aanleg van nieuwe kabels en de bouw van hoog-, midden- en laagspanningsstations. Op regionaal niveau wordt al gekeken naar mogelijke tracés voor nieuwe 380/150kV-leidingen.

De bouw van stations en transformatorhuisjes, en de vernieuwing of uitbreiding van de ondergrondse infrastructuur, vinden plaats in de bestaande stedelijke structuur – kortom, op bedrijventerreinen en in wijken. Op korte termijn betreft dit het aanpakken van de netcongestie, op lange termijn het in samenhang aanvielen van de energietransitie en stedelijke ontwikkeling. Om het elektriciteitsnet verder te ontlasten en minder kwetsbaar te maken, zetten we ook in op de ontwikkeling van 'local (smart) grids'. Voor duurzame opwek van elektriciteit (met zonnepanelen op daken of via *solar carports*) is in de stad beperkt ruimte. Daarom zal een groot deel van de winning en opslag terechtkomen in het buitengebied en op zee. Het gaat dan om windparken en zonnenvelden, waarvoor hier en daar al zoekgebieden zijn aangewezen. Deze energielandschappen van 2050 zijn waar mogelijk multifunctioneel. Ze doen dienst als recreatiegebied, versterken groen- en waterstructuren en dragen bij aan biodiversiteitsherstel.

Robuuste kustverdediging

Het duingebied is niet alleen een divers natuurgebied,

maar ook een stevige kustbescherming. Voor de bebouwde kust van Scheveningen-Bad en -Dorp is dit lastig. Hier bestaat de kustbescherming uit een harde kering, die niet kan meegroeien met de stijgende zeespiegel. Bovendien is dit het dunste strookje strand van Nederland, waardoor de zee dicht bij bestaande infrastructuur en bebouwing komt. Er is nauwelijks ruimte voor beschermingsmaatregelen en een breed en onbebouwd strand- en duingebied biedt idealiter de meest toekomstbestendige bescherming tegen golfslag en overstromingen.

Daarom zetten we langs de Haagse kust in op een robuuste waterkering. Het realiseren van een strand- en duingebied langs de gehele kustlijn – dus ook ter hoogte van Scheveningen – is een kansrijke optie. Zo'n nieuwe duinenrij die de duingebieden ten noorden en ten zuiden van Scheveningen (Westduinpark en Solleveld Kapittelduinen) verbindt, kan over een lange periode opgebouwd worden, door een combinatie van zandsuppleties en natuurlijke aangroei door dynamisch duinbeheer. Het is belangrijk dat de duinen onbebouwd blijven en we de natuur alle ruimte geven. Zo voorkomen we knelpunten in de toekomst. Het is – afhankelijk van de zeespiegelstijging – wellicht nodig om bij de Scheveningse haven een sluis te maken, of om de haven richting zee te verplaatsen, buiten het versterkte duinlandschap.

Een robuust watersysteem

Het opvangen, vasthouden, bergen en afvoeren van overtollig regenwater vraagt nog meer aandacht. Hiertoegeldt de volgende gedachtegang: water laten infiltreren, vasthouden waar het valt en bergen als sprake is van overschotten. Tijdens droge periodes kan dit regenwater hergebruikt worden. Afvoeren vindt alleen plaats als het niet anders kan. Bij meer woningen en meer neerslag zal het afvalwatersysteem meer capaciteit moeten krijgen.

Regionale context

De energietransitie heeft een sterke regionale dimensie. Om in 2050 CO₂-vrij te zijn, wordt gebruikgemaakt van regionale warmtebronnen zoals geothermie en restwarmte uit de Rotterdamse haven. De elektrificatie van de warmtevraag en de sterk stijgende vraag naar elektriciteit vereisen nieuwe infrastructuur, deels buiten de stad. Windparken en zonnevelden in het omliggende gebied en op zee spelen een cruciale rol. Daarnaast zijn regionale samenwerkingen nodig voor waterbeheer, met piek- en seizoensberging in weidegebieden om wateroverlast en droogte tegen te gaan.

- WarmtelinQ
- Hoofdtransportlijn bestaand
- - - Hoofdtransportlijn nieuw
- Hoogspanningsnet 390kV
- Grondwaterbeschermingszone
- Drinkwatervoorziening
- Waterberging
- Boezemwater
- Glastuinbouw
- Haven
- Zoekgebied Wind
- Zoekgebied Zon
- Zoekgebied Zon/Wind
- Windenergie
- Warmte
- Bebouwd gebied

Disclaimer: De ontwikkelingen op deze kaart buiten de gemeentegrenzen hebben geen status. Ze zijn indicatief en bedoeld om de samenhang van ruimtelijke ontwikkelingen in de regio in beeld te brengen.

En omdat dit beperkt kan, zal scheiding en afkoppeling van hemelwater nodig zijn om de capaciteit te vergroten. We combineren waterberging met andere functies, zoals natuurontwikkeling en recreatie.

De realisatie van een stevig watersysteem hangt nauw samen met de onder beweging 2 beschreven vergroening van de stad en de versterking van de Stedelijke Groene Hoofdstructuur (SGH).

De opvang van overtollig regenwater kan ook onder bebouwing, zodat wateroverlast zoveel mogelijk wordt voorkomen en de nadelige effecten van droogte beperkt. Veel water moet via het regionale watersysteem naar zee worden gepompt. Dit systeem is krap en kwetsbaar, en verbreding van de watergangen is niet zomaar mogelijk. Als zij het niet meer aankunnen en omdat de binnenstad van Den Haag hoog ligt, krijgen laaggelegen buurgemeenten te maken met wateroverlast. Het is dus belangrijk om het Haagse water als integraal en gemeentegrensoverschrijdend systeem te beschouwen. We zien in omliggende weidegebieden mogelijkheden voor piek- en seizoensberging. Vanaf 2040 wijzen we aan de randen van Nationaal Park Hollandse Duinen plekken aan voor recreatie, natuurontwikkeling en zoetwaterberging, die op de lange termijn beschikbaar zijn voor drinkwaterwinning. De haalbaarheid wordt geplaatst binnen de dan geldende strategie van het Deltaprogramma.

Ruimte voor toekomstige drinkwaterbehoefte

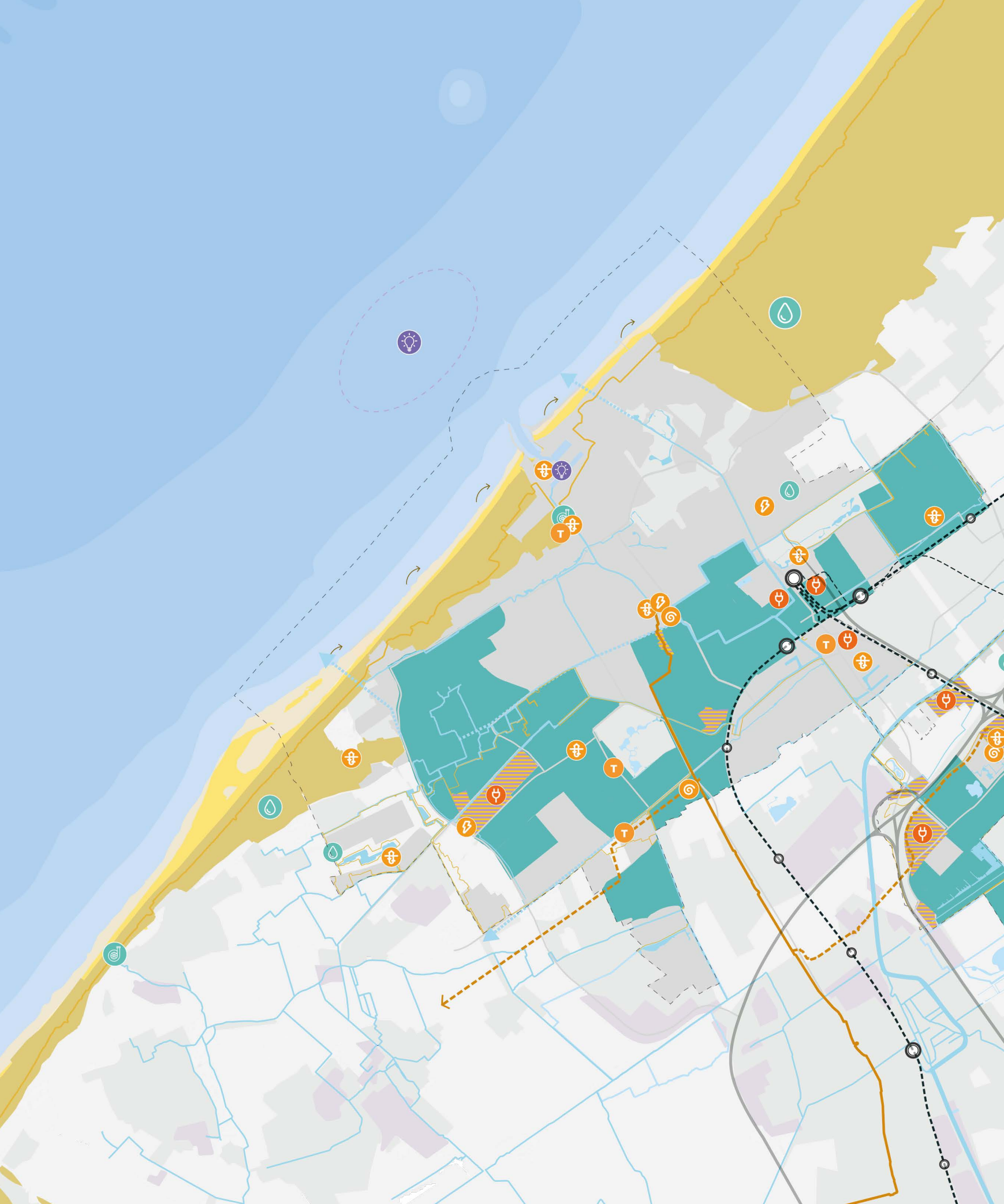
Die winning van voldoende schoon drinkwater is een speerpunt. De toenemende verstedelijking en verstening van het landschap, in combinatie met verzilting door zeespiegelstijging en langere periodes van droogte, leiden niet alleen tot een gebrek aan drinkwater, maar ook tot watertekorten voor de landbouw en de natuur. We beschermen en benutten bestaande waterwingebieden in de duinen. Wanneer het uitbreiden van de wincapaciteit

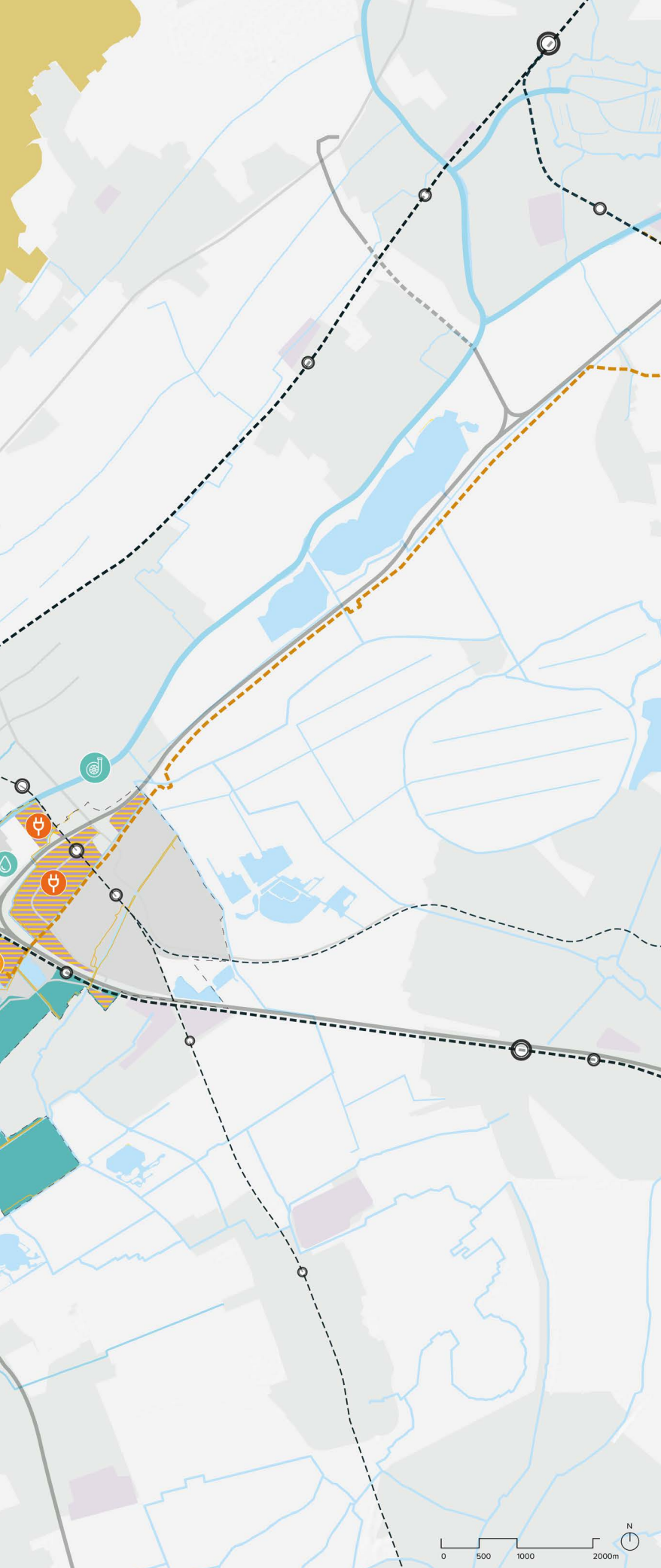
aan de orde is, wordt in beeld gebracht op welke manieren dat kan. Bijvoorbeeld door de bouw van een nieuwe zuiveringslocatie.

Op de middellange termijn zoeken we buiten de duinen naar locaties voor regionale drinkwaterwinning. Ook in de stad wordt gezocht naar een innamepunt voor oppervlaktewater. Naast het vinden van nieuwe en het aanboren van bestaande bronnen, zetten we in op gedragsverandering om het drinkwatergebruik terug te dringen. Het doel is om in 2035 het gebruik per dag tot 100 liter per persoon te beperken. Bij renovatie en nieuwbouw is het van belang om waterbesparende maatregelen door te voeren, zoals het hergebruik van huishoudwater en het gebruik van regenwater. Ook zetten we op regionaal niveau in op recirculatie van water door de glastuinbouw.

Regie op de ondergrond

Om de 'basis op orde te brengen' – duurzame energie, waterbescherming, waterbeschikbaarheid – krijgt zowel de ondergrondse als de bovengrondse infrastructuur een fikse opknopbeurt. Dit heeft gevolgen voor de kwaliteit en het gebruik van de stedelijke openbare ruimte. We zetten in op integrale oplossingen die samenhangen met deze inpassingsopgave, en met andere eisen ten aanzien van onderhoud en beheer. Die willen we zo efficiënt mogelijk een plek geven, zowel onder- als bovengronds. Bij grote drukte en weinig ruimte bundelen en stapelen we, maken we 'werk met werk', ruimen we op wat niet meer wordt gebruikt en stimuleren we meervoudig gebruik. De gemeente voert regie: het vertrekpunt is dat systemen worden vernieuwd en vervangen in samenhang – niet meer per systeem. Hierbij hebben we aandacht voor grondwaterbeschermingsgebieden en de aanwezigheid van hogedrukaardgasleidingen.

Beweging 5

Basissystemen op orde

Beweging

- Waarborgen en versterken van de kustveiligheid
- Primaire en regionale waterkering
- Energiehub
- Hoofdverdeelstation (locaties indicatief)
- Warmteoverdrachtstation
- Bron voor geothermie (locaties indicatief)
- Bron voor aquathermie (locaties indicatief)
- Drinkwatervoorziening / inname locatie oppervlaktewater (van drinkwater)
- Boezemgemaal
- Hoofd oppervlaktewater
- Uitbreiden boezemsysteem / afvoer van overtollig water (locaties indicatief)
- Warmtenetwerk
- Tracé 150 kV elektriciteit
- Warmtenetbuurt
- Buurt met warmtenetten en andere warmteoplossingen
- Windenergie op zee
- Bedrijventerrein

Netwerk

- Spoorweg
- Treinstation intercity
- Treinstation sprinter / metro
- Autosnelweg
- Autoweg

Ondergrond

- Noordzee
- Strand/Duin

Disclaimer:

Uitgangspunten voor 2050. De programmatische opgave in de legenda is agenderend en indicatief en vormen een basis voor de doorwerkingen. Stadsbrede bewegingen staan op de visiekaart; deze facetkaart kan meer details en aanvullende onderwerpen tonen ten opzichte van de totale visiekaart.

5.8 Samenhang tussen de vijf bewegingen

De vijf bewegingen lopen parallel aan elkaar, maar zijn ook sterk met elkaar verweven. Ons uitgangspunt is om opgaven en doelen zoveel mogelijk aan elkaar te koppelen. Maar we hebben ook te maken met ambities en ruimteclaims die botsen en strijdig zijn. Deze kansen en schuulpunten komen op tafel zodra we aan de slag gaan met gebiedsvisies en (omgevings)programma's. Een afwegingskader is behulpzaam om de juiste keuzes te maken. Hoe verbinden we ruimteclaims en ambities die elkaar versterken, hoe gaan we om met ambities en opgaven die botsen?

De uitkomst van die 'puzzel' is niet overal in de stad gelijk. Het is mede afhankelijk van de omgevingskwaliteiten in een bepaald gebied, de sociaaleconomische omstandigheden en de kansen en beperkingen. Om invulling te geven aan het afwegingskader – de manier waarop inhoudelijke keuzes op gebiedsniveau worden gemaakt – gebruiken we de volgende principes.

1. Meervoudig kijken én handelen

Als de stad verder groeit, wordt de ruimte schaarser. Ontwikkelingen met slechts één functie op één plek zijn dan ook niet wenselijk. We zetten in op combinaties van functies, zoeken naar innovatieve oplossingen binnen meerdimensionaal ruimtegebruik, waarbij de ondergrond een rol krijgt in bovengrondse ontwikkelingen. Omdat veel (publieke) ruimteclaims in de openbare ruimte landen, is de noodzaak tot meervoudig kijken, ontwerpen en handelen hier het grootst.

2. Samendoen: iedereen vanaf het begin aan tafel

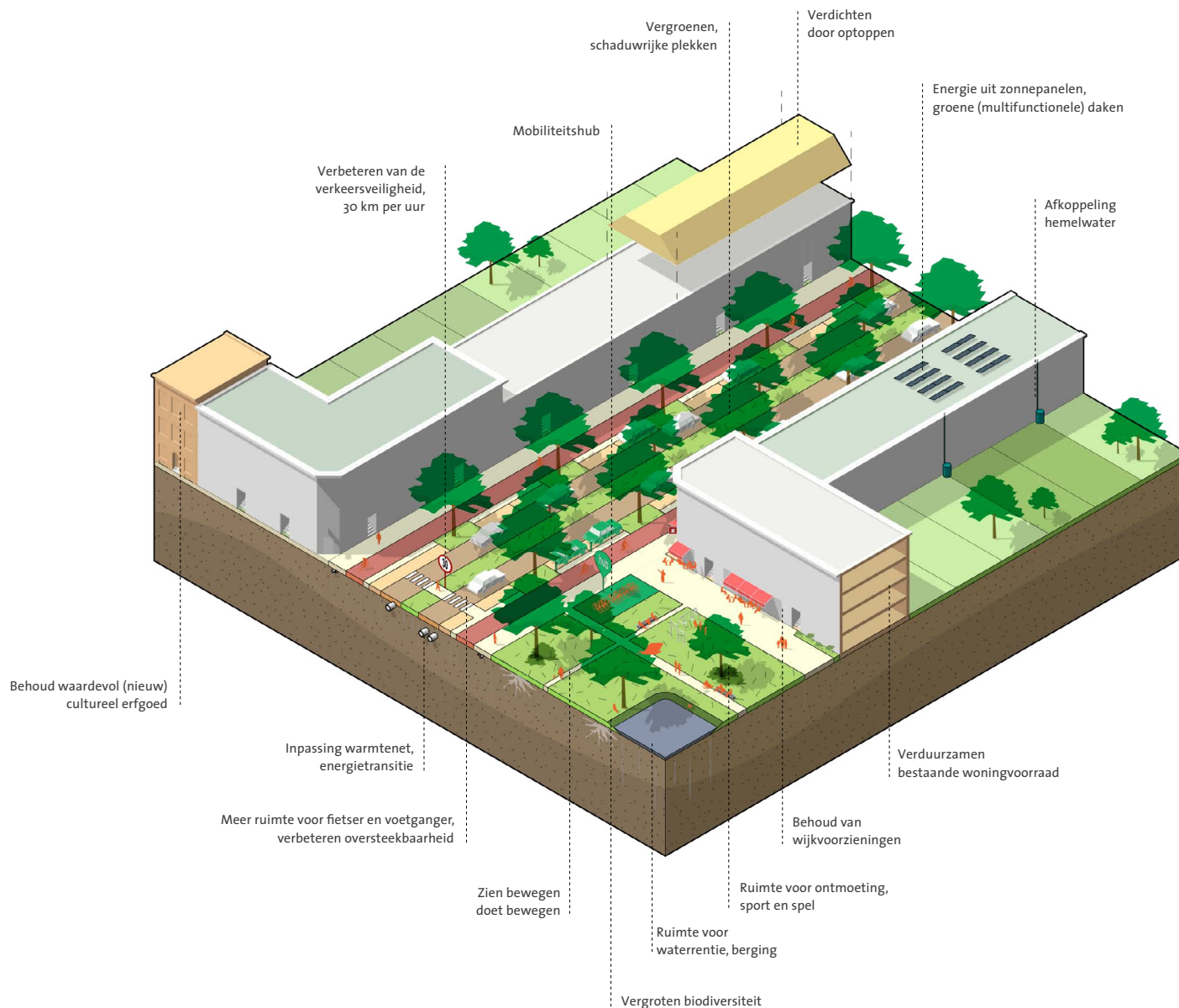
Bij projecten of opgaven die voortvloeien uit de Omgevingsvisie gaan we tijdig in gesprek met belanghebbenden. Dit met open blik zodat ideeën, onderzoeken en bevindingen op tafel komen. Belanghebbenden kunnen vanuit hun perspectief, kennis, ervaringen en belangen reageren en aanvullen. In de taal van de Omgevingswet gaat het dan over 'locatiekenmerken', 'functiekenmerken', 'omgevingswaarden' en 'ambities gericht op het halen van gemeenschappelijke doelen'.

3. Niet alles hoeft in Den Haag

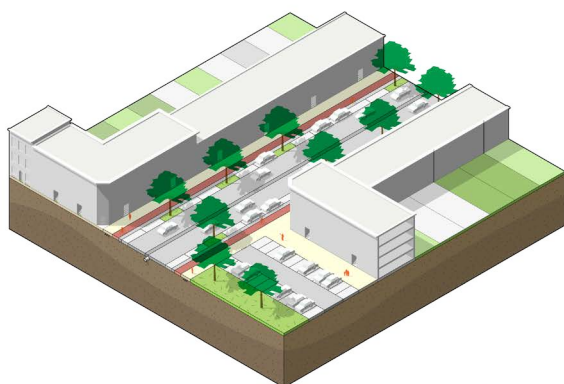
Nagenoeg alle ruimtelijke opgaven overschrijden de gemeentegrenzen. Dat geldt ook voor de oplossingen. Het succes van een samenhangende metropool hangt voor een groot deel af van de bereidheid om samen te werken aan een evenwichtige verdeling van niet alleen woningen, werklocaties en voorzieningen, maar ook de lusten en lasten.

We hebben te maken met opgaven en doelen die elkaar versterken, en ambities en ruimteclaims die strijdig zijn. Deze kansen en schuulpunten komen op tafel zodra we aan de slag gaan met gebiedsvisies en (omgevings)programma's.

Situatie 2050

Huidige situatie

De vijf bewegingen zijn sterk met elkaar verweven en vragen om slimme combinaties van ruimtegebruik. Zo wordt de schaarse ruimte in de stad efficiënt benut.

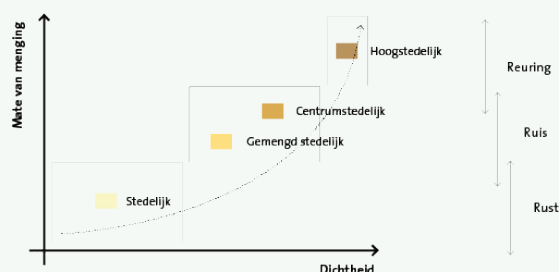
De Haagse leefmilieus

In lijn met de Omgevingswet streven we naar een evenwicht in de bescherming van de fysieke leefomgeving enerzijds en het benutten ervan anderzijds. Anders gezegd: zorgen dat een activiteit of functie ook past bij de plek. Door de stad te verdelen in zogenoemde leefmilieus kunnen de inrichting en ontwikkeling van de leefomgeving in goede banen worden geleid – waarbij recht wordt gedaan aan de kenmerken, kwaliteiten en ontwikkelingskansen van buurten, wijken en stadsdelen. Zo komen we per buurt en wijk tot de ‘ideale’ balans in ruimtegebruik.

In Den Haag onderscheiden we acht leefmilieus, waarvan vijf stedelijke (met het accent op wonen en werken) en drie andersoortige, te weten water, groen leefmilieu en natuurlijk leefmilieu.

De verschillen zitten ‘m in het verschil in bebouwingsdichtheid, het palet aan functies, het voorzieningenaanbod, de beschikbaarheid van openbaar vervoer en de mate van natuur en recreatieruimte.

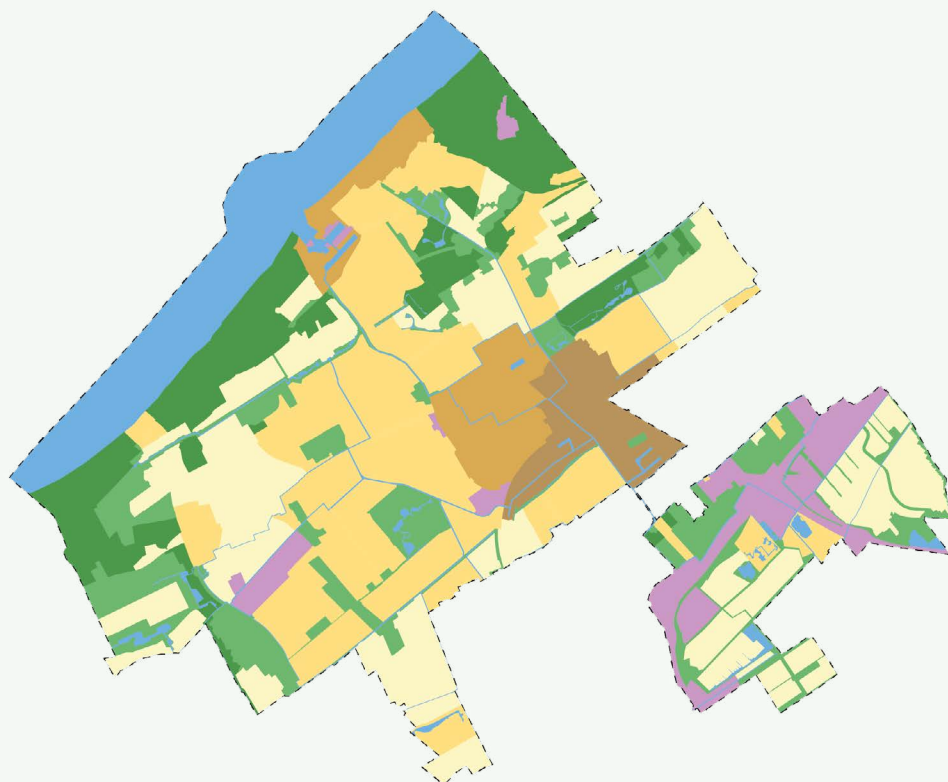
De systematiek van leefmilieu is vooral bedoeld om per buurt of wijk te komen tot de ‘ideale’ balans in ruimtegebruik. Dit is in een stad die verder verdicht geen overbodige luxe. Indien wenselijk ‘verkleurt’ een wijk van het ene naar het andere leefmilieu, soms is het nodig om het bestaande leefmilieu intact te houden. De leefmilieus (en hun contouren) zijn nog in ontwikkeling. De hier gehanteerde leefmilieus krijgen een uitwerking in het Omgevingsplan.

Leefmilieus in een matrix met dichtheid en mate van menging. Onderlinge verschillen in niveaus van rust, ruis en reuring.

Leefmilieus

- Hoogstedelijk
- Centrumstedelijk
- Gemengd stedelijk
- Stedelijk
- Bedrijventerrein
- Groen
- Natuur
- (Stads)water

Disclaimer: dit is een abstracte weergave van de leefmilieus (gebiedstypen) en vormt een eerste opzet richting het Omgevingsplan voor Den Haag waar de leefmilieus verder worden uitgewerkt.

Hoogstedelijk leefmilieu

Hoogstedelijke gebieden (zoals CID en Binckhorst) hebben een hoge bebouwingsdichtheid met een grote mix van woningen en andere functies (werken, kennis, cultuur, nachtleven). Er zijn voorzieningen van stedelijke en bovenstedelijke betekenis. Deze gebieden beschikken over levendige straten met veel ruimte voor voetgangers en fietsers. Hoogstedelijke leefmilieus zijn goed bereikbaar met het openbaar vervoer. Parkeren gebeurt zo min mogelijk op maaiveld maar in parkeergarages. Groengebieden worden intensief gebruikt.

Centrumstedelijk leefmilieu

De Binnenstad, Scheveningen-Haven en Scheveningen-Bad zijn centrumstedelijke gebieden. Ook hier een mix van functies (werken, wonen, cultuur) en een hoge concentratie aan detailhandel, dienstverlening, horeca en onderwijs. Er is levendigheid dag en nacht. De korte afstanden tot voorzieningen stimuleren lopen, fietsen en het gebruik van de auto's. De bereikbaarheid met het openbaar vervoer is goed.

Gemengd stedelijk leefmilieu

Ongeveer de helft van Den Haag bestaat uit gemengde stadswijken met een relatief hoge dichtheid en een bandbreedte aan stadsgroen, voorzieningen, kleinschalige bedrijvigheid, onderwijs, cultuur en horeca. In deze gebieden een afwisseling van rust, reuring en diversiteit. Deze leefmilieus kennen een variatie aan bouwperiodes en woningtypen. Voorzieningen zijn vooral te vinden langs hoofdwegen en rond winkelgebieden. Er is een rijkdom aan pleinen, singels en plantsoenen. Naoorlogse gebieden kenmerken zich door een mix van flatgebouwen en grondgebonden woningen in een groene omgeving.

Stedelijke leefmilieus

Dit type vinden we terug in rustige wijken met een relatief lage woningdichtheid en veel groen. Het zijn primair woonwijken, deels gelegen aan de rand van de stad. Voorbeelden zijn Ypenburg, Wateringse Veld en delen van Loosduinen. Voorzieningen zijn meestal gericht op de behoefte van de wijk zelf met een accent op onderwijs, vrijetijdbesteding en medische zorg. Er is ruimte voor aan huis gebonden beroepen op het vlak van zakelijke dienstverlening en zorg. Recreatiegebieden zijn dichtbij, centrumvoorzieningen liggen verder weg.

Bedrijventerrein

Het leefmilieu 'bedrijventerrein' bestaat uit een grote concentratie aan productie-, nijverheid- en handelsbedrijven met een gezamenlijke omvang van minimaal 2 hectare. Het zijn belangrijke pijlers in de Haagse stadseconomie en van groot belang voor een evenwichtige werkgelegenheid. Als deze werkgebieden ruimte bieden aan bedrijven in milieuhindercategorie 3 of hoger, is ter plaatse een restrictief beleidskader van toepassing. Het behoud van het bruto vloeroppervlak van bestaande bedrijvigheid in de zogeheten 'maakindustrie' staat voorop, en wordt de toevoeging van functies met een mogelijk 'verdringingseffect' (zoals woningen) uitgesloten.

Groene leefmilieus

De groene buitenruimte van Den Haag bestaat voor een aanzienlijk deel uit stadsparken, stadsnatuur, bossen, en wijk -en buurtgroen. Daarnaast is er sprake van 'functioneel groen' in de vorm van sportterreinen, speelvoorzieningen, volkstuinen, begraafplaatsen en oppervlaktewateren. Denk aan het Westbroekpark, het Zuiderpark, Klein Zwitserland, de Uithof en de Vlietzone, en aan ecologische verbindingzones als de Schenkstrook, de Laakzone, de Haagse Beek en het

Groene Assenkruis van Zuidwest. Samen vormen zij de Stedelijke Groene Hoofdstructuur die de leefomgeving een hoge biodiversiteit geeft en een klimaatadaptief vermogen.

Natuurlijke leefmilieus

Nagenoeg 10 procent van het Haagse grondgebied bestaat uit terreinen met bijzondere natuur- en landschapswaarden. Zoals Nationaal Park Hollandsche Duinen, het Westduinpark tussen Scheveningen en Kijkduin en de Westduinen ter hoogte van de oude buitenplaats Ockenburg. De flora en fauna in deze leefmilieus genieten bescherming door het Europese Natura 2000-beleid en het nationale Natuurnetwerk Nederland. Ook in deze categorie: grote binnenstedelijke natuur- en recreatiegebieden als het Haagse Bos en de groen- en natuurgebieden op Haagse landgoederen als Zorgvliet, Clingendael, Reigersbergen en Marlot.

Water

Een belangrijke bouwsteen in het Haagse omgevingsbeleid is water. Tot dit leefmilieu behoren het zeewater en de zeebodem, het stadswater en het hoofdvaartenstelsel achter de duinen. Het beleid is gericht op kustverdediging en de weerbaarheid tegen zeespiegelstijging, stedelijk waterbeheer en de versterking van aquatische natuurwaarden. Daarnaast heeft het leefmilieu een belangrijke functie als omgevings- en vestigingsfactor voor watergebonden bedrijvigheid en logistiek, en de ontwikkeling van klimaatbestendige woon- en werkmilieus.

6.

De stadsdelen

Doorwerking van de visie

De in hoofdstuk 5 beschreven visie gaat over de Haagse metropool als geheel. Maar hoe werken de vijf bewegingen door in de acht stadsdelen? En wat is de impact van de strategische keuzes die we met deze Omgevingsvisie maken? In dit hoofdstuk laten we zien hoe de koers die we richting 2050 varen, zich verhoudt tot wat er in de stadsdelen speelt. Plus wat dit betekent voor de ruimtelijke kwaliteit in en de identiteit van wijken en buurten.

6.1 Inleiding

Den Haag bestaat uit acht stadsdelen. Ze hebben stuk voor stuk eigen kwaliteiten en karakteristieken, en elk stadsdeel heeft eigen vraagstukken en uitdagingen. Daarmee geven ze uiting aan het rijke mozaïek van buurten en wijken waar Den Haag bekend om staat. In dit hoofdstuk laten we zien hoe de vijf bewegingen en bijbehorende strategische keuzes (zoals beschreven in hoofdstuk 5) doorwerken in elk stadsdeel. Wat betekent het voor (ruimtelijke) kwaliteiten en kenmerken? Hoe verhouden de bewegingen zich tot wat er in stadsdelen speelt en aan de hand is? En wat zijn de plekken waar opgaven en ambities samenkomen en waar om die reden werk aan de winkel is?

Dit hoofdstuk zet stadsdeelspecifieke opgaven op de kaart en is een opmaat naar de gebiedsvisies die de komende tijd per stadsdeel worden opgesteld. In dit hoofdstuk zijn bestaande planologische kaders meegenomen, zoals de structuurvisies voor Zuidwest en het Central Innovation District, en het bestemmingsplan 'verbrede reikwijdte Binckhorst'.

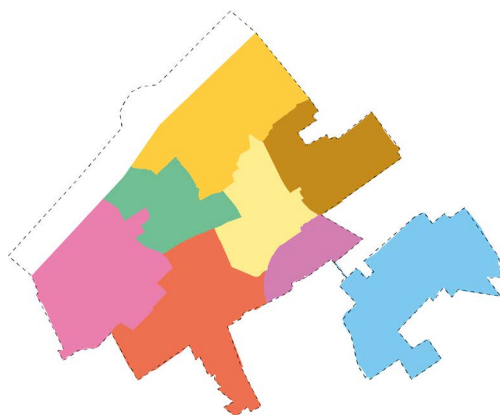
Ook is voor dit hoofdstuk gebruik gemaakt van het uitgebreide participatietraject dat sinds 2021 loopt. Tijdens bijeenkomsten en tentoonstellingen, op festivals en workshops en via gesprekken en enquêtes (op stadsniveau en per stadsdeel) gaven inwoners (waaronder ruim 200 jongeren), maatschappelijke

organisaties en ondernemers aan welke thema's zij belangrijk vinden en welke wensen en behoeften zij voor de toekomst hebben.

Hierbij is onder andere gebruik gemaakt van de zogenoemde 'Haagse mixer'. Uit al deze sessies komt een redelijk eenduidig beeld naar voren van wat de Hagenaars belangrijk vinden. Over het algemeen betreft het dan de leefbaarheid (denk aan buurtgevoel, gezondheid en veiligheid), de beschikbaarheid van voldoende betaalbare woningen, verkeersveiligheid (minder geparkeerde auto's, meer ruimte voor fietsers en wandelaars), het voorzieningenniveau, de inrichting van de openbare ruimte (groener!) en het beschermen van herkenbare plekken en cultuurhistorische waarden. Het zijn onderwerpen die als rode draden door deze Omgevingsvisie lopen.

Tegelijkertijd is gebruik gemaakt van wijkagenda's. Hiermee bevorderen bewoners, ondernemers, samenwerkingspartners en de gemeente de leefbaarheid en de kwaliteit in de wijk. Wijkagenda's bevatten concrete doelen voor de komende vier jaar, zoals het verbeteren van de openbare ruimte, het stimuleren van participatie, en het aanpakken van specifieke problemen. De voortgang wordt op verschillende manieren geëvalueerd om te zorgen dat wijken daadwerkelijk profiteren van de geplande verbeteringen en ontwikkelingen.

Stadsdelen

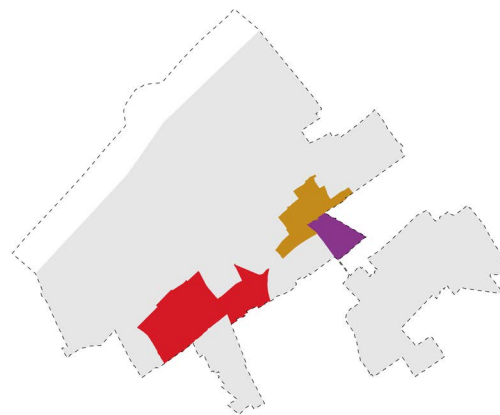

Centrum	Leidschenveen-Ypenburg
Escamp	Loosduinen
Haagse Hout	Scheveningen
Laak	Segbroek

Bestaande prioritaire gebiedsontwikkelingen

Bestaande prioritaire gebiedsontwikkelingen

Aandacht voor lopende prioritaire gebiedsontwikkelingen. De structuurvisies Zuidwest en CID blijven gelden. Voor de 2e fase Binckhorst wordt gewerkt aan een nieuw kader.

Structuurvisie CID
Bestemmingsplan met verbrede reikwijdte Binckhorst
Structuurvisie Zuidwest

Toelichting legenda opgavenkaarten stadsdelen

Basis

- Noordzee: Bron van economische kansen, omgaan met zeespiegelstijging
- Primaire waterkering: Beschermende dijk langs de kust.
- Kustverdediging: Versteving van het kustgebied om waterveiligheid van het achterland te garanderen. Betreft ook de duinen en de haven. Hier ligt een kans voor toerisme, natuurontwikkeling, ecologie en economie in de haven.
- Duin(beheer): behoud en/of ontwikkeling van duinruggen en duinpannen ten behoeve van de daar aanwezige specifieke waardevolle flora, fauna en landelijke natuurdoelen.
- Strand: Balans tussen benutten kansen voor recreatie en beschermen stiltegebieden en natuur.
- Groengebieden en ecologische verbindingzones (onderdeel van SGH): Versterken, behouden en ontwikkelen van parken en bossen als samenbindend en dragend element. Met ruimte voor recreatie, ontmoeting en ontspanning met wandel-, ruit-, kano-, en fietsroutes, spelen, sporten, rustgebieden. Dit is onderdeel van de Stedelijke Groene Hoofdstructuur (SGH).
- Groenblauwe Icoonprojecten: Een iconproject is een cruciale plek met kansen waarbij het versterken en verbeteren van de groenblauwe structuur prioriteit heeft.
- Cultuurhistorisch landschap: (weide, landgoederenlandschap) Behoud en versterking van kenmerkende cultuurhistorische landschapstypen en -structuren rond de stad.

Verbindingen

- Groene Ruit: Versterken, behouden en ontwikkelen van ecologische verbindingzones, zowel op stedelijk als op regionaal niveau. Gezonde leefomgeving met kwaliteitsimpuls voor klimaatadaptatieve stadsnatuur met recreatief medegebruik.
- Lange Lijnen (deels onderdeel van SGH): Ontwikkelen en versterken van de karakteristieke Haagse lanen met robuuste hoofdboomstructuur (onderdeel van SGH), zowel parallel als haaks op de kust, voor een toekomstbestendig en kwalitatief hoogwaardig grid. Een ruimtelijke (her) balans in modaliteiten en verbeter de samenhang tussen onder- en bovengrond. Integreer klimaatadaptieve maatregelen, creëer nieuwe ontmoetingsplekken en versterk verbindingen met de zee, de landgoederenzone en publiektrekkers. Activeer plinten, verbeter het vestigingsmilieu, doorbreek barrières en zorg voor een evenwicht tussen vergroening en verdichting.

- Ecologische zones: Uitbreiden, behouden en versterken van robuuste ecologische hoofdstructuren.
- Hoofd oppervlaktewater: Primair (boezem) waternetwerk en kenmerkende Haagse waterwegen behouden, versterken en ontwikkelen. Met kansen voor ecologie, drinkwatervoorziening en vervoer over water.
- Uitbreiding boezemsysteem: Voor een betere doorstroming en afvoer van overtollig water, onder andere in het centrum van Den Haag.
- Secundair oppervlaktewatersysteem: Behoud en verbetering van het (polder) watersysteem zoals; waterkwaliteit, biodiversiteit en ecologische robuustheid.
- Hoofdfietsnetwerk: Verbetering en uitbreiding van (ster)fietsnetwerk en Velostrada.
- Bovenwijkse verbinding: te ontwikkelen en te versterken strategische verbinding tussen wijken, voornamelijk gericht op langzaam verkeer.
- Wijk- en buurt groenstructuren: Versterken, behouden en ontwikkelen van lokale groenblauwe structuren van de wijk voor de leefbaarheid en het landschappelijke netwerk met aandacht voor fiets- en wandelroutes.
- Treinstation intercity (met mobiliteitshub)
- Station sprinter/metro (met mobiliteitshub)
- Spoorweg: Metrolijn E, RandstadRail, Oude Lijn.
- Versterking Oude Lijn: frequentieverhoging van regionaal vervoer.

- Schaalsprong (H)OV: Snelle verbondenheid, multimodale knopen met mobiliteitshubs in de stad als ontwikkelopgave langs de (H)OV-lijnen voor optimale bereikbaarheid tussen (werk)gebieden binnen de stad en regio.
- Gepland: Koningscorridor (Vlietlijn), tophaltes OV, tangentverbindingen
- Te onderzoeken: Koningscorridor richting zee en een aantal tophaltes.
- Regionale mobiliteitshubs (P+R en tophaltes): Ontwikkellocaties aan de rand van de stad die de overstap van regionaal autoverkeer naar openbaar vervoer, fiets of deelmobiliteit faciliteren.
- Wijkhub: Onderzoek naar ontwikkelen parkeervoorzieningen met een aanbod aan deelmobiliteit en/of andere modaliteiten nabij vitale wijk- en buurtcentra.
- Slechten van barrières: Onderzoek naar slechten barrièrewerking van grote infrastructuur en de daaraan gekoppelde mogelijkheden voor gebiedsontwikkeling.

- Autosnelweg: Onderzoek naar verduurzaming langs de A4 en A12 middels inpassing van zonnepanelen en/of windenergie.

Stedelijke ontwikkeling

- Hoogstedelijke ontwikkeling: CID, Binckhorst. (Door)ontwikkeling van wijken met een hoogstedelijke dichtheid met een mix van wonen, werken en kennisontwikkeling. Onderdeel van de ontwikkelingsopgave is de ruimtelijke balans tussen maatschappelijke voorzieningen, ruimte voor nutsvoorzieningen, klimaatadaptief en natuurinclusief groen en passende sportvoorzieningen.
- Gemengd stedelijke ontwikkeling: Zuidwest. Ontwikkeling van woonbuurten met een stedelijke dichtheid en een groot aandeel niet-woonfuncties. Klimaatadaptief en natuurinclusief groen en sportvoorzieningen zijn onderdeel van de ontwikkelingsopgave.
- Gebiedsgerichte ontwikkeling en wijkvernieuwing: Mariahoeve, Scheveningen, Loosduinen. Zonder (ingrijpende) veranderingen op structuurniveau versterking van bestaande buurten door nieuwe verbindingen, verduurzaming, toevoegen van woningen en/of ruimte voor bedrijvigheid.
- Ontwikkeling Stationskwartier: zoekgebied voor stedelijke ontwikkeling in hoge dichtheid rondom de stations van Den Haag Centraal, Den Haag HS, Den Haag NOI, Den Haag Moerwijk, Den Haag Mariahoeve en Den Haag Ypenburg Nadruk ligt op het mengen van functies in hoge dichtheid met kwalitatief openbare ruimte en groen met ruimte voor voetgangers en fietsers.
- Herstructurering recreatie- en werklandschap: A4/Vlietzone. Herstructurering naar een robuuste landschappelijke stadsrandzone. Ruimte voor economische functies, sport en recreatie met een nieuwe verkeersontsluitingsstructuur. Verbeteren verbindingen vanuit Leidscheveen-Ypenburg met de rest van de stad (OV, fiets).
- Integrale wijkverbetering: Schilderswijk, Laak, Rustenburg en Oostenbroek, Transvaal, Moerwijk. Vernieuwing van bestaand wijk inclusief bestaande woningvoorraad. Aandacht voor kwaliteit en ontmoeting in de openbare ruimte die klimaatadaptief, groen en natuurinclusief is ingericht.
- Toekomstbestendige Haven: Versterking van de kust bij de haven in verband met de zeespiegelstijging. Dit biedt kansen voor meer (innovatieve) economie en toerisme.

Landelijke natuurontwikkeling: Natuurbeheer en natuurontwikkeling in Natura 2000-gebieden, het Nationaal Park Hollandse Duinen en het Natuurnetwerk Nederland.

Economie en voorzieningen

Vitale wijken en buurten: Het behouden, versterken en uitbreiden van buurt- en wijkcentra met lokale economie, gepaste verdichting, maatschappelijke voorzieningen en ruimte voor ontmoeting in het groen in de wijk. Optimale bereikbaarheid via aantrekkelijke routes voor lopen en fietsen.

Bovenlokale kern: Een vitale wijkkern van bovenlokale betekenis.

Zorgcluster: Vitale voorzieningen rondom grootschalige zorginstellingen en ziekenhuizen, waar mogelijk mengen met wonen en voorzieningen. Wens om de zorgomgeving te vergroenen om herstel te bevorderen.

Kenniscuster: Universiteitscampussen in de stad als innovatieomgevingen en ontmoetingsplekken.

Clustervorming rond onderwijs: Locaties met menging van scholen en werkgevers, versterking van campusomgevingen van Den Haag met een sterke (groene) openbare ruimte om aantrekkelijkheid en leefbaarheid te versterken.

Toeristische hotspots: Beschermen, doorontwikkelen en verrijken van de toeristische trekkers zoals de kustzone, badplaats Scheveningen en Kijkduin en het Centrum van Den Haag. Verbindingen met de omgeving verbeteren.

Cultuurcluster: Behoud en versterking van (boven)lokaal cultuuraanbod in Den Haag, plek voor ontmoeting en versterking van de identiteit.

Cultuuranker: Behoud en versterking van lokaal belangrijke (herkennings)punt in de wijk, essentieel voor doorontwikkeling van het gebied.

Bibliotheken: Plekken voor informatie, ontmoeting en persoonlijke ontwikkeling.

Sportcluster: Gegroepeerde sportlocaties met verschillende sporten versterken, verduurzamen en vergroenen en waar mogelijk uitbreiden ten behoeve van verblijven, ontmoeten en gezondheid bevorderen.

Sportlocaties: Het behouden, versterken en uitbreiden van huidige sportlocaties (hallen en sportvelden) als groene en gezonde beweeg- en ontmoetingsplekken met meervoudige betekenis.

Ontmoetingsplek: Kansrijke plekken voor het herinrichten van openbare ruimte ten behoeve van ontmoeting met aandacht voor een groen, gezond en klimaatadaptie.

School: bestaande en geplande scholen met opgaven voor de schoolomgeving: (verkeers) veilige zone, leef-, fiets- en schoolstraten en kansen voor voedseltransitie en -bewustzijn.

Internationale Zone: Verder ontwikkelen en versterken van het vestigingsklimaat voor internationale organisaties met oog op verblijfsklimaat, beveiliging en samenhang binnen het gebied.

Regeringscentrum: behoud en versterken van regeringscentrum.

Bedrijventerrein: Behouden, ontwikkelen en intensiveren van (circulaire, groene en klimaatadaptieve) duurzame bedrijventerreinen. Doorontwikkelen van werklocaties met ruimte voor stadsvoorzienende bedrijvigheid in relatie tot omliggende wijken.

Duurzaam werk- en recreatielandschap: A4/Vlietzone. Transformatie van een stadsrandzone naar een duurzaam werk- en recreatielandschap met ruimte voor recreatie, natuur, sport en economische functies en verbeterde bereikbaarheid.

Proeftuin op zee: Campus@Sea, innovatie voor duurzaam, meervoudig ruimtegebruik van de Noordzee.

Circulaire hub: Potentiële locaties voor grootschalige materialen- en grondstoffenhub.

Zoekgebied circulair overslagstation: Hub van regionale betekenis, locatie nader te bepalen. Watergebonden in verband met regionale betekenis.

Veerkrachtige ondergrond, groen en water

Ruimte voor waterretentie en -infiltratie: In gebieden met veel verharding ruimte maken voor waterretentie en klimaatadaptie. Maatregelen toepassen in gebieden waar waterinfiltratie mogelijk is.

Aanpak hittestress, verdroging en wateroverlast: Focusgebied om koelere plekken te maken, onder andere door ontharding en meer groen voor extra schaduwwerking.

Gebiedsgerichte aanpak hittestress, verdroging en wateroverlast door middel van bijvoorbeeld het maken van koelere plekken door meer groen en bomen toe te voegen.

Aanpak droogte: Vergroot de sponswerking van de stad met droogtebestendig groen en bodembuffers om water vast te houden in droogtegevoelige gebieden.

Landelijke natuurontwikkeling: Natuurbeheer en natuurontwikkeling in Natura 2000-gebieden (onderdeel van SGH) en het Natuurnetwerk Nederland.

Het Nationaal Park Hollandse Duinen: De duinen als drager voor de stad als nationale park. In de toekomst onderdeel van Natuurnetwerk Nederland.

Drinkwatervoorziening: Beschermen en vergroten van de zoetwaterbuffering in de natuurgebieden onder andere voor de drinkwatervoorziening. Ook nieuw te ontwikkelen innamelocaties voor drinkwater.

Boezemgemaal: Zorg voor een betere doorstroming en afvoer van overtollig water bij de installatie die het uitmalen van het water uit de boezem verzorgt.

Meekoppelkansen ondergrond: Kansrijke gebieden voor het gelijktijdig aanpakken en toepassen van maatregelen in de boven- en ondergrond. Een voorbeeld van een meekoppelkans is het combineren van leidingvernieuwing met vergroening van de openbare ruimte.

Energie- en basissystemen

Warmtenetwerk: Warmtenetwerk in de stad. Aanleg met aandacht voor balans onder- en bovengrond, en klimaatadaptatie.

150 kV elektriciteit: Zoekgebied en inpassingsvraagstuk ondergronds tracé 150 kV.

Warmteoverdrachtstation: (Indicatieve) hoofdlocaties voor warmteoverdracht. Nu kent Den Haag één station, straks meer.

Bron voor geothermie: Kansrijke (indicatieve) locaties voor geothermie door meervoudig grondgebruik.

Bron voor aquathermie: Kansrijke indicatieve locaties voor warmteterugwinning uit (riool)water, in samenwerking met watervoorzieningsbedrijven.

Energiehub: Zoeklocaties (grootschalige) energiehub's in verband met toenemende energievraag.

Hoofdverdeelstation: Zoeklocaties nieuwe hoofdverdeelstation met koppelkansen voor een duurzame inpassing en meervoudig ruimtegebruik voor economie en mobiliteit.

Disclaimer:

Beschrijft uitgangspunten voor 2050. De programmatische opgave die de legenda weergeeft is agenderend en indicatief. Bij verandering van de huidige situatie zijn de hier genoemde uitgangspunten van toepassing.

6.2 Centrum-CID

In stadsdeel Centrum wonen meer dan 100.000 mensen. Het trekt bovendien veel bezoekers: forensen, bewoners uit andere stadsdelen en toeristen. De binnenstad is het culturele hart en kernwinkelgebied, waar mensen verblijven, elkaar ontmoeten en genieten van het rijke aanbod aan historie, kunst en cultuur. Het Binnenhof is het karakteristieke middelpunt. Het toekomstbeeld van de binnenstad is geschetst in het Binnenstadsplan 2033. Daar bouwen we in deze Omgevingsvisie op voort. Pal naast de binnenstad komt het Central Innovation District (CID) tot wasdom, een dynamisch en samenhangend stuk stad rondom de drie treinstations CS, Hollands Spoor en Laan van NOI. Er werken bijna 100.000 mensen, voornamelijk voor de Rijksoverheid, bij bedrijven en in het hoger onderwijs.

Rondom de binnenstad liggen de Stationsbuurt, de Rivierenbuurt, de Schilderswijk, het Transvaalkwartier, de Zeeheldenbuurt en de Archipelbuurt. Ze vinden hun oorsprong rond 1900, maar hebben zich op uiteenlopende wijzen ontwikkeld. Kenmerkend zijn de functiemenging, de stedelijkheid van de publieke ruimte en de vele voorzieningen, attracties en markten – zoals op en rondom het Hobbemaplein.

In deze wijken spelen verschillende sociaaleconomische vraagstukken, al wisselt de urgentie per wijk. De wijken aan de noord- en oostkant van de binnenstad zijn welvarend, de wijken aan de west- en zuidkant hebben te maken met lage inkomens, geen of laag betaald werk, gezondheidsklachten en een povere inrichting van de

openbare ruimte. Met name het Transvaalkwartier, de Schilderswijk en de omgeving rond de Groente- en Fruitmarkt scoren slecht op bepalende leefbaarheids-thema's, zoals woonkwaliteit, buurtgevoel en veiligheid. De Archipel- en Zeeheldenbuurt daarentegen doen het een stuk beter. Geliefde plekken zijn de Paleistuin, het Binnenhof, de Haagse Markt, het Korte en Lange Voorhout en de grachten. Bewoners waarderen het Huygenspark als een mooi stadspark voor divers gebruik. Gezelligheid is te vinden op het Anna Paulownaplein, het Prins Hendrikplein en de Grote Markt. Onprettige gebieden zijn zones waar sprake is van geluidsoverlast, zwerfafval, illegale gedragsvormen. Dit geldt ook voor verkeersonveilige straten en kruispunten, en plekken met weinig groen.

Thuis in een divers Den Haag

De binnenstad blijft de 'huiskamer' voor iedereen, op zowel stads- als regionaal niveau. Dit betekent dat het bruisende karakter moet worden uitgebouwd, op het gebied van winkelen, cultuur en geschiedenis, en het avond- en nachtleven. Het Binnenhof, het Museumkwartier en het cultuurcluster rond het Spuiplein vormen de ziel van de stad. Naast behoud zijn investeringen nodig in de culturele programmering en de inpassing van evenementen, horeca en uitgaansgelegenheden. Een keerzijde van intensiever gebruik van de binnenstad is meer geluidhinder en een slechtere luchtkwaliteit.

De Grote Marktstraat is één van de belangrijkste winkelgebieden in het centrum van Den Haag. De winkelstraat loopt van de Grote Markt tot het Spui waar een grote bioscoop staat. Een groot aantal warenhuizen is hier gevestigd en natuurlijk de nieuwe Passage. Er is veel horeca in de buurt, zoals de cafés op de Grote Markt en eettentjes in Chinatown. Dankzij de tramtunnel onder de Grote Marktstraat zijn de winkels gemakkelijk te bereiken met het openbaar vervoer.

‘Ik heb altijd in Molenwijk gewoond. Hier ging ik vaak met de trein en de tram. En later werd het dé ontmoetingsplek als we met vrienden gingen chillen’.

– Glodi

Wat vinden bewoners en ondernemers belangrijk voor Centrum?

- ✓ Een betere sociale veiligheid (vooral 's avonds), onder meer door de opvang van en hulp voor mensen die voor overlast zorgen.
- ✓ Het voorkomen van afval op straat (nabij horecagelegenheden en bij containers).
- ✓ Meer verbinding, vooral tussen groepen met verschillende achtergronden. De diversiteit is waardevol, dus laten we die benutten.
- ✓ Meer betaalbare woningen voor verschillende doelgroepen.
- ✓ Een verbetering van de openbare ruimte met meer ruimte voor ontmoeting. Borg het historische karakter van de binnenstad en zorg dat straten, parken en pleinen toegankelijk zijn voor iedereen.
- ✓ Een veilig en beter vervoerssysteem. Dus minder files, minder vervuiling, minder parkeren. En meer ruimte voor lopen en fietsen, en goedkoper openbaar vervoer.
- ✓ Meer ruimte voor kleine ondernemers

‘Ik kom hier mijn hele leven al. Toen ik 16 jaar was werkte ik hier om de hoek en deed ik hier al een bakkie’.

– Cor

Het is dus omwille van de leefkwaliteit zaak om deze negatieve milieueffecten zoveel mogelijk weg te nemen. De bestaande woningvoorraad – met name in de Schilderswijk en Transvaal – verdient een verbeter- en verduurzamingslag. Het is de bedoeling om alle woningen te laten voldoen aan de ‘Haagse basiskwaliteit’. Om het buurtgevoel te vergroten, krijgt de openbare ruimte in deze twee wijken een nieuwe inrichting: minder stenig, meer groen, minder auto’s, meer ruimte voor bewegen en ontmoeting. Met name op het Hobbemaplein kunnen we een kwaliteitssprong maken.

Ruimte voor groen en water

De versterking van de Stedelijke Groene Hoofdstructuur (SGH) komt in de binnenstad tot uiting door de aanplant van meer bomen en een verbetering (lees: vergroening) van de openbare ruimte – ook om hittestress tegen te gaan. Grachten spelen een grote rol in het versterken van de groene hoofdstructuur. Door grachten terug te brengen, verbinden we groen en water letterlijk met elkaar. Om de overbelasting van de grachten na piekbuien te beperken wordt in de binnenstad zoveel mogelijk water vastgehouden op de plekken waar het valt. Hierdoor kan water uit de regio goed worden afgevoerd. In het naastgelegen CID krijgen pleinen en straten eveneens een groene en waterrijke inrichting. We investeren in het vergroenen van het Rijswijkseplein en het Schenkviaduct.

In de omliggende wijken krijgen bestaande parkjes en plantsoenen een opknapbeurt. De vergroening van de Schilderswijk heeft prioriteit, met een sleutelrol voor bewoners. Zij dragen bij door hun tuinen en achtererven niet te verharderen.

Verstedelijking en bereikbaarheid in samenhang

In het CID – een van de drie grote gebiedsontwikkelingen – vinden tussen nu en 2050 de grootste veranderingen plaats. Er komen de komende decennia 20 duizend woningen bij. Deze woningbouw vindt vooral plaats rondom de stations (knooppuntontwikkeling) en in een hoogstedelijke mix van werken (25.000 arbeidsplaatsen), onderwijs, maatschappelijke voorzieningen en een hoogwaardige openbare ruimte. Omdat deze gebieden uitstekend bereikbaar zijn per fiets, te voet of met het openbaar vervoer, neemt de autoafhankelijkheid af. Dit komt de omgevings- en verblijfskwaliteit ten goede.

Het beter benutten van de bestaande gebouwen-voorraad is eveneens nodig om het woningtekort in het stadsdeel terug te dringen, al zal splitsen of optoppen in met name historische delen van de binnenstad lastig zijn – wegens te hoge dichtheid en monumentale kwaliteiten.

In de binnenstad is het vervoer al duurzaam. Slechts 18 procent van de verplaatsingen van en naar de binnenstad is met de auto. Dit succes willen we voortzetten in het gehele staddeel. In het gebied binnen de centrumring wordt de maximumsnelheid op wegen 30 kilometer per uur. Hierdoor worden barrières voor voetgangers en fietsers (zoals op het Rijswijkseplein) opgeheven. Ook wordt het autovrije voetgangersgebied uitgebreid. Voor fiets- en scooterparkeren in de binnenstad worden in pandige oplossingen onderzocht, mogelijk in bestaande autoparkeergarages. Op de

Centrumring blijft de snelheid voorlopig 50 kilometer per uur. Het blijft een belangrijke route voor bewoners, nood- en hulpdiensten en stadslogistiek die in en om de binnenstad en aangrenzende woonwijken hun bestemming hebben. Voor doorgaande fietsers biedt een fietsring een aantrekkelijk alternatief voor fietsen dwars door de binnenstad. Door ook in de wijken de snelheid te verlagen, neemt het risico op letsel of overlijden door een verkeersongeval af.

Op specifieke plekken wordt de barrièrewerking weggenomen. Denk aan een overkluizing van de Utrechtsebaan, het autoluw maken van het Rijswijkseplein en de transformatie van het Prins Bernhardviaduct tot een groene passage voor wandelaars en fietsers – met versmalde rijbanen en meer ruimte voor openbaar vervoer. Het Hobbemaplein transformeert tot een verbindende schakel tussen de Haagse Markt, Hobbemastraat, Kempstraat en omliggende straten. Via wijkpark Transvaal loopt de verbinding met de Paul Krugerlaan. Het gebied heeft een bovenwijkse functie.

Ruimte voor kennis en kunde

Het economisch profiel van stadsdeel Centrum bestaat richting 2050 uit landsbestuur, hoger onderwijs, (inter)nationale zakelijke dienstverlening, innovatieve bedrijvigheid en toerisme. Het CID en de binnenstad gelden hierbij als economische motoren: in deze gebieden komen meer banen (25.000 arbeidsplaatsen in het CID), meer vernieuwende bedrijvigheid, meer kennis en onderwijs. Een voorwaarde is om in met name het CID voldoende kantoorruimte te realiseren voor de huisvesting van overheidsdiensten, bedrijven en kennisinstellingen. Een hoogstedelijk en aantrekkelijk CID krijgt meer fiets- en voetpaden die goed verbonden zijn met de binnenstad. De verblijfskwaliteit moet omhoog om ontmoeting te stimuleren en het toerisme op peil te houden – essentieel voor winkeliers en ondernemers. In stadsdeel Centrum blijft ruimte voor dienstverlening en ambachtswerk, naast stadsverzorgende en circulaire bedrijvigheid. Die laatste wordt vooral geconcentreerd op de bedrijventerreinen Uitenhagestraat en Fruitweg. Zij zorgen ook straks voor passende banen en voldoende bedrijfsruimte voor het mkb.

Basissystemen op orde

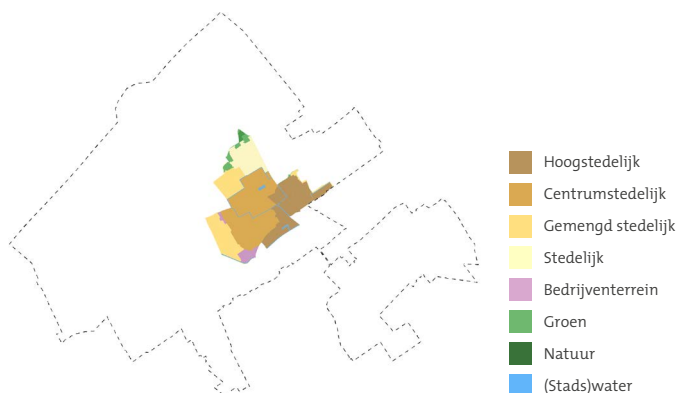
Op en onder pleinen en bebouwing komt meer ruimte voor waterberging. De ruimte kunnen we ook maken door bijvoorbeeld bovengronds rijbanen te versmallen en het parkeren terug te dringen. De verbetering van de openbare ruimte combineren we met het onderhoud en de uitbreiding van de boven- en ondergrondse energie-infrastructuur. De bestaande woningvoorraad in stadsdeel Centrum wordt de komende decennia aangesloten op een aardgasvrij energiesysteem. Afvalinzameling is een aandachtspunt – door de toename van het aantal inwoners en bezoekers. Het uitgangspunt is om afvalinzameling zoveel mogelijk in pandig op te lossen, zodat de openbare ruimte wordt ontzien.

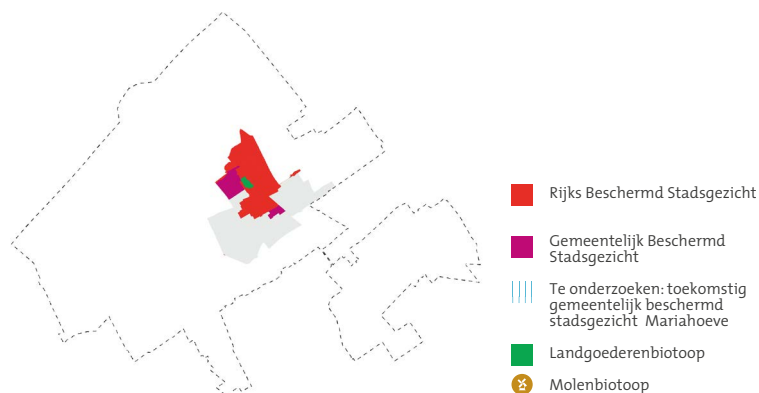
De wijk Archipelbuurt, ook wel Indische buurt genoemd, is een compacte wijk met verschillende typen woningen: grote panden uit het einde van de 19e eeuw, hofjeswoningen rond de Javastraat en nieuwbouw aan de Burgemeester Patijnlaan. Op de foto de Bankastraat met in de verte de skyline van het Haagse centrum

Centrum-CID in kaart

Leefmilieus

Beschermde stadsgezichten en gebieden

‘Ik woon er zelf niet meer maar als ik een huis ga kopen hoop ik hier weer terug te komen. Ook om de sfeer en hoe bewoners met elkaar omgaan. Het is hier leven en laten leven, maar wel met elkaar’.

– Marilva

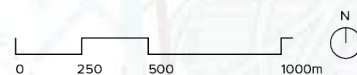
‘Iedereen kan hier binnenlopen, we willen er echt zijn voor de buurt, Schilderswijk en Transvaal. Dat doen we o.a. door het organiseren van de Sociale Tafel. Iedere woensdagmiddag komen senioren hier eten en iets leuks doen met elkaar’.

– Sarah

Opgavenkaart Centrum-CID

Disclaimer: Deze kaart is agenderend en geeft daarmee richting voor de te ontwikkelen gebiedsvisies per stadsdeel, waarvoor ontwerpend onderzoek nodig is.

6.3 Escamp

Escamp is met ruim 130 duizend inwoners het grootste stadsdeel van Den Haag. Veel inwoners hebben een migratieachtergrond. Zuidwest (met de wijken Moerwijk, Morgenstond, Bouwlust en Vrederust) is het meest bekend, een naoorlogs gebied met veel portiekflats (vaak in bezit van corporaties) in de kenmerkende ruime en groene opzet – kwaliteiten die nog altijd gewaardeerd worden. Zuidwest is een aandachtsgebied vanwege de stapeling van sociaaleconomische problemen en de vaak slechte staat van de fysieke leefomgeving. Dit laatste uit zich in een verouderde en eenzijdige woningvoorraad en sleetse openbare ruimte. Het is mede hierom dat Escamp matig scoort op leefbaarheidsfactoren.

In Escamp liggen ook de dichtbebouwde vooroorlogse wijken Leyenburg en Rustenburg-Oostbroek, met een groot aandeel privaat woningbezit en particuliere huur. Wateringse Veld tot slot is een Vinex-wijk en bestaat uit appartementengebouwen en eengezinswoningen met tuinen. Het heeft een waterrijk karakter. De leefbaarheid (woonkwaliteit, sociale cohesie, kwaliteit van de openbare ruimte) krijgt in deze wijk een ruime voldoende.

De uitdaging in Wateringse Veld is om in te spelen op vergrijzing door het voorzieningenniveau te verbeteren en aan te laten sluiten op de behoeften van bewoners. Door een beperkte ov-aansluiting is het autobebuildingsniveau hoog.

Het Zuiderpark is veruit de meest geliefde plek in

Escamp, al worden ook andere parken, zoals het Florence Nightingalepark, gewaardeerd. Belangrijk zijn jongerencentra zoals Ons Pandje en Block33, Dakota en de Theresiakerk. De Uithof is de plek om te sporten en te recreëren en vormt een schakel in het groengebied 'van Zee tot Zweth'. Doorgaande wegen zijn voor velen onprettig, omdat er hard gereden wordt. Er ligt een opgave binnen stadsdeel Escamp voor het opknappen van winkelcentra en winkelstraten. Een aantal kampt met leegstand en kennen onvoldoende verblijfskwaliteit. Het grootste (overdekte) winkelcentrum binnen Escamp is Leyweg. Je hebt er lokale ondernemers en winkels van landelijke ketens. Iedere dinsdag is er een markt. Het hele jaar door worden er activiteiten georganiseerd voor de omliggende wijken. Ook is Pand Zuidwest er gevestigd. Hier vind je startende ondernemers, makers en sociaal-maatschappelijke initiatieven samen met de Ondernemersschool voor statushouders in Den Haag.

Thuis in een divers Den Haag

De voornaamste opgave is om in Zuidwest de stapeling van problemen een halt toe te roepen en de bestaanszekerheid van bewoners te vergroten. Eerste stappen zijn gezet in het kader van de structuurvisie Zuidwest en de afspraken uit het Nationaal Programma Den Haag Zuidwest. Het gaat dan om fysieke en sociale maatregelen om kwetsbare groepen te steunen, de bestaande woningvoorraad te verbeteren en te

In winkelcentrum Leyweg kun je overdekt en buiten winkelen. Er zijn lokale ondernemers en landelijke ketens. Iedere dinsdag is er een markt. Het hele jaar door worden er activiteiten georganiseerd. In Pand Zuidwest vind je startende ondernemers, makers en maatschappelijke initiatieven, zoals de Ondernemersschool voor statushouders.

‘Ik zou graag zien dat de Lozerlaan verdiept wordt aangelegd, zoals de Utrechtse Baan. Zodat het veiliger wordt en makkelijk om over te steken. Dan is het hier nog rustiger’.

- Rick

Wat vinden bewoners en ondernemers belangrijk voor Escamp?

- ✓ Een einde aan de sociale ongelijkheid. De sociale cohesie kan beter: meer ontmoetingen, sociale controle, zorg voor elkaar.
- ✓ Betaalbare huisvesting voor ouderen en jongeren.
- ✓ Startende ondernemers moeten een eerlijke kans krijgen.
- ✓ Vergroot de veiligheid. Door (geluids)overlast door hangjongeren, verwarde personen en drugsdealers en -gebruikers aan te pakken.
- ✓ Behoud en uitbreiding van ontmoetingsplekken zoals buurtcentra en sportverenigingen.
- ✓ Verbetering van de openbare ruimte. Minder afval op straat, minder auto's, meer groen.
- ✓ Opknappbeurt voor winkelcentrum Leyweg: minder leegstand en meer variatie in winkels.
- ✓ Meer ruimte voor fietsen en lopen, minder ruimte voor de auto. Over parkeren wordt wisselend gedacht. Sommige bewoners vinden dat er te weinig plekken zijn, anderen hekelen de vele busjes in de straten.

‘Basisschool De Kleine Wereld is niet alleen een hele goede basisschool. De juffen en meesters zijn ook liefdevol. De directeur loopt elke middag door de wijk om te weten wat er speelt. Hoe zwaar het er soms aan toegaat in de wereld. Deze plek geeft energie’.

– Ahlam

verduurzamen, betaalbare woningen te realiseren (met name in de sociale huur, voor ouderen en zorgbehoevenden, en voor middeninkomens, zoals leraren, agenten en zorgmedewerkers), werkgelegenheid te creëren (zie verderop) en het op peil brengen en houden van het voorzieningenaanbod. Vooral in Rustenburg-Oostbroek en in Leyenburg zijn er opgaven rond de huisvesting van arbeidsmigranten, die vooral werkzaam zijn in de glastuinbouw en logistieke bedrijvigheid. Het tegengaan van overbewoning met alle bijkomende problemen heeft prioriteit. In Rustenburg-Oostbroek komt daar de verduurzaming van de particuliere woningvoorraad nog bij. Stadsdeelcentrum Leyweg blijft het centrum voor winkelen, ondernemen en ontmoeten. We vergroten de betekenis van centrum Leyweg als het hart met stedelijke voorzieningen, zowel voor Escamp als voor de regio. We zetten in op één extra cultuurvoorziening: het Cultuurhuis, centraal gelegen in het stadsdeel. Daarnaast verbeteren we het cultuuraanbod binnen bestaande voorzieningen in het stadsdeel. In Leyenburg wordt het winkelcentrum versterkt met aanvullende voorzieningen en in Oostbroek wordt de winkelkern toegankelijker en aangevuld met buurtfuncties. Om het buurtgevoel te versterken, zijn overall in Escamp meer schone en veilige ontmoetingsplekken nodig, waaronder moestuinen. We juichen de oprichting van voedselcoöperaties toe. De vervuilde bodem en het vele afval in de openbare ruimte zijn aandachtspunten. Om de veiligheid en leefbaarheid te vergroten, wordt het aantal 50-kilometerwegen teruggebracht. Betere fiets- en wandelpaden stimuleren gezond gedrag. In Wateringse Veld groeit de Laan van Wateringse Veld uit tot een vitaal cluster van winkels en (meer) voorzieningen. Op buurtniveau zijn meer culturele en maatschappelijke voorzieningen nodig, vooral voor jongeren.

Ruimte voor groen en water

De fijnmazige groenstructuur die door Escamp loopt, wordt versterkt. De aandacht richt zich op enkele cruciale plekken, zoals het Groene Assenkruis en de verbinding daarvan met De Uithof. Daarvoor willen we de barrièrewerking van de Lozerlaan opheffen door bijvoorbeeld in te zetten op een ecoduct. Verder hebben we aandacht voor de versterking van het Zuiderpark (en dan vooral de sport- en recreatiefunctie), de aanleg van de groenblauwe verbinding 'van Zee tot Zweth' (ook voor de afvoer van overtollig regenwater) en een groenere inrichting van stationsgebied Moerwijk. Winkelcentrum Leyweg krijgt een groenere inrichting met bomen en plantenborders, zodat het gebied ook tijdens hete periodes aangenaam is. In Leyenburg en Rustenburg-Oostbroek moeten zowel doorlopende wegen als buurten vergroend worden. In Wateringse Veld – ooit een tuinbouwgebied – worden groengebieden opgenomen als sport- en recreatiegebieden, zodat een fijnmazige groenstructuur ontstaat.

Verstedelijking en bereikbaarheid in samenhang

De verstedelijkingspotenties voor Escamp zijn beschreven in de Structuurvisie Zuidwest. Deze structuurvisie loopt tot 2040. Ook na 2040 zien we verstedelijkingskansen voor Escamp. Daarin krijgt winkelcentrum Leyweg een grotere betekenis. Het gebied rondom station Moerwijk verandert in een 'stationskwartier': een gemengd gebied met woningen

en een cluster van voorzieningen, opleidingen en bedrijven volgens het 'werken-leren-innoveren-principe'. Het ligt aan de Oude Lijn, de spoorverbinding tussen Leiden en Dordrecht waar we met Rijk en regio investeren in een frequentieverhoging van het openbaar vervoer, de bouw van nieuwe stations en het opknappen van bestaande stations. Hierdoor gaat de bereikbaarheid van Escamp flink vooruit, omdat bewoners via station Moerwijk direct toegang krijgen tot de binnenstad, omliggende wijken, de kust en belangrijke bestemmingen in de Randstad. In de buitenruimte komt meer ruimte voor voetgangers en fietsers. Parkeerverlast wordt gereduceerd, onder andere door de aanleg van 'wijkhubs', plekken waar deelvervoer beschikbaar is. Een koppeling tussen stationskwartier Moerwijk, de toekomstige Zuidwestlandcorridor en de kust via nieuwe openbaarvervoerverbindingen vraagt om nader (ontwerpend) onderzoek.

De Melis Stokelaan wordt een belangrijke as voor ov en fietsverkeer tussen de verdichtingsgebieden en de omgeving van het intercitystation Hollands Spoor. De verwachte toename van het aantal fietsers en trampassagiers vraagt om een inrichting die deze mobiliteitsstromen ruimte en prioriteit bieden. Door deze herinrichting te combineren met de vervanging van het riool, liggen er kansen om de Melis Stokelaan te vergroenen. Voor autoverkeer geldt een verlaging naar 30 kilometer per uur. De parallel aan de Melis Stokelaan gelegen Erasmusweg blijft een belangrijke hoofdweg en krijgt een ongelijkvloerse kruising met de Lozerlaan. Onderzocht wordt in hoeverre een ongelijkvloerse kruising Moerweg-Melis Stokelaan (als onderdeel van de So16) de opgave voor de Melis Stokelaan versterkt en bijdraagt aan de ontwikkeling van stationskwartier Moerwijk.

Er liggen plannen voor een transferium op De Uithof. Dit transferium heeft een strategische ligging in het overgangsgebied tussen de gemeenten Den Haag en Westland. Het knooppunt ligt aan de toekomstige Zuidwestlandcorridor en maakt de stadsrand van Den Haag beter bereikbaar. In Rustenburg-Oostbroek moet de parkeerdruk omlaag. Door fietspaden en het netwerk van openbaar vervoer te verbeteren, worden Leyenburg en Rustenburg-Oostbroek straks beter ontsloten voor voetgangers en fietsers. Voor Wateringse Veld houden we de demografische ontwikkelingen nauwlettend in de gaten om tijdig veranderingen door te voeren die nodig zijn in de bebouwde en onbebouwde omgeving. Het gaat dan vooral om een goede ov-bereikbaarheid en een fijnmazig fietsnetwerk.

Ruimte voor kennis en kunde

Perspectief op werk en economische zelfstandigheid is de sleutel tot bestaanszekerheid. Om de arbeidsparticipatie in Escamp te vergroten, krijgt de wijkeconomie een impuls en veranderen de veelal monofunctionele woonbuurten in gevarieerde stadswijken. Langs de 'lange lijnen' en rondom stationskwartier Moerwijk neemt de bedrijvigheid toe. We voegen 35 duizend vierkante meter bedrijfs- en werkruimte toe, in bedrijfsverzamelgebouwen en in voormalige winkelplinten die tevens onderdak bieden aan (maatschappelijke) voorzieningen. Deze plekken dienen als (economische) broedplaatsen en als thuisbases voor buurtinitiatieven. Ze dragen bij aan het verbeteren van de sociale veiligheid, het tegengaan van leegstand en het opknappen van de publieke ruimte.

Het (eerste Haagse) Cruyff Courts ADO Den Haag op de Pachttersdreef werd officieel geopend. Een Cruyff Court biedt kinderen de mogelijkheid om in hun buurt sport te beoefenen. Sport is niet alleen het doel maar ook het middel om thema's als sociale verantwoordelijkheid, integratie, samen spelen, normen en waarden in het spel te brengen. Het is een moderne invulling van het aloude trapveldje.

Stadsdeel Escamp ligt gunstig ten opzichte van de glastuinbouw en logistiek in de aangrenzende gemeente Westland. Er ligt een opgave om deze sectoren te innoveren, zodat deze minder afhankelijk worden van de lage loneneconomie. Dat biedt nieuwe perspectieven voor de arbeidsmarkt van Escamp. We gaan daarover in gesprek met de gemeente Westland.

Basissystemen op orde

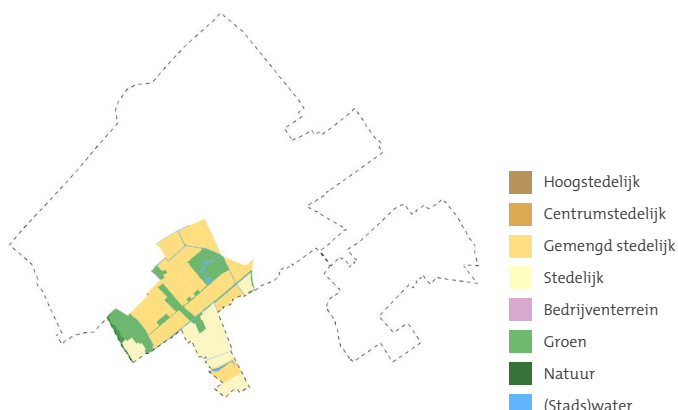
Specifiek in Zuidwest loopt het tempo van de energietransitie achter bij de bouwontwikkelingen. Het tempo opvoeren is dan ook noodzakelijk. Het warmtenet van Zuidwest wordt aangesloten op het warmtesysteem van Zuid-Holland (via het project WarmtelinQ en een warmtetransportleiding richting Westland). Om de levering van warmte zeker te stellen, wordt dit systeem gevoed vanuit meerdere bronnen, zoals geothermie en restwarmte. Ook delen van de nieuwbouwopgave in

Zuidwest worden aangesloten op zulke bodemenergiesystemen. Voor heel Escamp wordt op bedrijventerrein Zichtenburg-Kerketuinen-Dekkershoek (ZKD) een locatie gezocht voor een nieuw hoofdverdeelstation van Stedin en Tennet.

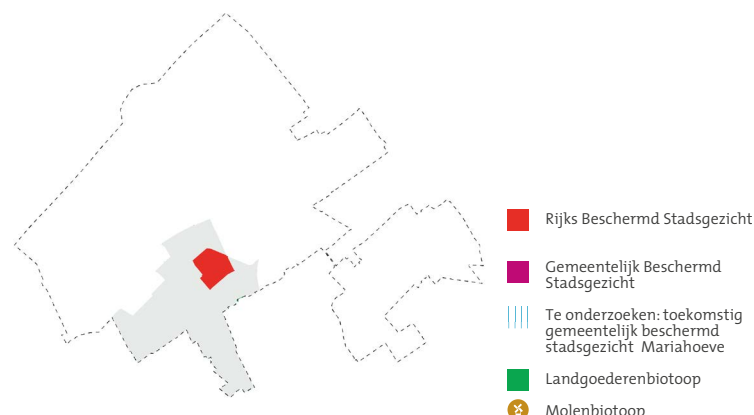
Afvalinzameling is een aandachtspunt in stadsdeel Escamp, door de (forse) toename van het aantal inwoners en bezoekers. Het uitgangspunt is om afvalinzameling zoveel mogelijk in pandig op te lossen, zodat de openbare ruimte wordt ontzien. Overal in Escamp zijn voorzieningen nodig voor waterberging (het liefst in combinatie met natuurontwikkeling en sport- en recreatiefaciliteiten). De capaciteit van de boezemwaterverbindingen gaat omhoog voor de afvoer van overtollig regenwater na piekbuien (in relatie met de aanleg van de nieuwe waterloop 'van Zee tot Zweth'). De hoge grondwaterstanden rondom station Moerwijk vragen om een doordacht watersysteem.

Escamp in kaart

Leefmilieus

Beschermde stadsgezichten en gebieden

‘Theater en Filmhuis Dakota is zo’n
fijne plek. Vooral in het café komt ik
graag. Hier komen mensen samen en
het is een warme plek voor iedereen.
Ik voel mij hier thuis’

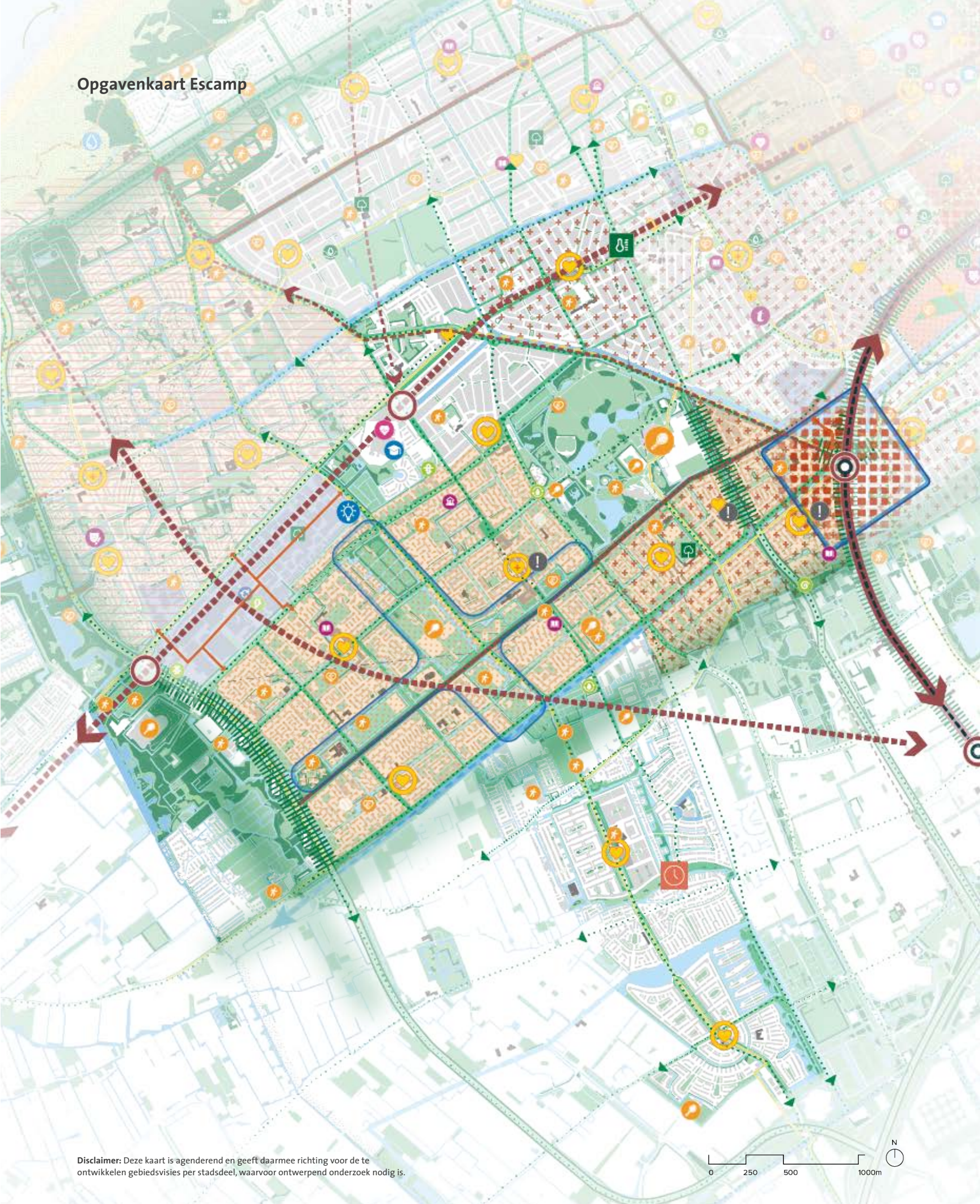
– Sujatha

‘In 2050 is de leefbaarheid beter
en zijn rijk en arm meer gemixt.
We kijken meer naar elkaar om.
Ook zijn er genoeg faciliteiten bij
de nieuwbouwprojecten. Geld
moet goed worden besteed.
Het is belangrijk dat we overlast
beter tegengaan en zorgen voor
een mooie toekomst van alle
jongeren’.

– Sehzad

Opgavenkaart Escamp

Disclaimer: Deze kaart is agenderend en geeft daarmee richting voor de te ontwikkelen gebiedsvisies per stadsdeel, waarvoor ontwerpend onderzoek nodig is.

6.4 Haagse Hout

Haagse Hout bestaat uit drie verschillende wijken: Benoordenhout, Bezuidenhout en Mariahoeve en Marlot. Het Haagse Bos ligt als een groene buffer in het hart van het stadsdeel en is onderdeel van de landgoederenzone die tot in Wassenaar loopt. De kenmerkende 'lange lijnen' lopen via de stations Laan van NOI en Mariahoeve en verbinden het veenlandschap met de landgoederenzone en de duinen. Door de centrale ligging in Den Haag is Haagse Hout een geliefd woongebied.

De demografische verschillen tussen de wijken zijn groot, qua welvaart, leeftijdsopbouw en opleidingsniveau. De leefbaarheid in dit stadsdeel wordt bovengemiddeld beoordeeld, net als de ervaren veiligheid. Over de sociale cohesie zijn bewoners minder positief: Benoordenhout krijgt een 6,9, maar Mariahoeve scoort een onvoldoende. De kwaliteit van de fysieke woonomgeving wordt in alle wijken gewaardeerd met een ruime 7.

Bewoners noemen het Haagse Bos, park Vlaskamp, het Koningin Sophiepark en Clingendael als bijzondere plekken. Ook de ecologische rand langs de N14 (met voedselbos en natuurspeeltuin) is een geliefde plek. Winkelcentrum Mariahoeve en de Theresiastraat worden gewaardeerd als economische en sociale centra. Er zijn relatief veel sociale uitdagingen in Bezuidenhout-West, maar het gezellige basketbalveld is populair. Bewoners vinden dat de stenige gebieden rond station Laan van NOI en in het Beatrixkwartier aan verbetering toe zijn. Zulke gebieden (vaak met hoogbouw) doen nu nog onpersoonlijk, kil en winderig aan. De Van Alkemadeaan en Wassenaarseweg worden vanuit verkeersoogpunt als onaantrekkelijk ervaren vanwege het drukke en onveilige verkeer. Het winkelcentrum op het Willem Royaardsplein is verouderd en onvoldoende aantrekkelijk.

De ondernemers in de Theresiastraat organiseren gezamenlijk activiteiten, zoals met Halloween en in de zomer. Ze verzorgen het Trees-nieuws.

‘Er zijn zoveel auto’s die ruimte innemen en bijna niet worden gebruikt. Als je dat zegt roept dat weerstand op maar het is een kwestie van tijd. Dat je niet meer rookt in een restaurant vinden we nu ook normaal’.

– Rudy

Wat vinden bewoners en ondernemers belangrijk voor Haagse Hout?

- ✓ De sociale veiligheid en de uitstraling op en rond station Mariahoeve kunnen beter.
- ✓ De omgeving rond Centraal Station mag groener, met name de looproutes naar Bezuidenhout.
- ✓ Geef jonge ondernemers de kans om te groeien.
- ✓ Aanpak van de overlast door daklozen, de kwaliteit en uitstraling van de openbare ruimte kunnen beter.
- ✓ In Bezuidenhout bestaan tegenstrijdige wensen. Enerzijds meer ruimte voor parkeren, anderzijds meer groen en minder afval (bijvoorbeeld door de plaatsing van ondergrondse containers).
- ✓ Meer functies in winkelcentrum Mariahoeve, zoals een wijkbibliotheek en een cultuurcentrum.
- ✓ Verbeter de verkeersveiligheid, met bredere fietspaden, meer fietsparkeerplekken en recreatieve (wandeling)routes.
- ✓ Goed openbaar vervoer en schoon en duurzaam vervoer (deelauto's).

‘Mensen hebben er behoefte aan om elkaar te ontmoeten en bij Kunstpost in Mariahoeve kan dat. De basis van alles wat we organiseren is ontmoeting op basis van kunst’.

– Hubertine

Thuis in een divers Den Haag

Het versterken van de sociale cohesie is een belangrijke opgave, maar die uit zich in elke wijk op een andere manier. In Bezuidenhout bijvoorbeeld zijn verkamering en de tijdelijke vestiging van migranten en studenten een aandachtspunt. In Benoordenhout brengt vergrijzing nieuwe zorgopgaven met zich mee. Het toevoegen van woningen (zowel nieuwbouw als optoppen en splitsen) is overal in Haagse Hout hard nodig. Vooral omdat jongeren die het ouderlijk huis verlaten en ouderen met verhuisplannen graag in hun wijk willen blijven wonen. Die laatste groep heeft behoefte aan collectieve woonvormen en zorgwoningen. In Mariahoeve is ruimte nodig voor buurtinitiatieven, zorgfuncties en culturele voorzieningen. Het winkelcentrum en andere buurtcentra zijn potentiële locaties. In de Loozone liggen kansen om het bestaande sportcluster te versterken en te intensiveren. Dit moet samen gaan met het behoud van de bestaande groenzone met aandacht voor cultuurhistorie, natuur en landschap. Schooltuinen en stadsboerderijen zijn gewenst, zodat kinderen leren over dieren, gezond eten en hoe groente en fruit groeien.

Mariahoeve is een cultuurhistorisch waardevolle wederopbouwwijk. Er wordt onderzocht of deze wijk de status kan krijgen van gemeentelijk beschermd stadsgezicht. Bij de toekomstige ontwikkeling van Mariahoeve zullen we de verdichting inpassen binnen de waardevolle stedenbouwkundige structuren. Door overal in het stadsdeel het aantal 50-kilometerwegen te verminderen, neemt de veiligheid en leefbaarheid toe. Bovendien wordt de luchtkwaliteit beter en neemt geluidhinder af.

Ruimte voor groen en water

We handhaven en versterken de groen- en waterstructuur van Mariahoeve – het is immers een belangrijk onderdeel van de Stedelijke Groene Hoofdstructuur. De Schenk groeit uit tot een recreatieve en ecologische verbindingzone, die van stadsdeel Haagse Hout via de noordrand van de Binckhorst en Laakhaven naar Moerwijk in het stadsdeel Escamp loopt.

Zorgvuldig beheer is nodig om de ecologische kwaliteiten van het Haagse Bos te behouden en de recreatieve functie te optimaliseren. We beschermen de cultuurhistorische landschappen rondom het stadsdeel, zoals de landgoederenzone met Oostduin en Arendsdorp.

Verstedelijking en bereikbaarheid in samenhang

De komende jaren wordt vooral gebouwd in het Central Innovation District (CID), de stationskwartieren Laan van NOI en Mariahoeve, en langs OV-lijnen. Deze verdichting doet recht aan de kenmerkende stedenbouwkundige opzet van de afzonderlijke wijken – zoals in Mariahoeve en delen van Bezuidenhout met wederopbouwarchitectuur. Delen van Mariahoeve verschieten de komende jaren van kleur en veranderen van stedelijke leefmilieus in gemengde stedelijke leefmilieus.

De verblijfskwaliteit vraagt om aandacht, met name rond de stations Mariahoeve en Laan van NOI. Bij die laatste realiseren we de komende decennia een hoogstedelijke mix van wonen en werken, passend bij een stationskwartier van nationale allure. Een sterkere

koppeling met het Beatrixkwartier (een belangrijke kantorenlocatie) is nodig. De barrièrewerking van de Utrechtsebaan nemen we op den duur grotendeels weg door een overkluizing met park, waardoor veilige, aangename en snelle verbindingen ontstaan tussen het CID, de wijken van Haagse Hout en Voorburg.

De auto krijgt minder ruimte en lopen, fietsen en openbaar vervoer worden gestimuleerd. In veel gebieden is de maximumsnelheid straks 30 kilometer per uur. De kwaliteit van het openbaar vervoer gaat omhoog door frequentieverhoging op de Oude Lijn en door het verbeteren van de verbinding naar de kust. Vanwege de grote aantallen fietsers krijgt de route Laan van NOI-Van Alkemade een ander verkeersprofiel.

Het Prins Bernardviaduct verandert in een stedelijke boulevard en de ruimte voor doorgaand verkeer wordt teruggebracht tot één rijbaan per rijrichting. Hierdoor krijgt het gebied rondom de ‘sporendriehoek’ een flinke upgrade. Verbindingen worden hersteld en opgewaardeerd met een inrichting van ‘hofstad-kwaliteit’. De functies in de aangrenzende bebouwing dragen bij aan de levendigheid en diversiteit.

Ruimte voor kennis en kunde

Het Beatrixkwartier ontwikkelt zich tot een gemengd woon-werkgebied en wordt onderdeel van het economisch topmilieu in het CID. Bij deze ontwikkelingen hebben we ook oog voor de opgaven die in Bezuidenhout-West spelen op het gebied van leefbaarheid. De Koningskade, de Raamweg en de noordelijke rand van Haagse Hout zijn vanwege de internationale instellingen en scholen een belangrijke schakel tussen het CID en de Internationale Zone. De Theresiastraat in Bezuidenhout-Midden en -Oost transformeert naar een campusboulevard richting de binnenstad. Daarbij past versterking met horeca, winkels en zorg. We houden aandacht voor kleinschalige ondernemingen.

Basissystemen op orde

We werken aan de verduurzaming van de woningvoorraad. Om dit voor elkaar te krijgen, sluiten we aan bij lopende programma's en initiatieven van bewoners en woningcorporaties. Een deel van de woningen wordt aangesloten op een nieuw warmtenet, gevoed met geothermie en restwarmte uit de regio. Hiervoor is minimaal één extra geothermiebron nodig – de locatie is onderwerp van onderzoek.

Om aan de groeiende elektriciteitsvraag te voldoen is in Haagse Hout ruimte nodig voor een nieuw elektriciteitsstation en nieuwe locaties voor middenspanning. Er komt bovendien een nieuwe (ondergrondse) hoogspanningsverbinding naar dit nieuwe elektriciteitsstation. Dit vraagt om een zorgvuldige inpassing.

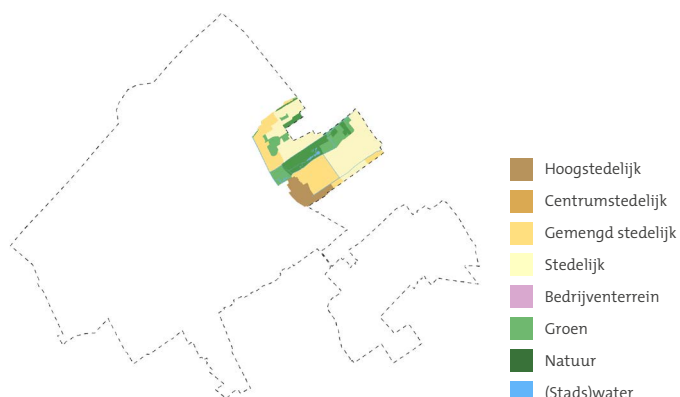
Meer oppervlaktewater is nodig om de waterbergingscapaciteit te vergroten – met name in Mariahoeve. In Bezuidenhout komen wadi's en 'waterpleinen' (passend bij de zandige bodem), en 'kleine oases' (zoals groene daken en wanden) zorgen voor verkoeling. De nieuwe waterleiding van Dunea vraagt om een zorgvuldige inpassing.

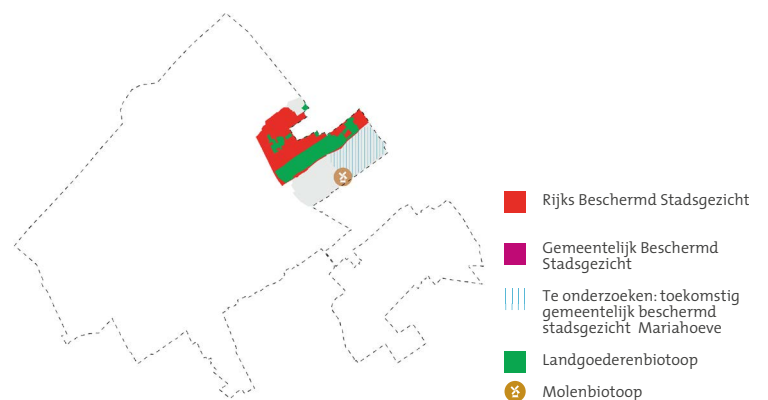
Veel bewoners in Mariahoeve zetten zich in om de buurt groen en duurzaam te houden of te maken. Ook worden activiteiten georganiseerd voor mensen die het minder hebben. Zoals Lichtpuntjes Mariahoeve en Kunstpost.

Haagse Hout in kaart

Leefmilieus

Beschermde stadsgezichten en gebieden

‘Mijn lievelingsplek is bibliotheek Haagse Hout. Als moeder met mijn kinderen, maar ik kom er zelf ook gewoon heel graag. Het is echt de huiskamer van de buurt’.

– Frederique

‘Ik informeer ondernemers en culturele instellingen graag vanuit mijn ervaring in een scootmobiel over toegankelijkheid. Ik wil ze daar graag mee helpen. Het is vaak geen onwil maar onwetendheid. En ik vind het dan normaal om iets te zeggen van bijvoorbeeld een te zware deur of smalle ingang’.

– Fokelien

Opgavenkaart Haagse Hout

Disclaimer: Deze kaart is agenderend en geeft daarmee richting voor de te ontwikkelen gebiedsvisies per stadsdeel, waarvoor ontwerpend onderzoek nodig is.

6.5 Laak

Stadsdeel Laak bestaat uit verschillende deelgebieden die van de binnenstad en elkaar gescheiden zijn door spoorlijnen en water. De opgaven in deze deelgebieden lopen uiteen. Laakhavens en de Binckhorst worden ontwikkeld tot hoogstedelijke leefmilieus (dynamisch en gemengd). In Laakkwartier-Oost en -West, Spoorwijk en de Noordpolderbuurt staat de leefbaarheid onder druk en is sprake van een stadsvernieuwingsopgave. Niet voor niets scoort Laak laag op leefbaarheidsfactoren, zoals sociale cohesie (onvoldoende) en veiligheid (onder het gemiddelde). Ook de kwaliteit van de openbare ruimte kan beter. Bewoners van Laakkwartier en Spoorwijk geven die een kleine voldoende, maar in de Binckhorst is het maar een 5,3. Vooral de gebieden rond de meubelboulevard doen op dit moment kil en onprettig aan. Drukke en gevaarlijke wegen als Neherkade, Maanweg en Binckhorstlaan zijn niet geliefd.

Wel populair zijn wijkpark Cromvliet, het Cromvlietplein, en de kinderboerderij en speeltuinen in de Noordpolderbuurt. Ook in trek zijn plekken aan het water, zoals de Trekweg en de Binckhavens. De Calandkade is een leuke looproute. In de Binckhorst waarderen bewoners de nieuwbouw en de horeca vanwege de mooie ligging aan het water. Het 'vadercentrum' Adam aan het Jonckbloetplein is een icoon voor de wijk.

De Binckhorst is een gebied dat van een bedrijventerrein in een aantrekkelijk woon-werkgebied aan het veranderen is. In de Trekvlizone ligt het accent op wonen. Naast het historische Kasteel Binckhorst verrijst project Binck City Park. Het project kenmerkt zich door vier blokken die één stedelijk ensemble vormen maar tegelijk wel ieder een eigen identiteit hebben. Het groene dakpark gaat 'hittestress' tegen, daarnaast kiest Binck City Park voor opvang van regenwater en wordt de daktuin zo ingericht dat de biodiversiteit van de omgeving wordt verhoogd.

Thuis in een divers Den Haag

Omdat het aantal inwoners de komende jaren flink stijgt, voegen we nieuwe voorzieningen toe. Speciale aandacht gaat uit naar het begeleiden van nieuwkomers, met huisvesting, taalles, onderwijs en werk. Zo krijgt Spoorwijk een nieuwe bibliotheek, en de Binckhorst een breed voorzieningencentrum, met een school en bibliotheek. Laak blijft een stadsdeel voor gezinnen en de toename van kinderen vraagt om extra basisscholen en een school voor voortgezet onderwijs. Laak herbergt veel arbeidsmigranten, wat uitdagingen op het gebied van leefbaarheid met zich mee brengt. Ook hier zetten wij op in. Het Goeverneurplein en Lorentzplein transformeren tot vitale wijkclusters met winkels, zorgcentra en andere voorzieningen.

In Laak wonen veel studenten en nieuwe nachtiniciatieven zorgen dat deze wijk een bruisend karakter houdt. Vanwege de intensivering van de Binckhorst en het CID neemt de vraag naar sportvoorzieningen toe. In die behoefte wordt voorzien door de realisatie van een sporthal en een zwembad. Buitensportvoorzieningen worden gerealiseerd in de Drieslagenpolder. Daarnaast worden sportvoorzieningen gerealiseerd in de Drieslagenpolder (uitbreiding van sportpark Westvliet in de Vlietzone) en in het gebied tussen attractiepark Drievliet en de Spoorlaan.

‘Ik was een paar maanden met pensioen en ik vond dat thuis zijn al snel niks. Dus ging ik in de buurt langs bij buurthuizen en vroeg daar of zij nog mensen nodig hadden. Bij het Vrouwenbuurtlab Laak geef ik vrouwen conversatieles. En mijn man rijdt een dag in de week de wijkbus’.

– Marijke

Wat vinden bewoners en ondernemers belangrijk voor Laak?

- ✓ Een betere sociale veiligheid, vooral 's avonds;
- ✓ Structureel onderhoud in de openbare ruimte: opruimen van afval, bestrijding van ongedierte, meer verlichting rond station Moerwijk en in de parken.
- ✓ Betaalbare woningen voor iedereen.
- ✓ De verkeerscirculatie en verkeersveiligheid kunnen beter. Auto's staan vaak vast met luchtvervuiling tot gevolg. Beter openbaar vervoer is een uitkomst met meer ritten in de avond.
- ✓ Meer groen en ontmoetingsplekken.
- ✓ Voldoende voorzieningen in de wijken in aanbouw – zoals de Binckhorst en Laakhavens. Denk aan supermarkten, speeltuinen, een bibliotheek en horeca.
- ✓ Belangrijk dat de stad bruist met ondernemers. Meer maakindustrie, levendige straten, ook in de avond.

‘Onze druif is een kwetsbaar product, op een kwetsbare grond, in een kwetsbare wijk. Maar het belangrijkste is dat we lol met elkaar hebben en we elkaar weten te vinden’.

– Jeroen

In Laakkwartier wordt de bestaande woningvoorraad verbeterd en verduurzaamd – anders gezegd: elk huis, dus ook de particuliere huurwoningen, voldoen straks aan de ‘Haagse basiskwaliteit’. De fraaie stedenbouwkundige opzet en architectuur (Nieuwe Haagse School) komt weer tot bloei. Er ligt ook hier een opgave om de arbeidsmigratie in goede banen te leiden. Dit gaat onder andere over het wegnemen van onacceptabele woon- en leefsituaties.

Om de luchtkwaliteit te verbeteren en de geluidhinder te verminderen zijn op drukke kruispunten aan de Neherkade, Binckhorstlaan en Gouveneurslaan maatregelen nodig. Ook het bouwen van woningen (in met name de Binckhorst en Laakhavens) vraagt om milieumaatregelen. Een belangrijke stap naar een veiligere en gezondere leefomgeving is het verminderen van het aantal 50-kilometerwegen.

Ruimte voor groen en water

In Laak speelt water een belangrijke rol – met betrekking tot natuurontwikkeling, recreatie en waterberging. Op kleine schaal verkennen we de mogelijkheden van buurtgroen, op het niveau van het stadsdeel verbindt het Waterfrontpark straks de Schenkzone met de Trekvlietzone. Het is daarmee een belangrijk verblijfsgebied voor de Binckhorst, de Noordpolderbuurt en Laakhaven-Oost. Overigens moet de bodemverontreiniging ter plaatse worden aangepakt. De vervoersfunctie van het water in de Binckhorst kan mogelijk op gespannen voet staan met de natuur- en verblijfskwaliteit van het Laakkanaal en de Trekvliet. In het hart van Laakhavens komt een park voor verblijf, recreatie en sport. De openbare ruimte krijgt een hoogwaardige inrichting.

Verstedelijking en bereikbaarheid in samenhang

Stadsdeel Laak staat voor de grootste bouwopgave van Den Haag. Het is daarmee een investeringsgebied waar verstedelijking en het verbeteren van leefbaarheid hand in hand gaan. Vooral in de Binckhorst en Laakhavens worden de komende decennia veel woningen toegevoegd. In totaal gaat het om een bouwprogramma van tussen de 13.000 tot 16.500 woningen. De hoogstedelijke en gemengde milieus bestaan uit een mix van passende woningen in verschillende prijsklassen voor jongeren, ouderen en gezinnen. De bouwopgave gaat hand in hand met de realisatie van hoogwaardige openbare ruimtes met groene ontmoetingsplekken.

Om de verkeersdoorstroming te bevorderen en de geluid- en luchtkwaliteitsproblematiek aan te pakken, worden aantrekkelijke loop- en fietsroutes aangelegd. Ze zorgen dat de drie gebieden (Binckhorst, Laakhavens en Laakkwartier-Spoorwijk) beter verbonden worden, en dat intercitystations en de rest van de stad beter bereikbaar zijn. Belangrijke routes zijn het Trekfietsstracé en de Velostrada die met bruggen en onderdoorgangen de hoofdinfrastructuur kruisen en veelal in de luwte liggen. Op wijkniveau zorgen voetgangers- en fietsbruggen dat de Binckhorst beter aansluit op de rest van Laak. Bruggen over het Laakkanaal verbindt Laakhavens met de stad. De voetgangersvriendelijke inrichting van de openbare

ruimte – zoals gedaan op de campus van de Haagse Hogeschool en rond station Hollands Spoor – wordt doorgezet naar Laakhavens en Laakkwartier. Via de citysprinter op de Oude Lijn die straks met hoge frequentie rijdt, is Laak beter verbonden met de Haagse metropool. De Koningscorridor verbindt het stadsdeel met het Centraal Station, de binnenstad, de Internationale Zone en de kust. De eerste stap in de realisatie van de Koningscorridor is de Vlietlijn, een nieuwe tramverbinding tussen de Binckhorst, Delft, Voorburg en Scheveningen via Centraal Station.

Ruimte voor kennis en kunde

De focus in Laak ligt op ‘stadsverzorgende’ economie, maakindustrie en creatieve ondernemingen. Laakhavens is als innovatiedistrict een krachtig onderdeel van het Central Innovation District, met veel studenten en (startende) ondernemers. Het is de plek waar men studeert, een bedrijfje begint en doorgroeit – qua woon- en werkcarrière. De meubelboulevard Haaglanden Megastores krijgt een hernieuwd profiel en wordt onderdeel van de ontwikkelstrategie voor woon- en werkmilieus in Laakhavens. Het gebied rond de Binckhaven groeit uit tot een campus, waar ondernemers en kennisinstellingen samenwerken aan oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen. Ook in het Mercuriuskwartier is economie de hoofdfunctie. Bedrijfsruimte wordt zoveel mogelijk verdicht gerealiseerd. Daarbij vergroten we de komende jaren het aantal vierkante meters – vooral voor de circulaire en stedelijke economie, en meer banen.

Basissystemen op orde

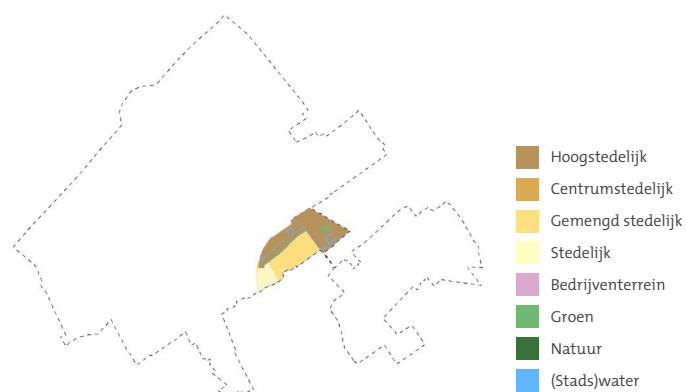
In Laakhavens en rond Trekvliet-Maanweg krijgt de nieuwbouw een aansluiting op een lagetemperatuur-warmtenet. Het elektriciteitsnet wordt verzwaaard en uitgebreid, net als de drinkwatervoorziening en riolering. De verzwaring van het elektranet kan gevolgen hebben voor de leefbaarheid. Ook voor de bestaande bouw wordt de energievoorziening verduurzaamd en moet een alternatief voor aardgas worden gerealiseerd. Deze transitie vindt plaats in combinatie met het onderhoud en de uitbreiding van andere vitale infrastructuren. In de Binckhorst is een geothermiebron een optie, afhankelijk van het effect op de toch al volle ondergrond en de milieu-impact. Ook de toekomst van het afvalcluster in de Binckhorst is onderwerp van studie. Het vergroenen van het gebied, door onder andere het nieuwe Park Laakhavens en de herinrichting van de campus van de Haagse Hogeschool, speelt een belangrijke rol in de aanpak van hittestress en de zorg voor voldoende waterberging.

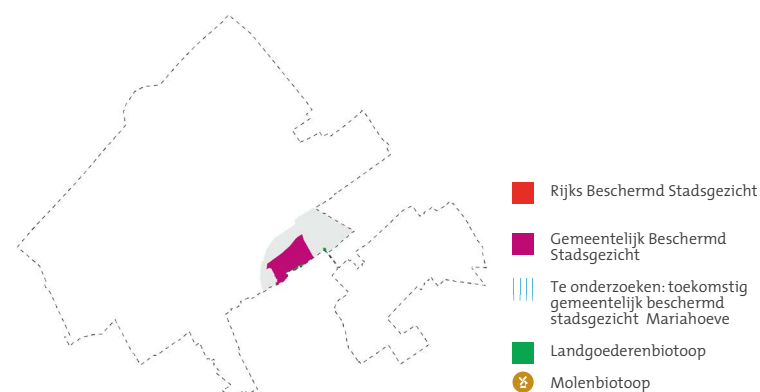
Het Jonckbloetplein is een druk verkeersplein in stadsdeel Laak. Ook zijn er veel ondernemers gevestigd. Zowel detailhandel als horeca. En in Vadercentrum Adam komen veel inwoners een kop koffie drinken of een hapje eten tijdens een themavond. Mensen kunnen zich hier verder ontwikkelen door cursussen, vrijwilligerswerk en met elkaar in gesprek te gaan.

Laak in kaart

Leefmilieus

Beschermde stadsgezichten en gebieden

‘Ik ben hier blijven hangen na mijn stage. Nest is voor mij nog steeds een ‘warm nest’ waar ik fijne collega’s heb en het werk aansluit op mijn praktijk als beginnend kunstenaar’.

– Bo

‘Op weg naar onze balletles komen we hier altijd langs. We vinden dit een hele gave muur, die ook elke week anders is’.

– Amélie en Pippa

‘Ik voetbal hier al 11 jaar iedere donderdagochtend met deze mannen. We zijn inmiddels ook een echte vriendenclub’.

– Berend

Opgavenkaart Laak

Disclaimer: Deze kaart is agenderend en geeft daarmee richting voor de te ontwikkelen gebiedsvisies per stadsdeel, waarvoor ontwerpend onderzoek nodig is.

6.6 Leidschenveen-Ypenburg

Leidschenveen en Ypenburg zijn twee grootschalige Vinex-wijken ten zuiden van de snelweg A4. De ontwikkeling van het stadsdeel startte eind twintigste eeuw en in 2002 werd het onderdeel van Den Haag. Kenmerkend is het stedelijk leefmilieu, met een heldere opzet van woonwijken die gescheiden zijn van werklocaties. De Vlietzone is de oorspronkelijke, cultuur-historische grens van het stedelijk gebied waarin ook de oude centra en landgoederen van Rijswijk en Voorburg liggen. Dit gebied bevat uiteenlopende stadsrand-functies, zoals sportvelden, golfbanen, volkstuinen, bedrijfslocaties en een pretpark. De A4 en A12 delen het stadsdeel op en vormen een snelweglandschap met meerdere bedrijventerreinen. Er wonen ruim 48 duizend mensen in Leidschenveen-Ypenburg en er werken ruim 29 duizend mensen.

De leefbaarheid wordt in dit stadsdeel bovengemiddeld gewaardeerd. De sociale cohesie ook, maar met minder hoge cijfers. De fysieke omgeving in deze relatief nieuwe wijken krijgt van de inwoners het rapportcijfer 7,1, de veiligheid een 7,4.

Bewoners zien de Verkeerstoren Ypenburg als een markant punt in hun woonomgeving, evenals het kerkje van Leidschenveen en het skatepark in Ypenburg. De Veenvweg is voor velen een mooie en karakteristieke weg. Natuur- en recreatiegebied De Nieuwe Driemanspolder wordt zeer gewaardeerd.

Winkelcentrum Leidschenveen ligt direct naast het station waar de Randstadrail en de metro naar Rotterdam stoppen. Hier worden regelmatig activiteiten georganiseerd zoals met Pasen en Kerst.

‘Je loopt ongemerkt al snel acht kilometer en bent lekker buiten’.
‘En je ziet hier hazen, konijnen en vogels’.

– Felix

Wat vinden bewoners en ondernemers belangrijk voor Leidschenveen-Ypenburg?

- ✓ Meer ontmoetingsplekken en levendigheid, ook voor jongeren.
- ✓ Aantrekkelijke winkelcentra: minder versteend, minder kaal en minder winderig, en meer groen, meer aankleding en kleur, meer horeca, bankjes en gezelligheid.
- ✓ Een sterker voorzieningenniveau, en dan met name horeca en voorzieningen voor ouderen.
- ✓ Woningen voor mensen waarvan de kinderen het huis uit zijn en die binnen de wijk willen verhuizen naar een kleinere woning. Oftewel: de doorstroombmogelijkheden vergroten.
- ✓ De verkeersveiligheid moet beter, vooral op de grotere wegen waar hard gereden wordt.
- ✓ Beter openbaar vervoer.
- ✓ Betere verbinding met groengebieden, zoals Plas van Reef en Driemanspolder.
- ✓ Zorg voor betaalbare ruimte voor ondernemers

‘Blijf vooral dromen. Zo ontstaan ook mooie dingen! Als ik nadenk over de toekomst van Den Haag denk ik dat we meer functies moeten gaan combineren. Er is een gebrek aan ruimte in de stad. En dit is de toekomst’.

– Amit

Thuis in een divers Den Haag

De wijken die bij aanvang de ideale woonplek bleken voor gezinnen zijn inmiddels bijna een generatie verder. De bevolking is ouder en diverser, de eerste generatie kinderen is volwassen en gaat het huis uit. Deze trend zet door, ook met een toename van het aantal een- en tweepersoonshuishoudens, al verwacht het stadsdeel richting 2050 een nieuwe 'vergroeningsgolf' met nieuwe gezinnen. Het woningaanbod en de voorzieningen moeten aangepast worden en meebewegen met deze demografische ontwikkelingen en veranderingen. Dat betekent in sommige gevallen herontwikkeling van gebouwcomplexen, woningsplitsing en ander gebruik – zodat Leidschenveen-Ypenburg de komende decennia diverse soorten huishoudens onderdak kan bieden. Plus investeren in cultuur, ontmoetingsplekken, woon-zorgclusters en speelplekken. Uitbreiding van de sportvoorzieningen is nodig, binnen en buiten het stadsdeel. Vermindering van het aantal 50-kilometerwegen vergroot de veiligheid (met name bij scholen en sportverenigingen) en leefbaarheid.

Ruimte voor groen en water

De groene basisstructuur in deze wijken houden we op orde, als onderdeel van de Stedelijke Groene Hoofdstructuur. Vooral op bedrijventerreinen wordt die versterkt, met de aanplant van bomen langs doorgaande wegen, natuurvriendelijke oevers en het wegnemen van barrières. De natuur en de recreatie- en sportmogelijkheden maken van de Vlietzone een aangenaam verblijfsgebied voor alle omwonenden. De Nieuwe Driemanspolder – een recreatieve buffer tussen het stedelijk gebied van Den Haag en Zoetermeer – is onderdeel van de Stedelijke Groene Hoofdstructuur (SGH). Hier liggen mogelijkheden om de waterbergingscapaciteit te vergroten. Overigens is de Driemanspolder nu niet direct verbonden met het Haagse watersysteem. Bij de vergroting van de bergingscapaciteit heeft de stad daar dus geen direct belang bij. Mogelijk ligt dat in de toekomst anders. Er ligt een opgave om de Vlietzone te verbinden met de groengebieden aan de rand van de Haagse metropool, onder andere door het recreatieve fiets- en wandelnetwerk op orde te houden.

Verstedelijking en bereikbaarheid in samenhang

Rond ov-knooppunten – zoals station Ypenburg – voegen we een divers palet aan woningen toe en wordt de stedelijkheid vergroot, met hogere dichtheden dan nu en de versterking van commerciële

en zorgfuncties.

Een uitbreiding van het fiets- en wandelnetwerk zorgt dat het stadsdeel straks goed verbonden is met de Haagse binnenstad, Rijswijk, Voorburg, Delft, Zoetermeer en de groengebieden in de regio (zoals de landgoederen in de Vlietzone). Een fijnmazig openbaarvervoersysteem in de wijken en hoogwaardige ov-voorzieningen van en naar de stad, zorgen dat de autoafhankelijkheid afneemt. Door op straat geparkeerde auto's te verplaatsen naar onderbenutte parkeergarages komt ruimte vrij voor een ander gebruik van de openbare ruimte. Het stadion van voetbalclub ADO is straks beter bereikbaar per tram en bus. Op meerdere locaties komen P+R-voorzieningen (onder andere Randstadrailhalte Forepark) voor de overstap van auto naar ov richting de binnenstad.

Ruimte voor kennis en kunde

De werkgelegenheid neemt toe, onder meer door kleinschalige bedrijvigheid een plek te geven in de woonomgeving. Bedrijventerreinen Forepark en Ypenburg worden geïntensiveerd en het technologische maakcluster groeit uit tot Technology Campus Ypenburg. De Gavi-kavel wordt een nieuw bedrijventerrein met het profiel stadsverzorgende, circulaire en (hoog) technische bedrijvigheid. Daarnaast wordt op deze kavel ruimte gereserveerd voor een tramremise. De zuidelijke rand van het stadsdeel vormt als natuur- en recreatiegebied een verbinding tussen de Plas van Reef en de Tedingervloekplas. De bedrijventerreinen aan de Westvlietweg worden waar mogelijk uitgebreid, krijgen een opknapbeurt en bieden straks plek aan kleinschalige en circulaire bedrijvigheid.

Basissystemen op orde

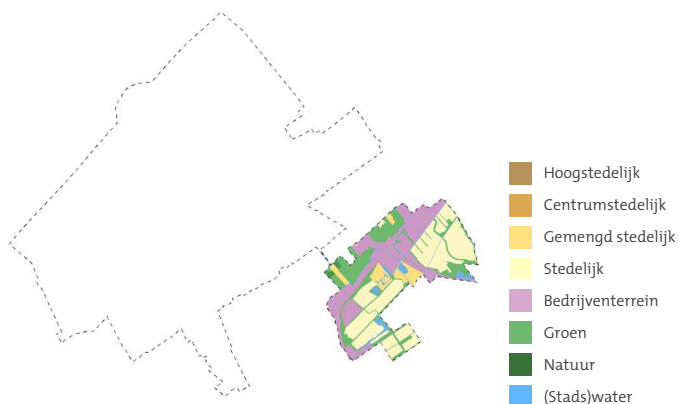
Het warmtenet in Ypenburg moet op termijn gevoed met warmte uit een geothermiebron. Ook Leidschenveen krijgt een aardgasvrij energiesysteem met lokale lagetemperatuurbronnen (zoals bodemenergie). In de Vlietzone komt meer ruimte voor waterberging, ook omdat de lage delen kwetsbaar zijn voor wateroverlast. Bovendien ligt hier een zoekgebied voor een nieuw innamepunt voor drinkwater. Het oppervlaktewater in en rond de wijken heeft een waterbergende functie. Het watersysteem in het stadsdeel als geheel is versnipperd en vraagt om aanpassing, ook om ontwatering en inklinking van de bodem in de toekomst te voorkomen.

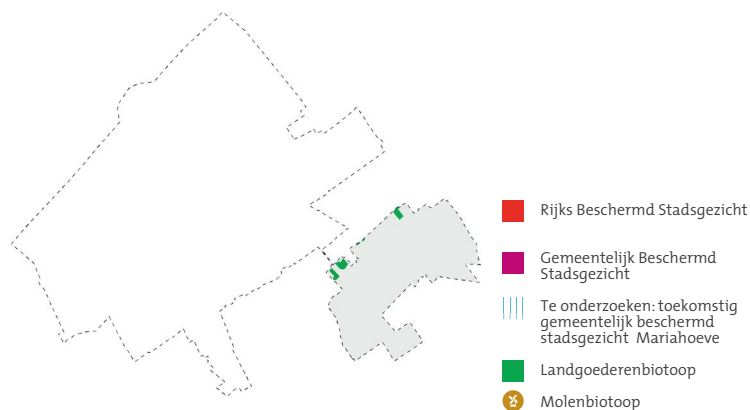
Brasserhout is een buurt in het stadsdeel Leidschenveen-Ypenburg. Het gebied is omzoomd door het rietlandschap van de Tweemolentjeskade en een landschap van weilanden en water. Er zijn zoveel mogelijk woningen met een tuin aan het water gerealiseerd. De Vinex-buurt kenmerkt zich door veel groene oevers, autoluwe straten en water.

Leidschenveen-Ypenburg in kaart

Leefmilieus

Beschermde stadsgezichten en gebieden

‘Ik voel me vaak een soort super-papa voor de jonge vrijwilligers. Ik sta altijd voor ze klaar: van liefdesverdriet tot problemen thuis. Dat voelt goed en doe ik graag: onze vereniging moet een veilige plek zijn waar jongeren zich gehoord voelen en de vrijheid voelen om zich te ontwikkelen’.

– Robbert

‘Het is belangrijk dat we de activiteiten samen met de wijk organiseren. Je kan mensen echt een plek bieden waar ze wat aan hebben’.

– Sabine

Opgavenkaart Leidschenveen-Ypenburg

Disclaimer: Deze kaart is agenderend en geeft daarmee richting voor de te ontwikkelen gebiedsvisies per stadsdeel, waarvoor ontwerpend onderzoek nodig is.

6.7 Loosduinen

Loosduinen is een voormalig tuindersdorp dat sinds 1923 bij de gemeente Den Haag hoort. Het stadsdeel is een lappendeken van buurten, met een bonte verzameling aan stedenbouwkundige typologieën. Daarbinnen bevinden zich drie typen leefmilieus: de bebouwde kom van Loosduinen, ter weerszijden van de 'lange lijnen' Oude Haagweg (met de Loosduinse Vaart) en Laan van Meerdervoort; de stedelijke wijken in de stadsrand, met luwe en luxe woonmilieus; de grote groengebieden langs de noord- en zuidwestelijke rand. De voorraad bestaat voornamelijk uit eengezinswoningen, de bezetting is laag van nog geen twee personen per woning.

Het is prettig wonen in Loosduinen, vooral in de wijken Bohemen en Meer en Bos. De sociale cohesie scoort een zes, de veiligheid is in alle wijken ruim voldoende – de score zit tussen de 6,8 en 7,8. De waardering voor de fysieke staat van de woonomgeving ligt iets onder het

Haags gemiddelde, maar scoort nog steeds ruim boven de zes.

Bewoners noemen de Bosjes van Pex, Meer en Bos, de Haagse Beek en de landgoederen Ockenburgh, Solleveld en Van Leydenhof als bijzondere gebieden. De duinen en het strand worden eveneens hoog gewaardeerd. Bewoners vinden straten waar te hard wordt gereden onprettig, zoals de Lozerlaan, Madesteinweg, Monsterseweg en Kijkduinsestraat. Het tunneltje bij de eindhalte van tram 2 (halte Kraayensteinlaan) wekt ergernis: het is er vies en donker, en hangjongeren zorgen voor overlast. In park Madestein lopen in de avond volgens bewoners 'onprettige types' rond.

De wijkmarkt is iedere woensdag te bezoeken op het Loosduinse Hoofdplein, midden in het winkelcentrum. De markt telt bijna 60 marktondernemers. U kunt hier van alles vinden: van verse vis tot stroopwafels en van kleding tot ansichtkaarten.

‘Er is inderdaad nog niet veel sfeer, maar dat komt heus goed na de winter. Men beoordeelt het eindresultaat op basis van een bouwput. Geef het een kans’.

– Frits

Wat vinden bewoners en ondernemers belangrijk voor Loosduinen?

- ✓ Een betere sociale veiligheid (minder hangjongeren, minder drugsgebruikers, hulp voor bewoners die voor overlast zorgen).
- ✓ Ontmoetings- en speelplekken voor jongeren tussen de 12 en 18 jaar.
- ✓ De kwaliteit van de openbare ruimte kan beter: goede bestrating, minder zwerfafval en hondenpoep, meer speelplekken en goed onderhoud van het groen.
- ✓ Een gevarieerde mix van woningtypes en meer mogelijkheden om functies te combineren.
- ✓ Verkeer: opstoppen voorkomen, een hogere verkeersveiligheid, snelheid naar 30 kilometer per uur, beter openbaar vervoer.
- ✓ Voldoende voorzieningen in de nieuwe wijk Vroondaal. Er is daar een gebrek aan supermarkten, scholen, huisartsen en openbaar vervoer.

‘Met subsidie van Fonds1818 ben ik aan de slag gegaan. De buurman heeft een bank gemaakt en de buren hebben geholpen om met een bakfiets tegels op te halen. Vooral de kinderen zijn zo enthousiast. Met hen heb ik de tuin ingericht. En ook mensen uit de buurt zien wat er gebeurt en maken een praatje’.

– Angela

Thuis in een divers Den Haag

Om te zorgen dat ouderen in de eigen wijk – en dus binnen het eigen sociale netwerk – kunnen blijven wonen, komen er meer appartementen en woningen met zorgvoorzieningen. Er ligt een opgave deze woningen te verspreiden over het stadsdeel om overal de leefbaarheid op peil te houden. De variatie in de huizenvoorraad neemt onder andere toe door optopping, samenvoeging of splitsing, en de realisatie van geclusterde woonvormen voor ouderen en woonzorgcombinaties.

De eengezinswoningen die vrijkomen zijn geschikt voor starters en gezinnen. De openbare ruimte krijgt overal in Loosduinen een opknapbeurt, met groene en aantrekkelijke plekken voor ontmoeting. Hier en daar (zoals in Waldeck, Vroondaal en Kijkduin) worden voorzieningencusters uitgebreid, onder meer met kunst- en cultuuraanbod. Minder 50-kilometerwegen is goed voor de verkeersveiligheid en leefbaarheid.

Ruimte voor groen en water

De cultuurhistorische waarde van Loosduinen ligt grotendeels besloten in de vele landschappelijke structuren die de stedenbouwkundige opzet doorsnijden. Die krijgen dan ook een verbeterslag. De Haagse Beek – onderdeel van de rechthoekige groenstructuur tussen stad en Nationaal Park Hollandse Duinen – wordt versterkt, ook om in droge perioden de grondwaterdruk onder controle te houden. Het groene karakter van de Lozerlaan en Kijkduinseweg versterkt de relatie tussen het dorpse Loosduinen en het landschappelijke woon- en recreatiegebied van Madestein en Ockenburg. Door het verbeteren van fiets- en wandelroutes verfijnen we de kleine groenstroken in de woonbuurten.

In de grote groengebieden (waaronder de kustzone) wordt de natuur beschermt door bestaande regelgeving zoals Natura 2000 en provinciaal beleid. Het is zaak om balans te houden tussen strikte bescherming (biodiversiteit, waterwinning) en de behoefte aan culturele en recreatieve activiteiten.

Verstedelijking en bereikbaarheid in samenhang

Sinds 2019 wordt aan de zuidkant van Loosduinen flink gebouwd. Ook de gemeente Westland bouwt nieuwe woningen. Deze uitbreidingen staan op gespannen voet met de natuur- en recreatiegebieden – die deels het label Natura 2000 dragen. Het is zaak om de verstedelijking in dit grensgebied op een duurzame manier met natuur en landschap in balans te brengen. Het Loosduinse Hoofdplein (met winkelcentrum) is de kern van het centrumgebied in Loosduinen. In en rond dit plein vindt kleinschalige verdichting plaats, waardoor het woningaanbod diverser wordt en het voorzieningenaanbod groter. Gaandeweg ontwikkelt dit

deel zich tot een gemengd stedelijk leefmilieu.

De variatie in de woningvoorraad neemt onder andere toe door optopping, samenvoegen of splitsen, en de realisatie van geclusterde woonvormen voor ouderen en woon-zorgcombinaties. In Waldeck liggen samenhangende opgaven rond woningverbetering en kwaliteitsverbetering van de openbare ruimte. Loosduinen wordt meer en meer onderdeel van de Haagse metropool. Door verbeteringen van de Zuidwestlandcorridor wordt Loosduinen beter verbonden met het centrum en het Westland. Een tramverbinding naar Kijkduin komt dan ook in beeld, waardoor het ook in de toekomst een moderne familiebadplaats blijft met winkels, horeca en andere voorzieningen. In en tussen de wijken komen doorgaande routes voor fietsers en wandelaars. De maximumsnelheid gaat op de meeste wegen naar 30 kilometer per uur. Door het toevoegen van tangentele ov-lijnen en fietsverbindingen (die buiten het centrum om rechtstreeks tussen Kijkduin en Rijswijk lopen) wordt het stadsdeel beter verbonden met de omliggende woonwijken en de kust. Met name Vroondaal en de nieuwe wijken in het Westland zijn afhankelijk van goede autoverbindingen. Dit bereikbaarheidsvraagstuk overstijgt de gemeentegrens en vraagt om afstemming met natuurbehoud en milieu-bescherming.

Ruimte voor kennis en kunde

Bedrijventerrein ZKD (Zichtenburg-Kerketuinen-Dekkershoek) wordt beter ingebed in de omliggende wijken, ook in relatie tot Zuidwest. Het groeit uit tot een toekomstbestendig en duurzaam bedrijventerrein met ruimte voor circulaire bedrijvigheid en duurzame energievoorzieningen. Ook komt er ruimte voor onderwijsvoorzieningen met leer-werkplekken. In de wijken neemt de kleinschalige bedrijvigheid toe, onder andere in de creatieve en circulaire sectoren en bij voorkeur langs de ‘lange lijnen’ die Loosduinen verbinden met stad en regio. Kijkduin is ook straks een moderne familiebadplaats met winkels, horeca en andere voorzieningen. We hebben oog voor eventuele negatieve milieueffecten van het mengen van wonen en werken.

Basissystemen op orde

Grootschalige rioolaanpak is noodzakelijk om te zorgen dat de basisinfrastructuur in Loosduinen op orde blijft. Het gaat dan onder andere om de aanleg van een water-overstortvoorziening vanuit de boezem naar zee. Dergelijke ingrepen combineren we met het onderhoud, de uitbreiding en de vernieuwing van het energiesysteem – zoals de aanleg van warmtenetten. Hiervoor zijn twee nieuwe geothermiebronnen nodig. In het duingebied behoudt de drinkwatervoorziening (Solleveld) een beschermde status.

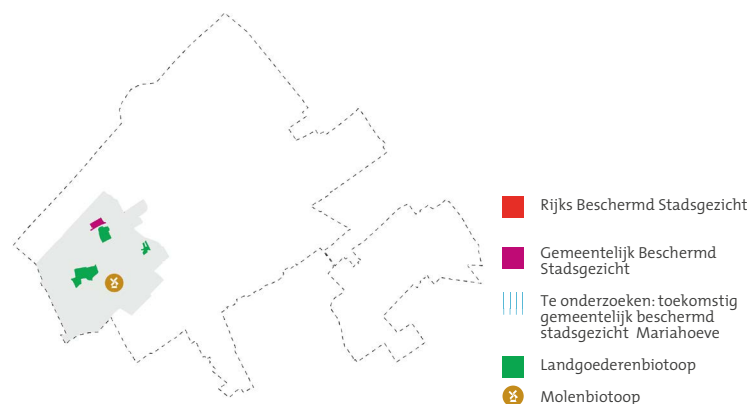
Het Westduinpark tussen Scheveningen en Kijkduin is een van de grootste natuurgebieden van Den Haag. Het beschermde duinpark ligt bij het Zuiderstrand en heeft een zeer afwisselend landschap met dichte bebossing en open vlakten, vochtige duinvalleien en hoge duintoppen, bunkerresten uit de Tweede Wereldoorlog en Schotse hooglanders die vrijelijk rondlopen. Dankzij de vele wandel-, fiets- en ruiterpaden is het Westduinpark een ideaal natuurgebied om uit te waaien bij zee.

Loosduinen in kaart

Leefmilieus

Beschermde stadsgezichten en gebieden

‘Dat Haagse gevoel was er gelijk. Moet je kijken wat je hier allemaal hebt. Een leuke binnenstad, cultuur, strand en bos. Verder heb je niks nodig’.

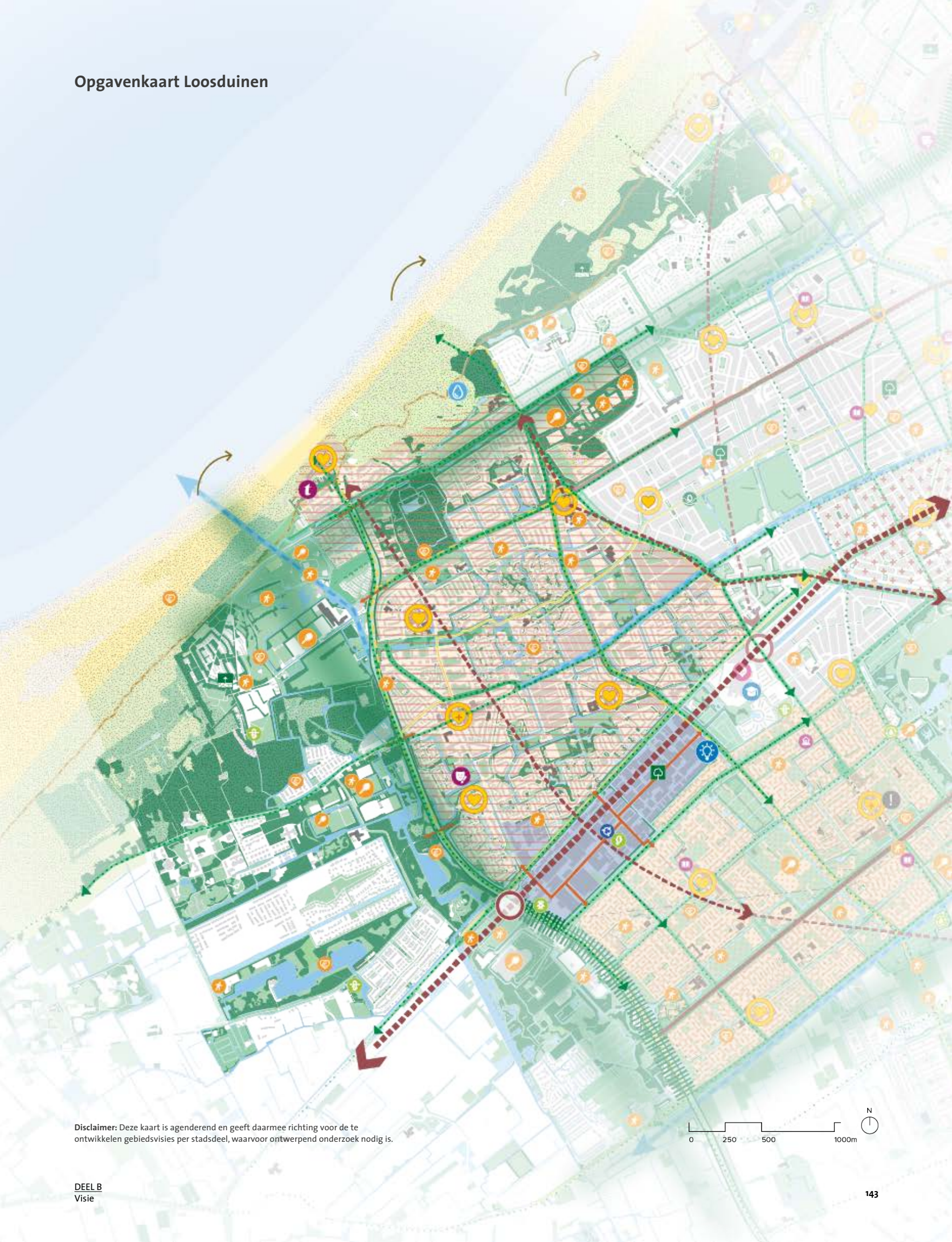
–Melanie

‘Het is een bijzonder stukje Den Haag. Je kan makkelijk de drukte opzoeken door met tram 2 naar de stad te gaan. Ook ben je binnen 10 minuten op het strand. En dan terug in je eigen dorpje. Voelt echt als thuiskomen’.

– Robbert Paul

Opgavenkaart Loosduinen

Disclaimer: Deze kaart is agenderend en geeft daarmee richting voor de te ontwikkelen gebiedsvisies per stadsdeel, waarvoor ontwerpend onderzoek nodig is.

6.8 Scheveningen

Stadsdeel Scheveningen is met zijn boulevard, strand, duinen en parken een trekpleister voor stad en regio. Voor de Scheveningers is de verbondenheid met de zee en de historie zeer belangrijk. De oude dorpskern is nog duidelijk herkenbaar en is beschermd stadsgezicht. Daaromheen liggen woonwijken en parken, waarvan een deel ook als beschermd stadsgezicht is aangewezen. De bevolking is divers. Naast de oorspronkelijke Scheveningers wonen er veel internationale stadsbewoners die bewust kozen voor dit unieke woonmilieu aan zee of een van de chique omliggende buurten. Grofweg bestaat het stadsdeel Scheveningen uit een mix van stedelijke, gemengd stedelijke en centrumstedelijke leefmilieus. Toerisme domineert het strand en de omgeving van Scheveningen-Bad. Het brengt levendigheid, maar zeker ook overlast. De haven heeft een flinke transformatie doorgemaakt en kent nu een mix van de oorspronkelijke (visserij, recreatie en horeca) en innovatieve maritieme bedrijvigheid (als uitbreiding van Campus@Sea). De Internationale Zone ligt grotendeels in beschermd stadsgezicht en strekt zich

uit vanaf het Vredespaleis via het World Forum en de noordkant van de Haagse Hout tot de Amerikaanse ambassade bij de stadsrand van Wassenaar. Het gebied bestaat uit internationale organisaties, musea en congresvoorzieningen.

Scheveningen scoort goed als woonomgeving – het krijgt van haar bewoners een 8. De sociale cohesie krijgt gemiddeld een 6,4, hoger dan het Haags gemiddelde. Ook de veiligheid scoort goed, met een 8 of hoger voor drie van de zes wijken. Duindorp krijgt een 7,1. De staat van de openbare ruimte wordt beoordeeld met een 6,9. Bewoners van Scheveningen koesteren het strand en komen graag op de pier en de boulevard. Ze zoeken rust of verkoeling in de duinen, het Westbroekpark en Park Sorghvliet. De Frederik Hendriklaan geldt als het populaire hart van het Statenkwartier. Cultuurplekken als Muzee en het Gemeentemuseum worden ook door bewoners gewaardeerd. Plekken waar mensen in tentjes slapen, onder bruggen of in parken en bosjes, voelen niet prettig aan. Het gebied rond het Kurhaus en de noordkant van de boulevard doen versteend, kil en sleets aan.

Scheveningen heeft een boulevard die van het Zwarte Pad tot het Havenhoofd loopt. Met als iconisch herkenningspunt De Pier. Deze wordt de komende jaren verbouwd. De eigenaar heeft plannen gemaakt voor onder andere hotels, een cultuur- en congrescentrum, een wellnesscentrum en een 'uitwaipark' op het bouwwerk.

‘Voor mij is de KNRM een bijzondere plek op Scheveningen. Waar ik me thuisvoel. We zijn 24 uur per dag oproepbaar. Als je je niet hebt afgemeld, moet je binnen 10 minuten op het station zijn’.

– Pieter

Wat vinden bewoners en ondernemers belangrijk voor Scheveningen?

- ✓ Een plan voor de drukke zomer – spreiden van bezoekers, minder druk op de wijken.
- ✓ Meer samenhang tussen bewoners die al lang in de wijk wonen en ‘nieuwkomers’, zoals expats.
- ✓ Een schone en veilige openbare ruimte.
- ✓ Een betere uitstraling van de gebouwen aan de boulevard.
- ✓ Voldoende betaalbare woningen voor jongeren en ouderen die kleiner willen wonen.
- ✓ Een betere verkeersveiligheid: lagere snelheden, doorgaande fietsroutes, meer fietsparkeerplekken.
- ✓ Aandacht voor zeespiegelstijging.
- ✓ Meer groen in het havengebied.
- ✓ Ruimte voor ondernemerschap en beter verdelen van de activiteiten over de seizoenen.

‘Deze plek is altijd anders en er komen veel mensen samen. Van vissers tot toeristen. En je maakt er snel een praatje. Maar ik kom er ook voor een momentje voor mijzelf. In de soms snelle wereld is het een fijne plek van verstilling’.

–Francine

Thuis in een divers Den Haag

De meeste woningen in Scheveningen – ruim de helft is gebouwd voor 1930 – worden verduurzaamd, onder meer met een aardgasvrije warmtevoorziening. Behoud van monumentale gebouwen en het authentieke en prettige karakter van Scheveningen-Dorp (waarvan een deel beschermd stadsgezicht is) is een aandachtspunt. Het centrumgebied van Scheveningen-Bad (en de routes ernaar toe) maken we aantrekkelijker voor voetgangers en fietsers. De uitstraling van de openbare ruimte en aanliggende gebouwen krijgt een kwaliteitsimpuls. Dit gaat gepaard met de komst van meer recreatieve voorzieningen en meer ‘hoogwaardige’ horeca. Het stadsdeel heeft op de middellange termijn behoefte aan meer sport- en speelvoorzieningen. Duindorp is een intensiveringsgebied, waar integraal gewerkt wordt aan het verbeteren van de leefbaarheid. Zoals op veel populaire plekken is er op het vlak van milieu werk aan de winkel. Geluidsoverlast, lichthinder, zwerfafval en stank moeten zoveel mogelijk voorkomen worden. Ook het terugbrengen van de rijsnelheid komt de leefbaarheid ten goede.

Ruimte voor groen en water

Meer eenheid en verbinding tussen de duinparken (zoals Scheveningse Bosjes en Westbroekpark) en het duingebied zijn nodig om de Stedelijke Groene Hoofdstructuur (SGH) te versterken. Hiermee sluiten we aan bij de doelstellingen voor Nationaal Park Hollandse Duinen. Daar moeten stikstofemissies en verstoring worden teruggedrongen. Hiervoor wordt onder andere ingezet op recreatieve zonering in combinatie met natuurherstel. Binnen het gebouwde gebied van Scheveningen is meer ruimte nodig voor de opvang van overtollig regenwater om wateroverlast te beperken.

Verstedelijking en bereikbaarheid in samenhang

Nieuwbouw in Scheveningen vindt plaats via kleinschalige bouwprojecten, in combinatie met woningsplitsing en het toevoegen van woonlagen (optoppen). Zoals in veel stadsdelen dient een deel van de nieuwe woningen tegemoet te komen aan de wensen van een groeiende groep ouderen. Die verlangen meer collectieve woonvormen en zorgvoorzieningen in de buurt. Scheveningen Haven ontwikkelt zich tot een modern centrumstedelijk leefmilieu met werkfuncties, wonen, sport en recreatie. Voor Scheveningen-Bad zetten we in op een jaarronde programmering met sportieve en culturele evenementen waar dat passend is. We zorgen daarbij voor een goede balans met rust en ruimte voor mens en natuur. De bereikbaarheid van de kust en de Internationale Zone neemt toe door het doortrekken van de Koningscorridor met een hoogwaardige ov-halte of -hub bij Madurodam. Met de Koningscorridor wordt de tramstructuur versterkt en neemt de capaciteit van het

openbaar vervoer toe. Langs de Gevers Deynootweg en andere parallel aan de zee lopende wegen komen groene, aantrekkelijke en veilige fiets- en looproutes. Via heldere doorsteken worden deze parallelle routes met elkaar en de kust verbonden. Door de aanleg van directe ov-lijnen en fietsverbindingen (die dus buiten het centrum om lopen) wordt het stadsdeel beter verbonden met andere woonwijken en de Oude Lijn.

Ruimte voor kennis en kunde

Scheveningen is straks meer dan ooit een vier-seizoenen-badplaats. Een mix van uitgaansfuncties, musea, evenementen en een breed aanbod aan overnachtingsmogelijkheden is nodig om de kust twaalf maanden per jaar aantrekkelijk te houden. Hierdoor krijgt de werkgelegenheid een stevige stimulans. We houden aandacht voor het beter spreiden van het toerisme langs de kust, om daarmee de overlast op piekdagen terug te dringen. Hierbij is de hele Haagse kust in beeld en dan met name het Scheveningse Strand tot en met de Haven. De visserij staat voor een stevige verduurzamingsopgave, nodig om de aanwezigheid in het havengebied te kunnen handhaven. Het havengebied bestaat straks vooral uit bedrijven in de offshore dienstverlening en de innovatieve maritieme industrie (als uitbreiding van Campus@Sea). Scheveningen-Haven is ook gastheer voor internationale evenementen in de maritieme sector. De Internationale Zone wordt versterkt door plek te bieden aan nieuwe internationale organisaties op het gebied van vrede en recht. Daarnaast willen we de samenhang in het gebied versterken, door betere verbindingen met omliggende wijken en groengebieden en aandacht voor de inpassing van beveiligingsmaatregelen. De musea in dit stadsdeel blijven van hoge kwaliteit en (inter)nationale allure.

Basissystemen op orde

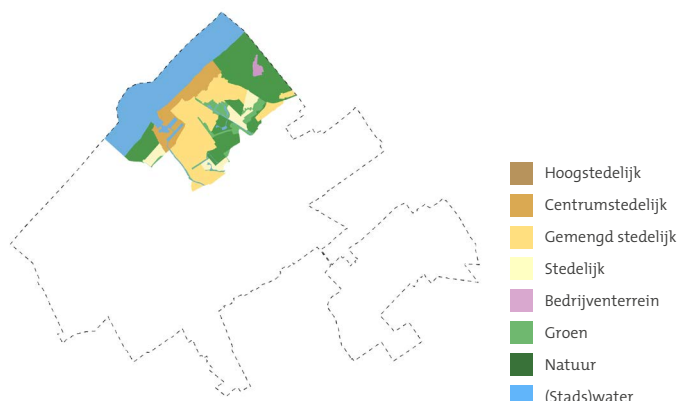
Van de elf kilometer Haagse kust bestaat acht kilometer uit duinen en de rest uit een harde kering. Voor Scheveningen ligt het dunste strookje strand van Nederland, waardoor de zee dicht bij de bestaande infrastructuur en bebouwing komt. Er is nauwelijks ruimte voor beschermingsmaatregelen tegen de stijgende zeespiegel. Daarom verkennen we de mogelijkheid van een strand- en duingebied langs de gehele kustlijn – dus ook waar nu een harde waterkering ligt. De gemeente is terughoudend met het faciliteren van grote ontwikkelingen in het kustgebied die het behoud en de groei van zeewering bemoeilijken. Drinkwaterproductieplaats Meijndel verdient bescherming. Voor de uitbreiding van de drinkwaterproductiecapaciteit zijn nieuwe drinkwaterleidingen nodig. Het elektriciteitsnetwerk wordt verzwakt en daarvoor zijn een nieuw verdeelstation en extra ondergrondse leidingen nodig.

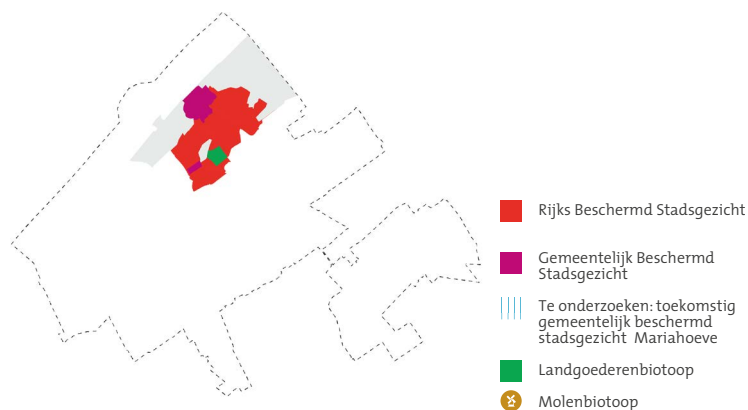
Duindorp is een dichtbebouwde volksbuurt waar iedereen elkaar goed kent. Je vindt er veel goedkope huur- en koopwoningen uit de periode 1916-1930. Die grenzen aan de recent gebouwde woningen op het voormalig Norfolkterrein.

Scheveningen in kaart

Leefmilieus

Beschermde stadsgezichten en gebieden

‘Ik kom hier regelmatig. Ook als ik somber ben. Bijvoorbeeld over de oorlogen in de wereld. Ik wens vrede voor iedereen, ongeacht afkomst en tot welk volk je behoort. Daarom is dit voor mij nog steeds een magische plek’.

– Marwa

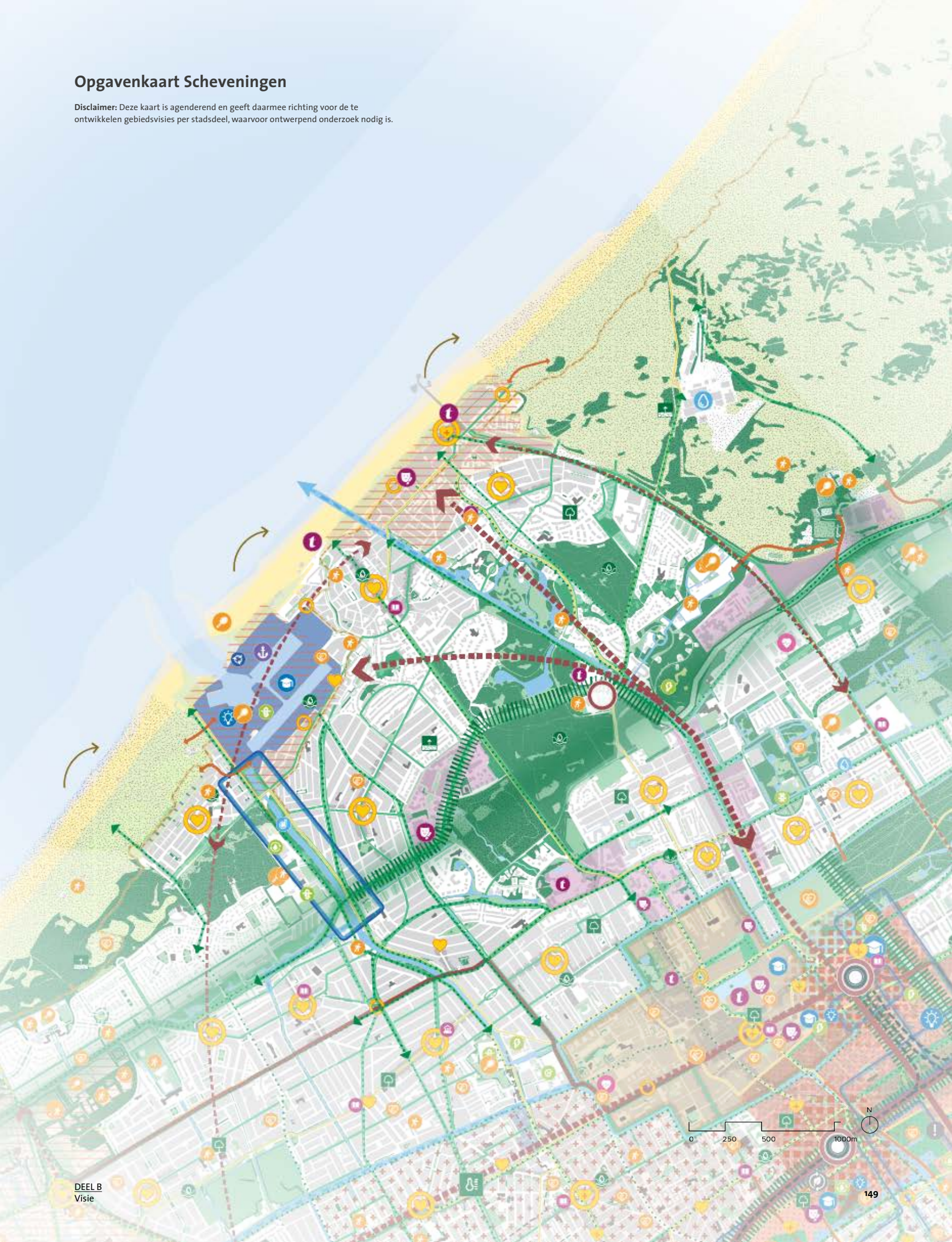

‘Door de hele week worden er hier wel 500 kaarsjes gebrand. Veel mensen komen ook voor een praatje. We zien dat dit een koesterplaats is voor mensen met verdriet’.

– Wim

Opgavenkaart Scheveningen

Disclaimer: Deze kaart is agenderend en geeft daarmee richting voor de te ontwikkelen gebiedsvisies per stadsdeel, waarvoor ontwerpend onderzoek nodig is.

6.9 Segbroek

Segbroek is een stadsdeel met meerdere gezichten. Richting het centrum liggen de oudste wijken: het Regentessekwartier en het Valkenboskwartier. Dit zijn compacte en levendige stadswijken, waar 'de werelden van veen en zand' samenkomen. De Bomen- en Bloemenbuurt en de Vogelwijk zijn gewilde en rustige woonwijken met een stedelijk leefmilieu, grenzend aan het duingebied en de groenzone van de Haagse Beek. De Sportlaan en het Segbroekpark zijn na de Tweede Wereldoorlog aangelegd in een moderne stedenbouwkundige opzet. Gezellige winkelstraten zorgen voor een stedelijk karakter en een gemengd stedelijk leefmilieu. Inwoners van Segbroek zijn overwegend positief over de leefbaarheid. Vogelwijkbewoners geven hun wijk zelfs een 8,7 – het hoogste cijfer van alle wijken in Den Haag. Het Regentessekwartier (7,3) en het Valkenboskwartier (7,2) scoren een stuk lager. In de waardering van de fysieke staat van woonomgeving zien we een omgekeerd beeld: het laagste cijfer in Vogelwijk (6,1), het hoogste in de Vruchtenbuurt (7,2).

Het Westduinpark is de groene parel van Segbroek en natuurlijk genieten bewoners van strand en zee. Met name inwoners van het Regentessekwartier zien Wijkpark de Verademing en het Regentesseplein als bijzondere plekken. Groene binnenterreinen, zoals Uitvindershof, Emma's hof en de Vlindertuin zijn geliefd. Ook het Koningsplein en de Weimarstraat zijn leuke plekken in de wijk, ondanks de klachten over onveiligheid en de overlast die samenhangt met een concentratie van coffeeshops. Op de Sportlaan, Segbroeklaan en Mient wordt hard gereden en bewoners ervaren die wegen dan ook als verkeersonveilig. In sommige delen staan woningen met achterstallig onderhoud. Dat komt het straatbeeld niet ten goede.

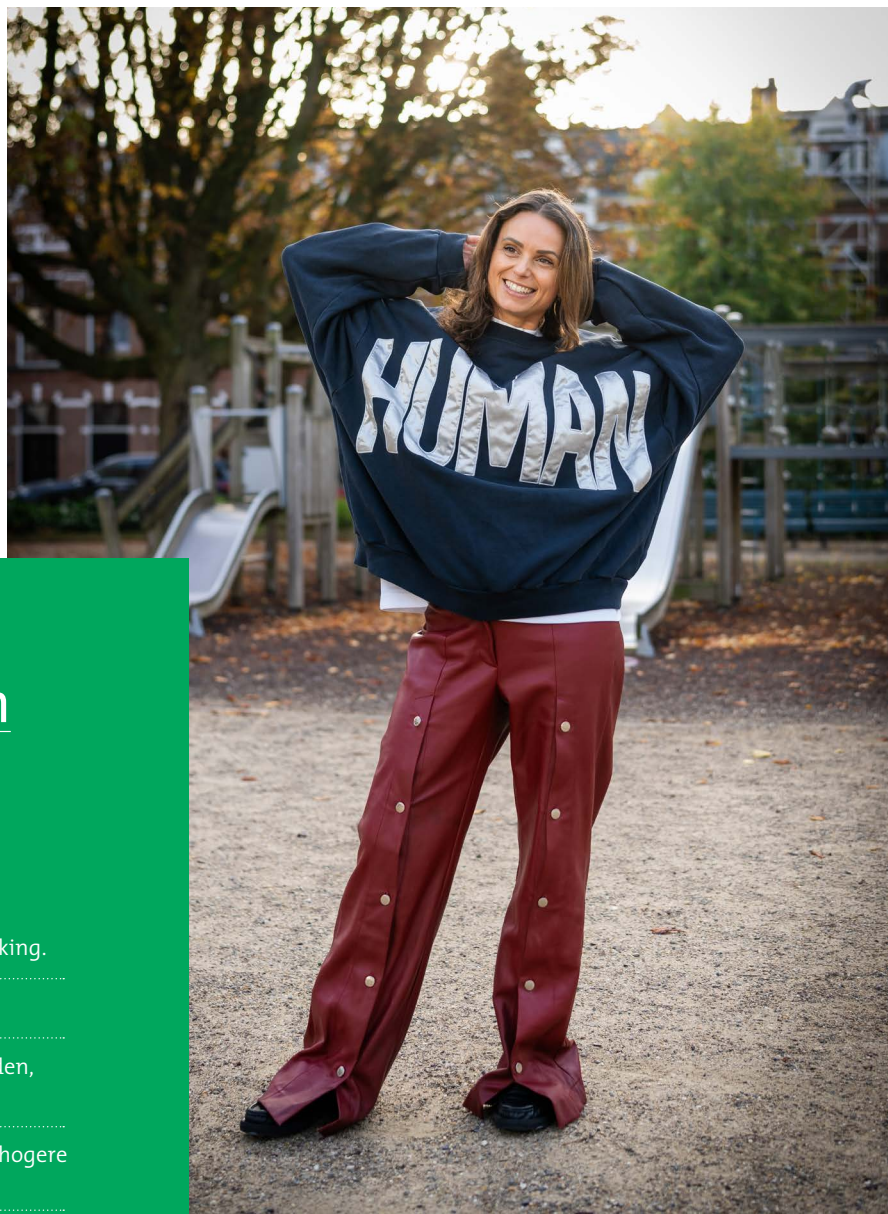
Het Regentesseplein is een gezellig plein in de wijk Regentessekwartier. Hier zitten veel horecagegelegenheden en de omliggende straten kenmerken zich door veel lokale ondernemers. Om de hoek zitten theater De Regentes en verschillende wijkcentra – zoals de Regenvalk en dienstencentrum Copernicus.

‘Vanuit de Fahrenheitstraat loop ik hier makkelijk naartoe en loop dan het hele rondje. Zo fijn om ook de seizoenen te zien in de natuur. Zoals nu met die herfstkleuren. En ik kan hier echt mijn hoofd leegmaken’.

– Vera

Wat vinden bewoners en ondernemers belangrijk voor Segbroek?

- ✓ Een betere toegankelijkheid voor mensen met een beperking.
- ✓ Sociale veiligheid ('ogen op straat'), minder overlast.
- ✓ Meer lokale en diverse winkels, behoud van winkelgebieden, minder coffeeshops.
- ✓ Een groene openbare ruimte, goed onderhouden en van hogere kwaliteit.
- ✓ Ruimte voor start-ups.
- ✓ Betaalbare en goed onderhouden woningen met een gezond leefklimaat. In de Vogelwijk meer woningen voor senioren zodat zij in de wijk kunnen blijven.
- ✓ Een betere verkeersveiligheid: lage snelheid voor autoverkeer, meer oversteekplekken, fietsvriendelijke, groene routes, ruimte voor fietsparkeerplekken.
- ✓ Natuurbehoud, verduurzaming (van huizen en auto's), klimaatadaptatie (minder versteende tuinen).

‘Ik woon hier vlakbij en vind een heerlijk pleintje waar veel mensen elkaar ontmoeten. Ook vind ik het heerlijk dat er zoveel leuke eet-en koffietentjes in de buurt zijn’.

– Kim

Thuis in een divers Den Haag

Verduurzaming van de relatief oude woningvoorraad is een uitdaging in Segbroek, mede vanwege de vele kleine VvE's en het hoge aandeel particuliere verhuur. Een collectieve aanpak (samen met bewoners) is nodig. We vergroten de sociale cohesie door de komst van stadstuinen, ontmoetingsplekken en een gevarieerd cultureel aanbod (die voor uiteenlopende groepen van inwoners toegankelijk en bereikbaar zijn). Net als in de andere stadsdelen moet een verlaging van de verkeerssnelheid de veiligheid en leefbaarheid ten goede komen. In het intensiveringsgebied rond Weimarstraat en Zevensprong wordt integraal gewerkt aan het verbeteren van de leefbaarheid. In delen van de stadsdeel waar de leefbaarheid het toelaat, wordt onder voorwaarden ruimte geboden aan splitsen en kamerbewoning.

Ruimte voor groen en water

De bestaande groenstructuren, stadstraten en pleinen zijn een basis voor de versterking van de Stedelijke Groene Hoofdstructuur – met groene lanen, hofjes en binnenterreinen die zorgen voor aangename verblijfsplekken. Daarbij krijgen vooroorlogse wijken een extra vergroeningsslag. De zones langs de Haagse Beek en het Verversingskanaal verdienen bescherming als ecologische verbindingzone die dwars door de stad aansluiten op het Nationaal Park Hollandse Duinen. Recreatief gebruik van de duinen blijft mogelijk, maar wel in balans met natuurbehoud. Vooral de vooroorlogse wijken in Segbroek krijgen een vergroeningsslag, onder meer door het aantal geparkeerde auto's terug te dringen en zo ruimte te maken voor groen, spelen en ontmoeting.

Verstedelijking en bereikbaarheid in samenhang

Segbroek is dichtbebouwd met smalle straten en veel geparkeerde auto's. De ruimte om woningen toe te voegen is dan ook beperkt. Daarom voegen we op kleine schaal woningen toe (deels door optoppen en splitsen). Door de bouw van woonzorgclusters en levensloopbestendige woningen zorgen we dat ouderen in hun eigen wijk kunnen blijven. Potentiële locaties zijn onder andere het terrein van het voormalige Rode Kruis-ziekenhuis en het terrein van de tramremise aan de Lijsterbesstraat, die op termijn beschikbaar komt.

De ligging tegen het centrum en het ruime aanbod aan voorzieningen, zorgen dat mensen nu al veel gebruik maken van lopen, fietsen en openbaar vervoer. Omdat fiets- en wandelroutes nog aantrekkelijker worden, de ruimte voor parkeren stapsgewijs afneemt en de snelheid naar 30 kilometer per uur gaat, zal de auto-afhankelijkheid alleen maar verder afnemen. De 'lange lijnen' die parallel aan de kust lopen, zoals de Laan van Meerdervoort, de Mient en de Loosduinseweg, en de haakse 'lange lijnen' en andere verbindingroutes richting de duinen en het strand (Verversingskanaal, Beeklaan, Goudenregenstraat, Nieboerweg, Thorbeckelaan, De Savornin Lohmanlaan, Valkenboskade) krijgen een groene en voetgangers- en fietsvriendelijke inrichting. De Segbroeklaan blijft een hoofdontsluitingsweg met een groen karakter.

Ruimte voor kennis en kunde

Aan en rond de winkelstraten in Segbroek komt meer ruimte voor maatschappelijke wijkvoorzieningen en woon-zorgclusters. De zones rond sportpark De Verademing en het De Constant Rebecqueplein ontwikkelen zich tot clusters van startende bedrijven, zzp-ers en creatieve ondernemers. Door de kwaliteit van de openbare ruimte op peil te houden en op enkele plekken te verbeteren, neemt de stedelijke vitaliteit van deze gebieden toe.

Basissystemen op orde

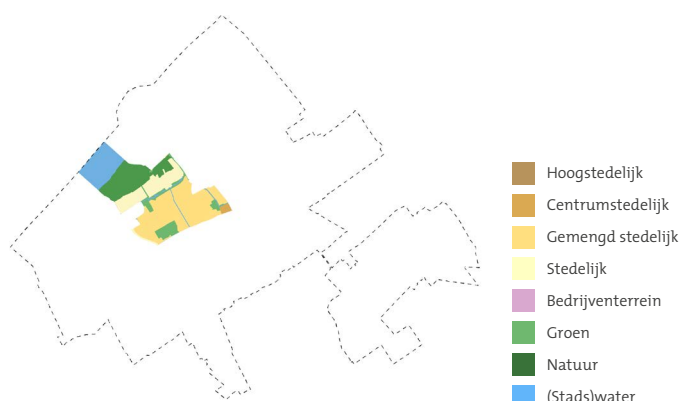
Op het terrein van de Unipercentrale aan het De Constant Rebecqueplein komt een energiehuis met een hoofdverdeelstation voor elektriciteit en restwarmte uit WarmtelinQ. Daarnaast wordt het ruimtebeslag voor geo- en aquathermie onderzocht. De inpassing van deze nieuwe energiesystemen vraagt om een herordening van de ondergrond, waarbij het hoofdverdeelstation en WarmtelinQ prioriteit hebben. Verspreid over het stadsdeel komen extra middenspanningsruimtes. Bij de afvalwaterzuiveringsinstallatie Houtrust (inclusief bijbehorende effluentleidingen) liggen mogelijkheden om restwarmte te winnen uit het afvalwater. Een extra geothermiebron is eveneens denkbaar. Door het instuiven van zand bieden de duinen op lange termijn bescherming tegen zeespiegelstijging. Door combinaties van groen en wateropvang worden in de wijken hittestress en wateroverlast voorkomen.

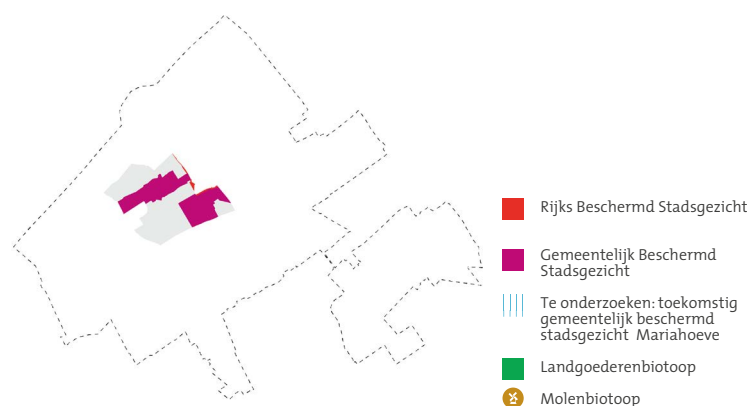
Winkelgebied De Fahrenheit vormt het hart van de Bomenbuurt. Samen met de Thomsonlaan en het Thomsonplein heeft de Fahrenheitstraat al vanaf 1920 een afwisselend winkelaanbod. Er zijn steeds meer eettentjes en terrassen bijgekomen. De straat ligt aan de Laan van Meerdervoort. Met ruim zes kilometer verbindt zij de zuidoostelijke zijde van het Haagse centrum met de nieuwbouwwijken die tussen 1850 en 1950 gebouwd werden.

Segbroek in kaart

Leefmilieus

Beschermde stadsgezichten en gebieden

‘Er zou op deze plek nieuwbouw komen. Tijdens een straatfeest ontstonden de eerste ideeën voor een buurttuin en doordat de juiste mensen bij elkaar kwamen en iedereen dit echt wilde, is het ook gelukt om dit met bewoners, sponsors, ontwerpers en de gemeente voor elkaar te krijgen’.

– Moos

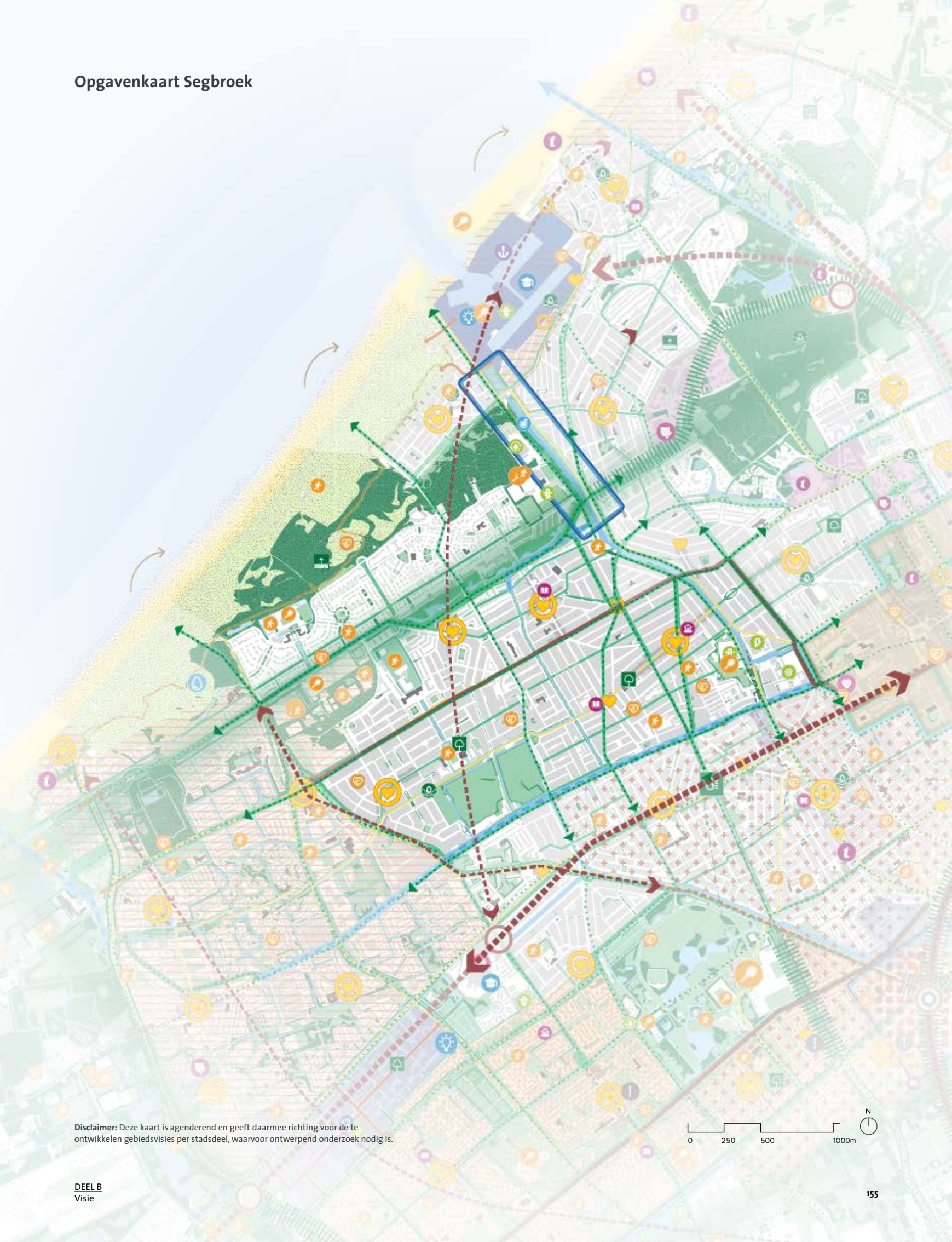

‘Dit is echt een plek voor iedereen uit de buurt. Gezinnen, zzp-ers en expats. Dus je hoort ook veel Engels’.

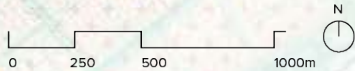
– Coosje

Opgavenkaart Segbroek

Disclaimer: Deze kaart is agenderend en geeft daarmee richting voor de te ontwikkelen gebiedsvisies per stadsdeel, waarvoor ontwerpend onderzoek nodig is.

Uitvoering

Realisatiestrategie

Over regie voeren en uitvoeringskracht

In deze realisatiestrategie staat het 'hoe' centraal. Anders gezegd: de realisatiestrategie laat zien hoe de Omgevingsvisie de gemeente en andere partijen helpt om samen invulling te geven aan de ambities voor de fysieke leefomgeving. We maken hierbij gebruik van de instrumenten die de Omgevingswet ons aanreikt, en andere instrumenten die de gemeente ter beschikking heeft. Uitvoeringskracht staat centraal, waarbij alle kennis en inzet van de stad en samenwerkingspartners nodig zijn om onze ambities te bereiken.

7.1 Regie voeren

De druk op de ruimte is groot in Den Haag. Verschillende ruimteclaims strijden om aandacht en ruimte. Denk aan de behoefte aan extra woningen, bedrijvigheid, energie, sport, mobiliteit en natuur. Aangezien de druk op de ruimte toeneemt, is er meer regie nodig. De gemeente organiseert integrale afweging tussen conflicterende ruimteclaims op basis van deze Omgevingsvisie. De samenleving vraagt dit ook van de gemeente, blijkt uit het participatieproces. Regie op de ruimte is nodig om sociale, economische en duurzame doelen te halen. Met deze Omgevingsvisie vullen we deze noodzakelijke én gewenste regie op de ontwikkeling van de stad verder in. Met meer regie bedoelen we meer richting geven op hoofdlijnen en heldere kaders en procedures bieden. De hoofdlijnen voor de ontwikkeling van stad en regio zijn beschreven in hoofdstuk vijf. Vanuit deze visie op hoofdlijnen voeren we regie voor de lange termijn. Heldere kaders en procedures helpen om te laten zien waar de gemeente aan moet en wil werken en wat ze verwacht van anderen. Ook gaat het om heldere regels en processen waarbinnen ruimtelijke afwegingen transparant zijn. Daarmee wil de gemeente de betrokkenheid van partijen die iets willen bijdragen aan de stad, vergroten – ook om zo samen tot vruchtbare oplossingen te komen. De gemeente, het waterschap, de provincie en het Rijk hebben daarin hun (wettelijke) taken, maar ook de ervaring en kennis van inwoners, ondernemers, bedrijven, ontwikkelaars en (kennis) instellingen benutten we nadrukkelijker door intensieve samenwerking en betrokkenheid.

De vraag is hoe regie voeren terugkomt in deze realisatiestrategie. Als eerste geven we per beweging aan waar we als gemeente op willen sturen, hoe we onze rol zien en welke samenwerking belangrijk is. Om goed regie te kunnen voeren, het is van belang om het strategisch omgevingsbeleid op orde te hebben. En dan vooral duidelijk zijn over hoe het Haagse omgevingsbeleid helpt om binnen de bewegingen koers te houden of bij te sturen.

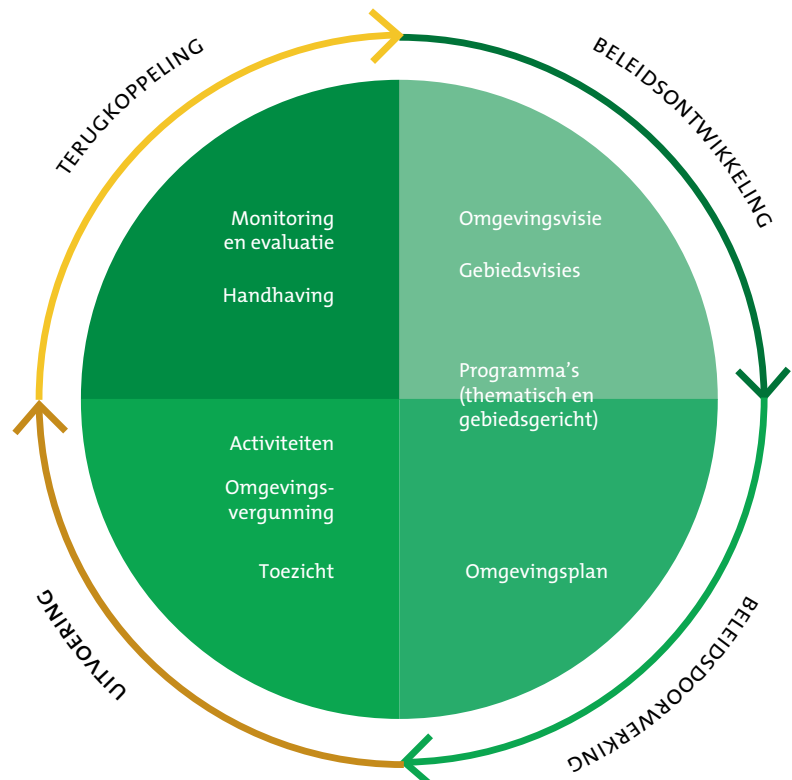
De Omgevingsvisie is een dynamisch document. Het wordt per stadsdeel uitgewerkt in gebiedsvisies en de

visie zelf wordt periodiek aangepast aan veranderende omstandigheden.

Vervolgens zoomen we in op het werken met thematische programma's en gebiedsprogramma's om de ambitie van een groene metropool aan zee op gebiedsniveau uit te werken. We gaan daarna dieper in op hoe we via grondbeleid kunnen sturen op de gewenste bewegingen, opgaven en gebiedsontwikkelingen. We sluiten de realisatiestrategie af met een bekostigingsstrategie met voorstellen om ambities dichter bij de uitvoering te brengen. Dit is geen concreet investeringsprogramma, want dat zou een te maakbare wereld schetsen.

Nog even ter herinnering: de Omgevingsvisie is één van de instrumenten uit de Omgevingswet en onderdeel van een beleidscyclus. Daarin worden vier fasen onderscheiden: beleidsontwikkeling, beleidsdoorwerking, uitvoering en terugkoppeling. Op basis van die terugkoppeling (monitoring, evaluatie en handhaving) kan de beleidscyclus opnieuw doorlopen worden. De Omgevingsvisie hoort bij de eerste fase en werkt door in andere instrumenten: thematische en gebiedsgerichte omgevingsprogramma's, het omgevingsplan en de omgevingsvergunning. De beleidscyclus hangt samen met andere instrumenten en planproducten (zoals de gebiedsvisies per stadsdeel) die de gemeente kan inzetten. Zoals gezegd kan de Omgevingsvisie op basis van hoe de verschillende fases verlopen periodiek worden aangepast.

De opbouw van de Omgevingswet volgt de beleidscyclus. Het laat zien hoe de kerninstrumenten van de Omgevingswet op elkaar aansluiten en hoe de verschillende beleidsprocessen doorlopen worden.

7.2 Sturing door de gemeente

Een deel van de uitvoering van de Omgevingsvisie pakt de gemeente zelf op – via beleid en programma's. Denk aan investeringen in de groenstructuur, het treffen van verkeersmaatregelen, het opstellen van parkeerbeleid en de inzet van toezicht en handhaving. Maar voor verreweg het grootste deel is de gemeente afhankelijk van andere partijen – binnen en buiten de stad. Daarbij kan het gaan om andere overheden (regiogemeenten, provincie, Rijk, EU), inwoners en bedrijven en maatschappelijke partners zoals ontwikkelaars, corporaties en infrastructuurbeheerders. De gemeente kan verschillende rollen aannemen. Daarbij is het belangrijk om per beweging of strategische keuze vroegtijdig te bepalen welke rol passend is bij de gewenste sturing. We onderscheiden vier rollen, gebaseerd op het sturingsmodel van de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (NSOB). Deze rollen verschillen van elkaar op twee assen (zie afbeelding). Eén as gaat over de mate waarin sturing gericht is op het scheppen van de juiste randvoorwaarden of het behalen van resultaten. De andere as gaat over de mate waarin van de gemeente naar de samenleving wordt gewerkt, of andersom. In de praktijk is vaak een combinatie van rollen nodig om specifieke ambities en doelen te bereiken. De gewenste sturing per beweging geeft richting aan de integrale afweging en rollen die de gemeente onderscheidt bij het toepassen van haar grondbeleid. Deze laatste indeling is meer toegespitst op de rol van de gemeente bij de inzet van grondbeleid. Verderop in dit hoofdstuk (7.7) gaan we dieper in op het grondbeleid en hoe dit bijdraagt aan de realisatie van de ambities uit de Omgevingsvisie.

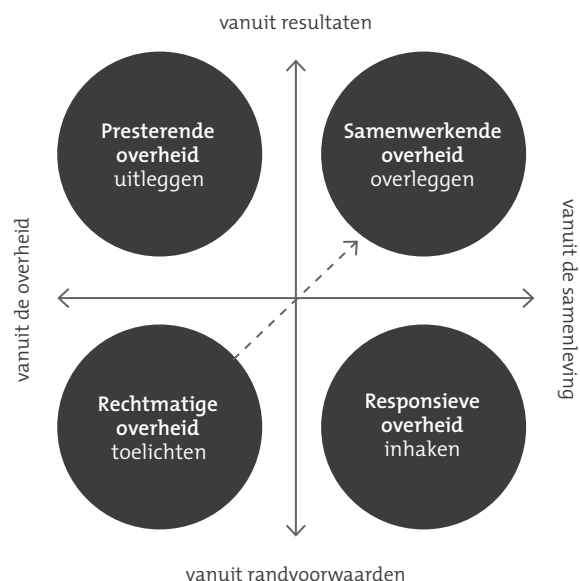
Voor een **presterende gemeente** zijn effectiviteit en efficiency belangrijk. Resultaten worden beoordeeld op hun meetbare bijdrage aan concrete doelstellingen tegen een zo efficiënt mogelijke inzet van middelen (tijd en geld).

Ook een **samenwerkende gemeente** wil resultaten behalen. Maar de manier waarop is anders. In deze rol staat ze er namelijk niet alleen voor. Zij zoekt samenwerkingen om doelstellingen te halen, of gaat in op uitnodigingen van anderen om samen te werken. Vanuit deze netwerkrol is er ruimte om te overleggen en te onderhandelen met belanghebbenden. De overheid treedt op als verbinder en bewaker van het proces, en monitort voortgang en inhoudelijke stappen. In het geval van een **rechtmatige gemeente** formuleert de gemeente regels en procedures en past die op een juiste manier toe. Ze bewaakt rechten en plichten en doet het goed als afgesproken procedures worden gevolgd. De sturing vanuit de overheid is hiërarchisch, invulling geven aan goed bestuur staat centraal. Een **responsieve gemeente** tot slot gaat verbindingen aan met uiteenlopende partijen – om zo tegemoet te komen aan de vele initiatieven die in de samenleving spelen. Maatschappelijke bewegingen worden gekoppeld aan de eigen bestuurlijke opgave. Samen kun je elkaar versterken en kansen benutten. Onderlinge verhoudingen worden niet altijd in formele processen of contracten vastgelegd, maar bestendigd door met elkaar in contact te blijven.

Deze vier rollen zijn ook nodig bij het sturen op transities. Daarbij is het belangrijk om ruimte te maken voor experiment en tijdelijkheid en om ervoor te zorgen dat we daarvan leren. Soms zijn daarbij tijdelijke vergunningen nodig of moet er afgeweken worden van regels die innovatie in de weg zitten.

Hieronder geven we per beweging (zoals beschreven in hoofdstuk 5) aan waar we als gemeente op willen sturen, welke van de vier rollen we daarbij aannemen en welke samenwerkingen belangrijk zijn. Dit is nog geen compleet beeld, maar geeft wel een indicatie van hoe we als gemeente willen sturen op de doorwerking en realisatie van de in deze Omgevingsvisie geformuleerde keuzes.

Dit schema maakt duidelijk hoe de gemeente haar verschillende rollen invult bij het realiseren van de ambities in de Omgevingsvisie. In de praktijk is vaak een combinatie van rollen nodig om specifieke doelen te bereiken. Vanwege de toenemende complexiteit in de (binnenstedelijke) gebiedsontwikkeling is samenwerking cruciaal om resultaten te bereiken. Het gezamenlijk inzetten van kennis en instrumenten draagt bij aan de benodigde uitvoeringskracht. We zien in de praktijk een verschuiving naar een samenwerkende gemeente, waarbij de overheid steeds meer als verbinder en bewaker van processen optreedt en inhoudelijke stappen monitort.

Thuis in een divers Den Haag

Strategische keuzes:

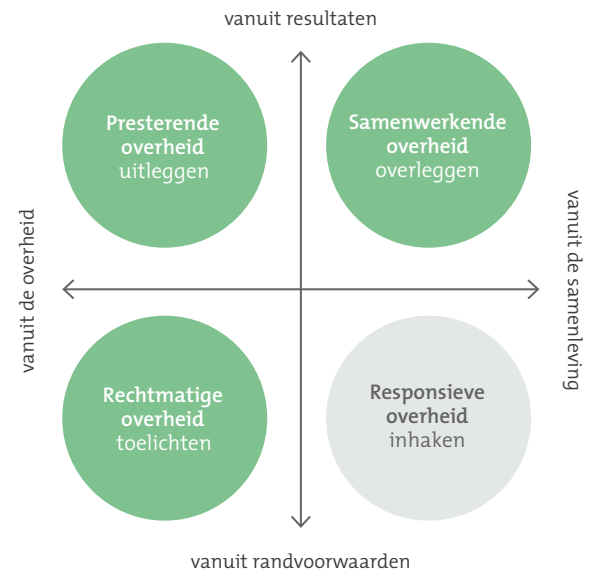
- Bouwen voor de buurt
- Veilige en gezonde leefbare openbare ruimtes die verbinden
- Naar een stillere en schonere stad
- Tegengaan van de segregatie
- Maatschappelijke voorzieningen groeien mee
- Beschermen, benutten en toekomstbestendig maken van cultureel erfgoed

We sturen actief op:

- Het tegengaan van segregatie door extra investeringen in kwetsbare wijken. Door te sturen op een gemengd woonprogramma bij nieuwbouw en door te sturen op een evenwichtige spreiding van kwetsbare groepen over de stad.
- De Ruimtelijke Applicatie Voorzieningen En Leefbaarheid (RAVEL) en de Richtinggevende Normen Maatschappelijke Voorzieningen en Groen worden gebruikt om te bepalen welk voorzieningenniveau voldoende is. We bereiken ons doel door actief grondbeleid, strategisch gemeentelijk vastgoedbeheer en het opnemen van ruimtereserveringen in het omgevingsplan (presterende en rechtmatige rol).
- Aanscherpen van doelen op het gebied van schone lucht en geluid (presterende en rechtmatige rol).
- Strategische ruimtereserveringen voor speelplekken en binnen- en buitensportvoorzieningen. We sturen op doelmatig en efficiënt ruimtegebruik van binnen- en buitensportvoorzieningen. We verkennen de haalbaarheid van alternatieve oplossingen, zoals overkluizen van wegen en benutten van daken (presterende en rechtmatige rol).
- Bijsturen op de instroom van arbeidsmigranten, in afstemming met Rijk, regio en buurgemeenten (samenwerkende rol).
- Zoeken naar een regionale oplossing voor de huisvesting van arbeidsmigranten.
- Het uitwerken van een Nota monumenten en cultureel erfgoed Den Haag (in 2025), regels voor omgevingskwaliteit en cultureel erfgoed opnemen in het omgevingsplan (rechtmatige rol).
- Transformeren van gebieden die door veranderend winkelgedrag geen toekomst meer hebben als hoofdwinkelgebied (samenwerkende rol).

We investeren in de volgende strategische samenwerkingen:

- Samenwerking met corporaties voor een goede spreiding van betaalbare woningen.
- Samenwerking met ondernemersverenigingen en Bedrijfsinvesteringszones (BIZ) voor aantrekkelijke winkel- en voorzieningengebieden en een levendige, groene en verbonden binnenstad.
- Samenwerking met bijvoorbeeld Partners in Toerisme en The Hague & Partners om Den Haag aantrekkelijk te houden voor inwoners en bezoekers.
- Samenwerking op stads-, wijk- en buurtniveau om de woon- en zorgopgave op te pakken. Inzet op gezamenlijke financiering van projecten.
- Samenwerking met schoolbesturen bij vernieuwen schoolgebouwen
- Met buurgemeenten voor het verkennen van strategische ruimtereserveringen voor grootschalige (sport) voorzieningen.
- Uitvoering Woondeal Haaglanden (loopt tot 2030).
- Voortzetten Nationaal Programma Zuidwest.
- Uitvoeren werkagenda duurzame mobiliteit.
- Faciliteren bewonersinitiatieven (responsieve rol).

Dit schema maakt duidelijk hoe de gemeente haar verschillende rollen (gekleurd) invult bij het realiseren van de ambities, met nadruk op samenwerking en regie op verschillende manieren.

Ruimte voor natuur en water

Strategische keuzes:

- Versterken, beschermen en uitbreiden van de Stedelijke Groene Hoofdstructuur
- Vergroening tot op straat- en pleinniveau
- Meer aandacht voor water- en bodemkwaliteit
- Duinen groeien mee met de zee
- Focus op strategische groenprojecten
- Samen aan de slag met groen

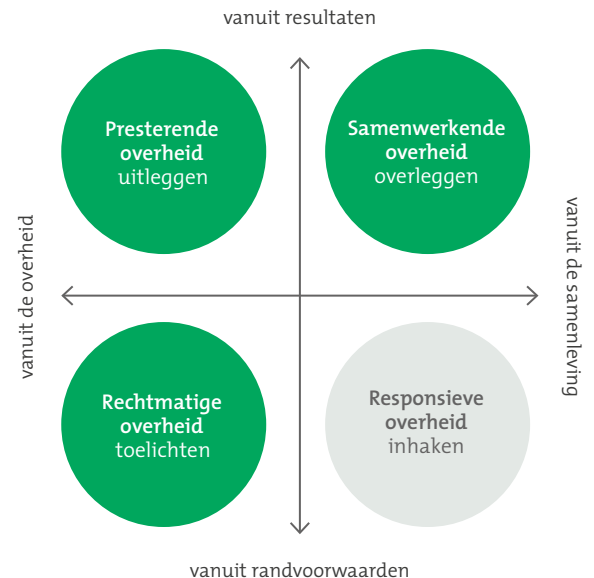
We sturen actief op:

- Vergroening op straat en pleinniveau: inrichting, beheer en handhaving (presterende rol).
- Versterken, beschermen en uitbreiden van de hoofdgroenstructuur, ecologische verbindingzones en natura 2000 (presterende en rechtmatige rol)
- Het prioriteren van strategische vergroeningsprojecten (presterende en samenwerkende rol).

- Aanscherpen van doelen op het gebied van voldoende schone lucht en bodem, geluid, water en ecologie (presterende en rechtmatige rol).

We investeren in de volgende strategische samenwerkingen:

- Uitbreiding van drinkwatervoorziening in samenwerking met Hoogheemraadschap en Dunea (samenwerkende rol).
- Visie Nationaal Park Hollandse Duinen uitwerken met samenwerkingspartners in gebiedsgerichte programma's.
- NOVEX Zuidelijke Randstad: inzet uitvoeringsagenda en Regionale Investeringsagenda met Rijk, regio en marktpartijen.
- Uitvoering en herijking van de Wateragenda met Hoogheemraadschap van Delfland.

Dit schema maakt duidelijk hoe de gemeente haar verschillende rollen (gekleurd) invult bij het realiseren van de ambities, met nadruk op samenwerking en regie op verschillende manieren.

Verstedelijking en bereikbaarheid in samenhang

Strategische keuzes:

- Inzetten op een bouwtempo dat past bij de Haagse metropool
- Bouwen en verbouwen in de hele stad
- Verstedelijking op en nabij goed bereikbare ov-knooppunten
- Versnellen mobiliteitstransitie op stedelijk en regionaal niveau

We sturen actief op:

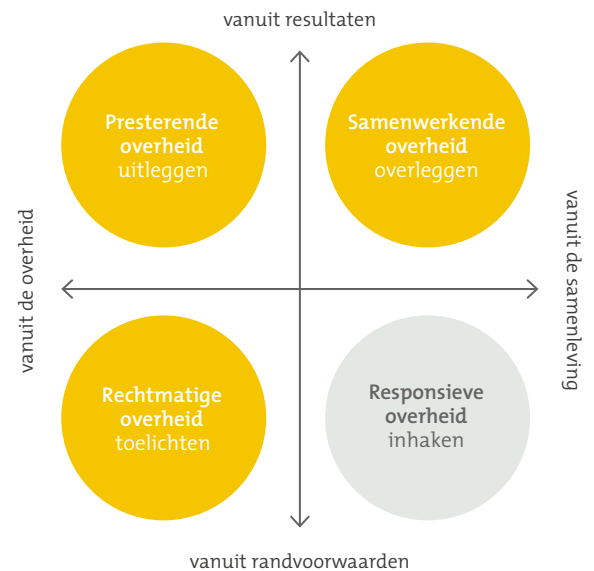
- Het ontwikkelen van een lange termijn beeld voor verstedelijking binnen de Haagse metropool en de realisatie daarvan.
- Het continueren van de gebiedsontwikkelingen CID, Binckhorst, en Zuidwest (samenwerkende rol)
- Het benutten van verstedelijkingskansen in drie wijkvernieuwingsgebieden: Scheveningen, Mariahoeve en Loosduinen (samenwerkende rol)
- Het benutten van de groene kwaliteiten van de A4-Vlietzone in samenhang met het intensiveren van de werkgebieden (samenwerkende rol)
- Het benutten van potenties in de hele stad voor ver- en nieuwbouw door transformatie, flexwonen, optoppen en bouwkundig splitsen (samenwerkende rol).
- Het stimuleren van knooppuntontwikkeling door gemengde stedelijke programma's (samenwerkende rol).
- Het koppelen van gewenste leefmilieus met daarbij passende mobiliteitsmaatregelen (samenwerkende rol).
- Verstedelijking en verdichting in de

bestaande stad via gebiedsgericht beleid (rechtmatige rol).

- Realisatie van de Schaa sprong OV (Oude Lijn, Koningscorridor, Zuidwestlandcorridor) (presterende en samenwerkende rol).
- Bewustwording, bestrijdbaarheid en zelfredzaamheid bij calamiteiten door goede voorlichting en communicatie.

We investeren in de volgende strategische samenwerkingen:

- Uitvoering Rijk-regioprogramma Mobiliteit & Verstedelijking (MoVe).
- Invoering Nieuwe Tram Haagse Regio in samenwerking met de MRDH.
- Regionale programmering verstedelijkingsopgave met Haagse regiogemeenten.
- Rijk-regio samenwerking binnen NOVEX Zuidelijke Randstad.
- Inzet Preverkenning Zuidwestlandcorridor met Rijk en regiopartners.
- Intergemeentelijk gebiedsprogramma Binckhorst en hoogwaardig openbaar vervoer opstellen met betrokken partijen.
- Gebiedsprogramma Vlietzone opstellen met betrokken partijen.
- Haagse Tafel Wonen over afspraken realisatie woningbouwopgave.
- Intensiveren samenwerking tussen gemeente, Veiligheidsregio Haaglanden en Omgevingsdienst Haaglanden t.b.v. handhaving en mitigeren van onacceptabele risico's.

Dit schema maakt duidelijk hoe de gemeente haar verschillende rollen (gekleurd) invult bij het realiseren van de ambities, met nadruk op samenwerking en regie op verschillende manieren.

Ruimte voor kennis en kunde

Strategische keuzes:

- Versterken van de Haagse economische topmilieus: CID, regeringscentrum en Internationale Zone, Binnenstad.
- Bevorderen clustervorming onderwijs en werkgelegenheid.
- Behouden, verdichten en beter benutten bestaande bedrijventerreinen
- Diensten en kleinschalige bedrijvigheid terug in de wijk.
- Versnellen omslag naar circulaire economie

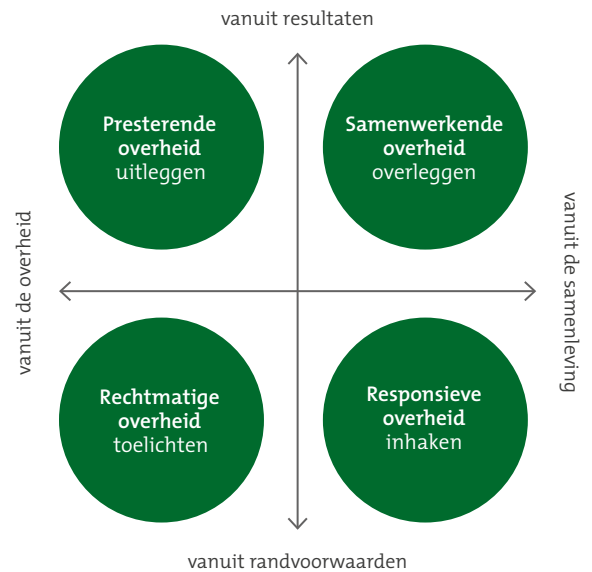
We sturen actief op:

- Het toevoegen van het aantal vierkante meters moderne en duurzame kantoorruimte in de binnenstad, het CID, rondom stations en in de Internationale Zone (samenwerkende en presterende rol).
- Het herontwikkelen van kantoren die niet aan hedendaagse maatstaven voldoen (samenwerkende rol).
- Het toevoegen van werklocaties in wijken en waar het kan inzetten op functiemenging (rechtmatige rol).
- Een toekomstgerichte economie, met banen voor praktisch en theoretisch geschoolden (samenwerkende en responsieve rol).
- Sturen op locaties voor werken, leren en innoveren (samenwerkende rol)
- Behoud bedrijventerreinen voor 'zwaardere' (watergebonden) bedrijvigheid, andere bedrijvigheid in de wijken (samenwerkende rol).
- Het ontwikkelen van de Binckhorst en Laakhavens tot moderne woon-werkmilieus (samenwerkende rol).

- Voldoende bedrijfsruimte voor 'stuwende bedrijvigheid' in de Haagse economische clusters – met aandacht voor betaalbaarheid (presterende en samenwerkende rol).
- Behoud en intensivering bestaande bedrijventerreinen (presterende en samenwerkende rol).
- Voldoende ruimte voor stadsverzorgende bedrijvigheid (presterende en samenwerkende rol).
- Regionale schuifruimte creëren voor circulaire economie (samenwerkende rol).
- Inzet op de grondstoffentransitie.

We investeren in de volgende strategische samenwerkingen:

- Samenwerking met Rijk, regio en Rotterdam en MRDH om scenario's op te stellen voor ruimtelijk-economische ontwikkeling en herstructurering van de Haagse metropool (als onderdeel van de Zuidelijke Randstad).
- Uitvoering woon-werkakkoord Haaglanden.
- Gezamenlijke huisvestingsstrategie Internationale Zone met het Rijk
- Samenwerkingen met bedrijvenkoepels in stad en regio (VNO/NCW, MKB, Koninklijke Horeca Nederland, Stichting Bedrijventerreinen Haaglanden) en The Economic Board The Hague.
- Samenwerking onderwijsinstellingen.
- Businesspark Haaglanden.
- Circulair bouwen via toekomstbestendig bouw- en grondbeleid.
- Circulaire bedrijvigheid in bedrijventerreinen.

Dit schema maakt duidelijk hoe de gemeente haar verschillende rollen (gekleurd) invult bij het realiseren van de ambities, met nadruk op samenwerking en regie op verschillende manieren.

Basissystemen op orde

Strategische keuzes:

- Versnellen van de aanleg van collectieve warmtenetten
- Ontwikkelen van een robuust elektriciteitsnet
- Investeren in een robuuste kustverdediging
- Investeren in bodem- en watersysteem
- Ruimte voor (toekomstige) drinkwaterbehoefte
- Meer regie op de ondergrond

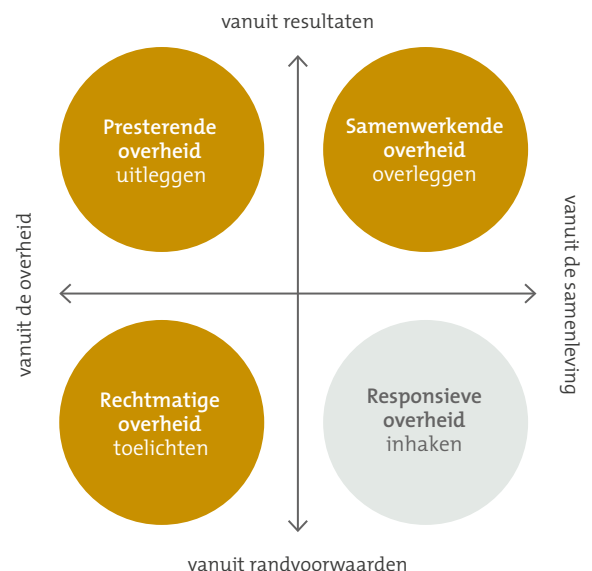
We sturen actief op:

- Regie op schaarse energiebronnen (samenwerkende rol).
- Strategische ruimtereserveringen voor collectieve warmtenetten, de uitbreiding van het elektriciteitsnet en het drinkwatersysteem (rechtmatige rol)
- Ordening van vitale systemen in de ondergrond via integraal programmeren (presterende en samenwerkende rol).
- Uitvoeren Warmteprogramma,

- waaronder aanleg collectieve warmtenetten door onder andere een publiek integraal warmtebedrijf (presterende en samenwerkende rol).
- Nieuwe locaties regionaal aanwijzen voor geothermie (samenwerkende rol).

We investeren in de volgende strategische samenwerkingen:

- Samenwerkingsafspraken tussen Rijk, gemeente en netbeheerders over aanpak netcongestie.
- Samenwerking met partijen voor de ontwikkeling van duurzame warmtebronnen.
- Samenwerking met netbeheerders, Dunea en Stedin voor gezamenlijke planning, ontwerp en uitvoering.
- Kennisuitwisseling tussen Rijk, gemeenten en kennisinstellingen over uitvoeringspraktijk energietransitie.
- Samenwerking met het Rijk voor kustverdediging.
- Samenwerking met de Provincie over drinkwatervoorzieningen.

Dit schema maakt duidelijk hoe de gemeente haar verschillende rollen (gekleurd) invult bij het realiseren van de ambities, met nadruk op samenwerking en regie op verschillende manieren.

7.3 Haags omgevingsbeleid – koers houden

De Omgevingsvisie is niet alleen een visie op de stad, maar brengt ook al het strategisch omgevingsbeleid met elkaar in samenhang. Dit is tweeledig. Aan de ene kant geven we aan welk beleid we betrekken bij de Omgevingsvisie – en dus ook doorzetten. Aan de andere kant geven we aan welk beleid we op termijn vervangen, bijsturen of intrekken. Zo voorkomen we een onnodige opeenstapeling van uitgangspunten of tegenstrijdige beleidsuitgangspunten. Voorop staat de ambitie om integraler beleid op te stellen, en bestaand beleid met elkaar in samenhang te brengen – om uiteindelijk in het omgevingsplan tot heldere regels te komen. Dit betekent dat we ook regie op de beleidsdoorwerking van de Omgevingsvisie gaan organiseren.

Met de vaststelling van deze Omgevingsvisie verdwijnen de beleidsdocumenten Structuurvisie Wêreldstad aan Zee (RIS126237), Agenda Ruimte voor de Stad (RIS282215) en de Haagse Nota Mobiliteit (RIS180762). Deze beleidsdocumenten zijn niet meer nodig omdat in de Omgevingsvisie de hoofdzaken uit in ieder geval de beleidsvelden milieu, verkeer en vervoer, en ruimtelijke ordening zijn samengebracht – in lijn met de uitgangspunten van de Omgevingswet. Hoewel het Haagse beleid voor de fysieke leefomgeving grotendeels op orde en actueel is, zal er altijd sprake zijn van spanningen en kansen tussen beleidsthema's. De groei van de stad en de oplopende druk op de ruimte

leiden tot nieuwe vraagstukken. Nieuwe opgaven, zoals gezondheid, energietransitie en circulaire economie, vragen om een integrale benadering die niet altijd past in de sectorale wijze waarop beleidsthema's tot nu toe georganiseerd zijn geweest.

Niettemin blijft veel van het huidige beleid bestaan. Het is betrokken bij deze Omgevingsvisie, maar behoudt deels het sectorale karakter. Dit betekent dat initiatiefnemers die in de stad aan de slag willen naast een toets op de Omgevingsvisie, altijd een check moeten doen op sectoraal beleid. Dat is bijvoorbeeld nodig omdat bepaalde beleidsregels (nog) niet zijn vertaald in het omgevingsplan. Sectoraal beleid bevat in zulke gevallen een verduidelijking of concretere doelen dan in de Omgevingsvisie genoemd. Overigens is het wel zo dat als het ambitieniveau op een bepaald onderwerp in de Omgevingsvisie concreter is beschreven dan in een sectorale beleidsnota, de Omgevingsvisie leidend is. Daarin zijn immers integrale afwegingen gemaakt. Onderstaand overzicht toont het beleid dat is betrokken bij het opstellen van de Omgevingsvisie. Na vaststelling van de Omgevingsvisie blijven ze gelden als toetsingskader voor initiatieven. De Omgevingsvisie kan overigens ook aanleiding zijn om sectoraal beleid aan te passen.

Beleidsdocument	RIS nummer*
Thema Bestuur	
Den Haag Resilience Strategie 2019	302023
Thema Veiligheid	
Integraal Veiligheidsbeleid 2023-2026	313807
Nota Externe Veiligheid Den Haag	259485
Thema Verkeer, vervoer en waterstaat	
Strategie Haagse Mobiliteitstransitie 2040	310664
Uitgangspunten Schaalsprong OV	303479
Parkeerstrategie Den Haag 2021-2030 (actualisatie 2024)	308711
Nota parkeernormen 2021	309940
Fiets Strategie, Ruim baan voor de fiets 2040	302960
Strategie Deelmobiliteit	319377
Strategie Verkeersveiligheid	305028
Afwegingskader snelheidsregimes Den Haag	309478
Nota Motorbrandstofverkooppunten	170330
Aanpak schoon vervoer	303606

Visie op het verkeersnetwerk 2040	In voorbereiding
Wateragenda Den Haag 2021-2025	311901
Nota Binnenwater en verordening op de Binnenwateren	246361
Actieprogramma Binnenwater 2017-2020	297093

Thema Economische zaken	
Economische Visie 2030+	303550
Regionale Bedrijventerreinenstrategie MRDH	Niet in RIS
Kadernota Detailhandel Den Haag	300626
Aanpak Haagse Maakindustrie	311061
Bedrijfshuisvestingsstrategie	303177
Programma bedrijfshuisvesting	318690
Kantorenstrategie 2018-2030	300807
Strategie Toerisme 2020-2025	302975
Portefeuilleanalyse congreslocaties	In voorbereiding
Horecavisie 2016	288645
Hotelbeleid 2021	310666
Nachtvisie	319421

Thema Onderwijs, sport, cultuur en recreatie		
Integraal Huisvestingsplan Onderwijs 2020-2030	304176	
Sportnota 2015-2030	283153	
Haags Sportakkoord	306192	
Integraal Huisvestingsplan Sport	311895	
Cultuurvisie 2033 – De kunst van betekenis	315525	
Integraal Huisvestingsplan Cultuur en bibliotheken	311896	
Ruimte voor Kunst – Werkruimte voor kunstenaars in Den Haag	156705	
‘Bibliotheek in beweging’, Beleidsvisie Bibliotheek Den Haag 2021-2025	306227	
Een visie op wijkbibliotheken in Den Haag, ‘Altijd een bibliotheek in de buurt’	311329	
Erfgoedvisie	308176	
Visie op religieus erfgoed	306362	
Beleidsnota Archeologie 2021-2030	311200	
Nota Kunst in de openbare ruimte		
Popnota – Ruimte voor pop	298122	
Nota Spelen in de stad	281389	
Ontwerprichtlijnen sport en bewegen in de openbare ruimte		

Thema Sociaal Domein		
Regionale beleidsvisie beschermd wonen en maatschappelijke opvang	315214	
Beleidsplan Professioneel Welzijnswerk 2021-2024 ‘Versterken & Verbinden’	310647	
Beleidskader aanpak Dakloosheid ‘Den Haag geeft thuis’	316085	
Doorbraakplan huisvesting zorgdoelgroepen en statushouders	310115	
Haagse Preventieaanpak; kansen vergroten, problemen voorkomen	316577	
Actieprogramma Preventie, Volksgezondheidsbeleid Den Haag 2020-2023	309230	
‘Seniorvriendelijk Den Haag’, Actieprogramma 2020-2022	307178	
‘Bouwen aan een verbonden stad’	308172	
Haagse aanpak opvang nieuwkomers	316033	
Integraal Huisvestingsplan Zorg en Welzijn	In voorbereiding	

Thema Volksgezondheid en milieu		
Geurbeleid provincie Zuid-Holland actualisatie 2024	Niet in RIS	
Afvalverordening 2010	300018	

Grondstoffenplan	310285
Haags Klimaatakkoord	318479
Wegwijzer Den Haag Klimaatbestendig	308744
Integraal Gemeentelijk Rioleringsplan 2021-2025	306620
Kadernota Openbare Ruimte	310884
Handboek openbare ruimte	268741
‘Vanzelfsprekend toegankelijk’, Agenda voor een Toegankelijk Den Haag 2020-2022 (lokale inclusie agenda)	306630
Actieplan Geluid Den Haag 2021-2023	299493
Actieplan Geluid 2024-2029	PM
Beleid hogere grenswaarden Wet Geluidhinder	179918A
Beleidskader Duurzaam Bouwen	
Nota Duurzaamheid 2019	301829
Circulair Den Haag 2018	299353
Visie op de Ondergrond	318970
Nota Bodembeheer	258289
Nota Stadsnatuur 2020	305824
Agenda Groen voor de Stad	294705
Bronnenstrategie	318482
Nota stadsbomen	307827
Puntensysteem groen- en natuurinclusief bouwen	313059
Schone Lucht Akkoord 2020	304354
Milieuzones Den Haag 2020	305702
Visie op Licht 2017	298658
Transitievisie Warmte	313867
Stedelijk Energieplan	306869
Nota Kindvriendelijke Stad	309488

Thema Volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en stedelijke vernieuwing		
Woonvisie Den Haag 2040	319812	
Nota Haagse hoogbouw: Eyeline & Skyline	298448	
Nota Omgevingskwaliteit	In voorbereiding	
Nota Haagse richtinggevende normen maatschappelijke voorzieningen en groen	318125	
Binnenstadsplan 2033	316359	
Structuurvisie Zuidwest 2040	315261	
Structuurvisie CID 2021	307135	
Omgevingsplan Binckhorst	299317	
Nota Grondbeleid 2024 en verder	319970	

*Op de website van de gemeente vindt u de beleidsdocumenten makkelijk terug met het RIS-nummer.

7.4 Levende Omgevingsvisie

De Omgevingsvisie heeft een dynamisch karakter. Omdat het wordt uitgewerkt in gebiedsvisies per stadsdeel en omdat de Omgevingsvisie periodiek geactualiseerd wordt. Alleen zo kan de Omgevingsvisie ‘levend’ blijven, als een richtinggevend kader voor de ontwikkeling van de stad – voor de raad, voor bewoners, organisaties, ondernemers, ketenpartners en andere overheden.

Gebiedsvisies per stadsdeel

De gebiedsvisies worden na vaststelling door de gemeenteraad onderdeel van de Omgevingsvisie – als een zogenoemde partiële herziening. Daarmee is de betekenis van deze nieuwe gebiedsvisies anders dan van bestaande gebiedsvisies. Daarnaast is ook het schaalniveau anders. We kiezen ervoor om de komende jaren gebiedsvisies per stadsdeel te maken, die samen de hele stad omvatten. Het ontwikkelen van gebiedsvisies per stadsdeel heeft de volgende voordelen.

1. De Omgevingsvisie werkt door de concretisering in gebiedsvisies beter als ruimtelijk-programmatisch kader. Dit kader helpt te sturen op het realiseren van de gewenste functies op de gewenste plek. Deze doorwerking ondersteunt bovendien de gewenste ontwikkeling naar integraal gebiedsgericht werken.
2. Het maakt een versnelling van gebiedsontwikkelingen mogelijk, omdat gebiedsoverstijgende ruimtelijke keuzes al zijn gemaakt. Dat geldt voor complexe gebiedsontwikkelingen met gebiedsprogramma's en voor kleine initiatieven die passen binnen de kaders van de gebiedsvisie.
3. Het wordt mogelijk om de beoordeling van 'buitenplanse omgevingsplanactiviteiten' (BOPA) – activiteiten die niet voldoen aan de regels van het omgevingsplan of niet vergunningsvrij zijn – efficiënter te laten verlopen.
4. De gemeenteraad krijgt een sterkere rol bij een samenhangende en strategische sturing op de ruimtelijke ontwikkeling van de stad. Ook kan de raad binnen de deelgebieden sterker sturen op het behoud en de versterking van kwaliteiten.

We zijn voornemens om acht gebiedsvisies te maken, op basis van de indeling in acht Haagse stadsdelen. Bekeken moet worden hoe deze gebiedsvisies als uitwerking (c.q. partiële herziening) van de Omgevingsvisie aansluiten op al vastgestelde structuurvisies voor Zuidwest en het Central Innovation District (CID). Deze structuurvisies worden met het vaststellen van de Omgevingsvisie bekrachtigd. Ze zullen op termijn vervangen worden door gebiedsvisies.

De wijkagenda's zijn een belangrijke bron van informatie bij het opstellen van de gebiedsvisies en andersom. Deze lokale kennis is waardevol bij de ruimtelijke, integrale afwegingen in de gebiedsvisies en gebiedsprogramma's. Ook is de lokale kennis waardevol bij het beoordelen van de wenselijkheid en inpasbaarheid van concrete initiatieven. Door de wisselwerking tussen de Omgevingsvisie, gebiedsvisies- en programma's en wijkagenda's te vergroten kunnen we onze lange termijn doelen concreet maken en hebben we een beter beeld van de actuele prioriteiten op wijk- en buurtniveau.

Monitoring en actualisatie

Een Omgevingsvisie is nooit af. Het werken met instrumenten uit de beleidscyclus vraagt voortdurend om afstemming en reflectie, zodat deze instrumenten

up-to-date blijven. Daarom richten we periodieke monitoring en evaluatie in voor de Omgevingsvisie.

De Omgevingsvisie stelt allerlei doelen en kaders voor de ontwikkeling en het beheer van de stad. Idealiter willen we de voortgang en resultaten hiervan continu kunnen volgen om snel en effectief bij te sturen wanneer dat nodig is. Een dergelijk systeem hiervoor opzetten is een grote opgave waar we stapsgewijs naar toewerken. We focussen in eerste instantie op het monitoren van de vijf bewegingen en de samenhang daartussen, met elke vier jaar een evaluatiemoment. Hiervoor gebruiken we hoofdzakelijk informatie uit drie typen bestaande monitoringsproducten, namelijk die van: sectoraal beleid, programma's zoals genoemd in de volgende paragraaf, en de actualisatie van wijkagenda's. We leggen daarbij een link met de Staat van de Stad. Het doel is om deze inhoudelijke monitoring van de Omgevingsvisie steeds completer en meer continu te maken. Gemeente Den Haag werkt de komende jaren aan een informatiesysteem waarmee een goed samenhangend beeld van de stad kan worden verkregen, deze ontwikkeling is essentieel voor het aanpakken van opgaven in de fysieke leefomgeving. We onderzoeken of we de monitoring van de Omgevingsvisie kunnen ontsluiten via De Digitale Spiegelstad.

Het werken met de Omgevingsvisie is nieuw voor de gemeente Den Haag. Naast de inhoudelijke monitoring willen we ook weten hoe het werken met de Omgevingsvisie gaat en het algemeen functioneren van het instrument. Daarom voeren we jaarlijks een evaluatie uit waarin we vooraf gestelde procesdoelen beoordelen, bijvoorbeeld op het gebied van samenwerking, gebruiksvriendelijkheid en besluitvorming. Met deze methodiek maken we het werken met de Omgevingsvisie continu steeds iets effectiever. Aangezien de Omgevingsvisie niet op zichzelf staat maar samenwerkt met andere instrumenten in de beleidscyclus, evalueren we jaarlijks ook de samenhang met andere instrumenten en het fysiek-ruimtelijk planproces.

Bij het opstellen van deze Omgevingsvisie is ook een Omgevingseffectrapportage (OER) opgesteld. Vanwege het integrale karakter van de visie is ervoor gekozen een breder dan gebruikelijk milieueffectrapport op te stellen. De OER heeft bijgedragen aan het opstellen van de Omgevingsvisie en de daarin gemaakte strategische keuzes. Door het interactieve maakproces tussen Omgevingsvisie en OER kunnen we conclusie trekken dat de strategische keuzes uit de Omgevingsvisie leiden tot verbeteringen van de fysieke leefomgeving. Daarnaast zijn de aanbevelingen uit het OER voor het vervolg van belang. Deze nemen we mee bij de uitwerking van de Omgevingsvisie in Gebiedsvisies.

Op basis van de uitkomsten van monitoring en evaluatie kan de Omgevingsvisie in principe op elk moment worden aangepast. Om praktische redenen gaat de voorkeur er naar uit om alle voorgenomen wijzigingen eens per vier jaar mee te nemen in een actualisatieslag.

7.5 Uitwerking in programma's

De doorwerking van de Omgevingsvisie krijgt zoals gezegd vorm via vastgesteld beleid, nieuw beleid en via omgevingsprogramma's. Het omgevingsprogramma is een nieuw beleidsinstrument onder de Omgevingswet en bedoeld om stadsbreed of gebiedsgericht specifieke doelen en maatregelen te bereiken en uit te voeren. In Den Haag werken we met thematische en gebiedsprogramma's. Hier gaan we ook regie op voeren.

Thematische programma's

Bij het benoemen van thema's voor uitwerking in een omgevingsprogramma is het zaak om de integrale afweging van en de samenhang tussen verschillende beleidsvelden zo vroeg mogelijk duidelijk te maken. We streven naar een beperkt aantal programma's, zodat zoveel mogelijk gestuurd kan worden op brede en samenhangende onderwerpen. Hiervoor moeten we met elkaar de nodige praktijkervaring opdoen. De Omgevingswet maakt onderscheid in verplichte en vrijwillige programma's. Het Actieplan Geluid is een verplicht programma voor het Rijk (artikel 3.9 Omgevingswet), de provincies (artikel 3.8 Omgevingswet) en een aantal gemeenten (artikel 3.6 Omgevingswet). Dit actieplan kan gaan over de volgende geluidsbronnen: wegen, spoorwegen, luchthavens en activiteiten, en wordt opgesteld aan de hand van geluidbelastingkaarten. Den Haag voldoet met het Actieplan Geluid dus al aan een verplicht omgevingsprogramma. Op dit moment zijn er drie (verplichte) thematische omgevingsprogramma's in voorbereiding: een Volkshuisvestingsprogramma en een Warmteprogramma.

Volkshuisvestingsprogramma

Sinds 1 januari 2022 zijn gemeenten wettelijk verplicht (volgens de gewijzigde Woningwet) om een vastgestelde woonvisie te hebben die periodiek wordt vernieuwd. De woonvisie is hiermee een basis voor het invoeren van nieuw instrumentarium en regelgeving op het gebied van wonen.

Ook vormt de woonvisie de basis voor (langjarige) afspraken met huurders en corporaties. Met het wetsvoorstel Versterken Regie Volkshuisvesting verandert de juridische verankering van de Woningwet naar de Omgevingswet. Daarmee wordt op termijn de woonvisie een volkshuisvestingsprogramma onder de Omgevingswet. Hiervoor hebben we tot 2030 de tijd. Tot die tijd is de Woonvisie vigerend woonbeleid. Ook is het verplicht om een Woonzorgvisie op te stellen.

Warmteprogramma

Op korte termijn (voor 2026) stelt de gemeente een Warmteprogramma vast, dat elke vijf jaar wordt geactualiseerd. Op basis van dit programma worden uitvoeringsplannen per wijk opgesteld. Ofwel: waar de gemeente voor 2035 aan de slag gaat met het isoleren van woningen of het ontwikkelen van een alternatief voor aardgas. Ook kunnen te zijner tijd wijken worden aangewezen waar de levering van aardgas wordt beëindigd. Tussen het moment van aanwijzen en het beëindigen van de levering zit een uitvoeringsperiode van acht jaar (adviestermijn).

Integraal Programma Milieu

In Den Haag staat het milieubeleid in verschillende sectorale nota's en brieven, zoals het Actieplan Geluid, Beleid hogere grenswaarden Wet geluidhinder, Brief Schone Lucht Akkoord, Nota Externe Veiligheid en de Nota bodembeheer. Voor het overige gelden in Den Haag de wettelijke (minimum) normen. Er is geen verbindend en overkoepelend Haags milieubeleid.

Met de invoering van de Omgevingswet en de daaronder hangende Bruidsschat, heeft de gemeente voor milieu meer taken gekregen. Dit biedt ons meer beleidsvrijheid en kansen om onze ambities lokaal neer te zetten. Vanuit het Rijk wordt er een Nationaal Milieu Programma (NMP) opgesteld. Het NMP zal richtinggevende uitspraken doen voor het milieubeleid tot en met 2050. Voor Den Haag volgt

Beweging	Mogelijke beleidsdoorwerking
 Thuis voelen in een divers Den Haag	(Regionale) Woonzorgvisie Nieuwe monumentennota Den Haag 2025 Nota Omgevingskwaliteit deel 2 Programma Stadsrenovatie
 Meer ruimte voor natuur en water	Beleidskader Toekomstbestendig Bouwen Programma Groen en Blauw Programma Water en Riolerings Integraal Milieuprogramma
 Verstedelijking en bereikbaarheid in samenhang	Programma Mobiliteit Programma Verdichting & Verduurzaming
 Ruimte voor kennis en kunde	Programma Ruimte voor Economie
 Basissystemen op orde	Programma Ondergrond Warmtesysteem Zuid-Holland: opstellen Warmteprogramma Regionale Energie Strategie (RES) Rotterdam Den Haag Provinciaal Meerjarenprogramma Programma energiesystemen

uit het NMP de opgave om de nationale ambities lokaal te vertalen en uit te werken in een nieuw integraal Haags milieuprogramma. Het Programma Milieu gaat ons ook helpen om onze doelen voor een economische, duurzame en gezonde stad te behalen. Naast het Programma Milieu die integraal afgewogen beleidsregels schetst, blijven uitvoeringsgerichte actieplannen voor milieusectoren als lucht, geluid en omgevingsveiligheid bestaan.

Naast deze (verplichte) programma's staat het de gemeente vrij om als uitwerking van de Omgevingsvisie nieuwe programma's of beleid op te stellen. Onderstaand schema geeft een overzicht van mogelijke beleidsdoorwerkingen in nog op te stellen programma's en beleidskaders, gekoppeld aan de vijf bewegingen van deze Omgevingsvisie. Van sommigen is de voorbereiding al gestart, anderen zitten nog in de ideefase. Het is de bedoeling om vierjaarlijks, per raads- en collegecyclus, de totale beleidsagenda te checken op actualiteit. Daarbij kijken we steeds naar nut en noodzaak van nieuw beleid of nieuwe omgevingsprogramma's.

Gebiedsprogramma's

Gebiedsprogramma's zijn gericht op de realisatie

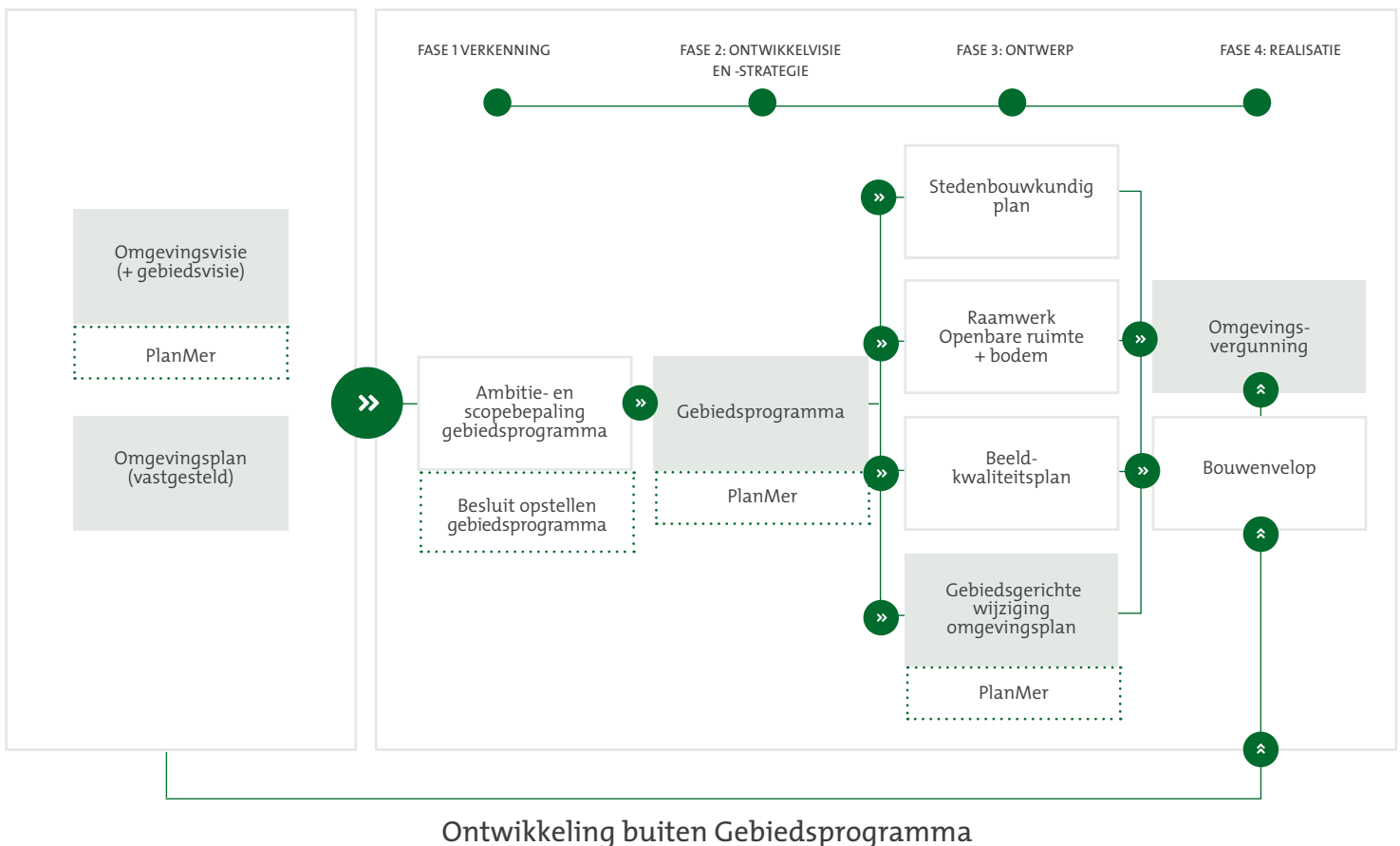
van gebiedsontwikkelingen en het bereiken van bijbehorende, vaak urgente doelen. Het schaalniveau is daarmee lager (kleiner gebied) dan die van gebiedsvisies (die een heel stadsdeel bestrijken). Een gebiedsprogramma heeft na vaststelling de status van programma onder de Omgevingswet. Daarmee is het gebiedsprogramma kaderstellend voor de gemeentelijke besluitvorming over BOPA's en voor gebiedsspecifieke wijzigingen van het omgevingsplan.

Een gebiedsprogramma bevat een ontwikkelvisie en een ontwikkelstrategie. De ontwikkelvisie geeft inzicht in het toekomstperspectief voor het betreffende gebied, met duidelijkheid over programmatische ambities, de te versterken kwaliteiten en nieuwe kwaliteiten. Dit alles op basis van de Omgevingsvisie en de betreffende gebiedsvisie(s). De keuze van de programmatische ambities is gekoppeld aan een plan-mer. De ontwikkelstrategie vormt het uitvoeringsdeel, met een voorstel voor fasering, ontwikkelstappen, en daaraan gekoppelde investeringen en afhankelijkheden. En met het kostenverhaal en de juridisch-planologische borging van de ambities en doelen uit de ontwikkelvisie.

In het schema is te zien hoe gebiedsprogramma's samenhangen met andere instrumenten uit de Omgevingswet, en met welke planproducten voor gebiedsontwikkeling we willen werken (gekoppeld aan verschillende fases van gebiedsontwikkeling). Met deze systematiek zorgen we dat nieuwe ontwikkelingen minder ad hoc en meer vanuit gebiedsvisies en gebiedsprogramma's tot stand komen. Voor kleine en losstaande projectinitiatieven buiten een gebiedsprogramma kan direct worden doorgeschakeld naar fase 4 en het opstellen van een bouwenvelop. Voor iets grotere projectinitiatieven buiten een gebiedsprogramma kan het nodig zijn om eerst een stedenbouwkundig plan en een raamwerk openbare ruimte te maken met een daaraan gekoppeld investeringsbesluit (fase 3). Ook in deze gevallen is de Omgevingsvisie (al dan niet uitgewerkt in een gebiedsvisie) kaderstellend.

Overkoepelend strategisch en juridisch kader

Planproducten gebiedsontwikkeling

7.6 Sturing in het omgevingsplan

Deze realisatiestrategie houdt rekening met het juridisch-planologische kader van het omgevingsplan Den Haag, dat de komende jaren stapsgewijs wijzigt van een tijdelijk kader tot een definitief omgevingsplan. Vergeleken met de vroegere bestemmingsplannen krijgt het omgevingsplan een breder en meer integraal karakter. Dit blijkt onder meer uit:

- de aanwijzing van globale gebiedstypen in plaats van gedetailleerde bestemmingen (in Den Haag leefmilieus genoemd);
- omgevingsbeleid aan de hand van thema's en specifieke maatschappelijke kwesties;
- een integrale toepassing van milieuaspecten in de planregels (om zo de kwaliteit van de fysieke leefomgeving te borgen).

Gebiedsgericht omgevings- en milieubeleid

Het omgevingsplan is gebaseerd op dezelfde gebiedstypen als in deze Omgevingsvisie, de eerder genoemde leefmilieus. Het gaat om drie groene gebiedstypen ('water', 'groene leefmilieus' en 'natuurlijke leefmilieus') en vijf urbane gebiedstypen ('stedelijk', 'gemengd stedelijk', 'centrumstedelijk', 'hoogstedelijk' en 'bedrijventerrein').

De historisch gegroeide structuur van Den Haag heeft ertoe geleid dat de groene gebiedstypen gekenmerkt worden door een beperkte dynamiek en beperkte vormen van (milieu)hinder. Voorbeelden zijn de Haagse stadsbossen, parken of stadswateren, maar ook overige groenvoorzieningen en natuurgebieden. De regelgeving heeft in deze gebiedstypen een behoudend karakter en is vooral gericht op de bescherming of ontwikkeling van bestaande gebiedskwaliteiten. Ruimte voor nieuwe initiatieven en (maatschappelijke) functies is in deze gebiedsdelen relatief beperkt. De realisatie hiervan koppelen we aan bijzondere doelen of kaders, zoals de drinkwaterwinning in Nationaal Park Hollandse Duinen, de bescherming van Den Haag tegen zeespiegelstijging en de verbetering van de Stedelijke Groene Hoofdstructuur (SGH).

De stedelijke gebiedstypen bieden vooral ruimte aan dynamische woon-, werk- en leefmilieus en een breed palet aan gemengde gebieden of concentratiegebieden op het gebied van detailhandel en dienstverlening, kennis en cultuur, onderwijs, en horeca.

De aard en omvang van hiermee samenhangende activiteiten kan in sommige gevallen aanzienlijke milieuhinder tot gevolg hebben. Om in deze gebieden de kwaliteit van de leefomgeving te borgen, moet in deze leefmilieus gedifferentieerdere regelgeving worden toegepast. Denk aan milieuzoneringen, het gebruik van omgevingswaarden of een doelgerichte aanwijzing van zogeheten milieugebruiksruimtes of planregels. Deze regels spelen in op de behoefte aan rust en de beperking van functiemenging in rustige leefmilieus of op bepaalde dagdelen.

Er is een sterke relatie tussen Omgevingsvisie en omgevingsplan. De Omgevingsvisie doet richtinggevende uitspraken, die via programma's en beleid vertaald worden naar regels in het omgevingsplan. De Omgevingsvisie heeft daarmee een onderbouwende functie voor die regels inclusief de reikwijdte of diepgang. Andersom geeft het omgevingsplan juridische kaders mee die relevant zijn voor het opstellen van programma's.

Om tot een goed werkend en definitief omgevingsplan te komen, dat bijdraagt aan de strategische keuzes in de Omgevingsvisie, is de concretisering van de Omgevingsvisie in gebiedsvisies per stadsdeel van groot belang. Daarbij geldt hoe concreter en kwantificeerbaarder de gebiedsvisies zijn, hoe makkelijker de vertaling gemaakt kan worden naar het omgevingsplan. Overigens zullen in de eerste versie van het definitieve omgevingsplan niet alle ambities uit de gebiedsvisies meegenomen zijn. Uiteindelijk zal dit na de transitiefase wel het geval zijn, zodat er daadwerkelijk regie kan worden gevoerd op de gestelde kaders.

Op een lager schaalniveau spelen ook gebiedsprogramma's een belangrijke rol. Die kunnen de basis vormen voor een gebiedsgerichte wijziging van het omgevingsplan. Daarbij geldt dat hoe groter het gekozen gebied is voor het gebiedsprogramma, hoe beter de vertaling gemaakt kan worden naar de juridische spelregels in het omgevingsplan.

Omgevingswaarden

De Omgevingswet geeft de mogelijkheid om bij het omgevingsplan omgevingswaarden vast te stellen. Een omgevingswaarde bepaalt voor de fysieke leefomgeving of een onderdeel daarvan, de gewenste staat of kwaliteit, de toelaatbare belasting door activiteiten of de toelaatbare concentratie of depositie van stoffen. Omgevingswaardes kunnen worden geformuleerd als resultaatsverplichtingen, inspanningsverplichtingen of andere daarbij te omschrijven verplichtingen. Bij de vaststelling van een omgevingswaarde kan een termijn worden gesteld waarbinnen aan de verplichting moet zijn voldaan. Als er omgevingswaarden worden gesteld en daar niet aan wordt voldaan, is er ook een verplichting om een programma op te stellen met maatregelen om wel aan de omgevingswaarde te voldoen. Bij de vaststelling van een omgevingswaarde moet worden onderbouwd welke taken en bevoegdheden in ieder geval worden ingezet om de omgevingswaarde te realiseren. Het stellen van een omgevingswaarde is nooit een doel op zichzelf, maar is altijd dienstbaar aan de vraag of een doel (het te dienen belang) voor de fysieke leefomgeving wordt bereikt. De gedachte is dat aan de hand van omgevingswaardes gemonitord kan worden of doelen voor de leefomgeving worden bereikt.

Omgevingswaarden worden in het omgevingsplan vastgesteld. Het wel of niet vaststellen van deze waarden is een keuze die vaak wordt gemaakt in de Omgevingsvisie. In deze Omgevingsvisie nemen we voor nu geen (nieuwe) vrijwillige omgevingswaarden op, zoals bodemkwaliteit, windhinder of hitte in de stad. Ook in de transitieperiode om tot een definitief omgevingsplan voor de gemeente te komen (tot 2032) zijn omgevingswaarden niet aan de orde.

7.7 Grondbeleid

Het gemeentelijke grondbeleid en het kostenverhaal zijn essentieel bij de uitvoerbaarheid van onze ambities. De Omgevingsvisie vormt hiervoor de grondslag. De veranderende (economische) omstandigheden, de grote maatschappelijke opgaven en de verdeling van grondposities op dit moment, vragen om meer regie voeren met maatwerk en pragmatisch handelen. In de Nota Grondbeleid is daarom gekozen om per situatie te bepalen of regie van de gemeente noodzakelijk is, en zo ja, welke inzet daarvoor noodzakelijk is. Dit noemen we regisserend grondbeleid. De Nota Grondbeleid onderscheidt vier mogelijke rollen: Passsief / toetsende rol, verleidend facilitator, afwachterende ontwikkelaar en initiërend ontwikkelaar. De vier rollen in het grondbeleid kennen elk een eigen handelingsperspectief. De rollen zijn te onderscheiden op de mate van urgentie en de gewenste invloed die we als gemeente willen hebben in het oppakken van een maatschappelijke opgave.

Aan de hand van vier stappen wordt steeds bepaald welke rol bij een bepaalde ontwikkeling het meest geschikt is om de gewenste maatschappelijke impact te realiseren: integrale beoordeling, mate van urgentie, gewenste invloed en de beoordeling van randvoorwaarden.

- Met de integrale beoordeling worden de maatschappelijke doelen afgezet tegen de benodigde inzet. Hierbij wordt duidelijk of een ontwikkeling voldoende bij kan dragen aan onze ambities en of deze haalbaar is binnen de voor die ontwikkeling gestelde financiële kaders.

- De urgentie blijkt in de praktijk vaak uit bestuurlijk prioritaire thema's, en uit de opgaven uit de Omgevingsvisie, de gebiedsvisies en gebiedsprogramma's. We focussen op gebieden waar verbeteringen in de fysieke leefomgeving leiden tot een grotere bijdrage (katalysator) aan de drie maatschappelijke opgaven die we met de Omgevingsvisie van antwoorden willen voorzien.
- De mate van invloed in de ontwikkeling die gewenst of nodig is, is afhankelijk van het antwoord op de vraag hoe de gemeente wil sturen op de opgave of ontwikkeling.
- Randvoorwaarden gaan onder andere over de beschikbare kennis en capaciteit, en de financiële positie van Den Haag.

Als gemeente willen we bij de beoordeling van de financiële gevolgen van een gebiedsontwikkeling verder kijken dan de direct aan de ontwikkeling gekoppelde grondexploitatie of de opzet van het kostenverhaal (de wettelijke plicht om genormeerde kosten die een gemeente maakt te verhalen op de grondeigenaar die een gebied herontwikkelt). De wettelijk verplichte grondexploitatie of kostenverhaalopzet blijven overigens wel de basis voor het financieel kader van een gebiedsontwikkeling.

We bepalen steeds aan de hand van vier stappen welke rol binnen het grondbeleid bij een bepaalde ontwikkeling het meest geschikt is.

7.8 Bekostigingsstrategie

De financiële positie van Den Haag staat al jaren onder druk. Veel projecten – ook die van groot maatschappelijk belang – komen niet van de grond, omdat we als gemeente niet in staat zijn om de publieke tekorten te dichten. Bij de uitwerking van de Omgevingsvisie in gebiedsvisies, gebieds- en omgevingsprogramma's en projecten is de gemeenten sterk afhankelijk van ontwikkelaars, beleggers, netbeheerders, woningcorporaties en andere partijen met uitvoeringskracht. Kortom, de bekostigingsstrategie voor het uitvoeren van deze Omgevingsvisie vraagt om een systematiek waarin investeringen in verstedelijking op andere wijze tot stand kunnen komen.

Voor de uitvoering en financiering van grote, bovenlokale ontwikkelingen zijn we voor een groot deel afhankelijk van Rijk, provincie en waterschap, zeker gezien de teruglopende gemeentefinanciën vanaf 2026. De komende jaren zullen er lastige keuzes moeten worden gemaakt omdat we voorzien dat middelen beperkt zijn. Het is belangrijk dat de investeringsruimte bij Rijk en regio voor de fysieke leefomgeving optimaal wordt benut en op den duur structureel wordt vergroot. Tegelijkertijd is de beheer- en onderhoudsopgave enorm, zijn er jaarlijks structurele middelen nodig om publieke tekorten op de woningbouwopgave en bijbehorende voorzieningen af te dekken, zijn investeringen nodig voor de SchaaSprong Openbaar Vervoer en lopen we bij de herstructurering van bestaande wijken tegen aanzienlijke kosten aan.

In de afgelopen jaren zijn we succesvol geweest in het aantrekken van rijksbijdragen, zoals middelen voor de Woningbouwimpuls (WBI), het Volkshuisvestingsfonds, het MIRT/Mobiliteitsfonds en het Groeifonds. De keerzijde is dat de interne afstemming, voorbereiding en coördinatie binnen deze trajecten veel tijd kost. Nu er een Omgevingsvisie ligt met een heldere koers, kan dit doelgerichter en efficiënter gaan. Vanuit deze koers zijn we beter in staat om vanuit samenhangende opgaven gericht te lobbyen richting landelijke politiek, ministeries en regionale overheden.

We geven de bekostigingsstrategie handen en voeten door drie routes. Ten eerste het via proposities en fondsen vanuit het Rijk (waar nodig aangevuld met EU-fondsen) investeringsmiddelen naar de gemeente toe trekken. Ten tweede het maken van wederkerige en langjarige afspraken met het Rijk, de regio, marktpartijen en woningcorporaties. Het centrale spoor hiervoor loopt via het NOVEX-gebied Zuidelijke Randstad – de opvolger van het integrale Verstedelijkingsakkoord Zuidelijke Randstad uit 2019. In dit akkoord staan afspraken over de verstedelijkingsopgave in combinatie met bereikbaarheid (Rijk-regio programma Mobiliteit en Verstedelijking). In NOVEX-verband maken we aanvullende afspraken op het gebied van klimaat, energie, groen in en om de stad (GIOS), gezondheid, sociale opgaven en voorzieningen en economie. De volgende stap is het gezamenlijk opstellen van een uitvoeringsagenda en een regionale investeringsagenda (RIA), waarbij ook marktpartijen en corporaties worden betrokken. Ten derde stedelijk programmeren, een manier om meer samenhang aan te brengen in de uitvoering van onze ambities voor de fysieke leefomgeving. Bij stedelijk programmeren gaat het om het afstemmen van de langetermijnplannen – inclusief financiering – van verschillende organisaties, zoals overheden, netbeheerders en woningcorporaties. Hun ambities en uitdagingen op het gebied van klimaat, water, biodiversiteit, mobiliteit, energie, wonen en economie worden geïntegreerd in een gebiedsprogramma (zoals bedoeld in 7.5.2), waarin afspraken worden gemaakt over prioritering van opgaven en een doelmatige inzet van middelen. De uitvoering is gericht op zowel realisatie als het beheer en onderhoud van de openbare ruimte. Intensiever gebruik van de stad leidt namelijk tot grotere slijtage, meer vervanging en handhaving. Stedelijk programmeren is een vruchtbaar onderdeel bij het maken van gebiedsgerichte omgevingsprogramma's, waarin de strategische doelen

van de Omgevingsvisie uitgewerkt worden naar tactische doelen voor een periode van ongeveer tien jaar.

Naar een ander investeringsmodel

Bij de ontwikkeling (en het beheer) van het stedelijk gebied is een aanzienlijke hoeveelheid geldstromen gemoeid. Al die stromen werken zeer verschillend. Om onze ambities in de Omgevingsvisie te kunnen realiseren, is het noodzakelijk om verkokering en versnippering van (sectorale) geldstromen tegen te gaan. Anders gezegd; op het niveau van een gebiedsvisie of omgevingsprogramma is het bijeenbrengen van geldstromen een eerste stap om overzicht te krijgen in de investeringsruimte. Daarom stellen we voor om vanaf het begin brede gebiedscoalities te vormen, waarin de gemeente een actieve rol speelt om deze partijen bij elkaar te brengen. De volgende stap is om een gezamenlijke strategie te formuleren en afspraken te maken voor het gewenste ruimtelijke en sociale programma.

Het Rijk heeft een belangrijke rol bij het verbinden van ministeries, partijen en geldstromen. Dit kan via beleid, wet- en regelgeving, financiële prikkels, normeringen, certificeringen en het ontschotten van geldstromen. Maar we zien vooral kansen in andere manieren van bekostiging (gebiedsgericht, resultaatgebonden) en een andere organisatie van de (co)financiering. Bijvoorbeeld in gebieds- en investeringscoalities of een maatschappelijk investeringsfonds. Wij zien het NOVEX-gebied Zuidelijke Randstad als één van de behulpzame samenwerkingsstructuur om tot alternatieve financiële arrangementen te komen.

Een ander alternatief is mogelijk het instrument van planbatenheffing. Hiermee wordt de waardeestijging van grond bij bestemmingswijziging deels afgeroomd. Zo ontstaat een financieringsbron voor woningbouwdoelstellingen en verlicht het specifiek het publiekrechtelijk kostenverhaal of de anterieure afspraken over de financiering van publieke kosten.

Een gebiedsinvesteringszone (GIZ) en regionale- en stedelijke gebiedsfondsen zijn andere instrumenten voor alternatieve bekostiging. Bij een GIZ worden de noodzakelijke kosten voor gebiedsontwikkeling en transformatie betaald door de waardeestijging – vanuit bestaand vastgoed en door de realisatie van nieuwe functies. Een stedelijk of regionaal gebiedsfonds is een instrument om tot investeringsafspraken te komen tussen private en publieke belanghebbenden. Dit instrument past bij het maken van een Regionale Investeringsagenda op het schaalniveau van de Haagse metropool binnen het NOVEX-gebied Zuidelijke Randstad.

Cofinanciering

Het is belangrijk dat de gemeente zelf over voldoende structurele middelen beschikt om bij te dragen aan fondsen of geldstromen die beschikbaar komen in de komende jaren. Daarom is het cofinancieringsfonds opgericht. Het doel van het cofinancieringsfonds is om middelen van externe partijen (zoals het Rijk en de EU) voor de (grote) fysieke en sociale opgaven in de stad aan te trekken, waarvoor cofinanciering vanuit de gemeente een vereiste is. Het cofinancieringsfonds is daarmee een instrument om snel te kunnen inspelen op samenwerkingsmogelijkheden die de financiële slagkracht van de gemeente Den Haag vergroten. Jaarlijks worden er middelen aan dit fonds toegevoegd.

7.9 Faseringsbeeld

De Omgevingsvisie geeft op hoofdlijnen richting aan de ontwikkelingen in Den Haag en regio. Sommige ontwikkelingen lopen al, sommige worden de komende jaren opgepakt en andere spelen pas over tien jaar. Het faseringsbeeld geeft een indicatie wanneer we welke ontwikkeling verwachten. De kleuren in het schema zijn gekoppeld aan de vijf bewegingen. Daarbij is te zien dat sommige ontwikkelingen betrekking hebben op meerdere bewegingen. De lijst is niet compleet en de perioden zijn indicatief. Met het faseringsbeeld laten we zien dat niet alles tegelijk hoeft en kan. En dat er samenhang bestaat tussen de vijf bewegingen en bijbehorende strategische keuzes.

We maken onderscheid in drie categorieën:

- Ontwikkelingen die betrekking hebben op koers houden
- Ontwikkelingen waarvoor we de koers moeten bijsturen, of waarvoor de koers nog moet worden bepaald
- Te onderzoeken kansen richting 2050, waarbij ontwerpend onderzoek een belangrijke rol speelt.

- Thuis in een divers Den Haag
- Ruimte voor groen en water
- Verstedelijking en bereikbaarheid in samenhang
- Ruimte voor kennis en kunde
- Basissystemen op orde
- Onderzoeken

De kleuren in het schema zijn gekoppeld aan de vijf bewegingen. Daarbij is te zien dat sommige ontwikkelingen betrekking hebben op meerdere bewegingen. De lijst is niet compleet en de perioden zijn indicatief. Met het faseringsbeeld laten we zien dat niet alles tegelijk hoeft en kan. En dat er samenhang bestaat tussen de vijf bewegingen en hun strategische keuzes.

Faseringsbeeld

Koers houden

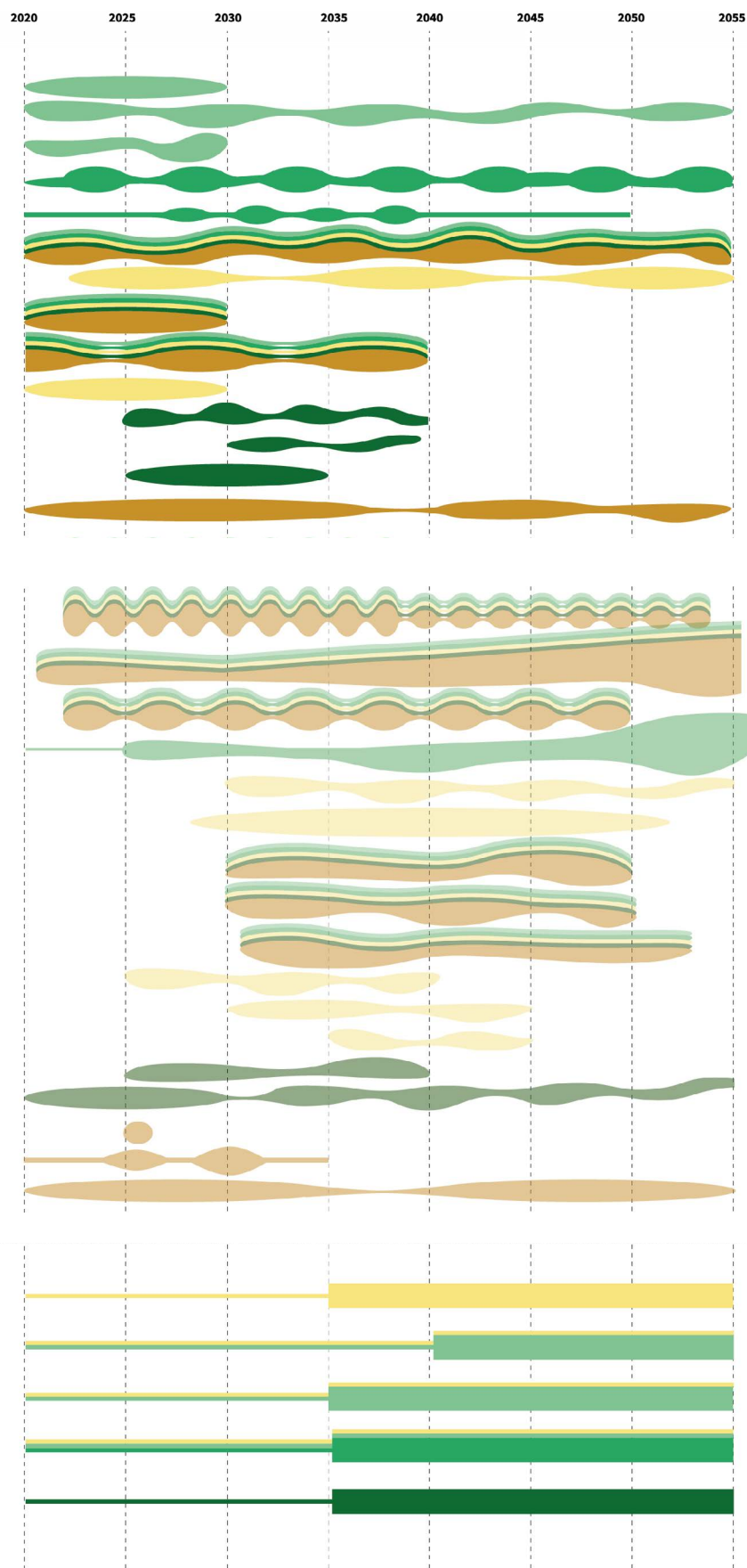
Uitvoeren Nationaal Programma Zuidwest
 Maatschappelijke voorzieningen groeien mee
 Uitvoeren binnenstadsplan
 Uitvoeren zes strategische iconoprojecten
 Vergroening Schilderswijk en Transvaal
 Gebiedsontwikkelingen CID op basis van structuurvisie
 Gebiedsontwikkeling Binckhorst op basis van bestaande afspraken
 Ontwikkelingen op basis van Structuurvisie Zuidwest
 Realisatie Vlietlijn
 Versterking economische topmilieus
 Vernieuwing Scheveningen Haven
 Ontwikkeling Gavi kavel
 Gefaseerde uitbreiding warmtenet

Koers bepalen / bijsturen

Langjarig gematigd bouwtempo
 Regie op de ondergrond
 Bijsturen op meegroeien van maatschappelijke voorzieningen met de bevolkingsgroei
 Verkenning uitbreiden duingebied
 Ontwikkelen Vlietzone als recreatie- en werklandschap van de toekomst
 Ambitie bepalen Koningscorridor (Metro naar Zee) i.r.t. Internationale Zone en Scheveningen
 Wijkvernieuwing Mariahoeve
 Wijkvernieuwing Loosduinen
 Doorontwikkeling Binckhorst i.c.m. toekomst afvalcluster
 Ontwikkeling stationskwartier Moerwijk
 Ontwikkeling stationskwartier Ypenburg
 Ontwikkeling stationskwartier Mariahoeve
 Stimuleren innovatieve onderwijsclusters
 Beter benutten bestaande bedrijventerreinen
 Bronnenstrategie voor geothermie
 Nieuwe locaties voor drinkwatervoorziening
 Uitbreiden en verzwaren elektriciteitsnet

Te onderzoeken kansen voor de lange termijn

Onderzoek naar verstedelijkingskansen in de regio gekoppeld aan mobiliteitsmaatregelen
 Onderzoek toekomstige verstedelijking Zuidwest en Westland i.r.t. Zuidwestlandcorridor
 Onderzoek vernieuwing Loosduinen i.r.t. HOV Zuid-tangent
 Onderzoek naar kansen overkluizing snelwegen i.r.t. gebiedsontwikkeling
 Onderzoek naar ruimtelijke condities voor vernieuwing van de regionale economie

Samen maken we de stad

Verantwoording participatie en lessen voor de toekomst

Wat voor stad willen we zijn in 2050? En welke keuzes maken we met elkaar? Met die vragen zijn we in gesprek gegaan met duizenden mensen uit de stad en de regio. Op straat, in buurtcentra, bij activiteiten in de wijken en bij door onszelf georganiseerde bijeenkomsten. Zo hoorden we dat jongeren de voorkeur geven aan betaalbaar wonen en ouderen hun gezondheid en die van de stad belangrijk vinden. En dat mensen ontmoeting als iets essentieels zien. Met al deze opbrengsten en de analyse van bestaand beleid, de omgevingseffectrapportage en gesprekken met experts op verschillende terreinen zijn dit de ingrediënten voor deze ontwerp omgevingsvisie.

8.1 Participatie: verantwoording en lessen

Opzet

In dit hoofdstuk beschrijven we kort de activiteiten die we hebben ondernomen om mensen in en rondom de stad te bereiken en actief te betrekken bij het schrijven van deze ontwerp omgevingsvisie. Dat varieert van online enquêtes tijdens de coronapandemie tot gesprekken op drukke plekken in de stad. Alle activiteiten en de terugkoppelingen ervan zijn te vinden in het uitgebreide participatieverslag. We sluiten dit hoofdstuk af met tips en lessen die we hebben verzameld tijdens het hele traject. En die we in de toekomst gebruiken om het gesprek met de stad nog beter en effectiever te laten verlopen.

Met elkaar keuzes maken voor de toekomst van onze stad

Met de activiteiten van de laatste drie jaar heeft de gemeente geïnvesteerd in een permanente dialoog met de stad. Ook voor de uitwerking van de omgevingsvisie in gebiedsvisies en wijkplannen. Voor de gemeente is dit belangrijk omdat zij een stad wil zijn waar mensen zich thuis en gehoord voelen. Een stad die aansluit op de behoeften van vandaag zonder dat het de mogelijkheden van toekomstige generaties in gevaar brengt. Daarom is het van belang in gesprek te blijven en bij nieuwe trajecten voort te borduren op eerdere opbrengsten van gesprekken met de stad.

Samen maken we de stad

Zoals eerder beschreven bestaat Den Haag voor veel mensen uit een verzameling buurten. Het is dan ook belangrijk om mensen uit verschillende delen van de stad te spreken en te betrekken bij de toekomst van de stad. Om dit te bereiken zijn we op veel verschillende plekken geweest maar hebben ook verschillende manieren bedacht om het voor verschillende doelgroepen makkelijk en aantrekkelijk te maken om in gesprek te gaan. Ook konden we door contacten in de wijken aansluiten bij bestaande activiteiten in de wijken en gemeenschappen. Hieronder volgt een korte opsomming van activiteiten waarmee we ruim 3000 mensen en organisaties hebben bereikt.

Zo is bijvoorbeeld in samenwerking met het Nationale Theater bij de start van het participatietraject met een groep jongeren samengewerkt. Zeventig Haagse jongeren maakte samen met experts van de stad, leeftijdsgenoten, een tekstschrijver en een theaterdocent een blauwdruk aan verhalen voor de stad in 2050. Een plattegrond van de toekomst van hun Den Haag.

In ieder stadsdeel zijn op drukke plekken straatgesprekken gevoerd met de Haagse mixer. Hier namen de meeste mensen de tijd om hun keuzes voor de toekomst toe te lichten en is dit genoteerd. Verder zijn er gedurende het hele traject online, hybride en offline werksessies georganiseerd. Deze werksessies zijn georganiseerd om langer en dieper in gesprek te kunnen gaan rondom de toekomstbeelden en de hoofdstukken van de omgevingsvisie. Hier waren bewoners, ondernemers en (belangen)organisaties maar ook ketenpartners en andere overheden aanwezig. Daarnaast zijn er twee open online-enquêtes gehouden, om nog meer mensen de kans te geven mee te doen en hun stem te laten horen. De Toekomstwijzer stond begin 2022 online en de digitale versie van de Haagse mixer begin 2024.

Bereiken van mensen in de stad

Voor het bereiken van bewoners zijn er, onder andere via de stadsdeelorganisaties, verschillende netwerken benaderd. Voor het benaderen van belangenorganisaties, bewonersorganisaties en ondernemersverenigingen is gebruik gemaakt van adreslijsten die bekend zijn bij de gemeente. De ketenpartners en overige overheden werden via de reguliere overleggen benaderd.

Verder zijn er brede oproepen gedaan door middel van flyers en posters in de wijken te verspreiden. Wijk- en buurtcentra zijn gevraagd de uitnodigingen te delen binnen hun netwerk. Ook is gebruik gemaakt van de gemeentelijke kanalen, zoals de nieuwsbrief van de omgevingsvisie en die van de gemeente, sociale media, wijkbladen en de Stadskrant.

Wat zijn de resultaten van de participatie?

De leidende principes uit het Ambitiedocument hebben een rol gespeeld bij de weging van de inbreng op de omgevingsvisie. De complete inbreng van de deelnemers is altijd terug te vinden in de terugkoppelingen. Deze terugkoppelingen zijn er regelmatig bijgehaald om richting te geven aan het verder opstellen van deze ontwerp Omgevingsvisie. Dit hebben we gedaan om het ontwerpproces te verrijken en maatwerk te kunnen garanderen. Ook heeft de gemeente ervoor gekozen om een hoofdstuk over de stadsdelen te schrijven. Hier is uitgebreid gebruik gemaakt van de inbreng van mensen uit de stadsdelen. De concrete uitwerking volgt zoals eerder aangegeven in de gebiedsvisies voor de stadsdelen. Hier worden de opbrengsten die nu zijn opgehaald weer gebruikt.

8.2 Resultaten fase 1 (nov 2021 – december 2022)

Fase 1 in de participatie betrof de werksessies en gesprekken gehouden rondom de deelproducten Staat van de stad en Toekomstbeelden. De essentie uit de eerste fase van de participatie is zo goed mogelijk verwerkt. Er is inbreng geleverd op zowel ruimtelijke (ontwikkelings-) thema's als voor het verdere ontwerpproces. De inbreng hebben we aan de hand van de volgende uitgangspunten gewogen om wel of niet mee te nemen:

1. Past het bij de leidende principes uit het Ambitiedocument?
2. Zijn er gezamenlijke noemers of patronen te identificeren?
3. Zijn de wijkspecifieke uitdagingen abstracter te maken naar thema's die voor de hele stad gelden? Oftewel: 'kunnen we van het "hoe" een "wat" maken'?

Resultaat: Ruimtelijke (ontwikkelings-) thema's uit de participatie fase 1

- Bestaande kwaliteiten als uitgangspunt nemen. Gebruik de huidige kwaliteiten in de stad voor de toekomstige meervoudige ontwikkel- en beheersopgave.
- Groen als onderlegger. Begin het ontwerp met een groen vel in plaats van grijs (infrastructuur).
- Blauw (water) hoort ook bij groen en gaat over een regionale aanpak. En bescherm de duinen, omdat deze van ons allemaal zijn.
- Den Haag is groter dan je denkt. De ruimtelijke ingreep op wijkniveau passend maken – in de regio de impact ervan monitoren en in de regio samen zoeken naar ruimte.
- Betere openbare ruimte. Daarom minder auto's op straat en in plaats daarvan meer ov-verbindingen.
- Omgevingskwaliteiten nooit uit het oog verliezen en ook niet de lange termijn. Met elkaar waken voor "toekomstige historische vergissingen".

- Gezondheid positief stimuleren met een preventieve aanpak i.p.v. curatieve, het toegankelijk maken van de ruimte en door de focus op de mentale gezondheid niet te vergeten om zo bijvoorbeeld eenzaamheid te verminderen en voorkomen.
- De stad is van iedereen. Eerlijkheid stimuleren door toegankelijkheid van ruimte en benaderbaarheid overheid.

Resultaat: Procesmatige inbreng uit fase 1, die in de verdere ontwikkeling van de omgevingsvisie is meegenomen:

- Ontwerpend onderzoek is een essentiële stap in (het) participatieproces(sen) van de omgevingsvisie. Alleen door de complexiteit van de opgave praktisch samen te benaderen worden de mogelijke gevolgen van keuzes inzichtelijk en daarmee bespreekbaar.
- Werken vanuit de 'lagenbenadering'. Door het bodem- en watersysteem van de stad (en regio) als vertrekpunt te nemen bij het inpassen van ruimtelijke ontwikkelingen. De laag van de 'ondergrond' stelt dan randvoorwaarden aan ontwikkelingen in de 'netwerklaag' en de 'occupatielaag'.
- Experimenteerruimte creëren door bijvoorbeeld lange termijn samenwerkingen zoals "de ontwerpende SER". Denk ook aan samenwerking met bewonersinitiatieven, wijkagenda's en stadslabs rondom thema's of gebieden.
- Maatwerk en DNA. Den Haag kent een verscheidenheid aan type wijken en ook de lokale perspectieven over de toekomst van buurt, wijk en stad variëren. Daarom is het essentieel dat we de Omgevingsvisie op wijkniveau bespreekbaar maken en zo een gebiedsgerichte vertaling maken. Ook voeren we het gesprek met de verschillende gebruikers van de stad, want iedereen moet de mogelijkheid hebben om mee te doen.

Tijdens de coronaperiode was in het atrium van het stadhuis een interactieve tentoonstelling te zien over de toekomst van de stad. Op deze tentoonstelling waren verschillende toekomstbeelden te zien van Den Haag in 2050. Ook waren de eerste resultaten van de digitale toekomstwijzer te zien.

8.3 Fase 2: Januari 2023 – voorjaar 2025

Fase 2 betrof de activiteiten georganiseerd rondom het deelproduct omgevingsvisie, dus de teksten en kaarten ervan. In de tweede fase lag de focus op het maken van de integrale afwegingen die moeten worden gemaakt wanneer er straks één visie voor Den Haag ligt. Niet alles past namelijk, er moeten keuzes worden gemaakt. Daarvoor werd de Haagse mixer ontwikkeld, waarbij gesprekken en werksessies werden georganiseerd over integraal afwegen. Deze zijn voor een groot deel op drukke plekken in de stad gevoerd. Daarbij is een beeld gevormd van de voorkeuren van en afhankelijkheden tussen de ambities. Er werden vervolgens ook ontwerpessies per stadsdeel georganiseerd om dieper in gesprek te kunnen gaan met bewoners en ondernemers rondom hun eigen leefomgeving. De foto's en verhalen van Haagse Mensen op hun favoriete plek in de stad gaat over de identiteit en cultuurhistorie van Den Haag door Haagse inwoners. De gesprekken en werksessies gingen over de keuzes die we met elkaar maken. Sociale cohesie en gezondheid/veiligheid kwamen naar voren als belangrijkste thema's. Uit de gesprekken is een aantal zaken opgevallen, bijvoorbeeld dat ontmoeting essentieel is voor een stad waar je je thuis voelt. Het kan eenzaamheid verminderen en ervoor zorgen dat meer mensen mee kunnen doen. Jongeren willen betaalbaar kunnen wonen en ouderen vinden vooral gezondheid en veiligheid belangrijke thema's. Zorgen zijn er over inclusie en betaalbaarheid (o.a. bij wonen en openbaar vervoer). Parkeren en autobezit zijn onderwerpen waar mensen over verdeeld zijn. Ondernemers en mensen die werken op onregelmatige tijden hechten waarde aan hun auto. Terwijl anderen hun auto minder belangrijk vinden dan meer groen of veiliger verkeer.

Voorwaarde is dan wel dat er meer bredere fiets- en wandelpaden komen en OV goedkoper wordt. Oplossingen voor woningtekort en klimaatbestendigheid moet ook in afstemming met omliggende gemeenten en rijksoverheid gebeuren om effectiever te zijn. Voor meer informatie rondom alle participatieprocessen van de omgevingsvisie en de uitkomsten ervan, zie dan het Participatieverslag van de omgevingsvisie.

Verwerking van de resultaten in de omgevingsvisie

In hoofdstuk 1 leest u meer over de positionering van participatie bij het opstellen van deze ontwerp omgevingsvisie (1.2). In hoofdstuk 5 vindt u de resultaten uit de participatie en hoe deze binnen de bewegingen zijn meegenomen. In hoofdstuk 6 vindt u de resultaten uit de participatie en hoe deze in de stadsdelen zijn meegenomen. In hoofdstuk 7 leest u meer over participatie bij de realisatie van de omgevingsvisie. Ook vindt u hier meer over de doorwerking van participatie bij de kerninstrumenten van de Omgevingswet. Verder is aangegeven hoe participatie bij de actualisatie van de omgevingsvisie zal worden ingericht. Het volledige Participatieverslag conform het raadsvoorstel Inpraak- en participatieverordening Den Haag 2024 is als bijlage opgenomen.

De toekomstbeelden blijven inzichtelijk op de website. Ze zijn in het ontwerpproces van de kaarten en het formuleren van de visie zelf gedeeltelijk verwerkt. Ook vindt u uitspraken en beeldmateriaal geciteerd in de tekst van deze ontwerp Omgevingsvisie.

Met de Haagse mixer zijn we de stad ingegaan om met mensen in gesprek te gaan over de keuzes die we met elkaar maken voor de toekomst van Den Haag. Hier kwamen we op drukke plekken en hebben gesproken met mensen uit alle delen van de stad en van alle leeftijden. Zoals hier in buurtkamer Vrederust.

8.4 Leren van participatie

We zetten de gesprekken graag voort, ook wanneer de Haagse omgevingsvisie er ligt. Dat is belangrijk omdat het bouwen aan Haagse buurten en een leefbare stad niet ophoudt. Sterker nog, we gaan na vaststelling van de omgevingsvisie verder met het ontwikkelen van gebiedsvisies per stadsdeel. En ook bij de actualisatie van de omgevingsvisie moeten we elkaar weer kunnen vinden. Op basis van het participatieproces rondom de totstandkoming van deze ontwerp omgevingsvisie gebruiken we bij het vervolg, en liefst ook bij andere participatietrajecten, de volgende praktische tips. Sommige lijken vanzelfsprekend maar we blijven deze herhalen zodat dit voor iedereen helder is.

U leest hier ook tips die betrekking hebben op de interne organisatie. Het is wel zo transparant dat de stad weet waar we intern aan werken om het gesprek gaande te houden en waar nodig te verbeteren.

- Maak de spelregels voor iedereen duidelijk. Wat is de mate van invloed en wat zijn de momenten om mee te kunnen doen.
- Laat aan deelnemers weten wat er met de input is gedaan.
- Voer het gesprek met de verschillende gebruikers van de stad, en doe moeite om hen te bereiken. Want iedereen moet de mogelijkheid hebben om mee te doen.
- Organiseer verschillende activiteiten en bijeenkomsten voor verschillende doelgroepen.

Jongeren spreek je anders aan dan een bewonersorganisatie en daarom is ook de opzet van de activiteit of bijeenkomst anders.

- Organiseer de participatie en gesprekken zoveel mogelijk bij mensen in de buurt en sluit aan bij bestaande activiteiten. Er gebeurt al zoveel in de wijken!
- Trek als gemeente samen op i.p.v. meerdere activiteiten te organiseren in een korte periode in hetzelfde gebied.
- Den Haag kent een verscheidenheid aan type wijken. En de wensen, kansen en uitdagingen verschillen dan ook per buurt, wijk en stadsdeel. Daarom is het essentieel dat we als vervolg op de omgevingsvisie op wijk- en stadsdeelniveau een gebiedsgerichte vertaling maken.
- Betrek bij de start van een participatietraject óók mensen uit de wijken (zgn. sleutelfiguren). Zij weten wat er speelt, wat er al wordt georganiseerd en wat handige momenten zijn. Er kan soms zelfs worden aangehaakt bij bestaande bijeenkomsten waar al veel mensen naartoe komen. Zo ontstaat ook een betere samenwerking en betrokkenheid bij initiatiefnemers in de stad.
- Tip: Organiseer contactbeheer zoveel mogelijk centraal.
- Creëer experimenteerruimte door bijvoorbeeld lange termijn samenwerkingen. Denk ook aan samenwerking met bewonersinitiatieven, wijkagenda's en stadslabs rondom thema's of gebieden.

Het Nationale Theater bedacht en begeleidde het project Wij, de stad. Zeventig Haagse jongeren maakten samen met experts van de stad, leeftijdsgenoten, een tekstschrijver en een theaterdocent een blauwdruk aan verhalen voor de stad in 2050. De gemeente ontving van hen een plattegrond en zes teksten over de toekomst van hun Den Haag.

Lexicon

#

15-minuten stad: Dit is een stedelijk concept waarbij alle essentiële voorzieningen – zoals werk, winkels, scholen, gezondheidszorg en recreatie – binnen een kwartier lopen of fietsen bereikbaar zijn vanuit woongebieden. Het idee is om zelfvoorzienende wijken te creëren die autoverkeer verminderen en de leefbaarheid, gezondheid en duurzaamheid van de stad bevorderen.

A

Aandachtswijken: Wijken die extra ondersteuning krijgen vanwege sociaaleconomische problemen, gericht op verbetering van leefbaarheid en voorzieningen.

Actieplan Geluid: Een verplicht programma onder de Omgevingswet gericht op het reguleren van geluidsoverlast door verschillende geluidsbronnen, zoals wegen, spoorwegen, en luchthavens.

Anterieure overeenkomst: Een contract tussen gemeente en ontwikkelaar over de financiering van publieke voorzieningen die noodzakelijk zijn voor een project.

Arbeidsmarktparadox: Situatie waarin er een mismatch is tussen werkzoekenden en beschikbare banen, bijvoorbeeld door verschillen in vaardigheden.

Automatisering: Het gebruik van technologie om handmatige taken over te nemen, wat leidt tot veranderingen in werk en economie.

B

Beleidscyclus: Een cyclus van beleidsontwikkeling, doorwerking, uitvoering en terugkoppeling om beleid dynamisch en aanpasbaar te houden.

Bekostigingsstrategie: Een strategie voor bekostiging voor zowel het ontwikkelen van stedelijke projecten, als het beheer van de stad. Dit in samenwerking met publieke en private partijen en met behulp van bestaande en nieuwe investeringsmodellen en beheerafspraken.

Berlage's structuurplan: Een stedenbouwkundig plan van H.P. Berlage voor Den Haag, gericht op ordening en ontwikkeling van de stad in de 20e eeuw.

Betaalbare woningvoorraad: Het geheel van woningen in Den Haag die beschikbaar zijn voor huishoudens met lage tot middeninkomens. Woningen die financieel toegankelijk zijn voor mensen met een lager of middeninkomen, vaak gereguleerd door de overheid.

Bevolkingsgroei: De toename van het aantal inwoners in Den Haag, wat gevolgen

heeft voor woningbouw, mobiliteit en voorzieningen.

Beweging: Strategische richtingen binnen de Omgevingsvisie van Den Haag, die de gewenste koers aangeven voor stedelijke ontwikkeling richting 2050. Ze verbinden langetermijndoelen met concrete acties op het gebied van verstedelijking, mobiliteit, vergroening, economie en infrastructuur, zonder een vast eindbeeld voorop te stellen.

Bestaansonzekerheid: Situatie waarin mensen moeite hebben om hun basisbehoeften te vervullen, bijvoorbeeld door gebrek aan werk of inkomen.

Binnenstad: Het historische centrum van Den Haag, met een hoge concentratie van winkels, horeca, cultuur en belangrijke stedelijke functies.

Binnenstedelijke verdichting: Het proces van het toevoegen van woningen, voorzieningen en werkplekken binnen bestaande stedelijke gebieden.

Bouwenvelop: Een overeenkomst tussen de gemeente en één of meer ontwikkelende partijen over de ontwikkeling van één of meerdere kavels met aandacht voor zaken als bouwprogramma, ruimtelijke kaders, grondprijs, planning en betalingsvoorwaarden.

Brede welvaart: Een brede benadering van welvaart die naast economische groei ook zaken als, gezondheid, onderwijs, sociale inclusie en milieukwaliteit omvat.

Buitenplanse omgevingsplanactiviteiten (BOPA): Activiteiten die niet passen binnen de regels van het omgevingsplan. De gemeente kan meewerken aan het mogelijk maken van zo'n activiteit mede afhankelijk van de vraag of de activiteit past binnen, en bijdraagt aan, de omgevingsvisie en andere gebiedsbeleidskaders.

Buurtontwikkeling: Het verbeteren van de leefomstandigheden in buurten door renovatie, voorzieningen en sociale initiatieven, vaak met betrokkenheid van bewoners.

Buurtnetwerken: Sociale en praktische netwerken binnen een buurt die de cohesie, samenwerking en veiligheid tussen bewoners bevorderen.

C

Circulaire economie: Een economisch model waarin producten en grondstoffen worden hergebruikt om afval te minimaliseren en duurzaamheid te bevorderen.

Cofinancieringsfonds: Gemeentelijk fonds voor incidentele middelen, gericht op

bijdragen aan grote projecten met externe financiering.

Cyberaanvallen: Pogingen om digitale systemen te beschadigen of te verstoren, vaak met schadelijke gevolgen voor de economie of veiligheid.

Cultuurhistorie: De historische en culturele waarden van een gebied, zoals monumenten, tradities en stedelijke structuren, die bijdragen aan de identiteit van een stad.

D

Dagelijks Stedelijk Systeem: Een gemeentegrens overschrijdend stedelijk netwerk waarin mensen dagelijks reizen en gebruikmaken van voorzieningen, zoals werk, onderwijs en recreatie, in verschillende delen van een stedelijke regio.

Decentralisatie: Het proces van het overdragen van bestuurlijke en organisatorische bevoegdheden van een centraal naar een lokaal niveau, zoals van Rijk naar gemeenten.

Demografische ontwikkelingen:

Veranderingen in de samenstelling van de bevolking, bijvoorbeeld door vergrijzing, migratie of geboortecijfers.

Digitalisering: Het proces waarbij informatie en processen worden omgezet in digitale vorm, met als doel efficiëntie en toegankelijkheid te vergroten.

Draagvermogen van de planeet: Het concept dat de aarde een beperkte capaciteit heeft om menselijke activiteiten, zoals consumptie en vervuiling, te dragen zonder ecologische schade.

Duurzame energievoorziening: Het opwekken en gebruiken van energiebronnen die hernieuwbaar zijn, zoals wind- en zonne-energie, om de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen te verminderen.

Duurzame renovatie: Het verbeteren van bestaande gebouwen met milieuvriendelijke technieken en materialen, gericht op het verlagen van energieverbruik en CO₂-uitstoot.

E

Energietransitie: De overgang van een energiesysteem en economie gebaseerd op fossiele energiebronnen, zoals olie en gas, naar een energiesysteem en economie gebaseerd op duurzame energiebronnen zoals wind, zon en biomassa.

Eurodelta: Een grootstedelijk gebied in Noordwest-Europa, waar onder andere Den Haag toe behoort, gekenmerkt door samenwerking op het gebied van economie, infrastructuur en duurzaamheid.

F

Fysieke leefomgeving: De omgeving waarin mensen wonen, werken en recreëren, inclusief bebouwde gebieden, infrastructuur, water en groen.

G

Gebiedsgericht omgevings- en milieubeleid: Beleidsaanpak waarbij regelgeving is afgestemd op de behoeften en kwaliteiten van verschillende leefmilieus in Den Haag.

Gebiedsinvesteringszone (GIZ): Een afgebakend gebied waarin kosten voor ontwikkeling gedekt worden door waardestijging van vastgoed en nieuwe functies.

Gebiedsontwikkeling: Het planmatig ontwikkelen van een specifiek gebied, waarbij woningbouw, infrastructuur en voorzieningen worden geïntegreerd met behoud van leefkwaliteit en duurzaamheid.

Gebiedsprogramma's: Programma's die specifieke gebiedsontwikkelingen binnen een kleiner schaalniveau dan gebiedsvisies realiseren.

Gebiedsvisies: Gebiedsgerichte concretisering van de omgevingsvisie voor de verschillende stadsdelen van Den Haag. Deze visies worden na vaststelling onderdeel van de omgevingsvisie.

Gemeenschapsvorming: Het proces waarbij bewoners samenkomen en samenwerken om sociale cohesie en betrokkenheid in hun buurt of gemeenschap te versterken.

Gemeentelijke investeringsbegroting: Een jaarlijkse financiële begroting voor investeringen in gemeentelijke eigendommen.

Gezonde stad: Een stad die fysieke, mentale en sociale gezondheid bevordert door middel van infrastructuur, groenvoorzieningen, schone lucht en toegankelijke zorgvoorzieningen.

Gezondheidsverschillen: Ongelijkheden in gezondheidstoestand tussen verschillende bevolkingsgroepen, vaak gerelateerd aan sociaaleconomische status, opleidingsniveau of toegang tot zorg.

Greenport: Een economisch cluster van gebieden waar glastuinbouw, zoals groente-, fruit- en sierteelt, wordt geconcentreerd en gecombineerd met innovatie en duurzaamheid in productie en logistiek.

Groene metropool aan zee: Visie van de gemeente Den Haag op de Haagse regio waarbij de regio zich ontwikkelt als een samenhangende en onderscheidende metropool, door voort te bouwen op haar bijzondere internationale profiel, de stedelijke en landschappelijke kwaliteiten en de ligging aan de Noordzee.

Groengebieden: Gebieden en netwerken in de stad die bestaan uit parken, bossen en andere groene ruimten die recreatie, ontspanning en ecologische functies bieden maar ook ruimte voor biodiversiteit, waterbeheer en leefbaarheid.

H

Haags omgevingsbeleid: Beleidsregels en richtlijnen om Den Haag's fysieke leefomgeving duurzaam te ontwikkelen.

Historisch erfgoed: Culturele en architectonische elementen uit het verleden die behouden en beschermd worden vanwege hun historische waarde, zoals monumenten en oude stadsdelen.

Hofstadkwaliteit: inrichtingsprincipe openbare ruimte die Den Haag in de gebieden (binnenstad, kust, internationale zone) wil door middel van het gebruik van specifieke elementen en materialen en keuzes in beheer een bijzondere uitstraling creëren waarbij de openbare ruimte expliciet uitnodigt tot verblijf.

I

Impact economy: Een economie waarin bedrijven en organisaties streven naar positieve sociale en ecologische effecten naast het behalen van winst, met de nadruk op duurzaamheid en maatschappelijke verantwoordelijkheid.

Inclusiviteit: Het streven naar een samenleving waarin iedereen, ongeacht achtergrond, geslacht, etniciteit of sociaaleconomische status, gelijke kansen en rechten heeft.

Integrale benadering: Een aanpak waarbij beleidsthema's, zoals gezondheid en energietransitie, worden samengebracht in een samenhangend beleid.

Internationale verbanden: Samenwerkingsverbanden tussen steden, landen of internationale organisaties, gericht op het aanpakken van mondiale uitdagingen zoals klimaatverandering en migratie.

K

Kansenongelijkheid: Ongelijkheid in toegang tot onderwijs, werk, huisvesting en andere essentiële levensomstandigheden, vaak veroorzaakt door sociaaleconomische factoren.

Klimaatadaptatie: Aanpassingen in infrastructuur, en de bebouwde en onbebouwde leefomgeving om de stad beter bestand te maken tegen de effecten van klimaatverandering, zoals extreem zware regenbuien, droogte en hittegolven.

Klimaatneutraal: Een situatie waarin de netto-uitstoot van broeikasgassen gelijk is aan nul, door bijvoorbeeld het gebruik van hernieuwbare energie en compensatiemaatregelen zoals CO₂-opslag.

Klimaatverandering: Langdurige veranderingen in temperatuur, neerslag en weerpatronen, vaak veroorzaakt door menselijke activiteiten zoals het verbranden van fossiele brandstoffen.

Koers houden: Inzet om bestaand beleid te stroomlijnen en te integreren binnen de omgevingsvisie, vast te leggen welk beleid wordt doorgezet, bijgestuurd of beëindigd.

Kostenverhaal: Verplichting voor gemeenten de kosten voor aanpassing van infrastructuur en voorzieningen bij gebiedsontwikkelingen te verhalen bij grondeigenaren.

Kunstmatige intelligentie: Technologie die computers en machines in staat stelt om taken uit te voeren die normaal menselijke intelligentie vereisen, zoals leren, plannen en problemen oplossen.

L

Laaggeletterdheid: Het beperkte vermogen van mensen om te lezen en schrijven, wat hun toegang tot onderwijs, werk en sociale participatie kan belemmeren.

Lage inkomensbuurten: Wijken waar het gemiddelde inkomen van de bewoners relatief laag is, wat vaak samengaat met minder voorzieningen en een grotere behoefte aan ondersteuning.

Lange lijnen: zijn de historische, groene verbindingzones van Den Haag, bestaande uit lommerrijke lanen, parken en ecologische verbindingzones die verschillende delen van de stad met elkaar verbinden en doorlopen naar omliggende natuurgebieden, zoals de kust en groengebieden rondom de stad. Deze groene structuren bevorderen zowel biodiversiteit als gezonde mobiliteit en vormen de ruggengraat van de stad, met een belangrijke rol in natuurbehoud en leefbaarheid.

Leefbare wijken: Wijken die een hoge kwaliteit van leven bieden door goede voorzieningen, sociale cohesie, veiligheid en een gezonde omgeving.

Leefmilieus: Specifieke typen omgevingen binnen het omgevingsplan van Den Haag, die elk een unieke mix van functies, sociale samenstelling, voorzieningen en ruimtelijke kenmerken hebben. Voorbeelden zijn 'groene leefmilieus' voor natuur- en recreatiegebieden en 'urbane leefmilieus' voor stedelijke gebieden met een combinatie van woon- en werkfuncties. Deze leefmilieus zullen nader geconcretiseerd worden in het definitieve omgevingsplan.

Leidende principes: Kernrichtlijnen die de omgevingsvisie en bewegingen sturen, gericht op duurzame, inclusieve en leefbare stadsontwikkeling. Ze bieden een toetsingskader voor beleid en projecten, met aandacht voor balans tussen groei en behoud van Haagse kwaliteiten.

Locatiekenmerken: de specifieke eigenschappen en kwaliteiten van een bepaalde locatie, die van belang zijn bij ruimtelijke ontwikkelingen en beslissingen.

M

Metropool Den Haag: Het samenhangende stedelijke gebied van Den Haag en omliggende gemeenten, dat functioneert als één geïntegreerde regio met een sterke internationale, bestuurlijke en economische positie. Deze metropool combineert stedelijke

ontwikkeling met een groen en natuurvriendelijk karakter en benut de unieke ligging aan de Noordzee.

Metropoolregio: Een grootstedelijk gebied dat bestaat uit meerdere steden en dorpen die economisch en ruimtelijk met elkaar verbonden zijn, zoals de Metropoolregio Rotterdam Den Haag.

Migratie: De beweging van mensen van de ene plaats naar de andere, tussen verschillende landen, vaak om economische, sociale of politieke redenen.

Milieugebruiksruimte: Een gebied waarin vormen van milieubelasting, zoals geluid of luchtvervuiling, binnen limieten zijn toegestaan.

Milieuzoneringen: Regels die niveaus van milieubelasting in specifieke gebieden bepalen om leefomgevingskwaliteit te waarborgen.

Mondiale ontwikkelingen: Grootchalige trends en veranderingen op wereldniveau, zoals klimaatverandering, globalisering en technologische vooruitgang, die ook op lokaal niveau impact hebben.

Monitoring en actualisatie: Een proces waarbij voortgang van de omgevingsvisie en beleidsdoelen periodiek wordt geëvalueerd.

N

Nota Ruimte: De Nota Ruimte is een aanscherping van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI). Dit is de langetermijnvisie van het Rijk op de toekomstige inrichting en ontwikkeling van de leefomgeving in Nederland.

Novex-gebied: Een door het Rijk aangewezen gebied, dat vaak verschillende gemeenten omvat, waar verschillende nationale opgaven bij elkaar komen en gewerkt wordt aan een gezamenlijke aanpak vanuit verschillende overheden. Er zijn zestien NOVEX-gebieden in Nederland. Den Haag maakt onderdeel uit van het NOVEX-gebied Zuidelijke Randstad.

O

Omgevingsplan: Het overzicht van alle gemeentelijke regels voor gebruik en aanpassing van de fysieke leefomgeving voor het gehele grondgebied van de gemeente. Dit overzicht van regels is te vinden in het Omgevingsloket van het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO). Het omgevingsplan vervangt per 1 januari 2024 de vroegerere bestemmingsplannen en gemeentelijke verordeningen die betrekking hadden op de fysieke leefomgeving.

Omgevingsprogramma: Een nieuw beleidsinstrument onder de Omgevingswet voor stadsbrede of gebiedsgerichte ambities. Een richtinggevend document dat lange termijn doelen en ruimtelijke keuzes van de gemeente beschrijft.

Omgevingsvisie: Een richtinggevend document waarin de gemeente langetermijndoelen en ruimtelijke keuzes voor de

fysieke leefomgeving vastlegt. Het vervangt, bekrachtigt of agendeert (nieuw) beleid op het gebied van wonen, werken, natuur en infrastructuur, met oog voor duurzaamheid en leefbaarheid.

Omgevingswaarden: Verplichtingen of standaarden die de gewenste kwaliteit van de fysieke leefomgeving vastleggen, zoals geluidsniveaus.

Omgevingswaarde voor geluidproductieplafond: Norm voor toegestane geluidsniveaus op industrieterreinen.

Omgevingswaarde voor waterveiligheid: Norm binnen het omgevingsplan die de kans op overstromingen beperkt.

Omgevingswet: Een Nederlandse wet die de wetten over de fysieke leefomgeving bundelt en vereenvoudigt. De wet maakt ruimtelijke ontwikkelingen makkelijker en verbetert de samenhang in het omgevingsbeleid.

Onderwijsachterstand: Een situatie waarin bepaalde groepen kinderen of jongeren minder goed presteren in het onderwijs, vaak door sociaaleconomische factoren of taalachterstanden.

Ontwikkelstrategie: Uitvoeringsgedeelte van een gebiedsprogramma, waarin stappen, investeringen, en wettelijke borging worden beschreven en dat ambities en kwaliteiten voor een bepaald gebied schetst.

P

Participatie en dialoog: Het proces waarbij burgers, bedrijven en andere belanghebbenden worden betrokken bij het maken van plannen en beslissingen, vaak door middel van overleg en samenwerking.

Planbatenheffing: Heffing op de waardevermindering van grond bij bestemmingswijziging om publieke doelen te financieren.

Plan-mer: Milieueffectrapportage die programmatische ambities onderbouwt en milieueffecten beoordeelt.

Presterende gemeente: Rol waarin de gemeente zich richt op het behalen van meetbare resultaten, met aandacht voor effectiviteit en efficiëntie.

Provinciale omgevingsvisie: Een langetermijnplan opgesteld door een provincie voor de ruimtelijke inrichting en ontwikkeling van de provincie, met aandacht voor woningbouw, infrastructuur en natuur.

R

Regionale Investeringsagenda (RIA): Een gezamenlijke agenda gericht op integreren van investeringen in de Zuidelijke Randstad.

Rechtmatige gemeente: Rol waarin de gemeente regels vaststelt en toepast, en rechten en plichten bewaakt.

Regie: In de context van de Omgevingsvisie Den Haag verwijst regie naar de rol van de gemeente om richting te geven aan de ruimtelijke ontwikkeling van de stad. Dit betekent sturing op hoofdlijnen, met duidelijke kaders en procedures, en het

faciliteren van samenwerkingen. De gemeente vervult hierbij een coördinerende en verbindende rol, waarbij ze zowel de balans tussen concurrerende ruimteclaims bewaakt als duurzame, sociale en economische doelen nastreeft.

Regionale samenhang: De mate van samenwerking en integratie tussen verschillende steden en dorpen in een regio, vaak gericht op het verbeteren van infrastructuur, economie en leefbaarheid.

Responsieve gemeente: Rol waarin de gemeente samenwerkt met maatschappelijke partijen en initiatieven ondersteunt.

Rijksbeleid: Het nationale beleid van de Nederlandse overheid dat richting geeft aan wetgeving, ruimtelijke ordening en andere belangrijke maatschappelijke onderwerpen.

Ruimteclaims: Ruimteclaims vanuit verschillende beleidsdoelen zoals wonen, bedrijvigheid, energie, sport, mobiliteit en natuur. Deze claims kunnen soms (deels) met elkaar in een gebiedsontwikkeling gecombineerd worden, maar vaak moeten er keuzes gemaakt worden.

Ruimtelijke karakteristieken: De unieke fysieke kenmerken van een gebied, zoals natuurlijke landschappen, stedelijke structuren en historische elementen, die bijdragen aan de identiteit van een plaats.

Ruimtelijke ordening: Het proces van planning en regulering van het gebruik van grond en ruimte in een stad of regio, met als doel een evenwichtige en duurzame ontwikkeling.

Ruimtelijke segregatie: De scheiding van bevolkingsgroepen op basis van sociaaleconomische factoren zoals inkomen, opleiding of etniciteit, vaak zichtbaar in de indeling van wijken.

Ruimtelijk beleid: Beleidsmaatregelen en richtlijnen die bepalen hoe de ruimte in een stad of regio wordt gebruikt en ontwikkeld, met oog op efficiëntie, duurzaamheid en leefbaarheid.

S

Samenwerkende gemeente: Rol waarin de gemeente partnerschappen zoekt om doelstellingen te bereiken door overleg en onderhandeling.

Sectoraal beleid: Specifieke beleidsregels gericht op afzonderlijke beleidsterreinen zoals milieu of mobiliteit.

Slim ruimtegebruik: Het efficiënt en innovatief benutten van de beschikbare ruimte, bijvoorbeeld door binnenstedelijke verdichting of multifunctioneel gebruik van gebouwen en infrastructuur.

Sociale cohesie: De mate van verbondenheid en samenwerking tussen mensen in een gemeenschap, wat bijdraagt aan een gevoel van solidariteit en veiligheid.

Sociale huurwoningen: Woningbouw die wordt gesubsidieerd of gereguleerd door de overheid, bedoeld voor mensen met lage

inkomens om betaalbare huisvesting te garanderen.

Sociale voorzieningen: Diensten en faciliteiten die door de overheid of andere instanties worden aangeboden om het welzijn van burgers te ondersteunen, zoals zorg, onderwijs en sociale huisvesting.

Sociaaleconomische vraagstukken: Problemen of uitdagingen op het snijvlak van economische en sociale factoren, zoals werkloosheid, kansengelijkheid, inkomensongelijkheid of toegang tot basisvoorzieningen.

Sociaal-economische tweedeling: De groeiende kloof tussen verschillende sociaaleconomische groepen in de samenleving, wat leidt tot ongelijkheid in inkomen, onderwijs en toegang tot voorzieningen.

Stadsdeelontwikkeling: De ontwikkeling en verbetering van specifieke stadsdelen, gericht op het verhogen van leefbaarheid, economische groei en duurzaamheid binnen een deelgebied van de stad.

Stadsdeel visie: Een bestuurlijke en geografische indeling binnen de stad in stadsdelen om beter in te spelen op lokale behoeften. Elk stadsdeel in Den Haag heeft / krijgt een gebiedsvisie die, als onderdeel van de omgevingsvisie, richting geeft aan lokale ontwikkeling en voorzieningen. Deze visies dienen als kader voor plannen en beslissingen op stadsdeelniveau, zodat stedelijke initiatieven binnen de gewenste ruimtelijke kaders blijven.

Stedenbouwkundige identiteit: De unieke combinatie van ruimtelijke structuren, architectuur en historische elementen die de identiteit van een stad bepalen en bijdragen aan haar herkenbaarheid.

Stedelijke dynamiek: De voortdurende veranderingen en ontwikkelingen in een stedelijk gebied, zoals bevolkingsgroei, economische activiteit en ruimtelijke veranderingen.

Stedelijke functies: De verschillende rollen en activiteiten die een stedelijk gebied vervult, zoals wonen, werken, recreëren en transport.

Stedelijke groei: De uitbreiding en ontwikkeling van stedelijke gebieden door de toename van woningen, infrastructuur en voorzieningen als gevolg van bevolkingsgroei en economische ontwikkelingen.

Stedelijke mozaïek: Het gevarieerde patroon van buurten, functies en activiteiten in een stad, die samen een divers en complex stedelijk landschap vormen.

STOMP-principe: Dit is een volgorde van prioriteiten voor stedelijke mobiliteit, met een focus op duurzaamheid en leefbaarheid. STOMP staat voor Stappen, Trappen, Openbaar vervoer, Mobility as a Service (maatvervoer zoals deelauto's) en als laatste de Privéauto. Het principe geeft prioriteit aan lopen en fietsen, gevolgd door het gebruik van openbaar vervoer en deelfervoer. De privéauto komt als laatste, om zo ruimte vrij te maken

voor groen en ontmoetingsplekken in de stad.

Strandwallen: Zandige, langgerekte verhogingen in het landschap langs de kust, gevormd door natuurlijke processen, die een belangrijke rol spelen in de geografie en ruimtelijke ordening van Den Haag.

Strategische keuzes: Een bestuurlijke en geografische indeling binnen de stad om beter in te spelen op lokale behoeften. Elk stadsdeel in Den Haag heeft een gebiedsvisie die, als onderdeel van de omgevingsvisie, richting geeft aan lokale ontwikkeling en voorzieningen. Deze visies dienen als kader voor plannen en beslissingen op stadsdeelniveau, zodat stedelijke initiatieven binnen de gewenste ruimtelijke kaders blijven.

Sturing door de gemeente: Manieren waarop de gemeente haar rol vervult in de uitvoering van de omgevingsvisie.

Sturingsmodel van de NSOB: Model dat vier gemeentelijke rollen beschrijft met focus op resultaatgerichtheid en samenwerking.

T

Thematische programma's: Programma's gericht op specifieke thema's binnen de omgevingsvisie, zoals geluid, woningbouw of energie.

Toekomstbestendige woningvoorraad: Woningvoorraad die zo is ontworpen of gerenoveerd dat deze bestand is tegen toekomstige veranderingen, zoals demografische verschuivingen en klimaatverandering, en tegelijkertijd duurzaam is.

Toetsingskader: Set van criteria waarmee initiatieven binnen de stad worden beoordeeld.

V

Verduurzaming woningvoorraad: Het proces van het energiezuiniger maken van bestaande woningen door middel van renovatie en toepassing van duurzame technologieën, zoals isolatie en zonnepanelen.

Vergrijzing: De toenemende veroudering van de bevolking, waarbij het aantal ouderen toeneemt ten opzichte van jongere leeftijdsgroepen, wat impact heeft op de woningmarkt, zorg en werkgelegenheid.

Verstedelijking: De toename van het aantal mensen dat in steden woont, vaak gepaard gaand met de groei en uitbreiding van stedelijke gebieden met oa woningen, voorzieningen en werkgelegenheid.

Volksbuurten: Traditionele arbeiderswijken met vaak een historische, sociale en culturele betekenis, gekenmerkt door een hechte gemeenschap en betaalbare woningen.

Volkshuisvestingsprogramma: Verplicht programma waarin de woonvisie centraal staat en langjarige afspraken met woningcorporaties en huurders bevat.

W

WarmtelinQ: Een warmtetransport-

netwerk dat restwarmte van industrieën in de Rotterdamse haven naar woningen en bedrijven in omliggende steden, zoals Den Haag, transporteert, met als doel verduurzaming van de energievoorziening.

Warmteprogramma: Verplicht omgevingsprogramma voor verduurzaming van de warmtevoorziening in Den Haag.

Water- en bodemsystemen: De natuurlijke systemen die zorgen voor de waterhuishouding en de kwaliteit van de bodem, essentieel voor ecologisch evenwicht en stedelijke ontwikkeling.

Watervisie: Een beleidsplan dat het duurzame beheer en de bescherming van waterbronnen in en rondom Den Haag omvat, zoals de kust, sloten en rivieren, in samenwerking met partners zoals het Hoogheemraadschap van Delfland. Deze visie houdt rekening met uitdagingen door klimaatverandering, zoals de stijgende zeespiegel en overstromingen, om de stad weerbaar en veilig te houden.

Werkgelegenheid: De beschikbaarheid van banen in een stad of regio, wat essentieel is voor economische groei, welvaart en sociale stabiliteit.

Wijkagenda's: Plannen die doelen voor de ontwikkeling van wijken stellen en een rol spelen bij monitoring van ambities uit de omgevingsvisie.

Wijkgerichte aanpak: Een strategie waarbij beleid en ontwikkeling worden afgestemd op de specifieke behoeften en omstandigheden van individuele wijken, met betrokkenheid van bewoners en lokale organisaties.

Wijkontwikkeling: Het proces van fysieke, sociale en economische verbetering van een wijk, vaak gericht op het verhogen van de leefkwaliteit en het voorzien in de behoeften van bewoners.

Wijkprogramma's: Specifieke initiatieven en projecten die worden uitgevoerd binnen een wijk om problemen aan te pakken en de leefbaarheid te verbeteren, zoals renovaties, sociale initiatieven of mobiliteitsplannen.

Wijkvernieuwing: Het proces van renovatie en modernisering van verouderde wijken, gericht op het verbeteren van woningen, infrastructuur en voorzieningen om de leefkwaliteit te verhogen.

Woningtekorten: Het tekort aan beschikbare woningen in een stad of regio, wat leidt tot druk op de woningmarkt en vaak hogere prijzen voor huizen en huur.

Woningvoorraad: Het totale aantal beschikbare woningen in een stad of regio, met aandacht voor de verschillende soorten woningen en prijsklassen.

Z

Zuidelijke Randstad: Het stedelijk gebied in het zuidwesten van Nederland, dat steden zoals Rotterdam, Den Haag en Leiden omvat, gekenmerkt door sterke economische, infrastructurele en ruimtelijke samenhang.

Veelgebruikte afkortingen

CBS - Centraal Bureau voor de Statistiek

CID - Central Innovation District

CO₂ - Koolstofdioxide

EU - Europese Unie

GAVI - Geïntegreerde Afvalverwerkingsinstallatie. Het terrein (kavel) was ooit bedoeld voor een afvalverwerkingsinstallatie.

HOV - Hoogwaardig openbaar vervoer

MRDH - Metropoolregio Rotterdam Den Haag

NOI - (Laan van) Nieuw Oost-Indië

NOVEX - Nationale Omgevingsvisie Extra

NOVI - Nationale Omgevingsvisie

NPHD - Nationaal Park Hollandse Duinen

NNN - Natuur Netwerk Nederland

pMIEK - provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur Energie en Klimaat

POVI - Provinciale Omgevingsvisie

RES - De Regionale Energiestrategie

SGH - De groengebieden behorend tot de stedelijke groene hoofdstructuur van Den Haag

STOMP - Stappen, Trappen, Openbaar Vervoer, Mobility as a Service (MaaS), Privéauto

TPY - Technology Park Ypenburg

ZKD - Zichtenburg-Kerketuinen-Dekkershoek

Colofon

De Omgevingsvisie Den Haag 2050 is opgesteld in opdracht van het gemeentebestuur van Den Haag.

Samenstelling

Projectgroep Omgevingsvisie Den Haag 2050 met bijdragen van Depart, Echo Urban Design, Felixx Landscape Architects & Planner, Rho Adviseurs, Tekstlandschap en Witteveen+Bos.

Vormgeving

Depart

Beeldmateriaal

Gemeente Den Haag, Echo Urban Design, Felixx Landscape Architects & Planners

Fotografie

Martijn Beekman met ook bijdrage van Valerie Kuypers en Joris den Blaauwen.

Dank aan alle betrokkenen

Dank aan iedereen die heeft meegewerkt aan de Omgevingsvisie Den Haag 2050. Deze visie is tot stand gekomen door nauwe en brede samenwerking, in opdracht van het college van B en W. De afdeling Stedenbouw en Planologie heeft hierin een leidende rol gespeeld. Er is intensief samengewerkt, zowel binnen de gemeentelijke afdelingen als met partijen in de stad en regio. De afdeling Stedenbouw en Planologie bedankt iedereen die heeft bijgedragen aan het maken van deze Omgevingsvisie.

Den Haag, januari 2025

